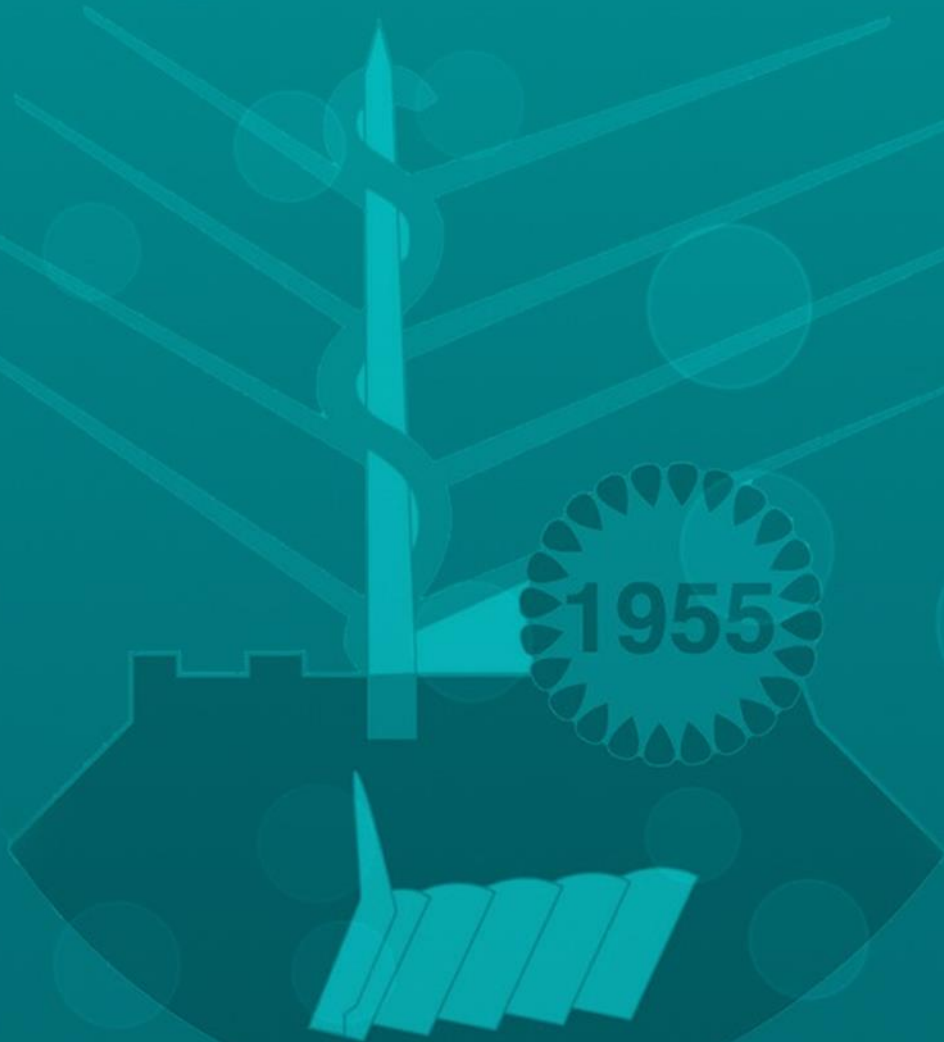

iibf DERGİSİ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

SAHİBİ

Prof. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Prof. Dr. Güler SAĞLAM ARI
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekan Yardımcısı

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Ahmet AKSOY
Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN
Prof. Dr. Eyüp BEDİR
Prof. Dr. Selahattin TOĞAY
Prof. Dr. Selda AYDIN

EDİTÖR

Prof. Dr. Güler SAĞLAM ARI

BÖLÜM ALAN EDİTÖRLERİ

Prof. Dr. Fatma TAŞDEMİR
Prof. Dr. Murat ATAN
Doç. Dr. Aykut GÖKSEL
Doç. Dr. Banu METİN
Doç. Dr. Derya SIVUK
Doç. Dr. Emre Güneşer BOZDAĞ
Doç. Dr. Hilmi ÇOBAN
Doç. Dr. Nuray TOSUNOĞLU
Dr. Öğretim Üyesi Yusuf PUSTU
Öğr. Gör. A. Aziz YILDIZ

YAYIN ALT KURULU

Dr. Öğretim Üyesi Halise Nuran BELET
Arş. Gör. Dr. Burcu NAZLIOĞLU
Arş. Gör. Dr. Oğuzhan YAVUZ
Arş. Gör. Dr. Pınar OKAN GÖKTEN
Arş. Gör. Mesut ASLAN
Arş. Gör. Neslihan Gence ŞEN
Arş. Gör. Nursel KARAMAN
Arş. Gör. Savaş GAYAKER
Arş. Gör. Yalçın MURGUL

İDARE MERKEZİ YAZIŞMA - HABERLEŞME

Münire DEMİRTAŞ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
06500 Beşevler/Ankara
Tel: (0312)216 13 62
dergipark.gov.tr/ahbvuibfd

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Abdulkadir ŞENKAL	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Alaeddin TİLEYLİOĞLU	Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Ali HALICI	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Aşkın KESER	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Burhan AYKAÇ	İstanbul Gelişim Üniversitesi
Prof. Dr. Dilaver TENGLİMOĞLU	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. E. Tuncay SENYEN-KAPLAN	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Ercan UYGUR	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Erineç YELDAN	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Eyüp Günay İSBİR	İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Fuat SEKMEN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Füsün ARSAVA	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Hakkı Hakan YILMAZ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk ALKON	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Altan ÇABUK	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan KAVAL	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim AOUDE	Hawaii University
Prof. Dr. İbrahim AYDINLI	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim DOĞAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Cahit GÜRAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Murat CANİTEZ	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa DELİCAN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Kemal BİÇERLİ	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Nuran BAYRAM	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Öznur YÜKSEL	Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Ralph H.SALMI	California State University, San Bernardino
Prof. Dr. Sedat MURAT	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Selami SEZGİN	Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Sibel TURAN	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR	Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Şenol DURGUN	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Şükrü KARATEPE	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Tekin AKDEMİR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Ulvi KESER	Girne Amerikan Üniversitesi

TASARIM-DİZGİ: A. Aziz YILDIZ

YAYIN TÜRÜ: Yerel Süreli

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi
Hakemli bir dergidir. Dergimizde yayımlanan makaleler Turnitin ile taranmaktadır, yazarların
kendilerini bağlamaktadır. Dergimiz TÜBİTAK-ULAKBİM (SBVT), SOBİAD, EBSCO ve ASOS İndex
tarafından taranmaktadır.

Yeni ISSN: 2667-405X

Eski ISSN: 2148-1792 (Elektronik), 1302-2024 (Basılı)

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ**

dergipark.gov.tr/ahbvuibfd

Cilt: 21 Sayı: 1

İÇİNDEKİLER

Satış ve Geri Kiralama İşlemlerinin Tfrs 16 Ve Bobi Frs Çerçevesinde Değerlendirilmesi Beyhan MARŞAP, Serap YANIK.....	1-15
Mükelleflerin Vergi Adaletine İlişkin Bakış Açıları: Diyarbakır ve Yalova Örneği Mehmet KARAKAŞ.....	16-36
Factors Affecting the Use of Mobile Recommendation Systems: a Structural Equation Model Erkan ARI, Veysel YILMAZ	37-55
Sinema Çalışanlarının İş Yaşam Dengesi Üzerine Bir Araştırma M.Çağlar ÖZDEMİR, Özcan AYMA	56-82
China's International Identity Trilemma: Developing Country, Regional Power or Great Power? Nilgün ELİKÜÇÜK YILDIRIM	83-102
Sağlıkta Dönüşüm Programının Aşılama Oranlarına Etkisinin ARDL Yöntemi İle İncelenmesi Pınar YALÇIN BALÇIK, Seval SELVİ SARIGÜL, Murat KONCA	103-120
Yeni Zelanda Kamu Yönetimi ve Planlama Kurumu Tekin AVANER	121-139
Majör Merkez Bankalarının Para Politikası Yaklaşımları: 2008 Küresel Finans Krizi ve Avrupa Borç Krizi Üzerine Bir Deneme Burak SERTKAYA	140-158
Toplumsal Katılımı Belirleyen Faktörler: Türkiye’de Katılımcı Bütçenin Uygulanabilirliğine Dair Bir Sorgulama Esra DOĞAN.....	159-184

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

dergipark.gov.tr/ahbvuibfd

Volume: 21 Issue: 1

CONTENTS

Examining The Effect Of Leasing Transactions On Financial Reporting Within The Scope Of IFRS 16 and BOBI FRS	
Beyhan MARŞAP, Serap YANIK.....	1-15
The Perception of Taxpayers on the Tax Equity: The case of Diyarbakır and Yalova	
Mehmet KARAKAŞ.....	16-36
Mobil Öneri Sistemleri Kullanımını Etkileyen Faktörler: Bir Yapısal Eşitlik Modeli	
Erkan ARI, Veysel YILMAZ	37-55
A Research on Work Life Balance of Cinema Workers	
M.Çağlar ÖZDEMİR, Özcan AYMA	56-82
Çin'in Uluslararası Kimlik Trilemması: Gelişmekte olan Ülke, Bölgesel Güç ya da Büyük Güç?	
Nilgün ELİKÜÇÜK YILDIRIM	83-102
Examining The Effects of Health Transformation Program on the Rates of Vaccination via ARDL Method	
Pınar YALÇIN BALÇIK, Seval SELVİ SARIGÜL, Murat KONCA	103-120
New Zealand Public Administration and Planning Institute	
Tekin AVANER	121-139
Monetary Policy Approaches of Major Central Banks: An Essay on the 2008 Global Financial Crisis and the European Debt Crisis	
Burak SERTKAYA	140-158
Determinants Of Social Participation: A Query For The Applicability Of Participatory Budgeting	
Esra DOĞAN.....	159-184

Satış ve Geri Kiralama İşlemlerinin IFRS 16 ve BOBİ FRS Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Beyhan MARŞAP*

Serap YANIK**

Geliş Tarihi (Received): 16.04.2019 – Kabul Tarihi (Accepted): 19.04.2019

Öz

Şirketler işletme faaliyetleri süresince ihtiyaç duydukları varlıkların bir kısmını kısa veya uzun dönemli olmak üzere kiralama yoluyla karşılamaktadırlar. TMS 17 Kiralamalar standardını uygulayan şirketler 2019 yılından itibaren bu standardı uygulayamayacaklardır. Finansal raporlarda sunulan bilginin ihtiyaca uygunluğu, değer ilgililiği, şeffaflığı, karşılaştırılabilirliği ve gerçeğe uygun sunumunu sağlamak Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının temel amacı olmuştur. IAS 17'ye göre sunulan bilgilerin bu amacı karşılamadığına yönelik eleştiriler nedeniyle Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından yeni kiralama standardı (IFRS 16), 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren uygulanmak üzere, Ocak 2016'da yayımlanmıştır.

Türkiye'de ise Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) "TFRS 16 Kiralamalar" Standardını, 1.1.2019 tarihi ve sonrası hesap dönemlerinde uygulanmak üzere 16 Nisan 2018 tarihinde yayımlanmıştır. Yine KGK tarafından "Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı"(BOBİ FRS) 1/1/2018 tarihi ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere 29 Temmuz 2017 tarihinde yayımlanmıştır.

TFRS 16'nın uygulanmaya başlanması ile birlikte bu çalışmanın konusunu da oluşturan Satış ve Geri Kiralama uygulamasında da TFRS'ye tabi şirketler açısından değişiklikler olacaktır. Çalışmada satış ve geri kiralama konusu TFRS 16'ya ve BOBİ FRS'ye göre incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: IFRS 16, BOBİ FRS, satış ve geri kiralama, finansal raporlama, finansal kiralama, faaliyet kiralaması

JEL Sınıflandırılması: M40, M41, M48

* Prof.Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF, beyhan.marsap@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2037-0087

** Prof.Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF, serap.yanik@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7525-8717

Examining The Effect Of Leasing Transactions On Financial Reporting Within The Scope Of IFRS 16 and BOBİ FRS

Abstract

During the operating activities, the companies cover some of the assets they need through financial and / or operating leases, either short or long term. Companies that have implemented the TMS17 Leases standard will not be able to implement this standard starting from 2019. The main purpose of the International Financial Reporting Standards is to ensure that the information presented in the financial reports is in compliance with the requirements, value relevance, transparency, comparability and fair presentation. The new Lease Standard (IFRS 16) was published by the International Accounting Standards Board (IASB) in January 2016 to be implemented as of 1 January 2019 due to criticisms that the information presented in accordance with IAS 17 did not meet this objective.

The Public Oversight Authority in Turkey (KGK) issued "TFRS 16: Leases " standard, on April 16, 2018 to be implemented starting from 01/01/2019 and in the following fiscal year. Also, Financial Reporting Standard for Large and Medium-Sized Enterprises (BOBİ FRS) was issued by KGK on 29 July 2017 to be applied in the accounting periods starting from 1/1/2018.

With the adoption of TFRS 16, there will also be changes in the Sales and Leaseback application, which also constitutes the subject of this study, for companies subject to TFRS. In this study, sales and leasing is analyzed according to TFRS 16 and BOBİ FRS.

Keywords: IFRS 16, BOBİ FRS, Sale and Leaseback, financial reporting, financial leasing, operating lease.

JEL Classification: M40, M41, M48

Giriş

İşletmeler işletme faaliyetleri süresince ihtiyaç duydukları varlıkların bir kısmını kısa veya uzun dönemli olarak kiralama yoluyla edinmektedirler. Bu kiralamaların bir kısmı kısa süreli veya düşük değerli kiralamalar olup işletmeler açısından doğrudan gider niteliğindedir. Diğer taraftan bir varlığın faydalı ömrünün büyük bir kısmını kapsayan kiralamalar da söz konusudur. Kiralamalar işletmelerin finansman ihtiyacını da karşılayan nitelikte olup uzun vadeli borçlanma imkanı da yaratmaktadır. Bu kiralamaların bir kısmı bilançoda raporlanırken bir kısmı bilanço dışında kalmaktadır. Kiralama işlemleri finansal ve faaliyet kiralaması olmak üzere iki türde karşımıza çıkmaktadır. Bu kiralama türlerinden finansal kiralama işleminde kiracı konumundaki işletmenin borçları ve alacakları finansal raporlarda yer alırken faaliyet kiralamasından doğan borç ve alacaklar yer almamaktadır. Böylelikle faaliyet kiralaması yoluyla bilanço dışı bir finansman kaynağı sağlanmaktadır. Bu durum finansal risk yönetimi açısından özellikle kiracı şirketlerin birçoğunun finansal raporlarında gösterilenden daha fazla riski bilanço dışına taşımalarına neden olmaktadır. Diğer taraftan finansal raporlarda sunulan bilginin ihtiyaca uygunluğu, değer ilgililiği, şeffaflığı, karşılaştırılabilirliği ve gerçeğe uygun sunumunu sağlamak Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının temel amacı olmuştur.

Bu nedenlerle IASB tarafından (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu) 13 Ocak 2016 tarihinde IFRS 16 Kiralama Standardı yayınlanmıştır. Yeni standart 1 Ocak 2019 tarihinde veya sonrasında başlayan yıllık raporlama dönemlerinde uygulanacak olup IFRS 15 *Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat*'ı uygulayan işletmeler için erken uygulamaya izin verilmiştir. Erken uygulama halinde, bu husus dipnotlarda açıklanmalıdır.

Türkiye'de ise Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) "TFRS 16 Kiralamalar" Standardını, 1.1.2019 tarihini ve sonrası hesap dönemlerinde uygulanmak üzere 16 Nisan 2018 tarihinde yayınlamıştır. Yine KGK tarafından "Orta ve Büyük Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı" da 1/1/2018 tarihi ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere 29 Temmuz 2017 tarihli ve 30138 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. BOBİ FRS'nin 15. Bölümü "Kiralamalar" konusuna ayrılmıştır.

TMS 17'nin yürürlükten kalkması ve TFRS 16'nın uygulanmaya başlanması ile birlikte bu çalışmanın konusunu da oluşturan Satış ve Geri Kiralama uygulamasında da TFRS'ye tabi şirketler açısından birtakım değişiklikler olacaktır.

1. TFRS 16 Kiralamalar Standardına Göre Kiralama İşlemleri

1.1. Kiralamanın Tanımlanması

Kiralama, tanımlanan bir varlığın kullanımını kontrol etme hakkını bir bedel karşılığında belirli bir süre için bir başkasına devretme olarak tanımlanmaktadır (TFRS 16 Ek A). TFRS 16 nolu Standart, bir sözleşmenin, bir bedel karşılığında ve belirli bir süre için bir varlığın kullanımını kontrol etme hakkını bir başkasına devretmeyi içeren hükümler taşıması

durumunda bu sözleşmeyi bir kiralama sözleşmesi olarak tanımlamıştır. Burada varlığın kullanımını kontrol etme hakkına sahip olma ön plana çıkarılmıştır. Diğer taraftan işletmenin, düzenlenen bir sözleşmenin kiralama işlemi içerip içermediğini değerlendirirken aşağıdaki unsurların ikisini bir arada olduğundan emin olması gerekmektedir (TFRS 16 Ek B9):

- a) Tanımlanan varlığın kullanımından sağlanacak ekonomik yararların tamamına yakını elde etme hakkı ve
- b) Tanımlanan varlığın kullanımını yönetme hakkı.

Ekonomik yararlar, varlığın kullanma hakkının tanımlanmış kapsamı dâhilinde kullanımından sağlanan yararlar olarak belirlenmiştir (TFRS 16 B21, B22). Ek olarak kiracı kullanım süresi boyunca varlığın nasıl ve ne amaçla kullanılacağına önceden karar vermek ve varlığı yönetme hakkına sahip olmak zorundadır. Burada kiracının varlığı yönetme hakkı değerlendirilirken kiraya verenin asli ikame hakkına sahip olup olmaması önem arz etmektedir (Marşap ve Yanık, 2018: 25). Örneğin kiraya veren kiraya verdiği bir alanda gazete, dergi satışı yapmak üzere bir müşteri ile sözleşme yapmışsa ve yerini değiştirme hakkına sahip ise burada kiracının kiraladığı alanı yönetme hakkı yoktur. Bu nedenle böyle bir işlem bu standarda göre kiralama olarak değerlendirilmemektedir.

1.2. Kiralamanın Unsurları

Kiralama işleminde tanımlanan varlığın belirlenmesi, kullanımını kontrol etme hakkı, belirli bir kira süresi ve kira bedeli olmak üzere dört unsurun bir arada bulunması gerekmektedir.

Tanımlanan Varlığın Belirlenmesi: Sözleşmede kiraya konu varlığın tanımlanması gerekmektedir. Bir varlık genellikle sözleşmede açık bir şekilde belirtilerek tanımlanır. Bununla birlikte, bir varlık müşterinin kullanımına sunulduğunda zımnen belirtilerek de tanımlanabilir (Ek B13).

Tanımlanan Varlığı Kontrol Etme Hakkı: Bir kiralama işleminde tanımlanan bir varlığın kontrol edilebilir olup olmadığı, sözleşmenin bir kiralama içerip içermediğini belirlemede önemli bir unsurdur (Marşap ve Yanık, 2018: 27). Kontrol, tanımlanan varlığın kullanımından sağlanacak ekonomik yararların tamamına yakını elde etme ve tanımlanan varlığın kullanımını yönetme hakkına sahip olma ile ölçülmektedir (Marşap ve Yanık, 2018: 27). Müşterinin, sözleşme süresinin yalnızca bir kısmı boyunca tanımlanan varlığın kullanımını kontrol etme hakkına sahip olması durumunda, sözleşmenin sadece sürenin o kısmı için bir kiralama söz konusudur (TFRS 16 B10).

Kiralama Süresi: Kiralama süresi, kiracının kiralamaya konu varlığı kullanma hakkına sahip olduğu iptal edilemeyen süre olarak tanımlanmaktadır. Kiralama süresi kiralamanın fiilen başladığı tarihte başlar ve kiraya verenin kiracıya sağladığı tüm bedelsiz kiralama sürelerini kapsar. İptal edilemez kira süresi belirlenirken, kiracının kiralamayı uzatma hakkı veren bir opsiyonu kullanacağından makul ölçüde emin olması durumunda bu opsiyon ile kiralamayı

sonlandırma hakkı veren bir opsiyonu kullanmayacağından makul ölçüde emin olması durumunda bu opsiyonun kapsadığı sürenin her ikisini de dikkate almalıdır.

Kira Ödemeleri: Kira bedeli kiracının, tanımlanabilir bir varlığın kullanım hakkı karşılığında kiralama süresi boyunca kiraya verene yaptığı ödemelerdir. Kira ödemeleri kiralama teşviklerinin düştüğü sabit ödemeler, bir endeks veya orana bağlı olan değişken kira ödemeleri sabit veya değişken olabileceği gibi opsiyon içeren kira sözleşmelerinde opsiyon kullanım fiyatı veya kira sonlandırılmasından kaynaklı ceza ödemelerini de içerebilir. Aynı şekilde kalıntı değer taahhütleri kapsamında kiracı tarafından ödenmesi beklenen tutarlar da bu kapsamda değerlendirilmektedir (Marşap ve Yanık, 2018: 29).

Kiralama Çeşitleri: Kiralama işlemleri değişik açılardan sınıflandırılabilir (Marşap ve Yanık,2018: 30):

- a) Finansal Kiralama
- b) Faaliyet kiralaması
- c) Kısa vadeli kiralama
- d) Alt kiralama
- e) Dayanak varlığın düşük değerli olduğu kiralamalar
- f) Satış ve Geri Kiralama

1.3. Kiracı Açısından Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi

Kiralama sözleşmesi yapıldıktan sonra kiralamaya konu olan varlık kiracı tarafından maliyet değeri üzerinden ölçülerek muhasebeleştirilir (TFRS 16 md.23). Varlığın maliyeti belirlenirken kira yükümlülüğünün ilk ölçüm tutarı da belirlenmektedir. (TFRS 16 md.26).

Kiralanan varlığın maliyetine aşağıdaki unsurlar eklenmelidir (TFRS 16, md. 24-28):

- a) Kira yükümlülüğünün ilk ölçüm tutarı,
- b) Kiralamanın fiilen başladığı tarihte veya öncesinde yapılan tüm kira ödemelerinden, alınan tüm *kiralama teşviklerinin* düşülmesiyle elde edilen tutar,
- c) Başlangıçtaki doğrudan maliyetler,
- d) Sökülme, taşınma veya yerleştirilecek alanının restorasyonu ile ilgili maliyetler.

Kiralamanın fiilen başladığı tarihte kiracı, ödenmemiş olan kira ödemelerinin bugünkü değeri üzerinden kira yükümlülüğünü ölçer. Ölçümde, kiralamadaki zımnî faiz oranı; oranın kolaylıkla belirlenememesi durumunda ise, kiracının alternatif borçlanma faiz oranı kullanılır (TFRS 16 md.26).

Dönem sonunda, kiralanan varlığın kullanım amacı ve kullanım yeri uygulanacak değerlendirme yöntemini farklılaştırmaktadır. Kiracı bir varlığı maddi duran varlık veya yatırım amaçlı gayrimenkul niteliğine uygun olarak kullanmak üzere kiralayabilir. Bu durumda kullanım amacına göre sınıflandırılan varlığın dönem sonu değeri, ilgili sınıfın ölçüm yöntemleri uygulanarak belirlenir.

Kiralama süresindeki her bir döneme ait kira yükümlülüğüne ilişkin faiz, kira yükümlülüğünün kalan bakiyesine sabit bir dönemsel faiz oranı uygulanarak bulunan tutardır. Dönemsel faiz oranı, kiralamadaki zımnî faiz oranı belirlenememesi durumunda, kiracının alternatif borçlanma faiz oranı veya revize edilmiş iskonto oranıdır (TFRS 16 md.36-37).

1.4. Kiraya Veren Açısından Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi

Kiraya veren açısından muhasebe gerekliliklerinde bir önceki standarda göre bir değişiklik olmamıştır. Kiralanan varlık kiraya veren açısından kiralama işleminin içeriği ve amacına, dolayısıyla işlemin özüne göre faaliyet veya finansal kiralama olarak sınıflandırılmakta ve buna göre muhasebeleştirme ve raporlama farklılık yaratmaktadır (Marşap ve Yanık, 2018: 38).

Kiraya konu olan bir varlığın mülkiyetinden kaynaklanan bütün risk ve getirilerinin önemli ölçüde devredilmesi halinde finansal kiralama, devredilmemesi halinde ise faaliyet kiralaması söz konusudur (TFRS 16 md.62).

Finansal Kiralama İşlemleri: Bir Kiralama sözleşmesinde, kiralamanın finansal kiralama olarak nitelendirilebilmesi için aşağıdaki unsurlardan en az birine sahip olunması gerekmektedir (TFRS 16 md.63-64):

- a) Varlığın mülkiyetinin devredilmenin öngörülmesi,
- b) Satın alma opsiyonunun bulunması,
- c) Kiralama süresinin, varlığın ekonomik ömrünün büyük bir kısmını oluşturması,
- d) Kiralama sözleşmesinin başlama tarihinde kira ödemelerinin bugünkü değerinin varlığın gerçeğe uygun değerine yakın olması,
- e) Varlığın kiracı tarafından kullanılabilir özel bir yapıda olması,
- f) Kiracının kiralamayı feshedebilmesi durumunda, kiraya verenin fesihten kaynaklanan zararlarının kiracı tarafından karşılanması,
- g) Kalıntı değer gerçeğe uygun değerindeki değişimlerden kaynaklanan kazanç ya da kayıpların kiracıya ait olması,
- h) Kiracının, piyasa fiyatının önemli ölçüde altındaki bir kira bedeli ile ikinci bir dönem için kiralamayı sürdürme hakkının bulunması.

Bununla birlikte kiralanan varlıkla ilgili risk ve getirilerin önemli ölçüde devredilmediğine yönelik açık bir durum varsa bu durumda bu kiralama faaliyet kiralaması olarak nitelendirilmektedir (Marşap ve Yanık 2018: 39).

Kiralama sözleşmesi yapıldıktan sonra, kiralamanın fiilen başladığı tarihte kiraya veren, kiralamaya konu olan varlık için hesaplanan net kiralama yatırımına eşit tutarı, alacak hakkı olarak muhasebeleştirir. Başlangıçtaki doğrudan maliyetler, net kiralama yatırımı tutarının ilk

ölçümüne dâhil edilir ve kiralama süresi boyunca finansal tablolara yansıtılan gelir tutarını azaltacak şekilde uygulanır (TFRS 16 md.69)

Dönem sonunda kiraya veren, kiralama süresi boyunca hesapladığı faiz gelirini net kiralama yatırımına ilişkin sabit bir dönemsel getiri oranını yansıtan bir esasa göre finansal tablolarına almakta ve bu işlemi gerçekleştirirken kiraya veren kira alacağını, anaparayı ve kazanılmamış faiz gelirini azaltmak üzere brüt kiralama yatırımından düşmektedir (Marşap ve Yanık, 2018: 39).

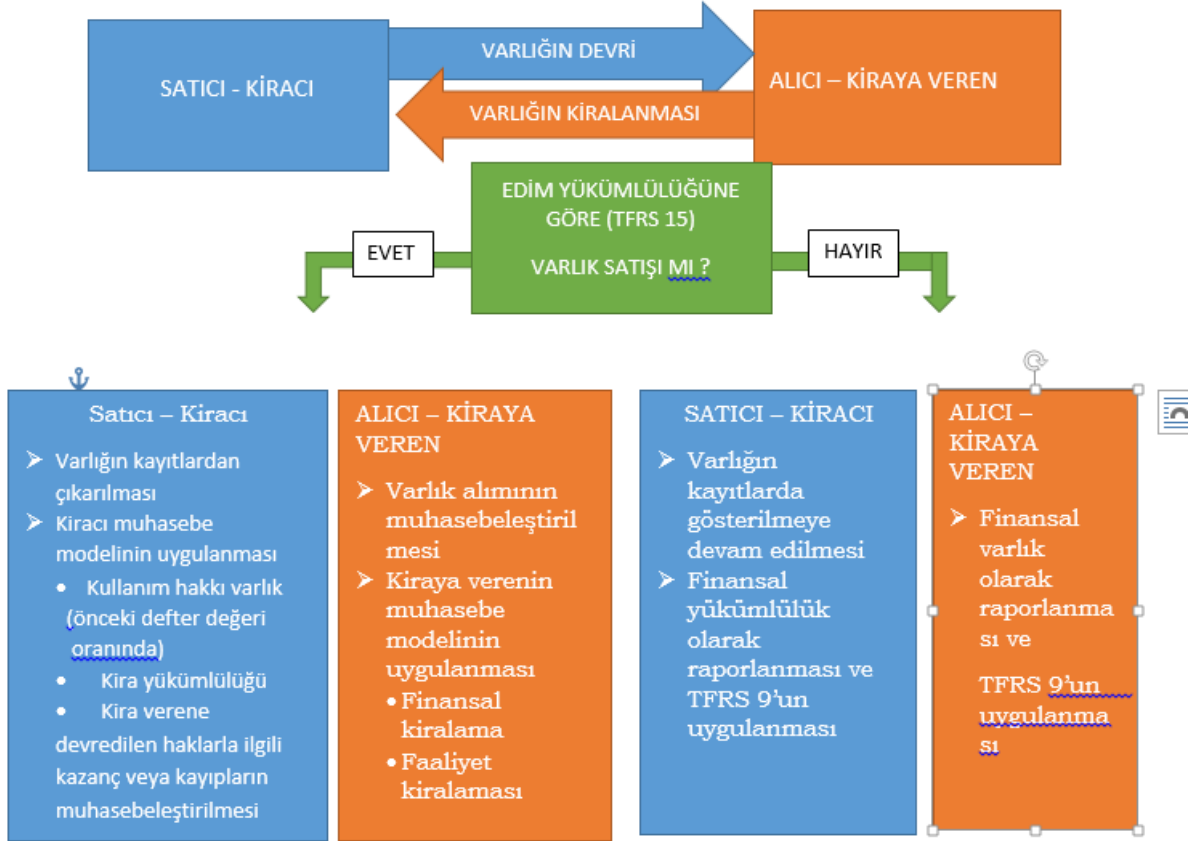
Faaliyet Kiralaması İşlemleri: Kiraya veren faaliyet kiralaması için katlandığı başlangıçtaki doğrudan maliyetleri dayanak varlığın defter değerine ilave eder ve kiraya verdiği varlığı benzer diğer varlıklarına uyguladığı uygun amortisman yöntemini kullanarak amortisman giderini finansal tablolarına yansıtır. Kira gelirini ise kiralama süresi boyunca doğrusal olarak Kar Zararda raporlar (TFRS 16 md. 81-84).

1.5. TFRS 16 Kiralamalar Standardına Göre Satış Ve Geri Kiralama İşlemleri

Satış ve geri kiralama işlemi satıcı-kiracı konumundaki bir işletmenin bir varlığını, alıcı – kiraya veren konumundaki diğer bir işletmeye devretmesi ve aynı varlığı alıcı-kiraya verenden geri kiralaması durumu olarak tanımlanmaktadır. TFRS 16 Kiralamalar Standardının 98. maddesi bu tür kiralama konusunu ele almaktadır. **IASB**, önceki standart olan TMS 17’de satış ve geri kiralama için belirlenen koşulların yeni standartta da bulunmasının yararlı olacağına karar vermiştir. IASB'nin görüşüne göre, IFRS 15'in satış ve geri kiralama işlemlerine ilişkin muhasebeleştirme koşullarını uygulamak, hem satış yapanlar hem de geri satım işlemleri ve diğer tüm satışların bir parçası olarak girilen satışlar arasındaki karşılaştırılabilirliği arttıracığı için hem finansal tablo hazırlayanlar hem de kullanıcılar için faydalı olacaktır (IFRS 16 Conclusion BC 260).

Literatürde satış ve geri kiralama konusu ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Alagöz ve Eren'in çalışmasında (2010) satış ve geri kiralama işlemleri muhasebeleştirilme, raporlama, TMS 17 Kiralama İşlemleri Standardı, 3226 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu ve Vergi Usul Kanunu açısından karşılaştırmalı incelenmiştir. Bir diğer çalışma Güneş, Cavlak ve Cebeci (2017) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada sat ve geri kirala işlemi, Türkiye Muhasebe Standartları ile Türk mevzuatında yer alan düzenlemelere ve özellikle istisnalar açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Satış ve geri kiralama işlemi, bir varlığın satın alınıp satılmasından farklıdır. Çünkü bir kira sözleşmesi, dayanak varlığın kontrolünü kiracıya devretmez; bunun yerine, kira süresi boyunca dayanak varlığın kullanımını kontrol etme hakkını devreder. Sonuç olarak, satış ve geri kiralama işleminde satış işlemi engelleyen herhangi bir özellik yoksa alıcı-kiraya veren dayanak varlığın kontrolünü ele geçirir ve söz konusu varlığın kullanım hakkını kira süresi boyunca satıcı –kiracıya devreder (şekil 1).

Şekil 1. TFRS 16 Kiralamalar Standardına Göre Satış Ve Geri Kiralama İşlemi
Kaynak: [Leases: A guide to IFRS 16, Deloitte, June 2016](#)

Buna göre satış ve geri kiralama uygulamasında bir işletmenin, bir varlığın ilk devrini satış olarak muhasebeleştirip muhasebeleştirmeyeceğine karar verirken, TFRS 15 “Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat” Standardına göre edim yükümlülüğünün ne zaman yerine getirildiğini belirlemesi ve buna göre muhasebeleştirmenin yapılması gerekmektedir (TFRS 16 md.99). Bu değerlendirme, hem satıcı-kiracı hem de alıcı-kiraya veren açısından muhasebeleştirmeyi belirlemektedir.

TFRS 15 “Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat” Standardının 31. paragrafına göre “işletme taahhüt edilen bir varlığı müşterisine devrederek edim yükümlülüğünü yerine getirdiğinde (veya getirdikçe) hasılatı finansal tablolarına alır. Bir varlığın kontrolü müşterinin eline geçtiğinde (veya geçtikçe) varlık devredilmiş olur” ifadesi bulunmaktadır.

Edim yükümlülüğü, farklı bir mal veya hizmet (mal veya hizmetler paketi) veya büyük ölçüde benzerlik gösteren ve müşteriye devrinde aynı yöntem izlenen bir seri farklı mal veya

hizmetin müşteriye devredilmesine dair müşteriyle yapılan sözleşmedeki taahhüt olarak tanımlanmaktadır (TFRS 15 md. 22 ve Ek A). Farklı mal veya hizmetlere örnek olarak bir imalatçıya ait stoklar, bir perakendecinin malları, aracılık hizmeti, bir varlığın inşası, imali veya geliştirilmesi, lisans verilmesi vb. verilebilir.

İşletme, her bir edim yükümlülüğünü zamana yayılı olarak veya belirli bir anda yerine getirebilir. Bir işletme bir mal veya hizmetin kontrolünü zamana yayılı olarak devrediyorsa, bu işlemde edim yükümlülüğünü zamana yayılı olarak yerine getiriyor anlamına gelir ve oluşan hasılatı zamana yayılı olarak finansal tablolarına alır. Bir edim yükümlülüğü zamana yayılı olarak yerine getirilmiyorsa, belirli bir anda yerine getiriliyor sayılır. (TFRS15 md. 35-38).

Varlığın Devrinin Bir Satış İşlemi Olduğu Durumlar: Bir varlığın **satıcı-kiracı** tarafından alıcı-kiraya verene devrinin, varlık satışı olarak muhasebeleştirilmesi durumunda mevcut varlığın alıcı-kiraya verene satılması işlemi yapılır ve varlık kayıtlardan çıkarılır. Daha sonra geri kiralama yoluyla aynı varlık TFRS 16 Kiralamalar Standardının kiracının muhasebe modeline uygun şekilde kullanım hakkı varlık olarak muhasebeleştirilir. Muhasebeleştirmede kullanım hakkı varlığın değeri belirlenirken daha önce elde tutulan varlığın önceki defter değeri oranı üzerinden ölçülür. Kira yükümlülüğünün pasifte, alıcı-kiraya verene devredilen haklarla ilişkili kazanç veya kayıp tutarının ise Kar / Zararda gösterilmesi gerekmektedir (TFRS 16 md.100).

Örnek: Bir satış ve geri kiralama işleminde bir devrin ne zaman bir satış olduğunun kiracı açısından değerlendirilmesi

Şirket C, şirket D'ye bir ofis binasını nakit 2.000.000 TL'ye satmıştır. Devirden önce binanın net defter değeri 1.000.000TL'dir. Aynı zamanda C şirketi yıllık 120.000 TL her yılın sonunda ödemeli 18 yıllığına binanın kullanım hakkını elde etmek için D ile bir sözleşme imzalamıştır. Ofis binasının devri TFRS 15'e göre bir satış olarak değerlendirilmiştir. Satış tarihinde ofis binasının gerçeğe uygun değeri 1.800.000TL'dir. Ofis binasının satış bedeli gerçeğe uygun değerinden olmadığından, C ve D şirketleri işlemi gerçeğe uygun değerden muhasebeleştirmek için ayarlama yapmak durumundadırlar. 200.000 TL. ilave satış fiyatının tutarı, D ve C şirketleri tarafından sağlanan ek finansman olarak muhasebeleştirilir. Kiracının borçlanma oranı yıllık % 4,5 dur.

Yıllık ödemelerin (%4,5 faiz 18 yıl ve yıllık kira ödemesi 120.000TL) bugünkü değeri, ek finansman dahil, 1.459.200 TL

İlave satış fiyatının indirilmesi: $1.459.200 - 200.000 = 1.259.200$ TL

Kullanım hakkı varlığın değeri: $1.259.200 / 1.800.000 * 1.000.000 = 699.556$ TL

C şirketi işlemi aşağıdaki şekilde muhasebeleştirir:

C, binanın geri kiralama yoluyla elde tutulan kullanım hakkını varlığın önceki taşıdığı miktara oranlayarak ölçer.

KASA		2.000.000	
KULLANIM HAKKI VARLIK		699.556	
	BİNALAR		1.000.000
	FİNANSAL BORÇ		1.459.200
	SATIŞ VE GERİ KİRALAMA KAZANCI		240.356

Alıcı-kiraya veren ise varlığa ilişkin satın alma işlemini muhasebeleştirerek aktifine almakta ve geri kiralamaya ilişkin işlem TFRS 16 Kiralamalar Standardının kiraya verenin muhasebe modeline göre Finansal kiralama veya faaliyet kiralaması olarak muhasebeleştirilmektedir.

Bir varlığın satışına ilişkin bedelin gerçeğe uygun değerinin, varlığın gerçeğe uygun değerine eşit olmaması veya kiralamaya ilişkin ödemelerin, piyasa koşullarında olmaması durumunda işletme, satıştan elde edilen bedeli gerçeğe uygun değerinden ölçmek için piyasa koşulları altında ödenen tüm bedelleri, ön kira ödemesi olarak muhasebeleştirir. Piyasa koşulları üstünde ödenen tüm bedelleri ise, alıcı-kiraya veren tarafından satıcı-kiracıya sağlanan ek finansman olarak muhasebeleştirir (TFRS 16 md. 101). Bu düzeltmeleri yaparken, satış bedelinin gerçeğe uygun değeri ile varlığın gerçeğe uygun değeri arasındaki farkı veya kiralamaya ilişkin sözleşmeye bağlı ödemelerin bugünkü değeri ile kiralamaya ilişkin piyasa koşullarında yapılan ödemelerin bugünkü değeri arasındaki farktan hangisi daha kolay tespit edilebiliyorsa onu esas alarak ölçer (TFRS 16 md. 102).

Varlığın Devrinin Bir Satış İşlemi Olmadığı Durumlar: IASB, varlığın devri IFRS 15'de bir devir için gerekli şartları karşılamıyorsa, satıcı- kiracı tarafından herhangi bir satışın gerçekleşmediğine ve satın alan-kiraya veren tarafından satın alınmadığına karar vermiş, bunun yerine, satıcı-kiracı ve alıcı-kiraya veren, IFRS 9'a göre bu işlemin finansal varlık ya da finansal bir yükümlülük olarak muhasebeleştirilmesini ve geri kiralama ile ilgili alınan veya ödenen tutarları açıklaması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun nedeni, böyle bir işlemin, bir finansman niteliğinde olmasıdır (TFRS 16 Conclusion BC 265). Böylece bir varlığın satıcı-kiracı tarafından devrinin, varlık satışı olarak muhasebeleştirilememesi durumunda satıcı-kiracı devredilen varlığı finansal tablolarında göstermeye devam eder ve devir bedeline eşit tutarda bir finansal yükümlülüğü finansal tablolarına yansıtır. Söz konusu finansal yükümlülüğü TFRS 9 kapsamında muhasebeleştirir.

Alıcı-kiraya veren ise, devredilen varlığı finansal tablolarına yansıtmaz ve devir bedeline eşit tutarda bir finansal varlığı finansal tablolarına yansıtır. Söz konusu finansal varlığı TFRS 9 kapsamında muhasebeleştirir.

2. BOBİ FRS Kiralamalar Standardına Göre Kiralama İşlemleri

BOBİ FRS 15. Bölüm kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilme ve raporlanmasına ayrılmıştır. Buna göre, kiraya verenin bir varlığın kullanım hakkını, bir ödeme veya ödeme planı karşılığında, taraflarca kararlaştırılmış bir süre için kiracıya devrettiği sözleşme kiralama olarak tanımlanmaktadır. Kiralama işlemleri kiracı ve kiraya veren açısından bir ayrıma tabi tutulmaksızın geleneksel kiralama ve finansal kiralama olarak sınıflandırılmaktadır. Kiralama işleminin sınıflandırılması kiralama sözleşmesinin başlangıcında yapılmakta ve kiralamanın yenilenmesi hariç olmak üzere kiralama süresi boyunca taraflar kiralama şartlarının değiştirilmesi konusunda anlaşmadıkları sürece sınıflandırmada bir değişiklik yapılamamaktadır.

2.1. Kiralamanın Sınıflandırılması

Sınıflandırılma, kiralamaya konu varlığın sahipliğinden kaynaklanan risk ve getirilerin kiracı veya kiraya verende bulunma derecesine göre yapılmaktadır.

Finansal Kiralama: Kira süresi sonunda mülkiyetin devredilip devredilmediğine bakılmaksızın, bir varlığın sahipliğinden kaynaklanan risk ve getirilerin tamamına yakınının devredildiği kiralamalar, finansal kiralama olarak sınıflandırılır. Risk ve getirilerin tamamına yakın bir kısmının kiracıya devredildiğinin belirlenmesinde aşağıda durumlardan en az birinin varlığı yeterlidir (BOBİ FRS 15.10):

- Kira süresi sonunda varlığın sahipliğinin kiracıya devredilecek olması,
- Hakkın kullanılacağı tarihteki gerçeğe uygun değerinden daha düşük bir bedelle varlığı satın alma hakkının tanınması ve sözleşmenin başlangıcında bu hakkın kullanılma olasılığının yüksek olması,
 - Kiralama süresinin varlığın ekonomik ömrünün %80'inden daha büyük bir bölümünü kapsaması,
 - Kira ödemelerinin bugünkü değerinin varlığın gerçeğe uygun değerinin %90'ından daha büyük bir değeri oluşturması.

Ancak arazi, arsa ve binalar için düzenlenen kiralama sözleşmelerinin finansal kiralama olarak kabul edilebilmesi için yukarıda sayılan durumlardan sadece ilk ikisinden birinin varlığı aranmaktadır.

Kiracı kiralama sözleşmesine göre finansal kiralama olarak kabul edilen kiralama işlemini muhasebeleştirirken kiralama konusu varlığı ve kiralama yükümlülüğünü kiralanan varlığın gerçeğe uygun değeri veya kira ödemelerinin bugünkü değerinden düşük olanı üzerinden kayda almalıdır (BOBİ FRS 15.13). Kiracının kiralama ile ilgili olarak başlangıçta katlandığı doğrudan maliyetler ise kira konusu varlık maliyetine eklenmektedir.

Varlık, edinilen varlığın niteliğine ve edinim amacına göre maddi, maddi olmayan veya yatırım amaçlı gayrimenkuller sınıfında raporlanmak ve dönem sonlarında sınıflandırıldığı grubun yapısına uygun olarak amortisman / itfaya tabi tutulmak durumundadır. Varlığın kiralama süresi sonunda sahipliğinin kiracıya geçeceği konusunda bir kesinliğin olmaması durumunda amortisman / itfa süresi, kira süresi ve faydalı ömür karşılaştırıldığında hangisi kısa ise o süre üzerinden belirlenmektedir. Ek olarak varlık sınıflandırıldığı bölüm gerektiriyorsa değer düşüklüğü testine de tabi tutulmalıdır (BOBİ FRS 15.13 -15.18).

Kira ödemeleri ise anapara ve finansman giderleri olarak ayrıştırılır. Anapara ödemeleri döneme ait kira yükümlülüğünden mahsup edilirken kalan kira borcuna sabit bir faiz oranı uygulanarak hesaplanan finansman giderleri Kar / Zararda raporlanmaktadır.

Kiraya veren ise finansal kiralama yoluyla kiraya verdiği varlığı bilanço dışı bırakırken varlığın başlangıç maliyetleri eklenmiş gerçeğe uygun değeri üzerinden bir kira alacağını muhasebeleştirir. Varlığın gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasındaki fark ise kâr veya zarara yansıtılmaktadır (BOBİ FRS 15.20). İzleyen dönemde tahsil edilen kira bedelini kira alacağı ve kira alacağına sabit bir faiz oranı uygulanarak hesaplanan faiz gelirleri olarak ayırtmakta ve faiz gelirlerini Kar / Zararda raporlanmaktadır.

Geleneksel Kiralama: Kiraya konu olan varlığın sahipliğinden kaynaklanan risk ve getirilerin tamamına yakınının kiracıya devredilmediği kiralama ise geleneksel kiralama olarak sınıflandırılmaktadır (BOBİ FRS 15.8).

Kiracı böyle bir kiralama işleminde kira ödemelerini kira süresi boyunca doğrusal olarak Kar / Zararda raporlamaktadır.

Kiraya veren ise varlığı aktifinde göstermeye devam etmekte kira gelirini kira süresi boyunca doğrusal olarak Kar / Zararda raporlamaktadır. Doğal olarak varlığın bulunduğu sınıfın gerekliliklerine göre varsa amortisman uygulaması devam etmektedir.

2.2. Satış ve Geri Kiralama İşlemleri

Bir işletmenin bir varlığı bir başka işletmeye satıp aynı varlığı geri kiralaması satış ve geri kiralama işlemi olarak adlandırılmaktadır. Kira ödemeleri ve satış fiyatı, bir bütün olarak belirlendiğinden, genellikle birbirlerine bağımlıdır (BOBİ FRS 15.31).

Satış ve geri kiralama işlemlerinde uygulanacak muhasebe esasları, kiralama işleminin finansal kiralama veya geleneksel kiralama ile sonuçlanmasına göre değişmektedir (BOBİ FRS 15.32 -33).

Satış ve geri kiralama işleminin **finansal kiralama** ile sonuçlanması durumunda, satış gelirlerinin varlığın defter değerini aşan kısmı, satıcı-kiracı tarafından işlemin gerçekleştiği tarihte Finansal Durum Tablosuna alarak kiralama süresi boyunca itfa edilmektedir.

Bir satış ve geri kiralama işleminin **geleneksel kiralama** ile sonuçlanması durumunda satış fiyatının gerçeğe uygun değeriyle karşılaştırılması ve buna göre muhasebeleştirilmesi önem arz etmektedir.

- *Satış fiyatının gerçeğe uygun değere uygun olması:* Satıcı-kiracı, oluşan kâr veya zararı işlemin gerçekleştiği tarihte K/Z Tablosunda raporlar.
- *Satış fiyatının gerçeğe uygun değer üzerinde olması:* Satıcı-kiracı, gerçeğe uygun değeri aşan kısmı Finansal Durum Tablosunda “Ertelenmiş Gelir” olarak göstererek ilgili varlığın beklenen kullanım süresi boyunca itfa eder.
- *Satış fiyatının gerçeğe uygun değer altında olması:* Kira bedelinin piyasa fiyatına uygun olması durumunda satıcı-kiracı oluşan zararı işlemin gerçekleştiği tarihte K /Z da muhasebeleştirir. Kira ödemelerinin piyasa fiyatının altında olması durumunda ise satıcı-kiracı, bu zararı Finansal Durum Tablosuna “Ertelenmiş Gider” olarak alıp varlığın tahmini kullanım süresi boyunca kira ödemeleriyle orantılı olarak itfa eder.

Örnek: İşletme üretimde kullandığı makinesini geri kiralamak üzere bir başka işletmeye satıp aynı zamanda faaliyet kiralaması kapsamında geri kiralama anlaşması yapıyor. Gerekli bilgiler aşağıda verilmiştir:

Kiralama süresi	10 yıl			
Gerçeğe uygun değeri (GUD)	100.000 TL			
Net defter değeri	84.000			
Satış fiyatı	Varsayım 1: 100.000	Varsayım 2: 120.000	Varsayım 1: 96.000	Varsayım 1: 80.000
Kira Bedeli				

¶ Satış fiyatının gerçeğe uygun değeriyle karşılaştırılması

Varsayım 1: $GUD = SF$ 100.000 = 100.000 100.000 - 84.000 = 16.000 TL Kar → K / Z Tablosu
Varsayım 2: $SF > GUD$ 120.000 > 100.000 120.000 - 84.000 = 36.000 TL (Kar: 16.000 TL → K / Z Tablosu + (SF - GUD) farkı: 20.000 TL → Finansal Durum Tablosu)
Varsayım 3: $SF < GUD$ 96.000 < 100.000 96.000 - 84.000 = 12.000 TL Kar → K / Z Tablosu
Varsayım 4.1: $SF < GUD$ 80.000 < 100.000 (Kira ödemeleri piyasa fiyatının altında) 80.000 - 84.000 = - 4.000 TL Zarar → Finansal Durum Tablosu
Varsayım 4.2: $SF < GUD$ 80.000 < 100.000 (Kira ödemeleri piyasa fiyatında) 80.000 - 84.000 = - 4.000 TL Zarar → K - Z

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

TFRS 16'ya göre bir kira sözleşmesi, kiraya konu varlığın kullanım hakkını ve bu haktan kaynaklı olarak ortaya çıkan ekonomik faydaların belirli bir süre için kiracıya ait olduğunu ortaya koyan bir sözleşmedir. Kiracının belirli bir süre için tanımlanmış bir varlığın kullanımını kontrol etme hakkına sahip olup olmadığını ortaya koyan bir sözleşme olup olmadığını değerlendirmesi gerekmektedir. TFRS 16'da sözleşme tanımının koşulları, TMS 17'ye göre değiştirilmiştir.

TFRS 16 ile kiracı açısından finansal tablolarda bir kiralama sınıflandırması söz konusu değildir. Kiracı tüm kiralamalarını önceki finansal kiralama uygulaması nasılsa o şekilde işleme tabi tutacaktır.

TMS 17'ye göre kiracının bilanço dışı yükümlülük olarak izlediği faaliyet kiralaması TFRS 16 ile finansal kiralama niteliğine dönüşmüş böylece bu kiralamadan kaynaklanan yükümlülüklerin ve kiralamaya konu varlığın aktifleştirilmesi ile Gelir Tablosuna yansıyan giderlerin niteliği değişmiştir.

Sat geri kiralama işlemleri karmaşık bir yapıya sahiptir. IFRS 16 satış ve geri kiralama işlemlerinin bilanço dışı finanslama yolu olarak kullanılmasını büyük oranda elemine etmiştir. Yeni standarda göre satıcı- kiracı eğer bu işlem kısa süreli bir kiralama veya düşük değerli bir kiralama değilse satış ve geri kiralama işlemlerini daima muhasebeleştirmelidir.

Satış ve geri kiralama işlemi, işlemin satış olarak değerlendirilmediği durumlarda zorluk yaratacaktır. TFRS 16'ya göre, sözleşmenin açık olmadığı durumlarda bile bir finansman

düzenlemesi olarak kabul edilecektir. Geri kiralama kapsamında muhasebeleştirilen ya da ödenecek kira bedeli (yani satış hasılatına eşit) ayrıca, alacak veya borçlanabilecek asıl kira ödemelerini de aşabilir.

Sonuç olarak TFRS 16, kiraya veren açısından bir değişiklik yaratmamıştır. Kiracı açısından ise önemli değişiklikler getirmiştir. Bu değişiklikler hem Finansal Durum Tablosunu hem de Kar / Zarar tablosunu etkilemiştir.

BOBİ FRS açısından ise 15. Bölümde yer alan kiralama konusu TMS 17 ile örtüşmektedir. TFRS 16 ile uyumunun daha sonraya bırakıldığı düşünülmektedir. Mevcut durum itibariyle orta ve büyük boy işletmeler ile BİST'te işlem gören firmalar açısından raporlamada farklılık yaratacaktır. Diğer taraftan tercih olarak TFRS 16 seçen büyük boy işletmeler için bu anlamda karşılaştırılabilirlik de ortadan kalkmaktadır.

Kaynakça

Alagöz, A. & Eren, T. (2010). “Sat ve Geri Kiralama İşleminin TMS 17 Kiralama İşlemleri Standardı ve Yürürlükteki Mevzuat Çerçevesinde Değerlendirilmesi”. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 3 (2), 27-46.

BOBİ FRS 15. Bölüm “Kiralamalar” www.kgk.gov.tr, 2018

Deloitte. Leases, A Guide to IFRS 16, June 2016

Güneş, N., H.Cavlak, Y.Cebeci. (2017). “Yasal Düzenlemeler ve Türkiye Muhasebe Standartları Açısından Sat ve Geri Kirala İşlemleri”. *İşletme Fakültesi Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi-BSPAD*, Cilt:1, Sayı:2, 2017, ss.33-51

IASB. TFRS 16, *Basis for Conclusions*, International Financial Reporting Standard, January 2016.

KGK. TFRS 16, Nisan 2018.

Marşap, Beyhan, Yanık, Serap. “IFRS 16 Kapsamında Kiralama İşlemlerinin Finansal Raporlamaya Etkisinin İncelenmesi” *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, yıl: 2018, cilt-sayı: 80, ss. 23 – 42.

Mükelleflerin Vergi Adaletine İlişkin Bakış Açıları: Diyarbakır ve Yalova Örneği

Mehmet KARAKAŞ*

Geliş Tarihi (Received): 02.04.2019 – Kabul Tarihi (Accepted): 16.04.2019

Öz

Vergi, bireylerin kullanılabilir gelirlerinde, tasarruflarında, harcamalarında azalmalara neden olmaktadır. Verginin bu hoşnutsuz haline ilave olarak, bir de vergi adaletine ilişkin sorunların ortaya çıkması devletin ihtiyaç duyduğu gelirleri elde etmesi açısından engel oluşturmaktadır. Vergileri ödeyip/ödememe hususunda yükümlülerin tutum ve davranışlarına etki eden nedenler arasında adalet ve eşitlik kavramları önemli yer tutmaktadır. Mali olayların sadece hukuki, ekonomik ve politik boyutlarının ele alınması eksik bir bakış açısı olacaktır. İdeal bir vergi sistemini inşa etmek açısından mükelleflerin tepkilerinin ölçülmesi önemlidir. Mükelleflerin vergilere ve vergilemeye ilişkin tepkilerinin ölçülmesinde yaygın olarak ampirik çalışmalar yapılmaktadır. Çalışmamız kapsamında 2013 yılında Diyarbakır ve Yalova illerinde mükelleflerin vergiye ilişkin bakış açılarını ortaya koymak açısından toplam 465(Diyarbakır 235, Yalova 230) kişi ile yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Ancak anketteki her soruya, ankete katılan her mükellef cevap vermemiştir. Bu nedenle, anket sorularının yer aldığı tablolarda yalnızca ilgili soruya cevap veren mükellef sayısı görülmektedir. Makalenin ölçeğinin sınırlılığı nedeniyle, elde edilen bulgulardan sadece soru ile ilgili olan kısmı sunulacaktır. Çalışmada; teorik kısım ve literatür özeti verildikten sonra, vergi adaleti kazanç düzeyi, vergi adaleti kazanç türü, vergi adaleti dolaylı/dolaysız vergi, Vergi adaletsizliğinin nedeni ile Dolaylı/ Dolaysız Vergi ilişkisine dair anket bulguları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Vergi, Vergi Adaleti, Vergi Mükellefi, Dolaylı/Dolaysız Vergi, Mükelleflerin Vergi Algıları*

* Prof.Dr., Yalova Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, karakasmehmet34@gmail.com

The Perception of Taxpayers on the Tax Equity: The case of Diyarbakır and Yalova

Abstract

Tax causes a decrease in the disposable income, savings and expenditures of the individuals. In addition to this negative reputation of tax, issues related to justice of taxation may constitute another obstacle for the government to earn necessary income. The behavior of taxpayers is mostly affected by factors such as fairness and equality with respect to the payment of taxes. The evaluation of fiscal issues from legal, economic and political perspectives may be too narrow. To build an idealistic tax regime, it is vital to assess the reaction of taxpayers. Empirical studies have a great importance in evaluation of the reaction of the tax payers about taxes and tax policies. In this study, 465 taxpayers (235 in Diyarbakır, 330 in Yalova) were surveyed in person to contemplate their view points on the tax policy. However, some questions in our survey are not answered by all the taxpayer participants. Thus, in the tables where the survey questions are located, only the participants who answered the related questions appear. Due to the limits of the scope of this study, the current paper will only show the part of the findings that are related to the question. In this study, after the theoretical analysis and literature review, the survey results on justice of taxation income level, justice of taxation income type, justice of taxation indirect/direct tax, the reason of tax inequality and direct/indirect tax relation will be examined.

Keywords: *Tax, Tax Equity, Taxpayer, Indirect/Direct Tax, Perception of Tax Payers*

JEL Classification Codes: *H20, H29*

Giriş

Vergi, bireylerin kullanılabilir gelirlerinde, tasarruflarında, harcamalarında azalmalara neden olmaktadır. Hatta değil bir verginin konulması, yeni bir verginin konulacağına ilişkin bir söylenti dahi piyasaları etkileyebilmektedir. İşte bu nedenle vergi, mükellefler tarafından hoş karşılanmaz ve genellikle bir yük ve külfet olarak kabul edilir. Maliye tarihine bakıldığında vergiye ilişkin çok sayıda tepkiyi görmek mümkündür. Verginin bu hoşnutsuz haline ilave olarak, bir de vergi adaletine ilişkin sorunların ortaya çıkması devletin ihtiyaç duyduğu gelirleri elde etmesine engel teşkil etmektedir. İdeal bir vergi sistemini inşa etmek açısından mükelleflerin tepkilerinin ölçülmesi önemlidir. Bu konuda mükelleflerin vergilere ve vergilemeye bakış açılarının, tepkilerinin ölçülmesinde yaygın olarak ampirik(uygulamalı) çalışmalar yapılmaktadır.

Vergilemenin yükümlü davranışlarında mali verimliliği azaltmaya başlaması; vergilemenin psikolojik sınırlarına varıldığına ilişkin bir karine olarak algılanmalıdır. Bu nedenle gerek mevcut vergilerin oranlarını arttırmak gerekse yeni vergilerin getirilmesi istendiğinde, tepkileri analiz etmek ve bunların minimum olduğu noktaya odaklanmak önem arz etmektedir (Reynaud, 1955:3).

Mali olayların sadece hukuki, ekonomik ve politik boyutlarının ele alınması eksik bir bakış açısı olacaktır. Bunlara ilave olarak konunun mükellef psikolojisi açısından da ele alınması gerekmektedir. Bu yaklaşım daha bütünlükçü bir bakış açısını ortaya koyacaktır.

Yükümlülerin vergiye ilişkin değerlendirmelerinde; psiko-sosyal faktörler yanında, gelişmişlik düzeyi, ekonomik ve sosyal durum, idarenin teşkilat yapısı gibi faktörler de yükümlülerin yaklaşımlarını etkileyebilmektedir (Çiçek, Karakaş, Yıldız, 2008; 25).

Vergileme karşısında yükümlülerin tutumlarının incelenmesi önemlidir. Ancak, tutumların bireysel olması çeşitli güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, genelleme yapılarak vergileme karşısında yükümlülerin tutumlarının incelenmesi gerekmektedir (Aktan ve Diğerleri, 2006:160–161).

Bu bağlamda çalışmamız kapsamında 2013 yılında Diyarbakır ve Yalova illerinde mükelleflerin vergiye ilişkin bakış açılarını ortaya koymak açısından toplam 465(Diyarbakır 235, Yalova 230) kişi ile yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Ancak anketteki her soruya, ankete katılan her bir mükellef cevap vermemiştir. Bu nedenle, anket sorularının yer aldığı tablolarda yalnızca ilgili soruya cevap veren mükellef sayısı görülmektedir. Makalenin

ölçeğinin sınırlılığı nedeniyle, elde edilen bulgulardan sadece soru ile ilgili olan kısmı sunulacaktır.

Çalışmada; teorik kısım ve literatür özeti verildikten sonra, vergi adaleti kazanç düzeyi ilişkisi, vergi adaleti kazanç türü ilişkisi, vergi adaleti dolaylı/dolaysız vergi ilişkisi, Vergi adaletsizliğinin nedeni ile Dolaylı/ Dolaysız Vergi ilişkisine ilişkin elde edilen anket bulguları değerlendirilmiştir.

1. Teori

“Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları” konusu, iktisadi açıdan, soyut düzeyde ve teorik olarak ele alınabileceği gibi, somut düzeyde (uygulamalı olarak) de incelenebilir. Birçok varsayıma dayanan ve esasen faydanın en üst düzeye çıkarılması yönteminin benimsendiği yaklaşım, teorik kitaplarda çokça yer almasına karşın, uygulamada çok fazla yarar sağlamamaktadır. Buna karşılık bireyin vergi karşısındaki tutumunun açıklanması çok öznel ve uygulamacıların düzenlemelerinde temel yol gösterici niteliğe sahiptir. Bu nedenle, mükelleflerin vergiye karşı davranışları konusunda, diğer bir deyişle vergi psikolojisi sahasında yapılan ampirik(uygulamalı) çalışmalar önemlidir ve politikacılar açısından adeta pusula niteliği taşımaktadırlar.

Ancak insanı dışlayan, bir anlayış içinde hareket edilmektedir. Böyle yaklaşımlar, toplumsal olayları gereği biçimde anlamamızı engellemekte, bilimsel çalışmaları yöneticilere etkili politika araçları sunmaktan yoksun kılmakta ve sadece akademik olarak yapılan çalışmalar konumuna indirgemektedir. Bu yaklaşımı vergi konusu özelinde ele alacak olursak, ekonomimizin en sorunlu alanı olan kamu gelirlerini artırma bağlamında ne denli önemli bir araçtan yoksun olduğumuzu görürüz. Zira, bir yandan kamu hizmetlerinin kalite ve kantite olarak optimal düzeye çekilmesi, diğer yandan da küresel rekabetin şiddetlendiği ortamda optimal vergileme koşullarına olabildiğince riayet edilmesi, ancak vergi tabanının yaygınlaştırılması ile olasıdır. Vergi-dışı alanların vergi kapsamına alınarak vergi tabanının yaygınlaştırılması sonucunda, vergi gelirlerinde aynı oranda artış sağlanacağı düşüncesi geçerli olmamakla beraber, bu yolla vergi adaletinin olabildiğince düzeltilerek kamu vicdanının rahatlatılabileceği kuşkusuzdur. Söz konusu alanda gerekli adımların atılabilmesi için, bireylerin vergiye karşı tepkilerinin doğru bir şekilde ölçülmesi ve politikaların da mükellef tepkilerini yumuşatacak şekilde geliştirilip, uygulanması kaçınılmazdır.

Vergilerin teoride ve uygulamada, adaletli olup/olmamları veya yükümlüler tarafından adaletli olarak algılanıp/algılanmamaları, yükümlülerin vergi ödemeleri üzerinde etkilidir. Vergileri ödeyip/ödememe hususunda yükümlülerin tutum ve davranışlarına etki eden nedenler arasında adalet ve eşitlik kavramları önemli bir yer tutmaktadır. Bedavacılık (free rider) yapanların da kamu mal ve hizmetlerinden yararlandığını gören bireylerin vergiye karşı tepkileri artmaktadır. Bu durumda bireyler vergiden kaçınma ya da vergi kaçırmayı verginin oluşturacağı olumsuz etkinin yükünü azaltma veya tamamen kurtulma aracı olarak kullanabilmektedirler.

Vergilemede adalet, bireylerin mali güçleriyle orantılı olarak kamu harcamalarını karşılamak amacıyla vergi ödemeleridir. Buna literatürde, vergilemede iktidar (ödeme gücü) ilkesi de denilmektedir. Söz konusu ödeme gücüne ulaşılabilmesi açısından kullanılan araçlar geçim indirimi uygulaması, ayırma kuramı ve artan oranlı vergi tarifeleridir. Burada öncelikle Yatay Adalet ve Dikey Adalet kavramları üzerinde durulmalıdır. Şöyle ki; Yatay Adalet, kazancı birbirine benzer durumda olan mükelleflerin benzer oranlarda vergilendirilmesidir. Dikey Adalet ise, birbirlerinden farklı düzeyde gelir elde eden mükelleflerin farklı oranlarda vergiye muhatap olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, ödeme gücü fazla olanların, az olanlara göre daha fazla düzeyde vergi ödemeleridir. Yatay ve Dikey adalet, Dağıtım Adaleti kapsamında değerlendirilir. Yükümlülerin adalet algısının değiştirilmesinde sadece yatay ve dikey adalet yeterli olmayacaktır.

Vergilemede adaletin sağlanmasında kullanılan diğer bir kavram ise Prosedürel Adalet' dir. Prosedürel Adalet, vergileme ile ilgili yapılan işlemler, prosedürler vb. konusunda yükümlülerin algıları ile ilgilidir. Bu algı, mükelleflerin vergiyi ödeyip/ödememesi yönünde etki yapmaktadır. Mükelleflere hizmetlerin sunulması hususunda, bürokrasinin azaltılması, eşit ve adil şekilde davranılması vb. etkili olmaktadır (Aktan ve Çoban, 2006:143–144).

Vergilemede adalet ve eşitlik konusunda 1982 Anayasasının, “Kanun Önünde Eşitlik” başlıklı 10. maddesine ve “Vergi Ödevi” başlıklı 73. maddesine bakmak gerekmektedir. Buna göre Anayasanın 73. maddesi aşağıdaki şekildedir:

“Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.

Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konular, değiştirilir veya kaldırılır.

(Değişik: 16/4/2017-6771/16 md.) Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir.”

Konuyla ilgili olan diğer bir madde ise Anayasanın 10. maddesidir. Buna göre;

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 12/9/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.”

Vergi ödemede adalet ve eşitlik ilkesinin referansını Anayasadan aldığı tekrar ifade etmeliyiz. Bu durum, hukuk kuralları hiyerarşisindeki yeri itibarıyla bakıldığında önemini ifade etmesi bakımından göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. Diğer taraftan devletin ihtiyaç duyduğu asli geliri elde etmesi açısından vergilemede adaletin tesisi büyük önem arz etmektedir.

2. Literatür Özeti¹

Toplumun dinamik yapıya sahip bir unsur olarak ele alınması zorunluluğu, sosyolojinin uzmanlaşmaya gitmesine neden olmuştur. Bu anlamda ortaya çıkan uzmanlık alanlarından birisi de Mali Sosyoloji'dir. Söz konusu alan, maliye, siyaset ve psikoloji gibi alanların kesişim kümesinde yer almaktadır.

Mali sosyoloji alanının iki önemli katkısı vardır. Birincisi; maliye alanının soyut olan tarafının ortaya çıkaracağı eksiklikleri ortadan kaldırır ve mali konuların somut olarak ele alınmasını sağlar. Böylece tedbirlerin sosyal yapılarda ortaya koyacağı etkiler hakkında bilgi sahibi

¹ Güneşoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi (Ankara, 2008) adlı çalışmadan yararlanılmıştır.

olunmasına yardımcı olur. Aynı zamanda Maliye Politikası açısından da yol göstericilik gibi bir görevi yerine getirir. İkincisi; Mali sosyoloji toplumu karşılıklı sosyal ilişkiler ağı içerisinde değerlendirmekte ve dinamik bir bütün olarak bakmaktadır. Bu bakış açısı olayların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Kurtkan, 1968: 10-11).

Mali sosyoloji kavramına kısaca değindikten sonra, aşağıda Mali Psikolojisi ve Vergi Psikolojisi kavramları üzerinde durulacaktır.

Mali psikoloji, mali olayların bireyler üzerindeki muhtemel etkilerini, bireylerin çeşitli mali olaylar karşısında sergileyecekleri tutum ve davranışların araştırılmasını içeren bir disiplindir. Bu alanın kapsamına vergileme ve vergilerin yapısıyla birlikte, bütçe politikası, borçlanmanın bireyler üzerindeki etkileri gibi konular girmektedir (User, 1992: 63).

Vergi ile ilgili olarak, merkezi idare ve vergilendirme yetkisine sahip diğer idareler ile kişi ve kuruluşların davranışlarının araştırılması da vergi psikolojisi kapsamına girmektedir (Öncel, 1974:10). Vergi psikolojisi ile ilgili çalışmalar, Avrupa ve Amerika’da genel nitelikli çalışmalardan daha dar nitelikli alan çalışmalarına doğru evrilmiştir. Genel anlamda, Vergi Psikolojisi denildiği zaman G. Schmölders hatırlanmaktadır. ABD’de George Katona 1940’lardan itibaren iktisat psikolojisine çok şey kazandırmıştır. Bunun dışında gerek ABD, gerekse Avrupa ve İsrail’de iktisat psikolojisi ile ilgili çok sayıda eser yayınlanmıştır. Bunların yazarları arasında Maital, Sandmo, Rutenberg ve Veldhoven, Feige, Van de Braak, Tanzi sayılabilir. Ayrıca “Vergileme Psikolojisi” kitabının yazarı Alan Lewis’i de belirtmeliyiz.

Bu alanda yapılmış olan diğer çalışmalara ilişkin olarak aşağıdaki örnekler verilebilir:

Paul Webley, Michaela Cole, Ole-Petter Eidjar: “The Prediction of Self-reported and Hypothetical Tax Evasion: Evidence From England, France and Norway”, **Journal of Economic Psychology**, 22, 2001, 141–155; Norman Gemmell, Oliver Morrissey, Abuzer Pinar: “Tax Perceptions and the Demand for Public Expenditure: Evidence from U.K. Micro-Data”, **European Journal of Political Economy**, 19, 2003, 793–816 (İngiltere’de yaklaşık 3500 katılımcı kullanılmıştır) ve Michael Wenzel: “An Analysis of Norm Processes in Tax Compliance”, **Journal of Economic Psychology**, 25, 2004, 213–228 (Avustralya’da 1300 civarında katılımcı ile yapılmıştır) (Çiçek, Karakaş, Yıldız, 2008; 25).

Ampirik çalışmalar olarak; Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Halkla İlişkiler Şubesi'nin, 1972 ve 1975 yıllarında yaptırmış olduğu iki anket çalışması; Şamil Ünsal'ın "Vergi Kaçakçılığında Sosyal Etmenler" (1987) başlıklı doktora tezinde yapılan anket çalışması; Naci Muter, Süreyya Sakıncı ve A. Kemal Çelebi'nin "Manisa İli Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması" (1993); Adnan Gerçek ve Mehmet Yüce'nin Bursa Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı yükümlülerin bir kısmını kapsayan bir anket çalışması (Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımını Belirleyen Faktörlerle İlgili Ampirik Bir Çalışma, 1998); İhsan Cemil Demir'in "Yükümlülerin Vergi Karşısındaki Davranışları - Afyon İli Anket Çalışması" (1999); Şamil Ünsal'ın "Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci-Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlik Mesleğinin Konumu ve Geleceği' Konusuna Uygulamalı Bir Yaklaşım" (2000) adlı çalışması; Tolga Saruç'un "Vergi Etiğinin Vergi Kaçırma Üzerindeki Etkisi-Deney ve Anket Yöntemiyle Yapılan Bir Araştırma" (2003); Harun Yeniçeri'nin "Beyan Esasına Dayanan Vergilerde Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Psikolojik Nedenlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma" (2004); Hilmi Çoban ve Selami Sezgin'in "Vergi Mükelleflerinin Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği" (2004) başlıklı makalesi; Hakkı Mümin Ay "Adil Gelir Dağılımı Sağlamada Özel Tüketim Vergisi'nin Yeri ve Bunun Türkiye'de Uygulanabilirliği" (2004); Halit Çiçek, Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri (İstanbul İli Anket Çalışması), İSMMMO Yayın No:65, İstanbul, (2006) ; Binhan Elif Yılmaz ve Murat Şeker; Vergiye Karşı Tepkiler, Mükellef Davranışları: İstanbul Örneği, İSMMMO Yayın No:86, İstanbul, (2007) (Çiçek, Karakaş,Yıldız, 2008; 25-26; Erol, Çiçek, Karakaş, 2009, 75-76).

3.Ampirik Çalışmanın Bulguları

Çalışmada olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden en yaygın olanı basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İstatistikçilerin yaygın düşüncesine göre 100. 000 ve üzeri evren kümesi için en az 384 adet örneklem toplanmalıdır. Böylece örneklemin ana kütleyi temsil kabiliyeti makul düzeyde tutulabilir (Altunışık vd, 2004; 125 Çıngı, 1990; 66 ve Yamane, 2001). Anketin yapıldığı 2013 yılı itibariyle, Yalova da 32438 mükellef; Diyarbakır' da ise 85539 mükellef vardır. Çalışmamızda kullanılan örneklem sayısı yukarıdaki çalışmalarda da belirtildiği üzere istatistiki olarak yeterlidir (GİB, 2018).

3.1. Vergi Adaleti ve Kazanç Düzeyi Açısından Yapılan Değerlendirmeler

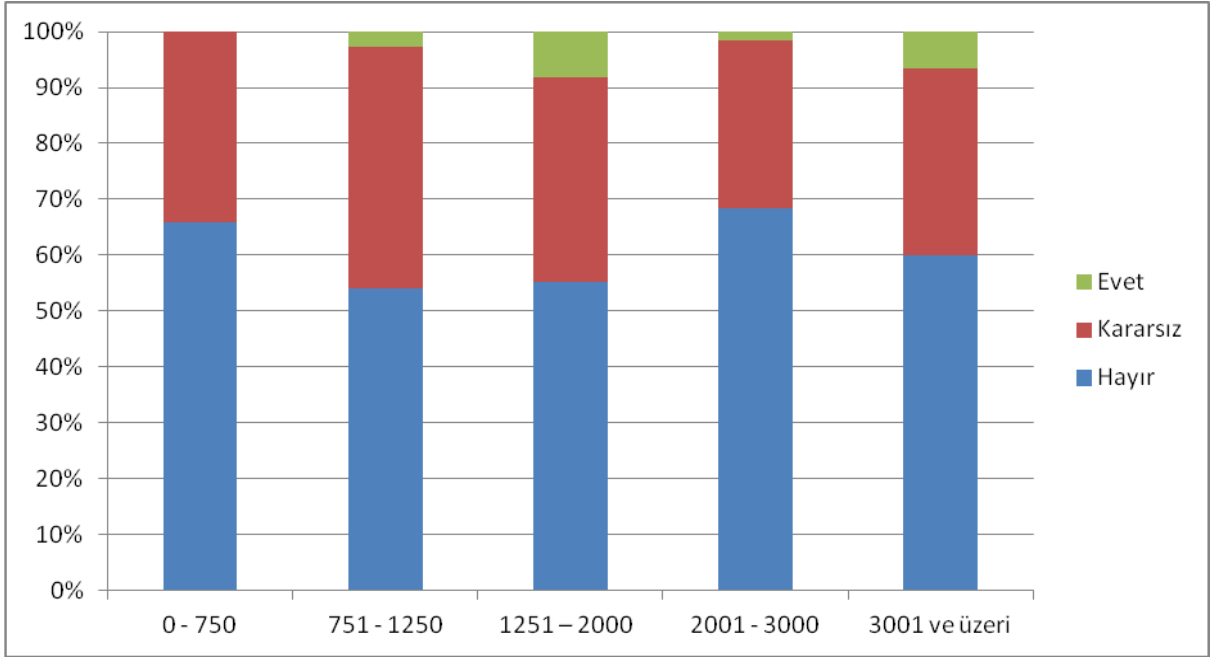
Yalova’da 0-750 TL gelir elde edenler yaklaşık % 65 düzeyinde hayır adaletsiz; 751-1250 TL gelir elde edenler yaklaşık % 55 düzeyinde hayır adaletsiz; 1251-2000 TL gelir elde edenler yaklaşık % 55 düzeyinde hayır adaletsiz; 2001-3000 TL gelir elde edenler yaklaşık % 70 düzeyinde hayır adaletsiz; 3001 TL ve üzeri gelir elde edenler ise % 60 düzeyinde hayır adaletsiz cevabını vermişlerdir.

Tablo: 1

Vergiler adaletli mi? * Kazanç düzeyi * Bulduğunuz il

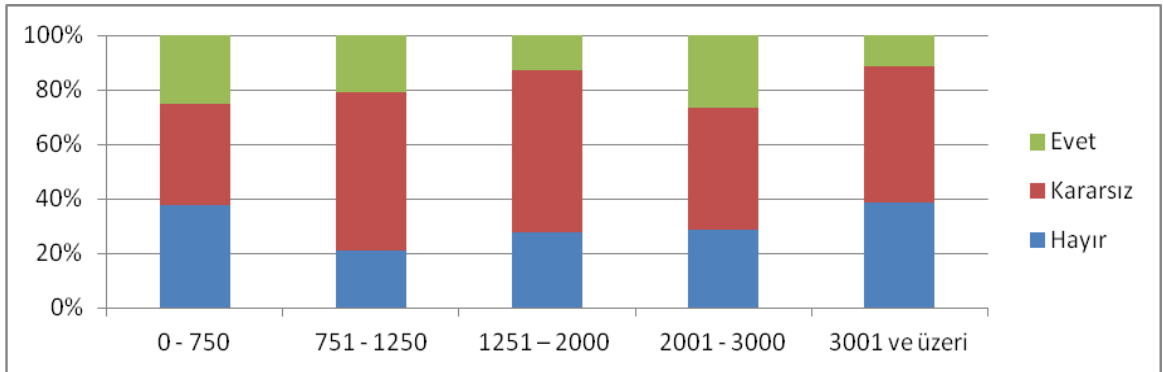
Bulduğunuz il	Kazanç düzeyi					Total		
	0 - 750	751 - 1250	1251 – 2000	2001 - 3000	3001 ve üzeri			
Yalova	Vergiler adaletli mi?	Hayır	25	20	27	41	9	122
		Kararsız	13	16	18	18	5	70
		Evet	0	1	4	1	1	7
	Total	38	37	49	60	15	199	
Diyarbakır	Vergiler adaletli mi?	Hayır	3	8	13	14	10	48
		Kararsız	3	22	28	22	13	88
		Evet	2	8	6	13	3	32
	Total	8	38	47	49	26	168	

Şekil: 1 Yalova İli Vergi Adaleti Kazanç Düzeyi İlişkisi

Diyarbakır'da ise 0-750 TL gelir elde edenler yaklaşık % 40 düzeyinde hayır adaletsiz; 751-1250 TL gelir elde edenler yaklaşık % 20 düzeyinde hayır adaletsiz; 1251-2000 TL gelir elde edenler yaklaşık % 30 düzeyinde hayır adaletsiz; 2001-3000 TL gelir elde edenler yaklaşık % 30 düzeyinde hayır adaletsiz; 3001 TL ve üzeri gelir elde edenler ise yaklaşık % 40 düzeyinde hayır adaletsiz cevabını vermişlerdir.

Şekil: 2 Diyarbakır İli Vergi Adaleti Kazanç Düzeyi İlişkisi

Hayır adaletsiz diyenler; Diyarbakır'da (% 29) Yalova'dan daha düşük (% 61) düzeydedir. Aslında genel kanı bunun tam tersi olduğu şeklindedir. Bunun sebebi olarak 2000 yılı sonrasında bölgeye yapılan kamu yatırımlarının ana nedeni oluşturduğu kanaatindeyiz. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin yıllar itibariyle kamu yatırımı yapılması konusunda ikinci plana itilmesi, bölge insanının adeta yalnızlığa itilmesi ve bunun akabinde terörün verdiği can

ve mal kayıpları halkı olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, son yıllarda yapılan yatırımlar bölge insanını söz konusu yalnızlıktan çok büyük ölçüde kurtarmıştır, diyebiliriz

Tablo: 2 Vergi adaleti ile Kazanç düzeyi ilişkisi Pearson Ki-Kare Testi Bulguları

Vergi Adaletli mi?	Kazanç Düzeyi	
	Pearson Ki-Kare İstatistiği	p-değeri
YALOVA	7,857	,448
DİYARBAKIR	6,867	,551

Tablo 2’de de görüleceği üzere, vergi adaleti ile kazanç düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştıran Pearson ki-kare testi bulguları istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye işaret etmemektedir. Buna göre, vergi adaleti algısı kazanç düzeyindeki değişmelere göre farklılık göstermemektedir.

3.2. Vergi Adaleti ve Kazanç Türü Açısından Yapılan Değerlendirmeler

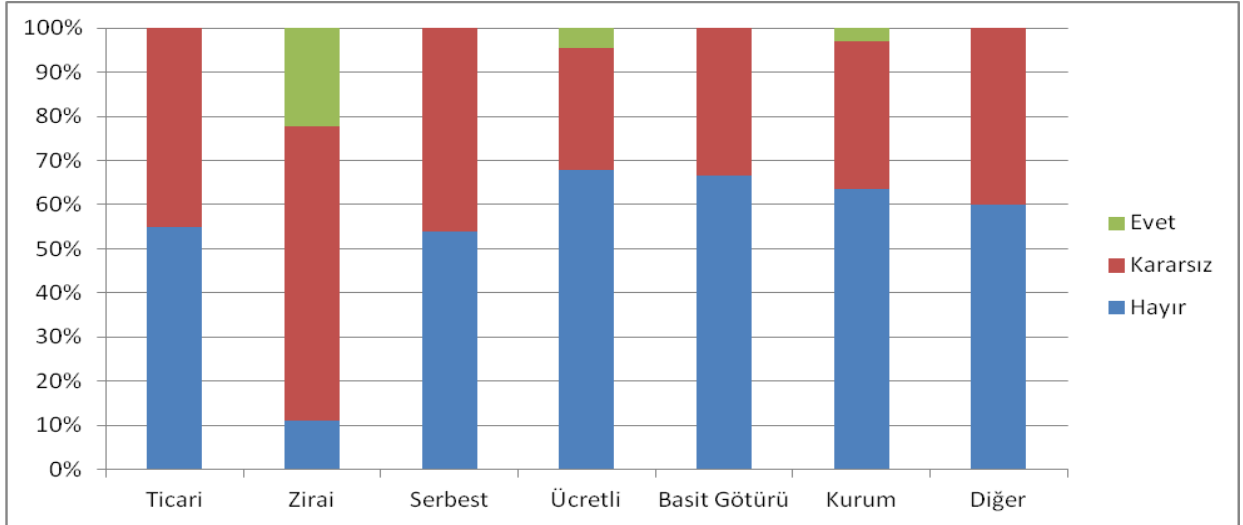
Yalova’ da ticari kazanç elde edenler % 55’e yakın düzeyde hayır adaletsiz; zirai kazanç elde edenler % 10 düzeyinde hayır adaletsiz; serbest meslek kazancı elde edenler % 55’ e yakın düzeyde hayır adaletsiz; ücretliler % 70’e yakın düzeyde hayır adaletsiz; basit/ götürü usülde gelir elde edenler % 70’e yakın düzeyde hayır adaletsiz; kurum kazancı elde edenler ise % 65’ e yakın düzeyde hayır adaletsiz cevabını vermişlerdir.

Tablo: 3

Vergiler adaletli mi? * Kazanç türü * Bulduğunuz il

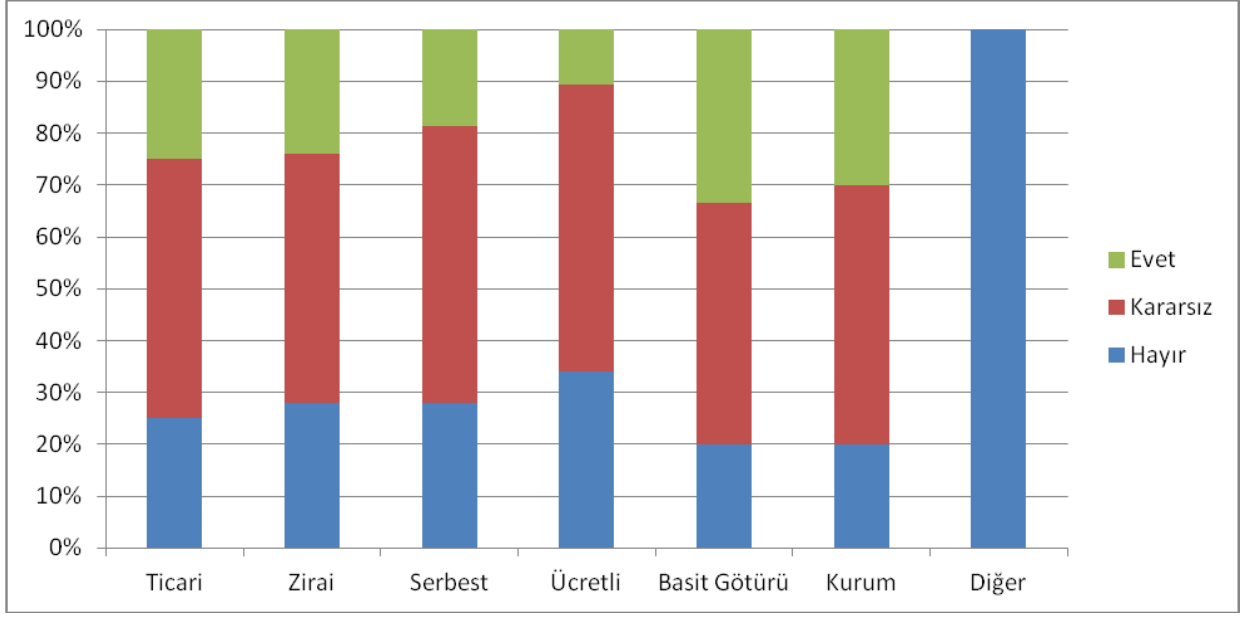
Bulduğunuz il	Kazanç türü							Total		
	Ticari	Zirai	Serbest	Ücretli	Basit Götürü	Kurum	Diğer			
Yalova	Vergiler adaletli mi?	Hayır	11	1	14	59	8	21	6	120
		Kararsız	9	6	12	24	4	11	4	70
		Evet	0	2	0	4	0	1	0	7
	Total		20	9	26	87	12	33	10	197
Diyarbakır	Vergiler adaletli mi?	Hayır	4	7	12	19	3	2	2	49
		Kararsız	8	12	23	31	7	5	0	86
		Evet	4	6	8	6	5	3	0	32
	Total		16	25	43	56	15	10	2	167

Şekil: 3 Yalova İli Vergi Adaleti Kazanç Türü İlişkisi

Diyarbakır’ da ticari kazanç elde edenler % 25’e yakın düzeyde hayır adaletsiz; zirai kazanç elde edenler ve serbest meslek kazancı elde edenler % 30’ a yakın düzeyde hayır adaletsiz; ücretliler % 35’e yakın düzeyde hayır adaletsiz; basit/ götürü usulde ve kurum kazancı gelir elde edenler ise % 20 düzeyinde hayır adaletsiz cevabını vermişlerdir.

Şekil :4 Diyarbakır İli Vergi Adaleti Kazanç Türü İlişkisi

Genel olarak değerlendirildiğinde, Yalova’da Vergiler evet adaletli şekilde cevap verenler % 4; Diyarbakır’da ise % 19 düzeyindedir. Görüleceği üzere, Diyarbakır’da vergi adaleti-kazanç türü (ticari, zirai, serbest meslek kazancı, ücretli, basit/götürü vb.) konusunda evet adaletli diyenlerin oranı Yalova’dan daha yüksektir. Bunun sebebi olarak Diyarbakır’da çeşitli gelir türlerini elde eden mükelleflerin, birçok kamu hizmetine(eğitim, sağlık vb.) erişiminin daha mümkün hale gelmesi, aynı zamanda terörün azalarak ülke gündeminden düşmesi nedeniyle altyapı yatırımlarının artmasının çok büyük ölçüde katkısı olduğu kanaatindeyiz.

Tablo:4 Vergi adaleti ile Kazanç türü ilişkisi Pearson Ki-Kare Testi Bulguları

		Kazanç Türü	
		Pearson Ki-Kare İstatistiği	p-değeri
Vergi Adaletli mi?	YALOVA	21,765**	,040
	DİYARBAKIR	11,311	,502

Not: ** %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 4’de de görüleceği üzere, vergi adaleti ile kazanç türleri arasındaki ilişkiyi araştıran Pearson ki-kare testi bulguları, Yalova ili için istatistiksel olarak anlamlı, Diyarbakır ili için ise istatistiksel olarak anlamsızdır. Buna göre, Yalova ili için, vergi adaleti algısı kazanç türüne göre farklılık gösterirken, Diyarbakır ili için böyle bir farklılaşma göstermemektedir.

3.3. Vergi Adaleti ve Dolaylı/Dolaysız Vergi Açısından Yapılan Değerlendirmeler

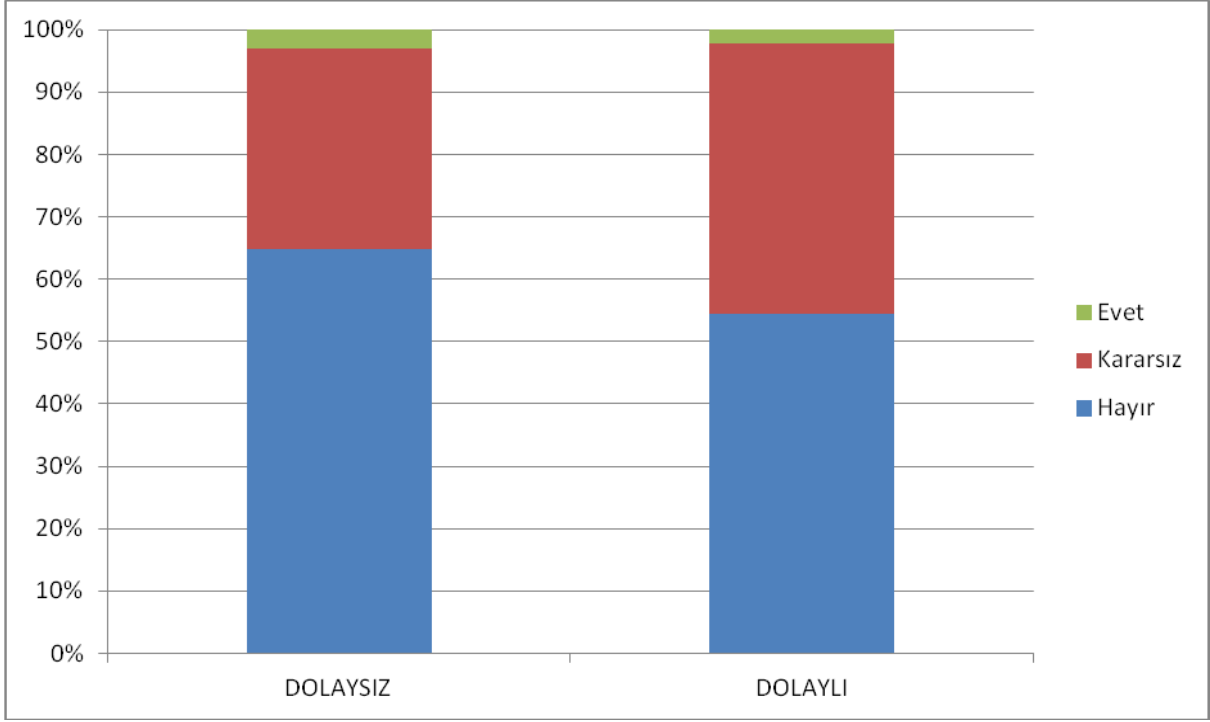
Yalova'da Dolaylı/Dolaysız vergi mükelleflerine vergi adaletinin olup/olmadığına ilişkin soruya Dolaysız vergi ödeyenler yaklaşık % 65 düzeyinde hayır adaletsiz olduğunu; dolaylı vergi ödeyenler ise yaklaşık % 55 düzeyinde hayır adaletsiz olduğu cevabını vermişlerdir.

Tablo:5

Vergiler adaletli mi? * Dolaysız - Dolaylı vergi * Bulduğunuz il

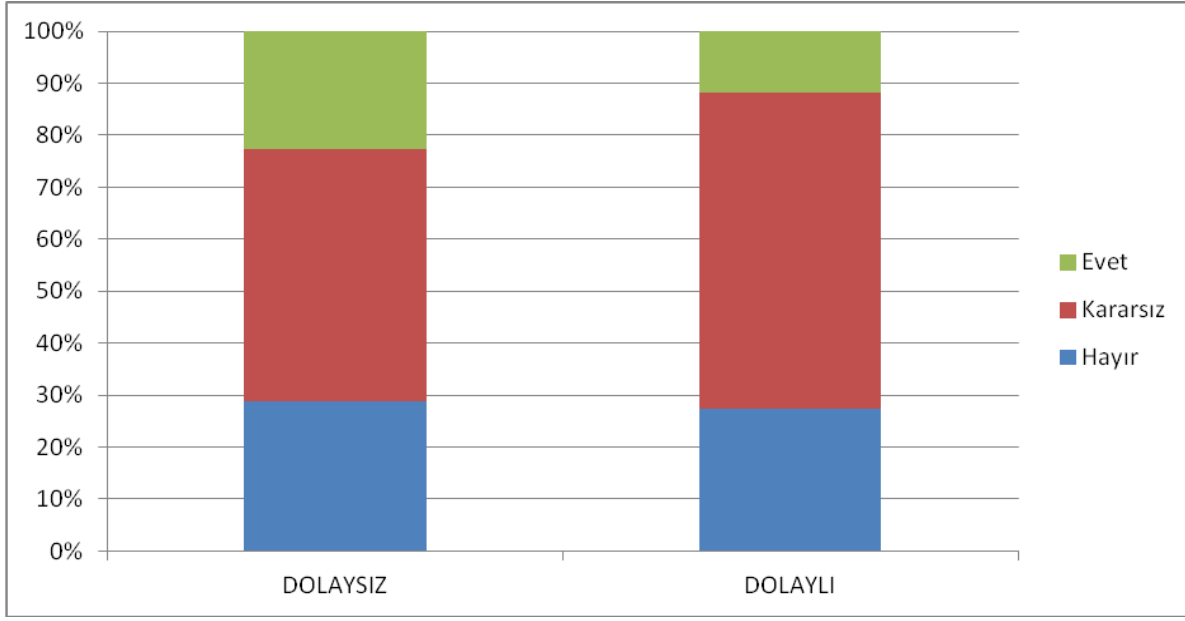
Bulduğunuz il			Dolaysız - dolaylı vergi		Total
			DOLAYSIZ	DOLAYLI	
Yalova	Vergiler adaletli mi?	Hayır	83	25	108
		Kararsız	41	20	61
		Evet	4	1	5
	Total		128	46	174
Diyarbakır	Vergiler adaletli mi?	Hayır	28	14	42
		Kararsız	47	31	78
		Evet	22	6	28
	Total		97	51	148

Şekil: 5 Yalova İli Vergi Adaleti Dolaylı/ Dolaysız vergi İlişkisi

Diyarbakır' da Dolaylı/Dolaysız vergi mükelleflerine vergi adaletinin olup/olmadığına ilişkin soruya Dolaysız vergi ödeyenler % 30 düzeyinde adaletsiz olduğunu; dolaylı vergi ödeyenler ise yaklaşık % 30 düzeyinde adaletsiz olduğu cevabını vermişlerdir.

Şekil:6 Diyarbakır İli Vergi Adaleti Dolaylı/ Dolaysız vergi İlişkisi

Şöyle ki; Diyarbakır’da Dolaysız vergi ödeyenlerin % 30’u adaletsiz olduğunu; Yalova’ da ise Dolaysız vergi ödeyenlerin yaklaşık % 65’i adaletsiz olduğunu ifade etmişlerdir. Diyarbakır’da Dolaylı vergi ödeyenlerin yaklaşık % 30’u adaletsiz olduğunu; Yalova’ da ise Dolaylı vergi ödeyenlerin yaklaşık % 55’ i adaletsiz olduğunu ifade etmişlerdir. Diyarbakır’da hem dolaysız hem de dolaylı verdilerdeki adaletsiz olduğuna dair düşünce Yalova’ dan daha düşüktür. Öncelikle bölgeye olan kamu yatırımlarına ağırlık verilmeye devam edilmelidir. Diyarbakır’ ın pozitif algısını yapılan yatırımların bölge insanında oluşturduğu memnuniyet ile ilişkilendirmenin doğru bir yaklaşım olacağı düşüncesindeyiz.

Tablo:6 Vergi adaleti ile Dolaylı/Dolaysız Vergi İlişkisi Pearson Ki-Kare Testi Bulguları

Vergi Adaleti mi?	Kazanç Türü	
	Pearson Ki-Kare İstatistiği	p-değeri
YALOVA	1,972	,373
DİYARBAKIR	3,093	,213

Tablo 6’da da görüleceği üzere, vergi adaleti ile Dolaylı/Dolaysız vergi arasındaki ilişkiyi araştıran Pearson ki-kare testi bulguları, Yalova ve Diyarbakır ili için istatistiksel olarak anlamsızdır. Buna göre, Yalova ve Diyarbakır ili için, vergi adaleti algısı Dolaylı/Dolaysız vergi türü ilişkisi açısından bakıldığında bir farklılaşma göstermemektedir.

3.4. Vergi Adaletsizliğinin Nedeni Verginin Dolaylı/Dolaysız Olması Açısından Yapılan Değerlendirmeler

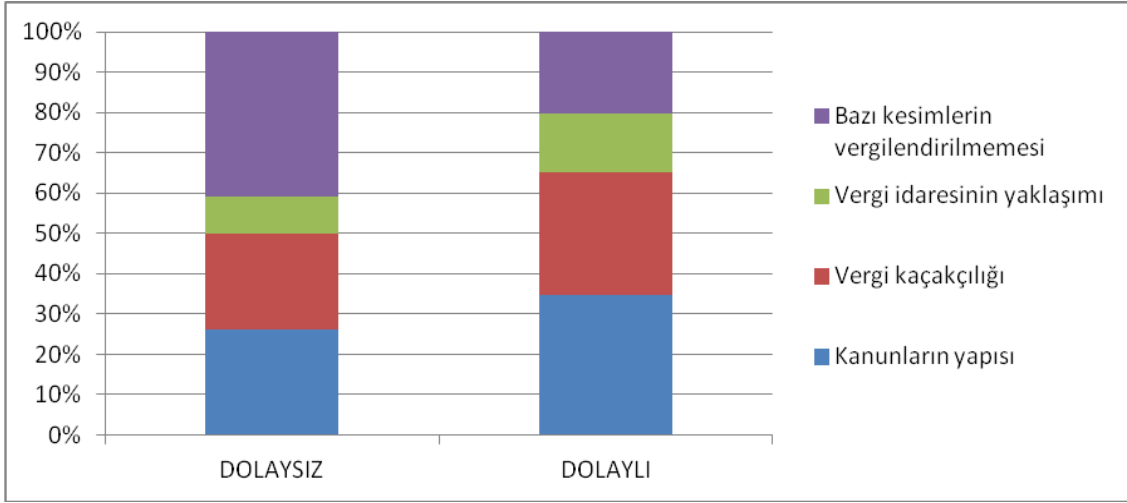
Yalova'da yaşıyanlara vergilerin neden adil olmadığına ilişkin sorulan soruda Dolaysız vergi ödeyenlerin yaklaşık % 40'ı bazı kesimlerin vergilendirilmemesi, % 27'si kanunların yapısı, % 25' i ise vergi kaçakçılığı; Dolaylı vergi ödeyenlerin ise yaklaşık %35' i kanunların yapısı, % 30'u vergi kaçakçılığı ve % 20'si ise bazı kesimlerin vergilendirilmemesini işaretlemişlerdir. Diğer cevaplar ise tabloda yer almaktadır.

Tablo:7

Vergiler neden adil değil? * Dolaylı - Dolaysız vergi * Bulunduğunuz il

Bulunduğunuz il	Dolaylı - Dolaysız vergi		Total		
	DOLAYSIZ	DOLAYLI			
Yalova	Vergiler neden adil değil?	Kanunların yapısı	26	17	43
		Vergi kaçakçılığı	24	15	39
		Vergi idaresinin yaklaşımı	9	7	16
		Bazı kesimlerin vergilendirilmemesi	41	10	51
	Total		100	49	149
Diyarbakır	Vergiler neden adil değil?	Kanunların yapısı	16	6	22
		Vergi kaçakçılığı	41	22	63
		Vergi idaresinin yaklaşımı	38	20	58
		Bazı kesimlerin vergilendirilmemesi	20	16	36
	Total		115	64	179

Şekil:7 Yalova İli Vergi Adaletsizliğinin Nedeni Dolaylı/Dolaysız Vergi İlişkisi

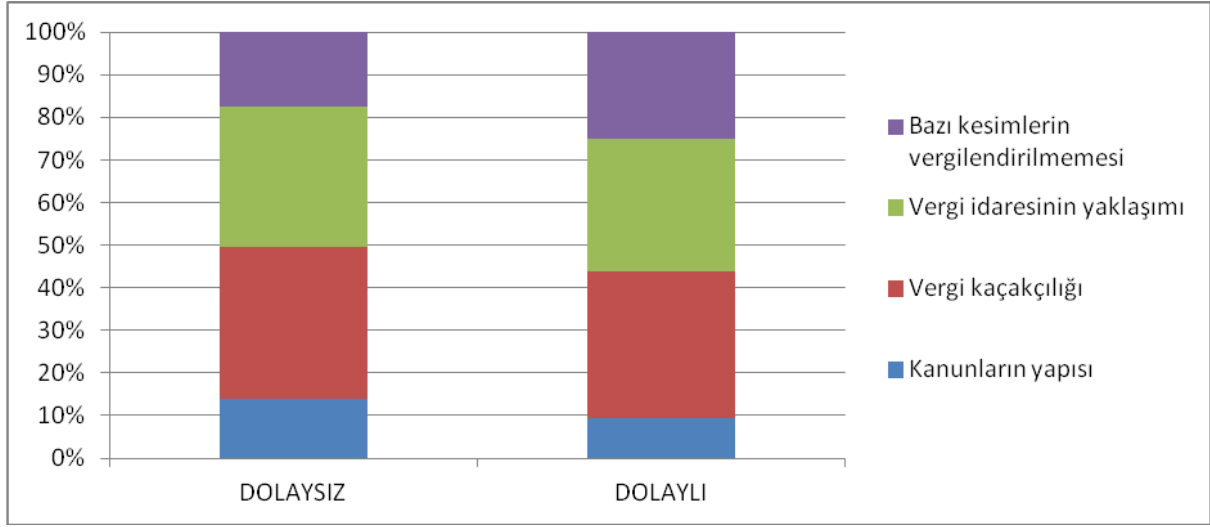

Diyarbakır’da yaşayanlara vergilerin neden adil olmadığına ilişkin sorulan soruda Dolaysız vergi ödeyenlerin yaklaşık % 40’ ı vergi kaçakçılığı; % 35 i vergi idaresinin yaklaşımı, yaklaşık % 20’si ise bazı kesimlerin vergilendirilmemesi cevabını vermişlerdir. Diğer cevaplar tablolarda yer almaktadır.

Dolaylı vergi ödeyenlerin ise yaklaşık %35’ i vergi kaçakçılığı, yaklaşık % 30’ u ise vergi idaresinin yaklaşımı, yaklaşık % 25’i ise bazı kesimlerin vergilendirilmemesi cevabını işaretlemişlerdir. Diğer cevaplar ise tabloda yer almaktadır.

Diyarbakır da vergi kaçakçılığının yüksek olduğuna ilişkin cevabın daha yüksek olmasını, devletin bu bölgelere yatırım yapmaya devam etmesi gerektiği şeklinde yorumlayabiliriz. Uzun yıllar Güneydoğu Anadolu Bölgesi kamu yatırımları açısından ihmal edilmiştir. Güneydoğu Anadolu bölgesindeki yıllar boyu süren geri kalmışlığın oluşturduğu hoşnutsuzluğu kısa bir zaman diliminde ortadan kaldırmak mümkün değildir. Kısacası devlet şefkat elini gönderilen personel ve yapılan yatırım noktasında uzatmaya devam etmelidir.

Şekil: 8 Diyarbakır İli Vergi Adaletsizliğinin Nedeni Dolaylı/Dolaysız Vergi İlişkisi

Tablo:8 Vergi adaletsizliğinin nedeni ile Dolaylı/ Dolaysız Vergi ilişkisi Pearson Ki-Kare Testi Bulguları

Vergi Adaletsizliğini n nedeni	Dolaylı/ Dolaysız Vergi	
	Pearson Ki-Kare İstatistiği	p-değeri
YALOVA	6,340*	,096
DİYARBAKIR	1,932	,587

Not: * %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 8’de de görüleceği üzere, vergi adaletsizliğinin nedeni ile verginin dolaylı ya da dolaysız oluşu arasındaki ilişkiyi araştıran Pearson ki-kare testi bulguları Yalova ili için istatistiksel olarak anlamlı, Diyarbakır ili için ise istatistiksel olarak anlamsızdır. Buna göre, Diyarbakır ili için vergi adaletsizliğinin nedenine ilişkin algı, dolaylı/dolaysız vergi mükellefleri arasında farklılık göstermemektedir. Buna karşılık Yalova ili için farklılık göstermektedir.

Sonuç

Diyarbakır ve Yalova’da mükelleflerin vergi adaletine bakış açıları ile ilgili çeşitli sorular sorulmuştur. Çalışmada vergi adaleti ile kazanç düzeyi, kazanç türü, dolaylı/dolaysız vergi ilişkisi ve vergi adaletsizliğinin nedeni ile dolaylı/dolaysız vergi ilişkisine ilişkin elde edilen anket bulguları değerlendirilmiştir.

Şöyle ki; Vergi adaleti kazanç düzeyi ilişkisinde; Diyarbakır'da adaletsiz (% 29) diyenlerin oranı, Yalova'dan daha düşüktür. Bunun nedeni olarak, özellikle 2000 yılı sonrasında bölgeye yapılan kamu yatırımlarının belirleyici olduğu düşüncesindeyiz. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin yıllar itibariyle kamu yatırımı yapılması konusunda ikinci plana itilmesi ve bunun akabinde terörün verdiği can ve mal kayıpları halkı olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, son yıllarda yapılan yatırımlar bölge insanını sözkonusu yalnızlıktan çok büyük ölçüde kurtarmıştır, diyebiliriz.

Vergi adaleti kazanç türü ilişkisinde; Diyarbakır'da farklı kazanç türlerini elde edenlere sorulan soruda; vergiler adaletli diyenlerin oranı % 19, Yalova'da ise % 4'dür. Bunun sebebi olarak Diyarbakır'da, çeşitli gelir türlerini elde eden mükelleflerin, birçok kamu hizmetine(eğitim, sağlık vb.) erişiminin daha mümkün hale gelmesi, aynı zamanda terörün azalarak ülke gündeminden düşmesi nedeniyle altyapı yatırımlarının artmasının çok büyük ölçüde katkısı olduğu kanaatindeyiz.

Vergi adaletini dolaylı/dolaysız vergi ilişkisi açısından değerlendirdiğimizde; Diyarbakır'da dolaysız vergi ödeyenlerin % 30'u, Yalova'da ise % 65'i adaletsiz olduğunu belirtmişlerdir. Diyarbakır'da dolaylı vergi ödeyenlerin yaklaşık % 30'u, Yalova'da ise % 55'i adaletsiz olduğunu ifade etmişlerdir. Diyarbakır'da hem dolaysız hem de dolaylı verdilerdeki adaletsiz olduğuna dair düşünce Yalova' dan daha düşüktür. Çıkan bu sonucu, bölgeye olan kamu yatırımlarına devam edilmesi gerektiği şeklinde yorumlayabiliriz. Aynı zamanda bu durumu, bölge insanında oluşan memnuniyet ile ilişkilendirmenin doğru bir yaklaşım olacağı düşüncesindeyiz.

Vergi adaletsizliğinin nedenini dolaylı/dolaysız vergi açısından değerlendirdiğimizde; Diyarbakır' da vergi kaçakçılığının yüksek olduğuna ilişkin cevabın fazla düzeyde olmasını, devletin bu bölgelere yatırım yapmaya devam etmesi gerektiği şeklinde yorumlayabiliriz. Güneydoğu Anadolu bölgesindeki yıllar boyu süren geri kalmışlığın oluşturduğu hoşnutsuzluğu kısa bir zaman diliminde ortadan kaldırmak mümkün değildir. Kısacası devlet şefkat elini gönderilen personel ve yapılan yatırım noktasında uzatmaya devam etmelidir.

Kaynakça

Aktan C.C., Dileyici D. ve Saraç Ö. (2006). Vergilere Karşı Tepkiler ve Vergilerin Ahlaki ve Sosyo-Psikolojik Sınırlı. C. C. Aktan, D. Dileyici ve İ.Y. Vural (Ed.). *Vergileme ekonomisi ve vergileme psikolojisi*. (ss. 159-161). Ankara. Seçkin Yayınevi.

Aktan, C. C. ve Çoban H. (2006). Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler. C. C. Aktan, D. Dileyici ve İ.Y. Vural (Ed.). *Vergileme ekonomisi ve vergileme psikolojisi*. (ss. 159-161). Ankara. Seçkin Yayınevi.

Altunışık, R. vd. (2004). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri-SPSS uygulamalı* (Geliştirilmiş 3. Baskı). Sakarya. Sakarya Kitapevi.

Çiçek, H., Karakaş, M. ve Yıldız, A. (2008). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde vergi yükümlülerinin vergiyi algılama ve tutum analizi: bir alan araştırması. *Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 2008/381*.

Erol, A. Çiçek, H. ve Karakaş M. (2009). Diyarbakır ilinde mükelleflerin vergiye ilişkin tutum ve algı analizi. *İktisat İşletme Finans. Cilt 24(280)*., ss.71-103.

Kurtkan, A. (1968). *Metodolojik bir deneme olarak mali sosyoloji*. İstanbul. Fakülteler Matbaası,

Öncel, Y. (1974). *Vergiye karşı tepkiler ve Türkiye'de vergi kaçakçılığı*. (Basılmamış Doçentlik Tezi)

Reynaud, P.L. (1955). *Vergi konusunda mükellefin ruh haleti*, (C. Erçoklu, Çev.) Maliye Tetkik Kurulu Matbaası.

User, İ. (1992). Vergi psikolojisi ve vergilemenin psikolojik sınırı, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* (1-2). ss. 63-78.

Yamane, T. (2001) *Temel örnekleme yöntemleri* (A. Esin, C. Aydın vd.,Çev.). İstanbul. Literatür Yayınları.

http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/20131.htm(Erişim 21.09.2018)

Factors Affecting the Use of Mobile Recommendation Systems: a Structural Equation Model

Erkan ARI*

Veysel YILMAZ**

Geliş Tarihi (Received): 09.04.2019 – Kabul Tarihi (Accepted): 29.04.2019

Abstract

The main purpose of this study is to investigate attitudes and behaviors of university students towards mobile recommender systems using a proposed structural equation model (SEM). In the proposed model, expected recommendation quality of mobile recommender systems was defined as the exogenous latent variable, while perceived recommendation quality, enjoyment, collectivism, and attitude were defined as the mediating endogenous latent variables, and behavior was defined as the endogenous latent variable. To this end, the survey developed based on the literature was administered to 416 students from various faculties. The fitness of the proposed structural model was investigated based on various fitness criteria and the model fit was found to be within acceptable limits. Data analysis showed that expected recommendation quality and perceived recommendation quality were closely related and perceived recommendation quality, user enjoyment, and collectivism positively affected the attitudes of students towards mobile recommender systems. According to the results the exogenous latent variable of Expected Recommendation Quality (ERQ) positively affected Perceived Recommendation Quality (PRQ) and Enjoyment (ENJ). The path coefficient between “ERQ” and “PRQ” and between “ERQ” and “ENJ” was 0.77 and 0.64, respectively. In other words, an increase of one unit in expected recommendation quality related to mobile recommender systems led to an increase of 0.77 units in perceived recommendation quality and an increase of 0.64 units in enjoyment.

Keywords: Recommender System, Mobile Recommendation, User Behavior, Enjoyment, Recommendation Quality, Collectivism.

* Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Kütahya, E-mail: erkan.ari@dpu.edu.tr

** Prof.Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İstatistik Bölümü, Eskişehir, E-mail: vyilmaz@ogu.edu.tr

Mobil Öneri Sistemleri Kullanımını Etkileyen Faktörler: Bir Yapısal Eşitlik Modeli

Öz

Bu çalışmanın temel amacı üniversite öğrencilerin mobil öneri sistemlerine yönelik tutum ve davranışları önerilen bir yapısal eşitlik modellemesiyle (YEM) araştırmaktır. Önerilen modelde, mobil öneri sistemlerinin beklenen öneri kalitesi, dışsal gizli değişken olarak tanımlanırken, algılanan öneri kalitesi, zevk, paylaşma, tutum aracı içsel gizli değişkenler ve davranış da içsel gizli değişken olarak tanımlanmıştır. Bu amaçla, çeşitli fakültelerinde öğretim gören 416 öğrenciye, literatürden yararlanılarak geliştirilen bir anket uygulanmıştır. Önerilen yapısal model çeşitli uyum ölçütlerine dayanarak uygunluğu araştırılmış ve sonuçta modelin kabul edilebilir sınırlar içinde kaldığı görülmüştür. Verilerin analizi sonucunda, beklenen ve algılanan öneri kalitesinin yüksek düzeyde ilişkili olduğu, algılanan mobil öneri kalitesinin, kullanıcı zevki ve paylaşmanın öğrencilerin mobil öneri sistemlerine yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Sonuçlara göre “Beklenen Öneri Kalitesi” dışsal gizli değişkeninin “Algılanan Öneri Kalitesi” ve “Zevk” içsel gizli değişkenlerini pozitif olarak etkilediği sonucuna varılmıştır. “ERQ” ile “PRQ” ve “ERQ” ile “ENJ” değişkenleri arasındaki ilişki katsayısı sırasıyla 0,77 ve 0,64 dir. Yani öğrencilerin mobil öneri sistemlerine ilişkin beklenen öneri kalitesindeki bir birimlik artış mobil öneri sistemlerine ilişkin algılanan öneri kalitesini 0,77 birim; zevk gizli değişkenini ise 0,64 birim arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Öneri Sistemi, Mobil Öneri, Kullanıcı Davranışı, Zevk, Öneri Kalitesi, Paylaşma.

Introduction

Rapid advancements in today's technology have brought along many conveniences and innovations. Consumers frequently use internet services when shopping, traveling, and reading newspapers or books. Although consumers who meet a considerable portion of their needs in the internet environment are able to easily find what they look for, they sometimes may have difficulties in product selection due to abundance of options.

Recommender systems are applications which examine past behaviors of users and recommend suitable offerings for them. In the internet environment, these may be products on an e-commerce site as well as pages of a website. Recommender systems are often used to improve the structure of the website or to improve its performance. There are numerous methods in the literature to develop recommender systems including collaborative filtering, association rules, Markov models, bundling methods, and examination of consecutive orders. Collaborative filtering is one of the first and therefore most common methods used to develop recommender systems. In general, traditional web recommender systems make use of the collaborative filtering method to guess a specific user's preference about a product. The assumption of "similar users like similar products" is the basic notion underlying the collaborative filtering method. The collaborative filtering method is divided into two main categories: memory-based collaborative filtering and model-based collaborative filtering.

Recommender systems are quite useful for both users and online retailers. While these systems help customers find the most appropriate option among countless products and services, they also help online retailers increase their sales. Being online increases the market share for sellers while reducing costs and creating a preferable environment for vendors. In addition to helping customers to find the product which looking for, it also provides a competitive environment for sellers (Demirkiran, 2016).

The emergence of smart phones has actually started a whole new era. Computers and the internet used to be indispensable components of our lives and we would spend countless hours in front of the computer; however, this has changed over the time with the introduction of smartphones. Computer and internet technologies are now within our palms at any time of our lives. Many applications containing recommender systems have been adopted to mobile devices with the introduction of Apple IOS and Google Android operating systems and this has made recommender systems easily available at any time.

Recommender systems are widely used by consumers in nowadays. The primary feature of recommender systems is that they provide personalized recommendations. Also, these systems allow consumers to see recommendations for users with similar tastes, which provides genuine advice. By doing so, recommender systems allow for communicating with other users as well. One of the reasons why consumers use mobile recommender systems is the indecision about which product would satisfy their needs the best. Using a recommender system may be one of the best solutions for consumers in this case.

A literature review shows that findings of studies on benefits of mobile recommender systems and attitudes and behaviors of users towards mobile recommender systems vary depending on beliefs and cultural values (Xu et al., 2018; Choi et al., 2014; Herlocker et al., 2004; and Choeh and Lee, 2008).

Also, studies in the literature have yielded different results related to attitudes and behaviors towards recommender systems in different countries and different cultures. The purpose of this study is to investigate attitudes and behaviors of students studying at Osmangazi University, Eskisehir towards mobile recommender systems using the proposed research model. Such a study with university students will be useful in terms of revealing the relationship between factors affecting mobile recommender system use behaviors of university students in Turkey.

1. Literature Review

In the following paragraphs there are studies on recommend systems.

Choi et al. (2014) identified the factors affecting user attitudes towards mobile recommendation systems. In addition, the authors examined how these factors affect cultural attitudes as well as technology attitudes. Based on the theory of justified action, belief factors for mobile recommendation systems are defined in three dimensions: functional, contextual and social. The research model was tested based on data collected in China, South Korea and the United Kingdom. The findings showed that functional and social factors have important effects on user attitudes towards recommendation systems.

Huang (2011) investigated whether these utility-based techniques outperform the traditional content-based technique for online recommendations. A laboratory experiment was conducted in two e-commerce contexts to compare the decomposed and holistic utility-based methods, simple multi-attribute rating technique exploiting ranks (SMARTER) and radial basis function network (RBFN), with the content-based method vector space model (VSM) in

terms of recommendation accuracy, time expense, and user perceptions. The results demonstrate that the performances of utility-based methods depend on recommendation contexts.

Tam and Ho (2005) revealed that users of mobile recommender systems found e-commerce sites providing personalized recommendations to be more useful than those that do not provide personalized recommendations. Kumar and Benbasat (2006) identified user attitudes towards web-based recommender systems and found that the perceived usefulness was the most affective factor on user attitudes.

2. Method

2.1. The Purpose of the Study

The study was designed with the aim of revealing the relationship between factors affecting attitudes and behaviors of students towards mobile recommender systems. To this end, the main purpose of the study was to propose a structural model to describe relationships between factors affecting attitudes and behaviors of students towards mobile recommender systems and test the proposed model based on various fitness criteria.

2.2. The Research Model and Hypotheses

As shown in the research model given in Figure 1, expected recommendation quality of mobile recommender systems was defined as the exogenous latent variable, while perceived recommendation quality, enjoyment, collectivism, and attitude were defined as the mediating endogenous latent variables, and behavior was defined as the endogenous latent variable. In the literature, it was reported that there was a relationship ERQ and PRQ, as well as PRQ and ENJ (Lee et al., 2007; Choi et al., 2014). The primary assumption of the model was that the expected recommendation quality would affect the perceived recommendation quality and enjoyment from mobile recommender system (MRS). Therefore:

H1: The expected recommendation quality affects the perceived recommendation quality.

H2: The expected recommendation quality affects the enjoyment from MRS.

The perceived recommendation quality of mobile recommender systems indicates their usefulness and is considered to be a significant factor affecting attitudes towards

information services (Xia and Benbasat 2007; Turel et al., 2006). Considering that recommendations provided to a mobile user are based on ambiguous data, recommendation services usually have poorer accuracy compared to other information services such as e-mail, web search, and news sources. When consumers believe that the results provided by the recommendation systems reflect their tastes, they help improve the recommendation systems (Natour et al., 2008). Once users receive high quality recommendations from a mobile recommender system, they develop positive attitudes towards mobile recommender systems and tend to share these systems with their acquaintances (Venkatesh, 2000; Hong and Tam, 2006). For this reason, recommendation quality becomes even more important since recommendations are expected to promote positive attitudes towards the service.

Hypotheses H3 and H4 were formed to test this assumption.

H3: The perceived recommendation quality has a positive effect on attitude towards mobile recommender systems.

H4: The perceived recommendation quality has a positive effect on collectivism related to recommender systems.

Enjoyment is defined as that, as well as performance improvement, the user may use a certain system just because he or she finds it enjoyable (Davis, 1989). Some mobile recommender systems have entertainment features such as creating personalized playlists (Apple Genius Mixes) and categorizing musical preferences of users (Music Aurora Pro). “Last.fm” produces playlists based on preferences of target users and listening history of other users. These recommendations may enable users to discover new songs. Although accuracy is one of the most significant objectives of recommendation algorithms, innovations which may bring new products or services to the attention of target users are important performance criteria for recommendation algorithms since they can provide an enjoyable experience for users (Herlocker et al., 2004). A user can enjoy functions of a recommender system and develop more positive feelings for the service in general while accumulating experiences with a recommender system (Lee et al., 2007; Xu, 2006).

Similar to the perceived recommendation quality, “enjoyment” may improve the attitude towards the mobile recommender system. The following hypotheses were formed accordingly.

H5: Enjoyment has a positive effect on attitude towards mobile recommender systems.

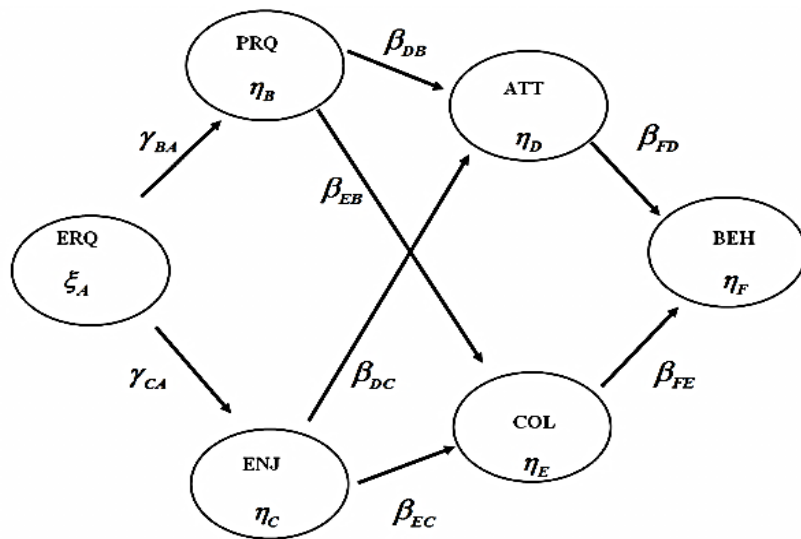
H6: Enjoyment has a positive effect on collectivism related to mobile recommender systems.

Collectivism is related to social effects used to enable opinions and attitudes of one or more individuals to impact opinions and attitudes of others (Martin and Hewstone, 2003). Sharing recommended products with close acquaintances, knowing friends' areas of interest, and facilitating their access to this knowledge may improve the attitude towards mobile recommender systems. Various studies have shown that social effects have an impact on user attitude towards mobile recommender systems (Choi et al., 2014; Lee et al., 2007; Al-Gahtani et al., 2007; Bandyopadhyay and Fraccastoro, 2007; and Hofstede, 2001). In our model, hypothesis H7 was suggested for the relationship between collectivism and behavior.

H7: Collectivism has a positive effect on mobile recommender system use behavior.

Since it is believed that positive attitude towards mobile recommender systems would affect mobile recommender system use behavior positively, hypothesis H8 was suggested.

H8: Attitude has a positive effect on mobile recommender system use behavior.

ERQ: Expected recommendation quality; PRQ: Perceived recommendation quality; ENJ: Enjoyment; COL: Collectivism; ATT: Attitude; BEH: Behavior

Figure 1: The Research Model

The structural model proposed in this study consists of one exogenous latent variable (A: ERQ: expected recommendation quality; $n=1$) and 5 endogenous latent variables (PRQ: Perceived recommendation quality; ENJ: Enjoyment; COL: Collectivism; ATT: Attitude;

BEH: Behavior; n=5). The underlying formula of the structural model in SEM can be expressed as shown in Equation 1.

$$\eta = B\eta + \Gamma\xi + \zeta \quad (1)$$

In Equation 1; η represents the endogenous latent variable, η : $m \times 1$ represents the one-dimensional endogenous latent variable vector, B : $m \times m$ represents the matrix of coefficients between endogenous latent variables whose main diagonal is zero, Γ : $m \times n$ represents the matrix of coefficients between one-dimensional endogenous and exogenous latent variables, ξ : $n \times 1$ represents the one-dimensional exogenous latent variable vector, ζ : $m \times 1$ represents the one-dimensional latent error terms vector.

The matrix representation and structural equations for the model proposed in Figure 1 can be expressed as shown in Equation 2 and 3.

$$\begin{bmatrix} \eta_B \\ \eta_C \\ \eta_D \\ \eta_E \\ \eta_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ \beta_{DB} & \beta_{DC} & 0 & 0 & 0 \\ \beta_{EB} & \beta_{EC} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & \beta_{FD} & \beta_{FE} & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \eta_B \\ \eta_C \\ \eta_D \\ \eta_E \\ \eta_F \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \gamma_{BA} \\ \gamma_{CA} \\ 0 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix} [\xi_A] + \begin{bmatrix} \zeta_B \\ \zeta_C \\ \zeta_D \\ \zeta_E \\ \zeta_F \end{bmatrix} \quad (2)$$

$$\begin{aligned} \eta_B &= \gamma_{BA}\xi_A + \zeta_B \\ \eta_C &= \gamma_{CA}\xi_A + \zeta_C \\ \eta_D &= \beta_{DB}\eta_B + \beta_{DC}\eta_C + \zeta_D \\ \eta_E &= \beta_{EB}\eta_B + \beta_{EC}\eta_C + \zeta_E \\ \eta_F &= \beta_{FD}\eta_D + \beta_{FE}\eta_E + \zeta_F \end{aligned} \quad (3)$$

2.3. Data Collection Tool

The population of the study was made up of students studying at Eskisehir Osmangazi University in Turkey, during the 2017-2018 academic year. The measurement instrument developed based on the literature (Choi et al., 2014; Lee et al., 2007; Tam and Ho, 2005; Herlocker et al., 2004). The first section of the survey form consisted of items related to demographic characteristics of participants, items aimed at identifying internet use time and website visit frequency, while the second section consisted of items aimed at measuring participants' expected and perceived recommendation quality, collectivism, enjoyment, and attitudes towards mobile recommender systems. In the second section, the items related to the

factors of *ERQ*: *Expected recommendation quality*; *PRQ*: *Perceived recommendation quality*; *ENJ*: *Enjoyment*; *COL*: *Collectivism*; *ATT*: *Attitude* were measured with a five-point Likert scale ranging from “5: Strongly agree/1: Strongly disagree”, while the items related to the factor of *BEH*: *Behavior* was measured with a five-point Likert scale ranging from “5: Very often/1: Never”.

After preparing the questionnaire, it was administered to 464. However, 48 questionnaires were omitted due to incomplete and missing data; therefore, the analysis was conducted with 416 survey forms. A reliability analysis was performed on the survey items to reveal whether or not the variables observed via the survey method consistently reflected the measured phenomenon. The internal consistency coefficient of the survey was calculated to be $CA = 0.92$. It can be said that the survey items successfully reflected the desired phenomenon since this value is close to 1.

2.4. Sampling Plan

The stratified sampling method was used as the sampling type of this study. Students studying at the Faculty of Arts and Sciences, Faculty of Education, Faculty of Engineering and Architecture, and Faculty of Economics and Administrative Sciences of Eskisehir Osmangazi University, were divided into 4 strata and the proportional distribution technique was used to determine the unit number to be selected from each stratum. The sample was divided into strata using the proportional distribution technique. The necessary number of participants was found to be 89 for the first stratum (Faculty of Arts and Sciences), 57 for the second stratum (Faculty of Education), 156 for the third stratum (Faculty of Engineering and Architecture), and 82 for the fourth stratum (Faculty of Economics and Administrative Sciences). Extra 20 participants were added to each stratum to prevent data loss and the study was administered to a total of 464 participants.

3. Findings

3.1. Descriptive Statistics

Table 1 shows the descriptive statistics related to demographic information of the students.

Table 1: Demographic Information of Participants

Demographic Information		N	%
Gender	Female	188	45.2
	Male	228	54.8
Year	1	135	32.5
	2	135	32.5
	3	75	18,0
	4	55	13.2
	5 and above	16	3.8
Operating System	IOS	128	30.8
	ANDROID	283	68.0
	WINDOWS MOBILE	5	1.2
Types of Application	Social network	280	67.3
	Entertainment	275	66.1
	Finance	72	17.3
	Travel	64	17.3
	Training	144	34.6
	Health	43	10.3
	News	211	50.7
	Fashion	65	15.6
	Internet Use	Less than 1 hour	15
1-3 hours		162	38.9
4-5 hours		165	39.7
More than 6 hours		74	17.8
Experience	Smartphone and computer	319	76.7
	Only smartphone	48	11.5
	Only computer	5	1.2
	None	44	10.6

As shown in Table 1, 45.2% of the participants were female (n=188) and 54.8% (n=228) were male. 32.5% of the participants were 1st year students, 32.5% second year students, 18% were 3rd year students, 13.2% were 4th year students, and 3.8% were 5th year students or above. In terms of operating system, 30.8% of the students were IOS users, 68.0% were Android users, and 1.2% were Windows Mobile users.

According to Table1, 67.3% of the students preferred social network applications, 66.1% used entertainment applications, 17.3% finance applications, 17.3% travel applications, 34.6% educational applications, 10.3% health-related applications, 50.7% news applications, and 15.6% used fashion applications on their smartphones. Considering frequency of internet

use, 3.6% of the students were on the internet for less than 1 hour per day, 38.9% were on the internet for 1-3 hours per day, 39.7% were on the internet for 4-5 hours per day, and 17.8% were on the internet for more than 6 hours per day. In terms of experience related to use of mobile recommender systems, 76.7% of the students used MRS on their smartphones and computers, 11.5% used MRS on their smartphones only, 1.2% used MRS on their computers only, and 10.6% did not experience MRS at all.

3.2. Analysis Results of the Structural Equation Model

Three criteria were considered to check the convergent validity of the model. Firstly, the standardized factor loading of each observable variable belonging to the latent variables must be over 0.5 and statistically significant (**Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**). Secondly, the Construct Reliability (CR) and Cronbach's Alpha (CA) value for each construct must be over 0.7 (**Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**). Thirdly, the Average Variance Extracted (AVE) must be over 0.5 for each construct (**Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**). The convergent validity of the model was checked and it was found that the standardized factor loads varied between 0.67 and 0.91, the CR values were 0.70 and above, and lastly all of the AVE values except for one were above 0.50 (see Table 2). The AVE value for the "A: ERQ : Expected Recommendation Quality" factor was calculated to be 0.48. These results show that the model had convergent validity.

A SEM analysis was performed to measure attitudes and behaviors of the students towards mobile recommender systems. Parameter estimates for factors can be seen in Table 2. All of the hypotheses were supported according to the results of the *t* test.

Table 3 shows the goodness of fit criteria for the research model, while Figure 2 and 3 show the path diagrams for the Structural Equation Model. A comparison of the proposed model and standard values shows that the results for the model were acceptable in terms of fitness.

Table 2: SEM Results for Research Model

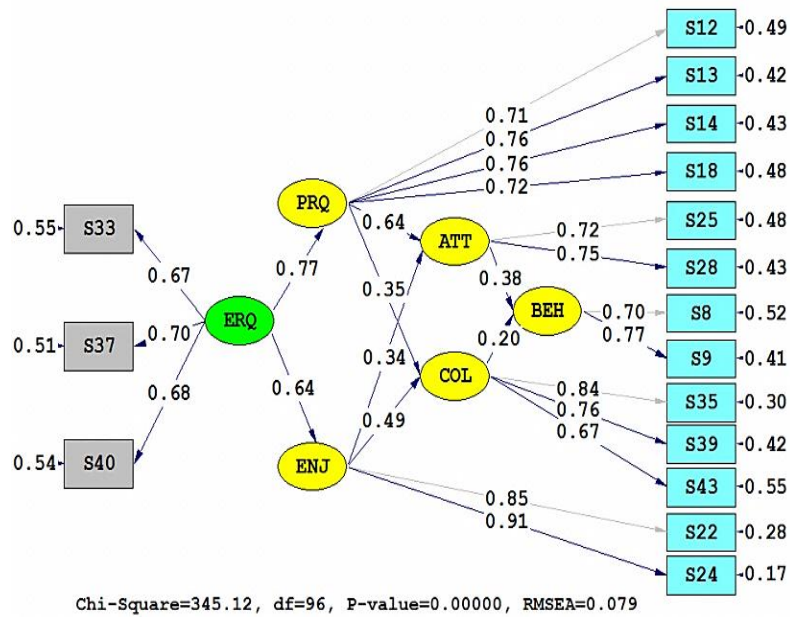
Factors/items	Standardized loads	Error variance
A: ERQ : Expected Recommendation Quality (AVE=0.48; CR=0.72; CA=0.76)		
S33. I expect recommendations to be clear and understandable.	0.67***	0.66
S37. I expect recommended products to reflect my areas of interest.	0.70***	0.59
S40. I expect MRS to provide me with recommendation that I need.	0.68***	0.69
B: PRQ: Perceived Recommendation Quality (AVE=0.56; CR=0.84;CA=0.83)		
S12. Recommended products reflect my areas of interest.	0.71***	0.43
S13. MRS is useful when buying products.	0.76***	0.48
S14. MRS provides me with appropriate variety.	0.76***	0.43
S18. I use MRS because I can find products that fit my areas of interest. (Venkatesh, 2000; Hong and Tam ,2006)	0.72***	0.57
C: ENJ: Enjoyment (AVE=0.78; CR=0.87;CA=0.87)		
S22. I have fun when using mobile recommender systems.	0.85***	0.37
S24. It is enjoyable to use mobile recommender systems. (Xu, 2006; Hong and Tam, 2006)	0.91***	0.22
D: ATT: Attitude (AVE=0.54; CR=0.70;CA=0.74)		
S25. It makes sense to use mobile recommender systems.	0.72***	0.51
S28. I find mobile recommender systems useful. (Xu,2006)	0.75***	0.41
E: COL: Collectivism (AVE=0.58; CR=0.80;CA=0.81)		
S35. I would like to share recommended products with my immediate circle.	0.84***	0.37
S39. I would like to share recommended products with my friends.	0.76***	0.59
S43. I would like to learn my acquaintances' areas of interest. (Choi et al., 2006)	0.67***	0.75
F: BEH: Behavior (AVE=0.54; CR=0.70;CA=0.70)		
S8.How often do you use recommender systems on your smartphone?	0.70***	0.56
S9. How often do you use recommender systems before buying a product?	0.77***	0.55
Hypothesis		
<i>ERQ →PRQ</i>	0.77***	Conclusion Support
<i>ERQ →ENJ</i>	0.64***	Support
<i>PRQ →ATT</i>	0.64***	Support
<i>PRQ →COL</i>	0.35***	Support
<i>ENJ →ATT</i>	0.34***	Support
<i>ENJ →COL</i>	0.49***	Support
<i>ATT →BEH</i>	0.38***	Support
<i>COL →BEH</i>	0.20**	Support

*p<0.10; **p<0.05; ***p<0.01

Table 3: Goodness of Fit Values of The Structural Equation Model

Fitness Criteria	Good Fit	Acceptable Fit	Research Model
NFI	0.95 ≤ <i>NFI</i> ≤ 1	0.90 ≤ <i>NFI</i> ≤ 0.95	0.96
CFI	0.97 ≤ <i>CFI</i> ≤ 1	0.95 ≤ <i>CFI</i> ≤ 0.97	0.97
GFI	0.95 ≤ <i>GFI</i> ≤ 1	0.90 ≤ <i>GFI</i> ≤ 0.95	0.91
AGFI	0.90 ≤ <i>AGFI</i> ≤ 1	0.85 ≤ <i>AGFI</i> ≤ 0.90	0.89
RMSEA	0 ≤ <i>RMSEA</i> ≤ 0.05	0.05 ≤ <i>RMSEA</i> ≤ 0.10	0.079

Source: (Schermelleh-Engel et al., 2003:23-74).

ERQ: Expected recommendation quality; PRQ: Perceived recommendation quality; ENJ: Enjoyment; COL: Collectivism; ATT: Attitude; BEH: Behavior

Figure 2: Path Diagram of The Mobile Recommender System

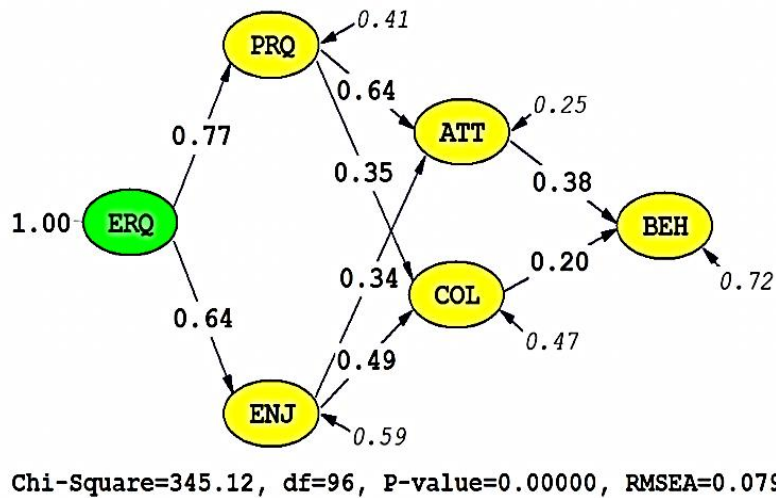

Figure 3: The Summary Path Diagram of the Mobile Recommender System

Structural Equations

$$\eta_B = 0.77\xi_A + 0.41 \quad ;R^2 = 0.59$$

$$\eta_C = 0.64\xi_A + 0.59 \quad ;R^2 = 0.41$$

$$\eta_D = 0.64\eta_B + 0.34\eta_C + 0.25 \quad ;R^2 = 0.75$$

$$\eta_E = 0.35\eta_B + 0.49\eta_C + 0.47 \quad ;R^2 = 0.33$$

$$\eta_F = 0.38\eta_D + 0.20\eta_E + 0.72 \quad ;R^2 = 0.28$$

According to the results shown in Table 3 and Figure 2 and 3, the exogenous latent variable of “Expected Recommendation Quality” positively affected “Perceived Recommendation Quality” and “Enjoyment”. The path coefficient between “ERQ” and “PRQ” and between “ERQ” and “ENJ” was 0.77 and 0.64, respectively. In other words, an increase of one unit in expected recommendation quality related to mobile recommender systems led to an increase of 0.77 units in perceived recommendation quality and an increase of 0.64 units in enjoyment. “Perceived Recommendation Quality” was observed to positively affect “Attitude”. The path coefficient between perceived recommendation quality and attitude was 0.64. In other words, an increase of one unit in perceived recommendation quality related to mobile recommender systems led to an increase of 0.64 units in attitude towards mobile recommender systems. Similarly, “PRQ” positively affected “COL”. The path coefficient between PRQ and COL was 0.35. In other words, an increase of one unit in perceived recommendation quality related to mobile recommender systems led to an increase of 0.35 units in collectivism. Based on these coefficients, it can be said that attitude towards and collectivism related to mobile recommender systems would increase in parallel to the increase in perceived recommendation quality related to mobile recommender systems. Similarly, “Enjoyment” positively affected “Attitude” and “Collectivism”. The path coefficient between the variables was 0.34 and 0.49, respectively. In other words, an increase of one unit in enjoyment from mobile recommender systems led to an increase of 0.34 units in attitude towards mobile recommender systems and an increase of 0.49 units in collectivism related to mobile recommender systems.

“Attitude” was observed to positively affect “Behavior”. The path coefficient between these variables was 0.38. In other words, an increase of one unit in positive attitude towards

mobile recommender systems led to an increase of 0.38 units in behavior related to mobile recommender systems.

Similarly, “Collectivism” was observed to positively affect “Behavior”. The path coefficient between the variables of Collectivism and Behavior was 0.20. In other words, an increase of one unit in collectivism related to mobile recommender systems would lead to an increase of 0.20 units in behavior related to mobile recommender systems.

“Perceived Recommendation Quality” had 3 items. These items were observed to have positive coefficients. S37 had the highest coefficient (0.70). This means that the students’ notion of “I expect recommended products to reflect my areas of interest.” would increase together with the increase in expected recommendation quality related to mobile recommender systems. “Enjoyment” had 2 items. Among these two, S24 had the higher coefficient (0.91). This means that the students’ notion of “It is enjoyable to use mobile recommender systems.” would increase together with the increase in enjoyment from mobile recommender systems.

The exogenous latent variable of “Expected Recommendation Quality” had 4 items. S13 and S14 had the highest coefficients among these. The students’ notions of “Mobile recommender systems are useful when buying products.” and “Mobile recommender systems provide me with appropriate variety.” would increase together with the increase in perceived recommendation quality related to mobile recommender systems.

“Collectivism” had 3 items and S35 had the highest coefficient among these. The students’ notion of “I would like to share recommended products with my acquaintances.” would increase together with the increase in collectivism related to mobile recommender systems. “Attitude” had 2 items and S28 had the highest coefficient (0.75) among these. This means that the students’ notion of “I find mobile recommender systems useful.” would increase together with the increase in their attitudes towards mobile recommender systems. “Behavior” had 2 items and S9 had the highest coefficient (0.77) among these. The students’ frequency of “using mobile recommender systems before buying a product” would increase together with the increase in their mobile recommender system use behavior.

4. Discussion

The main purpose of this study was to reveal factors affecting attitudes and behaviors of students towards mobile recommender systems and the relationship between these factors using a proposed SEM. To the best of our knowledge, the number of studies investigating

factors affecting mobile recommender system use in Turkish universities and the relationship between these factors is limited. Thus, we believe that our study will contribute to the literature by providing a different dimension with the proposed research model and the SEM analysis of this model.

According to the SEM analysis results of the proposed research model, the variable of perceived recommendation quality positively affected the students' attitudes towards mobile recommender systems. Some of the results of this study were similar to those in the literature. Xiao and Benbasat (2007) and Turel et al. (2006) found that the recommendation quality of information services was a significant factor affecting attitudes towards information services. In a mobile recommender system, the perceived recommendation quality is considered as the perceived benefit of the mobile system. When users wish to search restaurants that they could visit using their mobile devices, they might prefer restaurants closer to their current location rather than those further away. Therefore, a high recommendation quality received from mobile recommender systems, users develop positive attitudes towards mobile recommender systems. In this way, perceived recommendation quality becomes even more important than expected in terms of promoting positive attitudes towards the service (Choi et al., 2014).

In our study, enjoyment was found to positively affect mobile recommender system use behavior. Herlocker (2004) reported that users enjoyed some mobile recommender systems due to features such as creating personalized playlists (Apple Genius Mixes) and categorizing musical preferences of users (Music Aurora Pro). The author also highlighted that "Last.fm" produced playlists based on preferences of target users and listening history of other users and users enjoyed these recommendations since they direct them to new songs (Herlocker et al., 2004). Lee et al. (2007) and Xu (2006) found that users enjoyed using recommender system functions since they allow users to accumulate experiences and generally developed more positive feelings towards the service.

In our study, another factor affecting the attitude towards mobile recommender systems was collectivism. According to Choi et al. (2014), the dimension of collectivism is necessary for recommender systems since users of mobile recommender systems may consider opinions of others more easily when making purchasing decisions and adapt more to general tendencies of the society. Collectivism was considered a significant factor in revealing cultural differences in many previous studies (Al-Gahtani et al., 2007; Bandyopadhyay and Fraccastoro, 2007; and Hofstede, 2001). Similarly, Lee et al. (2007) found that collectivism

allowed individuals to make more definitive decisions through social interactions, thereby positively affecting user attitudes.

4.1. Research Limitations

The purpose of this study was to reveal attitudes and behaviors of university students towards mobile recommender systems using a proposed research model and provide an opportunity to investigate the relationship between factors affecting recommender system use. The sample included students from Eskisehir Osmangazi University only, which limits the generalizability of the study. Future studies may be conducted with students from different universities and by adding different dimensions to the model in order to reveal the relationship between factors affecting mobile recommender systems. Also, the analysis results and relations between variables may be compared with the results of this study. The results obtained in the study can be used especially for electronic commerce.

References

- Al-Gahtani, S.S., Hubona, G.S. and Wang, J. (2007). Information technology (IT) in Saudi Arabia: culture and the acceptance and use of IT. *Information & Management*, 44, 681–691.
- Al-Natour, S., Benbasat, I. and Cenfetelli, R.T. (2008). The effects of process and outcome similarity on users' evaluations of decision aids. *Decision Sciences*, 39, 175–211.
- Bandyopadhyay, K. and Fraccastoro, K.A. (2007). The effect of culture on user acceptance of information technology. *Communications of the Association for Information Systems*, 19, 522–543.
- Baum, D. and Spann, M. (2014). The interplay between online consumer reviews and recommender systems: an experimental analysis. *International Journal of Electronic Commerce*, 19(1), 129-162.
- Choeh J.Y. and Lee, H.J. (2008). Mobile push: personalization and user experience. *AI Communications*, 21, (2008) 185–193.
- Choi, J., Lee, H.J., Sajjad, F. and Lee, H. (2014). The influence of national culture on the attitude towards mobile recommender systems. *Technological Forecasting & Social Change*, 86, 65-79.
- Davis, F.D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use and user acceptance of information technology. *MIS Q.*, 13, 319–340.
- Demirkiran, E.T. (2016). *Recommender Systems For E-Learning Environments*. International Conference on Research in Education and Science (ICRES), 377-381, May 19-22, 2016, Bodrum, Turkey
- Fornell, C. and Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1):39–50.
- Hair, J. F., Anderson, R. E., Tatham R. L. and Black, W. C. (1998). *Multivariate Data Analysis*, 5th Edition, New Jersey Prentice-Hall International.
- Herlocker, J., Konstan, J.A., Terveen, L.G. and Riedl, J.T. (2004). Evaluating Collaborative Filtering Recommender Systems. *ACM Transactions on Information Systems*, 22(1), 1-53.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences*, 2nd ed. Sage Publications, Thousand Oaks, CA.
- Hong, S.J. and Tam, K.Y. (2006). Understanding the adoption of multipurpose information appliances: the case of mobile data services. *Information Systems Research*, 17, 162–179.
- Huang, S. (2011). Designing utility-based recommender systems for e-commerce: Evaluation of preference-elicitation methods. *Electronic Commerce Research and Applications*, 10, 398-407.
- Kumar, N. and Benbasat, I. (2006). The influence of recommendations and consumer reviews on evaluations of websites. *Information Systems Research*. 17, 425–429.

- Lee, B., Choi, B., Kim, J. and Hong, S. (2007). Culture–technology Fit: effects of cultural characteristics on the post-adoption beliefs of mobile internet users. *International Journal of Electronic Commerce*, 11, 11–51.
- Martin, R. and Hewstone, M. (2003). *Social-influence Processes of Control and Change: Conformity, Obedience to Authority and Innovation*, Sage, London.
- Raykov, T. and Marcoulides, G.A. (2006). *A first course in structural equation modelling*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 238.
- Schermelleh- Engel, K. and Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Test of significance and descriptive goodness of-fit measures. *Methods of Psychological Research-Online*, 8(2), 23-74.
- Tam, K.Y. and Ho, S.Y. (2005). Web personalization as a persuasion strategy: an elaboration likelihood model perspective. *Information Systems Research*, 16, 271–291.
- Turel, O., Serenko, A., Detlor, B., Collan, M. and Nam, I. J. (2006). Puhakainen, Investigating the determinants of satisfaction and usage of mobile IT services in four countries. *Journal of Global Information Technology Management*, 9, 6–25.
- Xu, X., Dutta, K. and Ge, C. (2018). Do adjective features from user reviews address sparsity and transparency in recommender systems? *Electronic Commerce Research and Applications*, 29, 113-123.
- V. Venkatesh (2000). Determinants of perceived ease of use: Integrating control, intrinsic motivation, and emotion into the technology acceptance model. *Information Systems Research*, 11, 342–365.
- Xiao, B. and Benbasat, I. (2007). E-commerce product recommendation agents: use, characteristics, and impact. *MIS Quarterly*, 31, 137–209.
- Xu, D.J. (2006). The influence of personalization in affecting consumer attitudes toward mobile advertising in China. *Journal of Computer Information Systems*, 47, 9–19.

Sinema Çalışanlarının İş Yaşam Dengesi Üzerine Bir Araştırma

M.Çağlar ÖZDEMİR*

Özcan AYMA**

Geliş Tarihi (Received): 25.03.2019 – Kabul Tarihi (Accepted): 29.04.2019

Öz

Araştırmanın amacı, sinema sektöründe çalışan teknik personel ve yardımcı oyuncuların iş yaşam dengesini tespit etmektir. Araştırma Van Laar, Edwards ve Easton (2007) tarafından geliştirilen, Akar ve Üstüner tarafından 2017’de Türkçeye uyarlanan ölçek yardımıyla yapılmıştır. Ölçek çerçevesinde iş yaşam dengesi; 6 boyut (İş ve kariyer memnuniyeti, Genel iyi olma hali, Aile-iş yaşam dengesi, İş yaşamında stres, İşi kontrol edebilme ve Çalışma koşulları) ve 23 alt madde ile ölçülmüştür. Araştırma katılımcıları Türkiye’de halen gösterimde olan üç dizide aktif faaliyet gösteren toplam 110 teknik personel ve yardımcı oyunculardan oluşmaktadır. Nicel yönlü araştırmanın verileri SPSS V24 programında analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda ilgili örneklemin boyutlar özelinde iş yaşam denge ortalaması en kötü=1, en iyi=5 sınırlığında; iş ve kariyer memnuniyetinde 3,1455; genel iyi olma halinde 3,5273; aile-iş yaşam dengesinde 3,1758; iş yaşamında streste 3,3218; işi kontrol edebilmede 3,6909 ve çalışma koşullarında 3,1182 olarak bulunmuştur. İlgili örneklemin toplam ortalama iş yaşam denge skoru 3,3299 seviyesindedir.

Anahtar Kelimeler: Sinema Endüstrisi, İş Yaşam Dengesi, Film Sektörü, Çalışma Ekonomisi

* Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, SBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi, cozdemir@sakarya.edu.tr

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, SBE Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, aymaozcan@gmail.com

A Research on Work Life Balance of Cinema Workers

Abstract

The aim of the study is to determine the work life balance of technical personnel and assistants working in cinema sector. The research was conducted with the help of the scale developed by Van Laar, Edwards and Easton (2007). This scale was adapted to Turkish by Akar and Üstüner in 2017. Work life balance were measured within the scale; 6 dimensions (job and career satisfaction, general well-being, family-work life balance, work life stress, work control and working conditions) and 23 sub-items. The survey participants consist of totally 110 technical staff and assistants who are active employees in three series currently on display in Turkey. The data of the quantitative research was analyzed and evaluated in the SPSS V24 program. As a result of the study, the average of the work life balance in relation to the dimensions of the sample is between 1 (the worst) and 5 (the best); job and career satisfaction 3,1455; in general well-being 3,5273; in family-work life balance 3,1758; in work life stress 3,3218; in work control 3,6909 and in working conditions 3,1182. Total average work life balance score of the relevant sample is 3,3299.

Keywords: *Cinema Industry, Work Life Balance, Film Sector, Labor Economics*

Giriş

Sinema veya film sektörü günümüzde hemen tüm dünyanın haberdar olduğu ana akım sektörlerden biri haline gelmiştir. Ekranlar önünde popülerliğini koruyan oyuncuların ötesinde önemli ölçüde teknik çalışan kadrosu ile hareket eden sektör son yüz yılın en önemli endüstrilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Belirli bir zaman aralığına sıkıştırılmış görsel sunumların arkasında kayda değer bir emeğin olduğu bilinmektedir. Çalışma sürelerinin yoğunluğu, sektör çalışanlarının iş yaşam dengesinde belirgin izler bırakmaktadır. Çoğu kez günlerce süren çekimlerde, uluslararası alanda kabul görmüş ve ulusal yasalarla desteklenmiş birçok çalışma standardının büyük ölçüde düşük olduğu görülmektedir.

Bu araştırma Türkiye’de sinema/film sektöründe teknik işlerde çalışanlar ile yardımcı oyuncuların iş yaşam dengesinin ne seviyede olduğunu tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Türkiye’de halen devam etmekte olan dizilerde aktif olarak çalışan ve araştırma sorularına yanıt vermeyi kabul eden 110 kişiye anket uygulaması yapılmıştır. Araştırma örneklemini, sınırlı araştırma alanında çalışan evrenin %90’ını kapsamaktadır. Araştırmada kullanılan form Van Laar, Edwards ve Easton (2007) tarafından geliştirilen ve ilk olarak sağlık çalışanlarının iş yaşam kalitesini ölçmeyi amaçlayan daha sonra farklı sektörlerde de kullanılan “İş yaşam kalitesi ölçeği”dir. Toplanan veriler SPSS V.24 programında analiz edilerek bulgular değerlendirilmiştir.

Çalışma dört bölümde yapılandırılmıştır. İlk bölümde sinema/film sektörü hakkında kısa açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır. İkinci bölümde, araştırma konusu ile ilgili teorik açıklamalar ve kısa literatür yer almaktadır. Üçüncü bölüm yöntem açıklamalarına ayrılmıştır. Son bölümde ise bulgular üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

1. Sinema Sektörüne Genel Bir Bakış

Hemen her alanda olduğu gibi sinema tarihçileri de sinemanın geçmişini çok eskilere dayandırır. Lo Duca da sinemanın icadını Eflatun’un mağralar teorisine kadar geri götürmektedir (La Duca,1947: 6). Birçok gösterim tekniği kullanarak farklı dönemler içinde dar kapsamda topluluklara yönelik çeşitli gösterilerin yapıldığına ilişkin bilgilere ulaşmak mümkündür (Parlayandemir, 2011,s.10). Bu çalışmanın kapsamı gereği detaylı bir kronolojik sinema tarihi veya gelişim süreci aktarmak yerine modern sinemanın 1900’lerin başında icad edilmiş olduğunu belirtmekle yetineceğiz (bu günkü kapsamda ilk sinema gösterisinin 22 Mart 1895’de Fransa’da Milli Sanayi Teşvik Cemiyetinin Rennes sokağının 44 numaralı

binasında yapılan “Lumiere fabrikası işçilerinin çıkışı” isimli film olduğuna ilişkin bilgi için bkz. Lo Duca, 1947, s.12).

Türkiye'nin sinema ile tanışması da hemen hemen aynı döneme rastlamaktadır. 1901'de Weinberg tarafından İstanbul'a getirilen cihazla Beyoğlu Konkordia Tiyatrosunda 30-40 metre uzunluğunda filimlerin gösterildiğine ilişkin kayıtlar bulunmaktadır (Hinkle, 2009, s.91).

Günümüz sinema sektörü, dünyanın hemen her bölgesinde belirgin gelişim göstermiştir. Özellikle Amerikan sinemasında yaşanan gelişmeler, ticari potansiyel oluşturma kapasitesi açısından birçok ülkeye örnek olmuştur. Bu gün sinema endüstrisinde oluşturulan ürün zinciri, temel ve tamamlayıcı unsurlar kapsamında, Amerikan sinema sektöründen büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu süreç kısaca yapım, dağıtım ve gösterim olarak sınıflandırılabilir.

Tablo:1. Sinema Sektöründe Üretim Sistemi

1. YAPIM	2.DAĞITIM	3.GÖSTERİM
İşin Üretimi	İşin Dağıtımı	Film Gösterimi
Yapımı Destekleyen Faktörler	İşin Planlanması ve Sergilenmesi	Reklam ve Sponsorluk

Fikrin filme dönüştüğü aşama olan yapım, sinema filmlerinin sinema salonlarında gösterilebilecek aşamaya getirilmesidir. Bu aşama, sinemada üretim zincirinin yaratıcı kısmını da içermekte olup ekonomik anlamda pazarlaması ve satışı yapılacak olan ürünün ortaya çıkarıldığı basamaktır. Yapım, temel olarak iki ana faaliyetten oluşmaktadır. İlk faaliyet alanı yapımçı firmalar (teşebbüsler) tarafından gerçekleştirilen ve filmin yaratıcı kısmını teşkil eden temel içerik oluşturma alanıdır. İkinci faaliyet alanı ise oluşturulan temel içeriğin laboratuvar firmaları tarafından sinema izleyicilerine gösterimi yapılabilecek hale getirildiği yapım sonrası faaliyetleridir. Bu aşamada içerik ile ilgili kurgulama, seslendirme, birleştirme, yazılama, basım ve çoğaltım gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir (Ormanlı,2012, s.34).

Dağıtım; üretilen ürünün farklı alan/bölgelere belirli bir plan dâhilinde gönderimi ve sergilenmesi aşamalarını kapsar. Planlama içinde hangi bölgelerde öncelikli gösterim yapılacağına ilişkin süreçler de bulunmaktadır.

Gösterim ise; ürünün piyasaya sunulması aşamasıdır. Bu aşamada son çıktı olan film için reklam ve sponsorluk anlaşmaları da güçlendirilir.

Sinema sektöründe temel ürünü oluşturan film içeriğinin, tüketicinin/izleyicinin doğrudan duyduğu ihtiyaç neticesinde oluşmaması, ürünün nihai fiyatı ile talep miktarı

arasında doğrudan bir bağıntı olmaması, ürünün oluşan fiyatında maliyetin belirleyici unsur olarak ortaya çıkmaması gibi hususlar sektörün klasik mal ve hizmet pazarlarından farklı olarak değerlendirilmesi ihtiyacını doğurmaktadır.

Yerli yapım sayısında 2000 sonrası dönemde belirgin artışlar gözlenmektedir (Sevinç, 2014, s.101; Yavuz, 2012, s.166). Avrupa'nın büyük pazarlarıyla kıyaslandığında düşük olsa da, yerli yapım sayısı orta büyüklükteki pazarları temsil eden İsveç, Danimarka, Hollanda, Avusturya gibi ülkeler seviyesinde hatta üzerinde hareket edebilmektedir. Buna karşın Sinema Eseri Yapımcıları Meslek Birliği (SE-YAP)'a göre bazı filmlerin gişe başarısı, orta ve büyük bütçeli film yapım sayısını teşvik etmekle birlikte artışın asıl nedeninin, birçoğu T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenen küçük bütçeli yapımlardan kaynaklandığı düşünülmektedir (SE-YAP, 2013).

2. Araştırma Konusu ile İlgili Teorik Açıklamalar ve Kısa Literatür

Günümüz yaşamının temel dinamiği olan çalışma faaliyetinde geçirilen süreler arttıkça, iş yaşam dengesi ile ilgili araştırma konuları da genişlemektedir. Gerek örgütsel kültür gerekse bireysel faktörler, iş ve yaşam arasındaki dengenin birçok farklı nedenden dolayı korunmasına yönelik algıyı kuvvetlendirmektedir (Guest, 2002, s.265). İş yaşam dengesi, iş ve iş dışındaki roller arasındaki asgari çatışmayı ifade eder (Sturges ve Guest, 2004, s.6). Bu kapsamda iş ve sosyal yaşamın etkin yönetilmesi veya dengesi; her iki alanda da doyuma ulaşmayı anlatır (Choudhary ve Singh, 2016, s.49; Pekdemir ve Koçoğlu, 2014, s.314).

Mutlak eşitlik düzeyinde bir denge beklentisinin hem pratik hem de teorik olarak mümkün olmaması, çoğu araştırmacıyı etkin denge düzeylerini yeniden tanımlaya itmiştir. Bu kapsamda yaşam için odaklanılan noktaların ağırlıkları, dengenin yönünü de belirlemektedir (Kapız, 2002, s.140).

Literatürde Türkiye'de yapılmış ve iş yaşam dengesine ilişkin farklı sektör ve kişileri kapsayan çok sayıda çalışma bulunmaktadır (çalışmalara tarama motoru yardımıyla ulaşmak için bkz. researchgate.net) Bu çalışmaların birçoğunda iş yaşam dengesinin düşük olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Çalışmaların genel çerçevesi ve yöntemleri için bkz. Akın, Ulukök ve Arar, 2017). Ancak Türkiye'de bu çalışma kapsamında yer alan sinema sektöründeki teknik çalışan ve/veya yardımcı oyuncular sınırlığında yürütülmüş bir araştırmaya rastlanamamıştır.

Sinema sektöründe emek sürecini, yönetmenler üzerinden irdeleyen İyem ve arkadaşları, Büyük Yönetmenlerin Gizli Hayatları isimli çalışmayı içerik analizi ile incelemişlerdir.

Çalışmada yönetmenlerin iş aile dengesinde ciddi sorunları olduğu, kariyerlerinin başında önemli sıkıntılar çekmişken gücü ele geçirdiklerinde otoriter ve acımasız oldukları gibi tespitler yapılmıştır (İyem, Yalçın ve Yıldız, 2016, ss.139-140). Göker'in üç film üzerinden içerik analizi yaptığı çalışmasında da çeşitli sahne ve diyaloglar üzerinden çalışanlara yönelik prekarizasyonun bireysel ve toplumsal etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır (Göker, 2018, s.848). Başaran ve Kurtulmuş'un çalışmasında ise Türk film endüstrisinde çalışma ilişkileri ve sendikalaşma seviyesi araştırılmıştır. Çalışmanın evreni tam olarak sınırlandırılmamış, oyuncu, yönetmen, senarist ve teknik ekip çalışanları (kamera, ses, ışık vb.) ile görüşmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen nitel veriler genel olarak yorumlanmış, ücret, sosyal güvenlik, iş sağlığı ve güvenliği, sendikal haklar gibi konularında iyileştirme önerileri getirilmiştir (Başaran ve Kurtulmuş: 2016, s.224). Küçükural ve Shkreli'nin Ocak 2015'de faaliyetlerine başlamış olan Sinema ve Televizyon Çalışanları Sendikası'nın yol haritasını belirlemek üzere yaptıkları araştırmada, sinema televizyon ve reklam çalışanları üzerinde sendika algısını (beklenti ve sorunlar) incelenmiştir. Geniş bir sinema meslek grubunu kapsayan anket sonucunda çalışanların %75'inin sendikayı olumlu algıladıkları, %85'inin sendika tarafından bir talep olursa yardımcı olabilecekleri %50'ye yakınının da sendikanın kendi beklentilerini karşıladığı sonuçlarına ulaşılmıştır (Küçükural ve Shkerli, 2016, s.57).

3. Yöntem

Araştırma, denenmiş/hazır bir ölçek yardımıyla toplanan verilerin niceliksel analizi ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, kullanılan ölçek, veri toplama ve analiz yöntemine ilişkin detaylar aşağıda verilmiştir.

3.1. Araştırma Katılımcıları Hakkında Bilgi

Araştırma katılımcıları Türkiye'de halen gösterimde olan üç dizide aktif faaliyet gösteren toplam 110 teknik ve yardımcı oyuncuyu kapsamaktadır. Dizilerde çalışan teknik personelin değişken bir kısmı zaman zaman yardımcı oyuncu olarak da rol alabilmektedir. Bu nedenle grubun net bir ayrıştırmasının yapılabilmesi mümkün olmamıştır. Örneklem ilgili evrenin %90'ının kapsamaktadır. Katılımcıların çoğu erkektir (%79,1). Önemli bir çoğunluğu (%40,9) 25-29 yaş aralığındadır. %70,9'u bekâr ve yine önemli bir çoğunluğu %40,9'u lise mezunudur. %51,8'inin bakmakla yükümlü olduğu kişiler bulunmaktadır. %70'inden fazlasının sektör tecrübesi 1-5 yıl aralığındadır.

3.2. Kullanılan Ölçeğe İlişkin Teorik Açıklama

Çalışmada Van Laar, Edwards ve Easton (2007) tarafından geliştirilen ve ilk kez sağlık çalışanlarının iş yaşam kalitesini ölçmek amacıyla kullanılan ölçek kullanılmıştır. Akar ve Üstüner tarafından 2017’de Türkçeye uyarlanan ölçek keşfedici faktör analizi (Exploratory factor analysis) sonucunda; 23 madde ve 6 alt boyuttan (İş ve kariyer memnuniyeti, Genel iyi olma hali, Aile-iş yaşam dengesi, İş yaşamında stres, İş kontrol edebilme ve Çalışma koşulları) oluşmaktadır. Ölçekte demografik bilgiler içeren altı tanımlayıcı soru da yer almaktadır. Bunlar; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi, bakmakla yükümlü olduğu kişiler ve sektör tecrübesine ilişkin bilgilerdir.

Orijinal ölçeğin Van Laar, Edwards ve Easton tarafından yapılan uygulama sonucunda Cronbach Alfa katsayısının. 91 olduğu aktarılmaktadır (Akar ve Üstüner, 2017, s.166).Orijinal ölçekte yer alan 7., 9. ve 19. maddelerin ters puanlanması gerektiğini bildiren yazarlara rağmen bu sorular bizim çalışmamızda düz puanlandığında bile güvenirlik katsayısının (Cb α) yüksek olduğu görülmüştür (0,923). Sözkonusu ölçek 5’li likert tipi (1 = Katılmıyorum, 2 = Az katılıyorum, 3 = Orta düzeyde katılıyorum, 4 = Çoğunlukla katılıyorum, 5 = Tamamen katılıyorum) puanlamaya sahiptir. Van Laar, Edwards ve Easton, araştırmacılara, iş yaşam kalitesi ölçeğini ücretsiz olarak kullanabileceklerine dair izin vermişlerdir (<http://www.qowl.co.uk>). Ölçeği Türkçeye uyarlayan yazarlar, çalışmalarında Van Laar, Edwards ve Easton’dan ölçeği uyarlama ve kullanma izinlerini ayrıca e mail yoluyla aldıklarını da belirtmişlerdir (Akar ve Üstüner, 2017, s.167).

3.3. Veri Toplama Yöntemi

Araştırma verileri, ilgili 110 katılımcıya yüz yüze uygulanan form/anket marifetiyle toplanmıştır. Katılımcılara hangi konuda araştırma yapıldığı ve kendisine yöneltilcek sorulara vereceği cevapların katılmıyorum, az katılıyorum, orta düzeyde katılıyorum, çoğunlukla katılıyorum ve tamamen katılıyorum şeklinde artan şiddette bir düzende işaretlemelerle olacağı hakkında baştan bilgi verilmiştir. Katılımcıların soruları yanıtlama süreçlerinde müdahaleler ve yönlendirmeler yapılmamıştır. Katılımcıların çoğu da anketi cevaplarırken yeniden açıklamalar talep etmemiştir. Ancak az sayıda katılımcı için yeniden birkaç kısa açıklama yapılmıştır.

Araştırma anketi yaklaşık 3,5 dakikada yanıtlanabilmektedir. Katılımcıların ankete harcadığı zaman dikkate alındığında soruların dikkatlice okunduğu, anlaşıldığı ve

cevaplandığı gözlemlenmiştir. Ankete harcanan en uzun sürenin 4,58 dakika, en kısa sürenin 2,05 dakika olduğu kayıt altına alınmıştır.

Önemli Not: Anket uygulanan katılımcılara, ilgili dizi seti yönetiminin izni ve kontrolünde ulaşılmıştır. Yönetim destekli yapılan bu araştırmada, katılımcılara verdikleri cevaplardan dolayı işlerinin herhangi bir tehlikeye girme riski olmadığı anlatılmasına rağmen muhtemel tedirginliğin tamamıyla ortadan kaldırıldığı söylenemez. Bu araştırma kapsamında elde edilen verilerin büyük ölçüde doğru düşünceleri ihtiva ettiği düşünülmesine rağmen iş güvencesi veya işverenden çekinme gibi nedenlerle bazı katılımcıların düşündüklerini tam olarak işaretlememesi olasılığı da bulunmaktadır.

3.4. Analiz Yöntemi

Toplanan veriler SPSS v24 programında analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda 99 anket geçerli olduğu, 11 anketin elendiği görülmüştür. Toplam 110 anket içerisinde geçerli anket oranı %90'dır. Orijinal ölçekte yer alan sorularda bir dönüştürme yapılmamıştır. Analizde, ölçeğin geçerlilik güvenilirlik testi (Cronbach Alpha), faktör analizi (Kaiser-Meyer- Olkin (KMO) Bartlett's), Korelesyon analizi ve Frekanks testleri ortalamalar alınarak yapılmıştır. Araştırma sorularını içeren tematik alanda yapılan analizde ölçek maddelerinin toplam korelasyon değerlerinin 0,33 ile 0,84 arasında değiştiği, ölçeğin genelinde Cronbach Alfa katsayısının 0,923 olduğu görülmüştür. Yapılan faktör analizi sonucunda, Kaiser-Meyer- Olkin (KMO) değeri 0,839 ve Bartlett's Sig değeri 0.000 bulunmuştur. Elde edilen değerler faktör analizi yapmak için uygun düzeydedir.

Tematik alanda kullanılan 23 sorunun faktör analizinde (pattern matrix) 6 boyut oluşmuştur. Bu boyutlar; İş ve Kariyer Memnuniyeti, Genel İyi Olma Hali, Aile-İş Yaşam Dengesi, İş Yaşamında Stres, İşi Kontrol Edebilme ve Çalışma Koşulları şeklinde sınıflandırılmıştır (bu boyutlar orijinal ölçek ile uyumludur). Birinci boyutun tematik alanı açıklama yüzdesi 40,571, ikinci boyutun açıklama yüzdesi 48,702, üçüncü boyutun açıklama yüzdesi 54,969, dördüncü boyutun açıklama yüzdesi, 60,897, beşinci boyutun açıklama yüzdesi 65,807 ve altıncı boyutun açıklama yüzdesi 70,548 'dir.

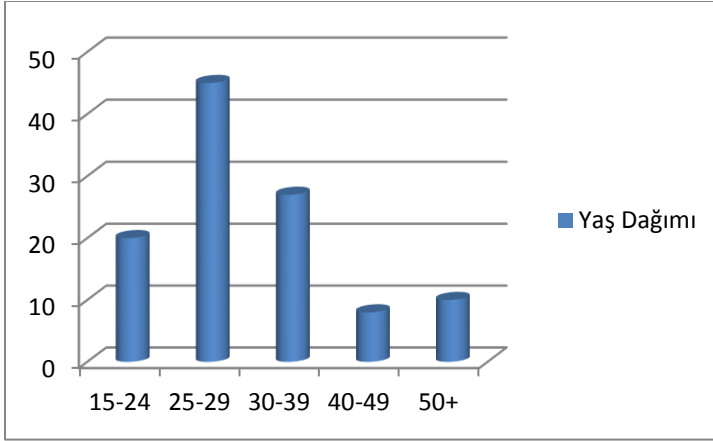
4. Bulgular

Bu başlık altında tanımlayıcı ve tematik bulgular olmak üzere iki kısım yer almaktadır.

4.1.Tanımlayıcı Bulgular

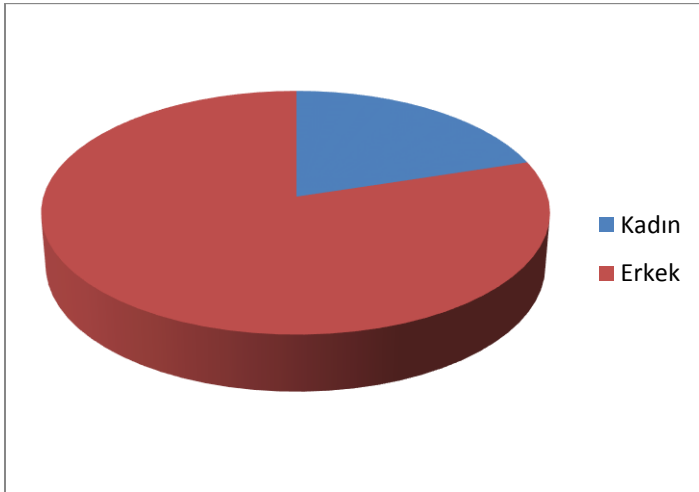
Tanımlayıcı bulgular yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi, bakmakla yükümlü olunan kişiler ve iş tecrübesini (süresini) kapsamaktadır.

4.1.1. Yaş dağılımı.

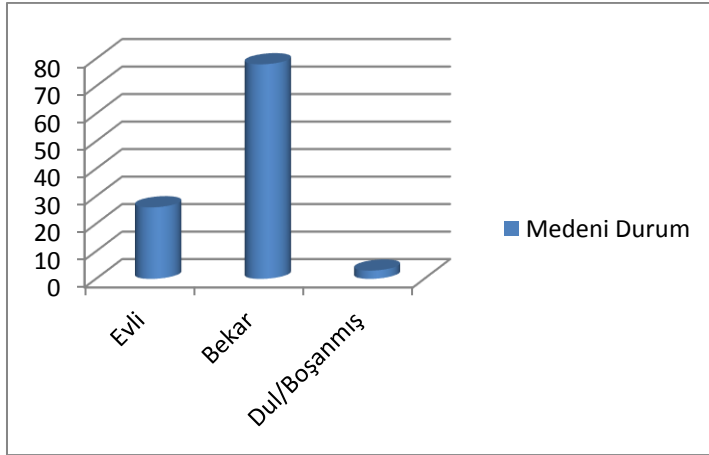
Katılımcıların yüksek oranda (%40,9) 25-29 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bu yaş aralığını %24,5 ile 30-39 ve %18,2 ile 15-24 yaş aralığı takip etmektedir. 40-49 yaş aralığındaki çalışanlar ise %7,3 ile en düşük aralığı temsil etmektedir. 50 yaş üstü katılımcılar örneklemin %9,1'ini temsil etmektedir.

4.1.2. Cinsiyet.

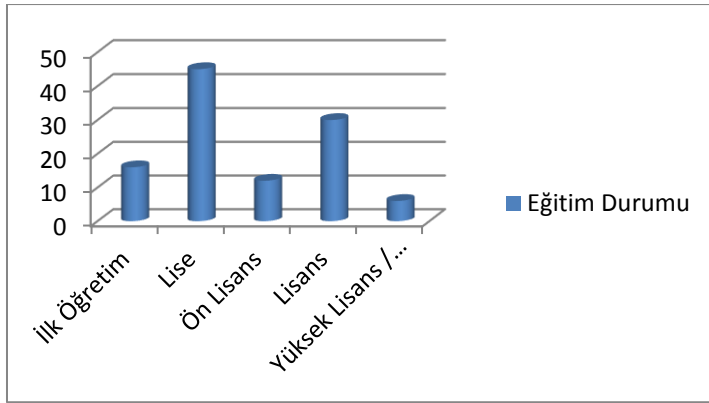
Araştırma kapsamı dikkate alınarak anket formunda cinsiyete ilişkin üç seçenek alanı bırakılmıştır. E, K ve D(Diğer) olarak belirlenen seçeneklerden katılımcıların %79,1'nin erkek, %20'sinin kadın olduğu anlaşılmaktadır. Toplanan anketlerin %0,9'unda cinsiyetin işaretlenmediği görülmektedir.

4.1.3. Medeni durum.

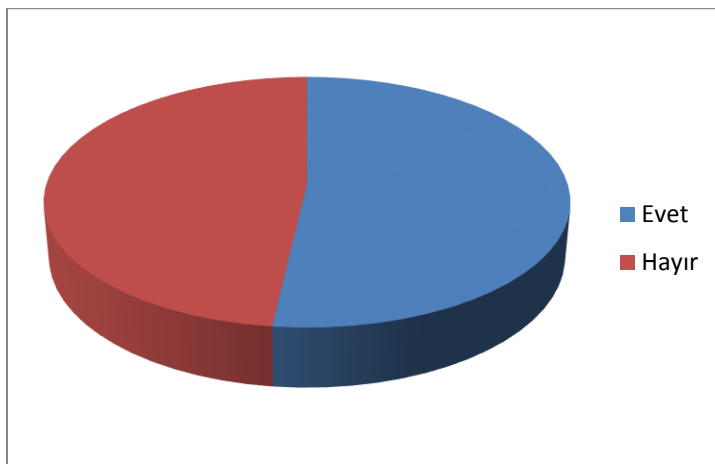
Katılımcıların %70,9'u bekâr, %23,6'sı evli olduğunu bildirmiştir. %2,7'si ise dul veya boşanmıştır. Katılımcıların %2,7'si bu soruyu yanıtlamamıştır.

4.1.4. Eğitim durumu.

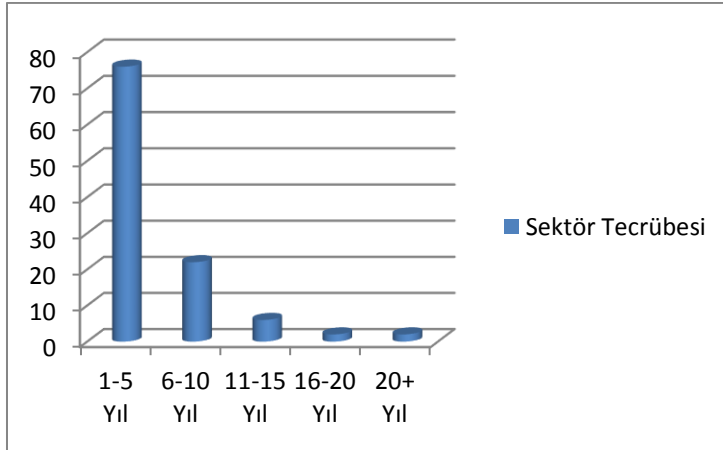
Katılımcıların %14,5'i ilköğretim, %40,9'u lise, %10,9'u ön lisans, %27,3'ü lisans, %5,5'i ise yüksek lisans veya doktora programlarındadır. %0,9'u soruyu yanıtlamamıştır.

4.1.5. Bakmakla yükümlü olduğu kişiler.

Katılımcıların %51,8'inin bakmakla yükümlü olduğu kişiler bulunmaktadır. %48,2'sinin ise bakmakla yükümlü olduğu kişi bulunmamaktadır.

4.1.6. Sektör tecrübesi.

Katılımcıların %69,1'i 1-5 yıl, %20'si 6-10 yıl, %5,5'i 11-15 yıl, %1,8'i 16-20 yıl ve %1,2'i 20 ve üzeri yıldır sektörde çalışmaktadır. Katılımcıların %1,8'i bu soruya yanıt vermemiştir. Bu veriler sektörde uzun süreli çalışma ilişkilerinin olmadığını ortaya koymaktadır.

4.2. Tematik bulgular.

Bu alt başlıkta ölçek sorularına verilen yanıtlar değerlendirilmiştir. Faktör boyut sınıflandırması altında iş ve kariyer memnuniyeti, genel iyi olma hali, aile iş yaşam dengesi, iş yaşamında stres, işi kontrol etme ve çalışma koşulları olmak üzere 6 tematik alan bulunmaktadır. Her bir tematik alan altında sorulan sorulara verilen yanıtlar aşağıda değerlendirilmiştir.

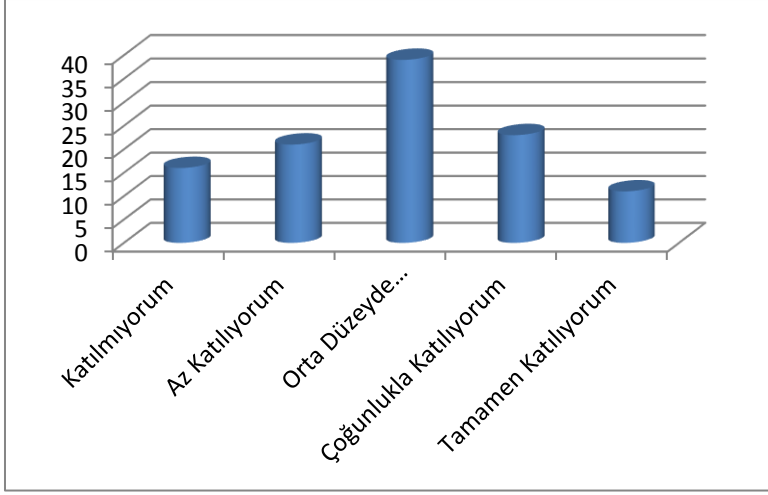
4.2.1. İş ve kariyer memnuniyeti.

Tablo:2. İş ve Kariyer Memnuniyeti Alt Soruları

Hayatım birçok yönden hayal ettiğime yakın bir hayattır
Çalıştığım dizi seti bana oldukça güvenli bir iş ortamı sağlar
İşlerim genellikle yolunda gider
Olup bitenleri gözümün önüne getirdiğimde kendimi oldukça mutlu hissediyorum
Çalıştığım dizi setinde diğer çalışanları etkileyen kararlara dâhil edilirim

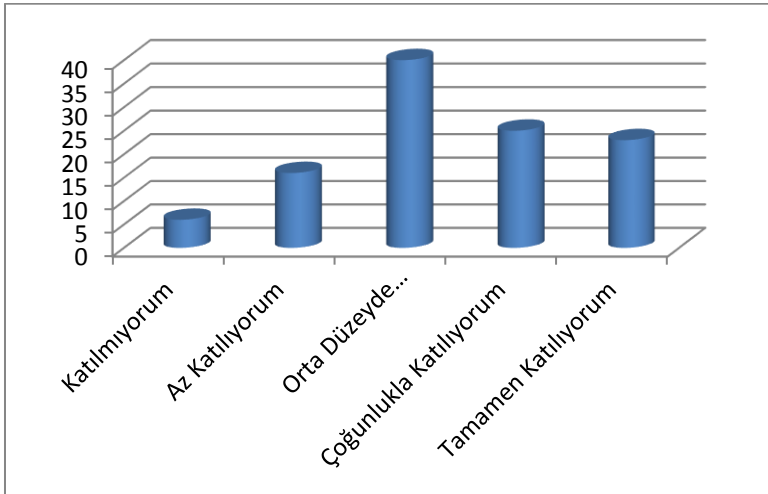
4.2.1.1. Hayatım birçok yönden hayal ettiğime yakın bir hayattır.

Sinema sektörü katılımcı çalışanlarının %14,5'inin hayal ettikleri yaşam seviyesinin uzağında ve %19,1'i ise kısmen uzağındadır. %35,5'i hayal ettikleri yaşam seviyesinin hemen hemen yarısında ve %20,9'unun ise hayal ettikleri yaşam seviyesinde veya yakınında oldukları görülmektedir. Çalışmaya katılanların sadece %10'u hayal ettiği yaşam seviyesindedir. Orta düzeyde yığılmaların olduğu alanda sektör çalışanlarının hayal ettiği hayata görece uzaklığı yönünde bir eğilim tespit edilmiştir.

4.2.1.2. Çalıştığım dizi seti bana oldukça güvenli bir iş ortamı sağlar.

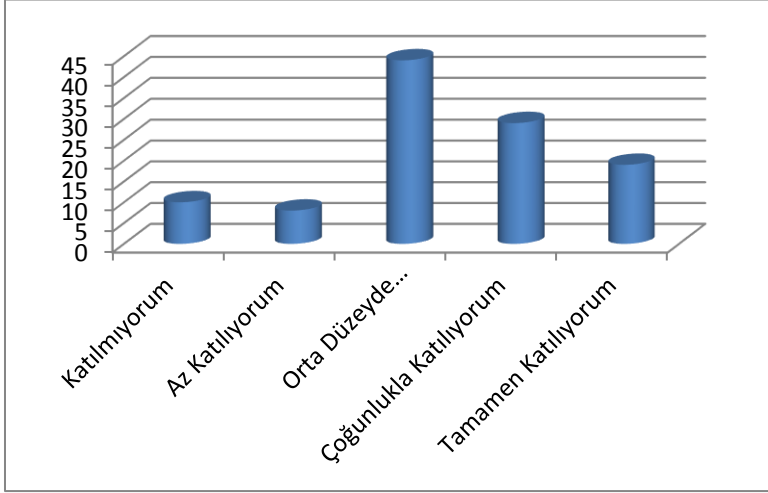
Katılımcıların %5,5'i çalıştığı dizi setinin güvenli bir iş ortamı sağladığına katılmamaktadır. %14,5'i iş ortamının güvenliğinin az olduğunu belirtmiştir. %36,4'ünün çalıştıkları mevcut projede orta düzeyde güvenli hissettikleri görülmektedir. Bunun yanında, %22,7'si çoğunlukla, %20,9'u ise tamamen güvenli bir iş ortamı sağlandığını düşünmektedir. Genel olarak bakıldığında, katılımcıların %20'si çalıştığı dizi setinin güvenli bir iş ortamı sağlamadığını, %43,6'sının ise çalıştıkları mevcut projede güvende hissettikleri görülmektedir. Araştırma ortamının gözlemine göre sinema sektörü çalışanları için güvenli iş ortamının proje bazlı farklılaştığı söylenebilir.

4.2.1.3. Çalıştığım dizi seti bana oldukça güvenli bir iş ortamı sağlar.

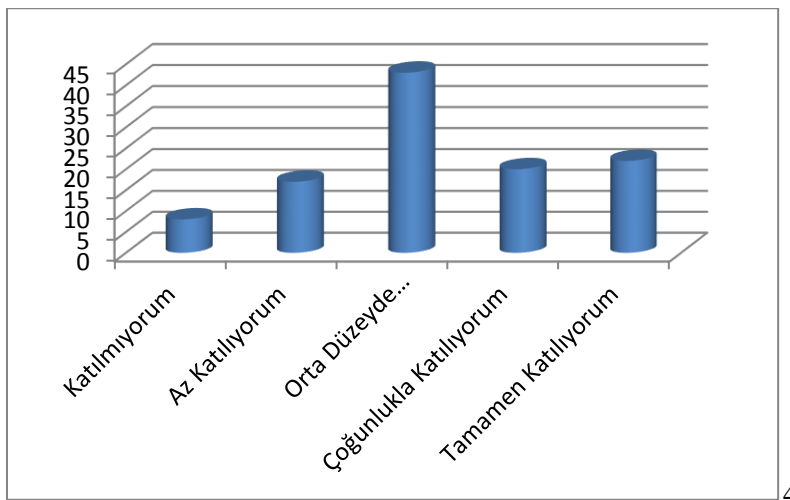
Katılımcıların %9,1'i işyerin genellikle yolunda gitmediğini, %7,3'ü az düzeyde yolunda gittiğini, %40'ı ise orta düzeyde yolunda gittiğini belirtmişlerdir. %26,4'üne göre işler çoğunlukla yolunda giderken, %17,3'üne göre tamamen yolunda gitmektedir. Genel olarak

bakıldığında, katılımcıların %16,4'üne göre işlerinin yolunda gitmediği, %43,7'sinin ise işlerinin istedikleri şekilde ilerlediği görülmektedir. Bu durumda sinema sektörü çalışanlarının çoğunluğunun değişen koşullara rağmen işlerinin yolunda gittiğini düşündükleri anlaşılmaktadır.

4.2.1.4. Olup bitenleri gözümün önüne getirdiğimde kendimi oldukça mutlu hissediyorum.

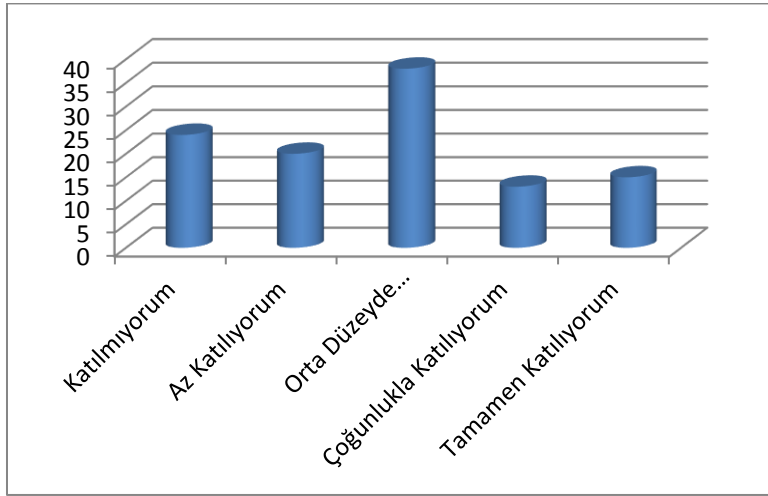
Katılımcıların %7,3'ü kendini mutlu hissetmezken, %15,5'i az düzeyde, %39,1'i orta düzeyde mutlu hissetmektedir. Bunun yanında katılımcıların %18,2'si çoğunlukla mutlu hissederken, %20'si tamamen mutlu hissetmektedir. Kapsamlı olarak bakıldığında, %22,8'i sektör düzeninden memnun değilken, %38,2'sinin sektör düzeninden mutlu olduğu görülmektedir. Ortalamanın yığılım gösterdiği alanda yoğunluğun mutlu hissediyorum yönünde oluştuğu görülmektedir.

4

4.2.1.5. Çalıştığım dizi setinde diğer çalışanları etkileyen kararlara dâhil edilirim.

Katılımcıların %21,8'i dizi setinde diğer çalışanları etkileyen kararlara dâhil edilmediğini düşünmektedir. %18,2'si az düzeyde, %34,5'i ise orta düzeyde kararlara dahil edildiğini belirtmiştir. Bunun yanında %11,8'i çoğunlukla kararlara dahil edilirken, %13,6'sı tamamen kararlara dahil edilmektedir. Genel olarak bakıldığında, %40'ının meslektaşlarını etkileyen kararlara dahil edilmediğini, %25,4'ünün ise söz konusu kararlara müdahil olduğu görülmektedir. Katılımcıları kapsayan alanda sinema sektörü çalışanlarının meslektaşlarını etkileyen kararlarda etkinliğinin düşük olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.2. Genel iyi olma hali.

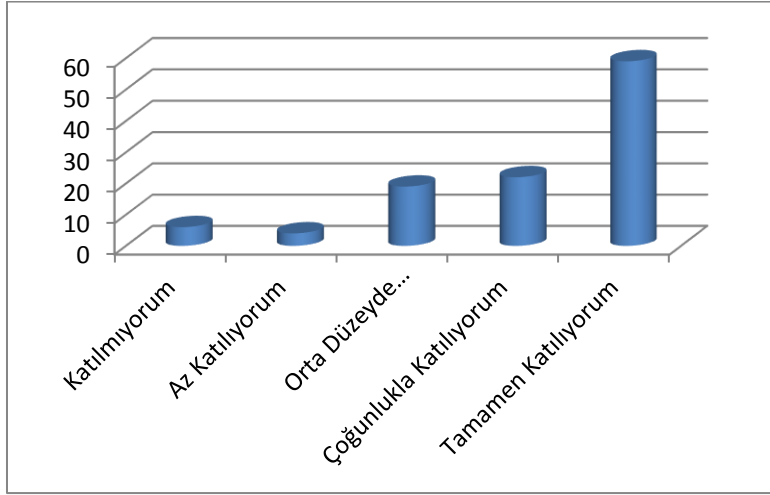
Tablo:3. Genel İyi Olma Hali Alt Soruları

Mesleğimi etkin bir şekilde yapabilmem için amaç ve hedeflerim vardır
Çalıştığım dizi setinde görüşlerimi rahatlıkla dile getirebildiğimi ve yapılan değişikliklerde etkili olduğumu düşünüyorum
Yeteneklerimi işime yansıtabilirimle imkânım var
Görevimi iyi bir şekilde yaptığımda yöneticim tarafından takdir edilirim
Çalıştığım dizi setinde beni etkileyen kararlara dâhil edilirim
Yöneticim işimi etkili bir şekilde yapabilmem için gerekli olan her şeyi sağlar

4.2.2.1. Mesleğimi etkin bir şekilde yapabilmem için amaç ve hedeflerim vardır.

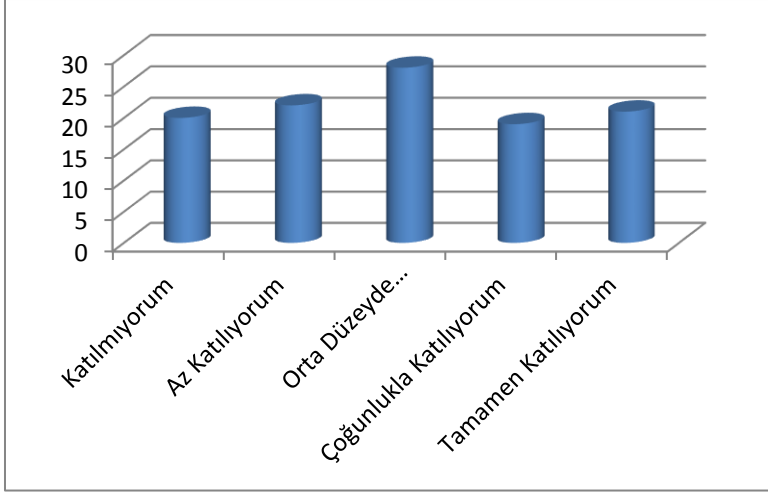
Katılımcıların %5,5'inin mesleğini etkin bir biçimde yapabilmek için amaç ve hedefleri bulunmamaktadır. %3,6'sı az düzeyde amaç ve hedef geliştirirken, %17,3'ü orta düzeyde amaç ve hedeflere sahiptir. Katılımcıların %20'si çoğunlukla amaç ve hedef geliştirebilirken,

%53,6'sı tamamen amaç ve hedefler geliştirebilmektedir. Kapsamlı olarak bakıldığında ise %9,1'i meslekleri ile ilgili kariyer planı yapmadıkları, %73,6'sının ise meslekleri ile ilgili kariyer planı yaptıkları görülmektedir. Bu durumda sinema sektörü çalışanlarının çoğunluğunun sektör ile ilgili kariyer planlarına sahip olduğu tespiti yapılabilir.

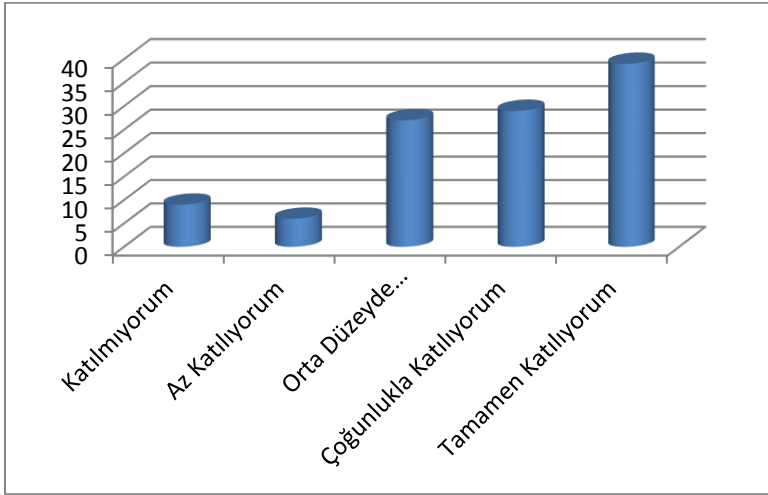
4.2.2.2. Çalıştığım dizi setinde görüşlerimi rahatlıkla dile getirebildiğimi ve yapılan değişikliklerde etkili olduğumu düşünüyorum.

Katılımcıların %18,2'si çalıştığı dizi setinde görüşlerini rahatlıkla ifade edemeyerek yapılan değişikliklerde etkili olamadığını belirtmiştir. %20'si az düzeyde, %25,5'i ise orta düzeyde görüşlerini dile getirerek kararlarda etkili olduğunu düşünmektedir. Bunun yanında, %17,3'ü çoğunlukla görüşlerini dile getirerek kararlara katkı sağlarken, %19,1'i tamamen katkı sağladığını düşünmektedir. Geniş açıdan bakıldığında ise, %38,2'sinin görev aldıkları projede kendilerini rahatlıkla ifade edemedikleri görülürken, %36,4'ünün ise kendilerini rahatlıkla ifade edebildikleri görülmektedir. %25,5'inin ise çalıştığı dizi setinde görüşlerini rahatlıkla dile getirebilme ve yapılan değişikliklerde etkinliği konusunda çekimser kalmıştır. Orta değer etrafındaki dağılıma göre analiz yapıldığında kendilerini rahatlıkla ifade edememe ve yapılan değişikliklerde etkili olmadığını düşünme yönünde eğilimin daha fazla olduğu görülmektedir.

4.2.2.3. Yeteneklerimi işime yansıtabilirle imkânım var.

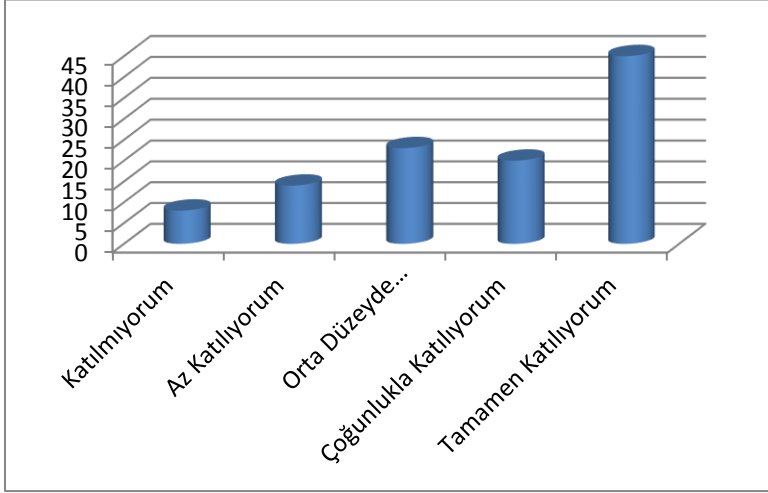
Katılımcıların %8,2'si yeteneklerini işe yansıtamadığını belirtmiştir. %5,5'i az düzeyde, %24,5'i orta düzeyde yeteneklerini işlerine yansıtılabildiklerini düşünmektedir. Bunun yanında %26,4'ü yeteneklerini çoğunlukla işine yansıtılabildiğini belirtirken, %35,5'i yeteneklerini tamamen işlerine yansıtılabildiklerini düşünmektedir. Genel olarak bakıldığında ise, %13,7'sinin yeteneklerini mesleklerine yansıtma imkanları olmadığı görülürken, %61,9'unun ise yeteneklerini sergileyebilme imkanı olduğu görülmektedir. Bu durumda sinema sektörü çalışanlarının nispeten çoğunluğu yeteneklerini sergileme imkanına sahiptir.

4.2.2.4. Görevimi iyi bir şekilde yaptığımda yöneticim tarafından takdir edilirim.

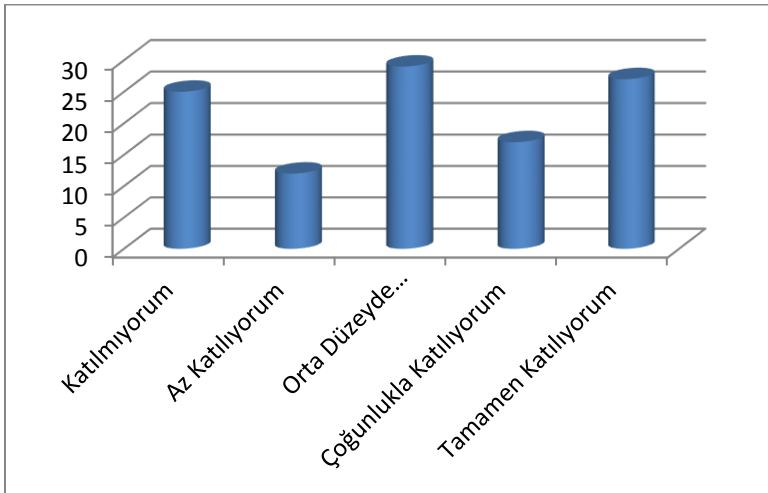
Katılımcıların %7,3'ü görevini iyi bir şekilde yaptığımda bile yöneticisi tarafından takdir edilmediğini belirtmiştir. %12,7'si az düzeyde %20,9'u ise orta düzeyde yöneticileri tarafından takdir edildiklerini düşünmektedir. Ayrıca, %18,2'si işlerini iyi bir biçimde yaptıklarında yöneticilerinin kendilerini takdir ettiğini düşünürken, %40,9'u tamamen takdir

edildiklerini düşünmektedir. Kapsamlı olarak bakıldığında ise, %20'sinin yöneticileri tarafından takdir edilmediği görülürken, %58,1'inin ise yöneticileri tarafından takdir edildiği görülmektedir. Bu durumda sektör çalışanlarının nispeten çoğunluğu yöneticisi tarafından takdir edilmektedir.

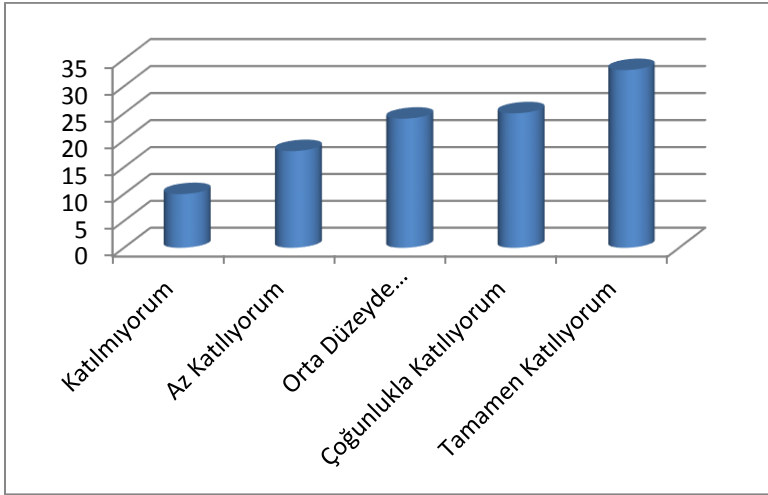
4.2.2.5. Çalıştığım dizi setinde beni etkileyen kararlara dâhil edirim.

Araştırma kapsamındaki katılımcıların %22,7'si dizi setinde kendisini etkileyen kararlara dahil edilmediğini düşünmektedir. %10,9'u az düzeyde, %26,4'ü orta düzeyde dahil edildiğini bildirmiştir. Bunun yanında, %15,5'i çoğunlukla kendisini etkileyen kararlara katılabilirken, %24,5'i dizi setinde kendisini etkileyen kararlara tamamiyle katılabildiğini belirtmiştir. Geniş açıdan bakıldığında, %37'sinin kendilerini etkileyen kararlara dahil edilmediği görülürken %44'ünün kendilerini etkileyen kararlara etkin biçimde müdahil oldukları görülmektedir. Orta düzeyde katılanlarla birlikte (%26,4) sinema sektörü çalışanlarının çoğunluğunun kendilerini etkileyen kararlara katılım sağladığı anlaşılmaktadır.

4.2.2.6. Yöneticim işimi etkili bir şekilde yapabilmem için gerekli olan her şeyi sağlar.

Katılımcıların %9,1'i yöneticisinin işini etkili bir biçimde yapabilmesi için gerekli şeyleri sağlamadığını düşünmektedir. %16,4'ü az düzeyde, %21,8'i ise orta düzeyde yöneticilerin ihtiyaç duyulan şeyleri sağladığını belirtmiştir. Bunun yanında katılımcıların %22,7'si yöneticilerin gerekli şeyleri çoğunlukla sağladığını düşünürken, %30'u yöneticilerin gerekli şeyleri tamamen sağladığını düşünmektedir. Geniş açıdan bakıldığında ise %25,5'i işlerini yapabilmek için yöneticilerinin gerekli koşulları sağlamadığını düşünürken, %52,7'si ise yöneticilerinin gerekli koşulları sağladığını düşünmektedir. Bu durumda sinema sektörü çalışanlarının çoğunluğu yöneticilerinin kendilerine gerekli koşulları sağladığına inanmaktadır.

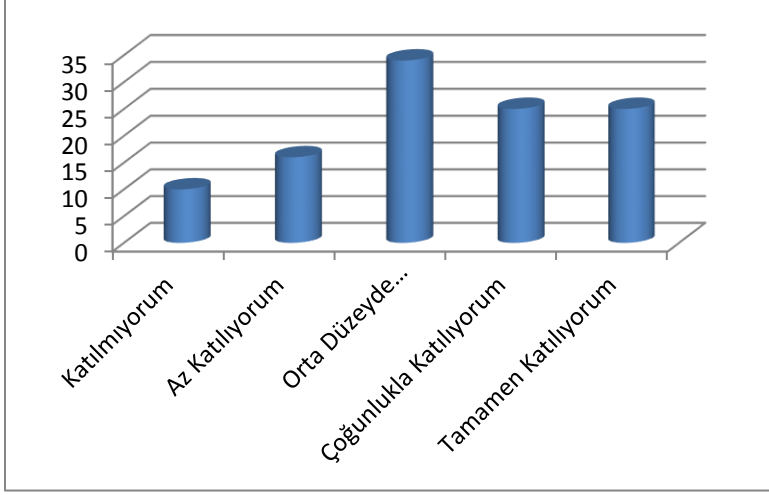
4.2.3. Aile-iş yaşam dengesi.

Tablo:4. Aile-İş Yaşam Dengesi Alt Soruları

Kendimi iyi (mutlu ve huzurlu) hissediyorum
Hayatımdan memnunum
Son zamanlarda kendimi mutsuz hissediyorum

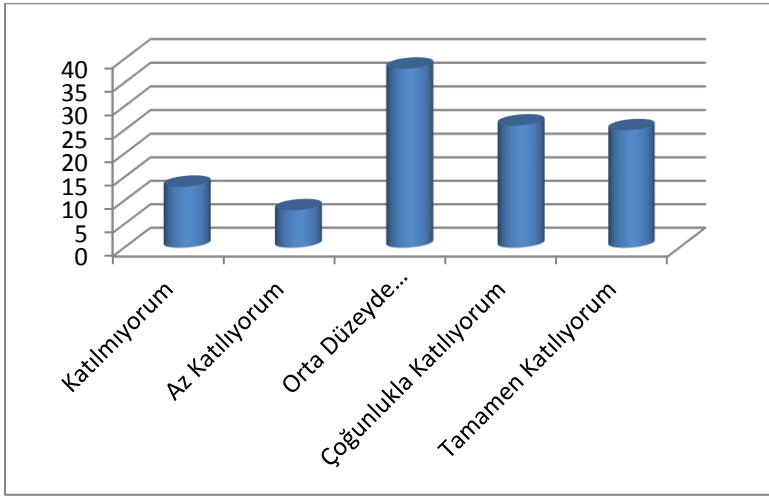
4.2.3.1. Kendimi iyi (mutlu ve huzurlu) hissediyorum.

Katılımcıların %9,1'i kendini mutlu hissetmemektedir. %14,5'le az düzeyde, %30,9'u ise orta düzeyde mutlu hissetmektedir. Bunun yanında katılımcıların %22,7'si kendilerini çoğunlukla mutlu hissettiklerini belirtirken, %22,7'si tamamen mutlu hissettiklerini belirtmektedir. Orta düzey etrafındaki dağılıma bakıldığında %23,6'sının mutsuz, %45,4'nün ise mutlu hissettiği anlaşılmaktadır. Buna göre sinema sektörü çalışanlarının çoğunluğunun mutlu hissettiği söylenebilir.

4.2.3.2. Hayatımdan memnunum.

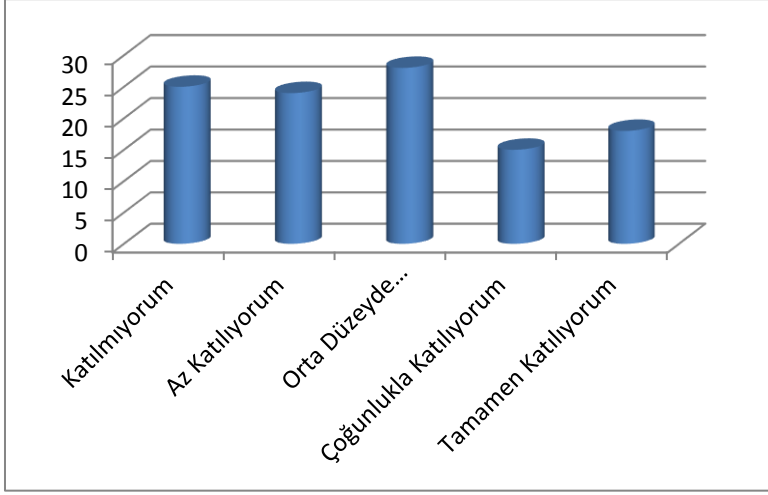
Katılımcıların %11,8'i hayatından memnun değildir. %7,3'ü ise biraz memnun, %34,5'i kararsız, %23,6'sı çoğunlukla memnun, %22,7'si ise tamamen memnun olduklarını belirtmiştir. Genel olarak bakıldığında katılımcıların, 19,1'i hayatından memnun değilken %46,3'ü hayatından memnundur. Bu sonuçlar bir üst başlıktaki değerlendirmelerle de uyum göstermektedir.

4.2.3.3. Son zamanlarda kendimi mutsuz hissediyorum.

Çalışmaya katılan sinema sektörü çalışanlarının %22,7'si kendilerini son zamanlarda mutsuz hissetmediklerini, %21,8'i az düzeyde mutsuz hissettiklerini, %25,5'i orta düzeyde mutsuz hissettiklerini, %13,6'sı çoğunlukla mutsuz hissettiklerini, %16,4'ü ise kendilerini tamamen mutsuz hissettiklerini belirtmişlerdir. Genel olarak değerlendirildiğinde çalışanların %44,5'inin kendini son zamanlarda oldukça mutlu hissettiği görülmektedir. Bu orana orta

düzye katılanlar da eklendiğinde (%25,5), katılımcıların %70'inin mutsuz olmadığı anlaşılmaktadır.

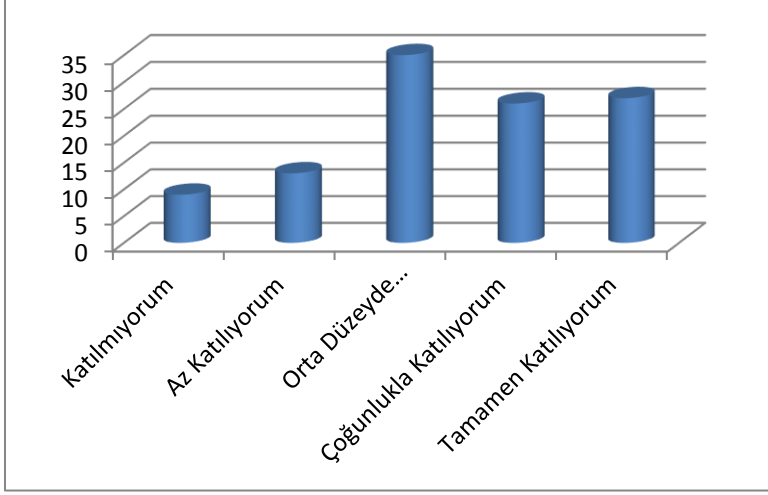
4.2.4. İş yaşamında stres.

Tablo:5. İş Yaşamında Stres Alt Soruları

Çalıştığım dizi seti, aile ve iş yaşamım arasında uyum sağlamamda gerekli kolaylığı ve esnekliği sağlar.
Çalışma saatlerim özel hayatıma zaman ayırmama imkân sağlar.
Çalıştığım dizi seti bana esnek çalışma saatleri/koşulları sağlar.
Çalıştığım dizi setindeki mevcut kariyer fırsatları beni memnun etmektedir.
Çalıştığım dizi setinde çalışma koşulları oldukça tatmin edicidir

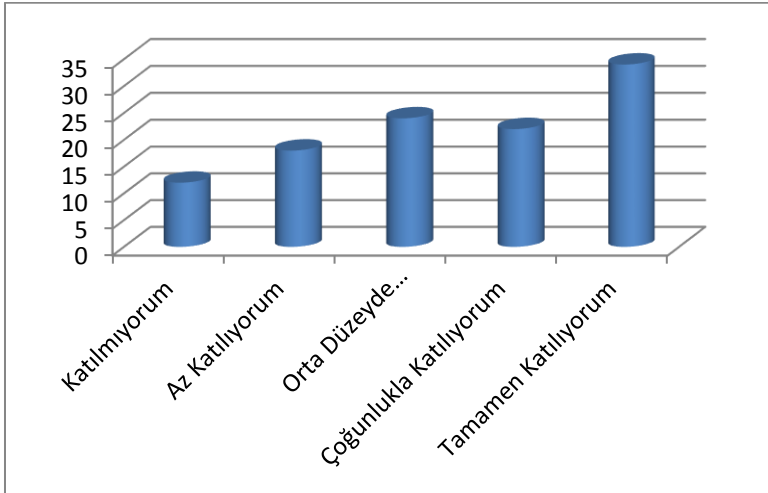
4.2.4.1. Çalıştığım dizi seti, aile ve iş yaşamım arasında uyum sağlamamda gerekli kolaylığı ve esnekliği sağlar.

Çalışmaya katılan sinema sektörü çalışanlarının %8, 2'si iş ve aile yaşamının uyumuna yönelik dizi setinin kesinlikle esneklik sağlamadığını düşünmektedir. %11, 8'i ise esnekliğin az seviyede gerçekleştiğini, %31, 8'i ise orta düzeyde esneklik sağlandığını belirtmektedir. %23, 6'sı ise dizi setinin iş aile uyumuna çoğunlukla esneklik sağladığını ve son olarak %24,5'i ise dizi setinin iş aile uyumuna tamamen esneklik sağladığını düşünmektedir. Genel olarak bakıldığında katılımcıların %48, 1'i iş aile uyumunun sağlanmasında dizi setinin esneklik sağladığını, %20'si ise sağlamadığını düşünmektedir.

4.2.4.2. Çalışma saatlerim özel hayatıma zaman ayırmama imkân sağlar.

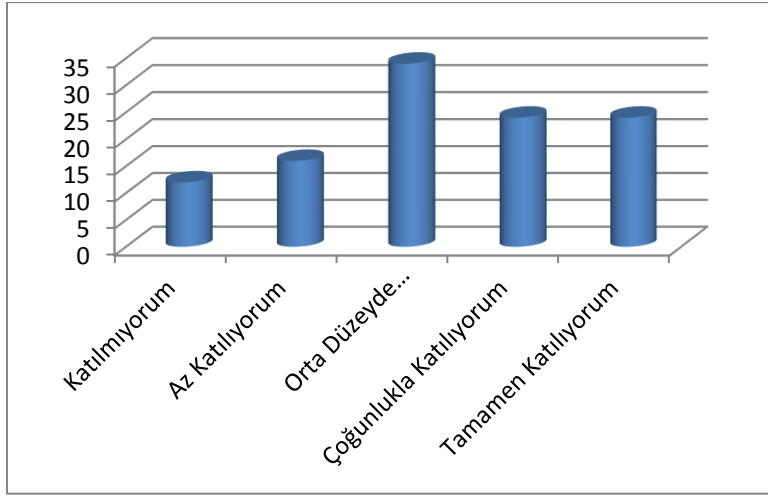
Katılımcıların %10,9'u çalışma saatlerinin özel hayatına zaman ayırma imkânı sağlamadığını düşünmektedir. %16,4'ü az düzeyde, %21,8'i ise orta düzeyde zaman ayırabilme imkânına sahip olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %20'si çalışma saatlerinin özel hayatına zaman ayırmasına çoğunlukla imkân sağladığını, %30,9'u ise tamamen zaman ayırma imkânına sahip olduğunu belirtmiştir. Genel olarak bakıldığında, katılımcıların %27,3'ü çalışma saatlerinin özel hayatlarına zaman ayırma imkânı sağlamadığına, %50,9'u ise bu imkânın tanıdığını belirtmiştir.

4.2.4.3. Çalıştığım dizi seti bana esnek çalışma saatleri/koşulları sağlar.

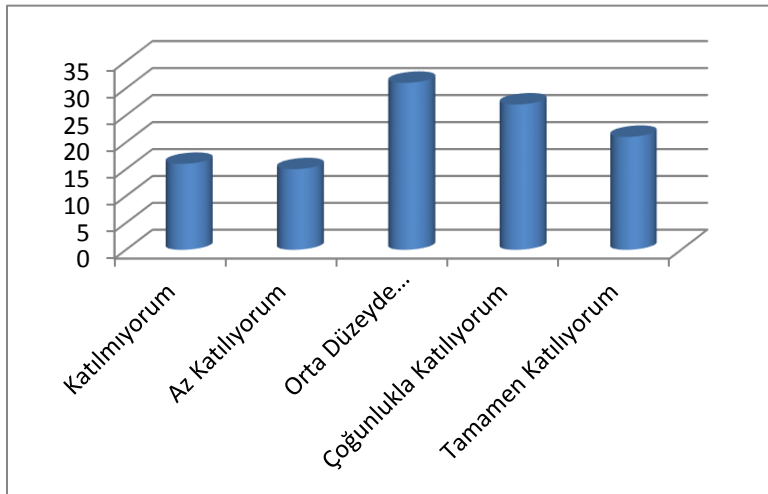
Katılımcıların %10,9'u çalıştığı dizi setinin esnek çalışma imkânı sağlamadığını belirtmiştir. %14,5'i ise az düzeyde esnek çalışma imkânı sağlandığını, %30,9'u ise orta düzeyde esnek çalışma imkânına sahip olduklarını belirtmiştir. Katılımcıların %21,8'i çoğunlukla ve yine aynı oranda bir kesimde tamamen esnek çalışma imkânlarından yararlandıklarını belirtmiştir.

Genel olarak bakıldığında ise, çalışanların %25,4'ü esnek çalışma imkânlarından yararlanamazken %43,6'sı bu imkânlardan yararlanabilmektedir.

4.2.4.4. Çalıştığım dizi setindeki mevcut kariyer fırsatları beni memnun etmektedir.

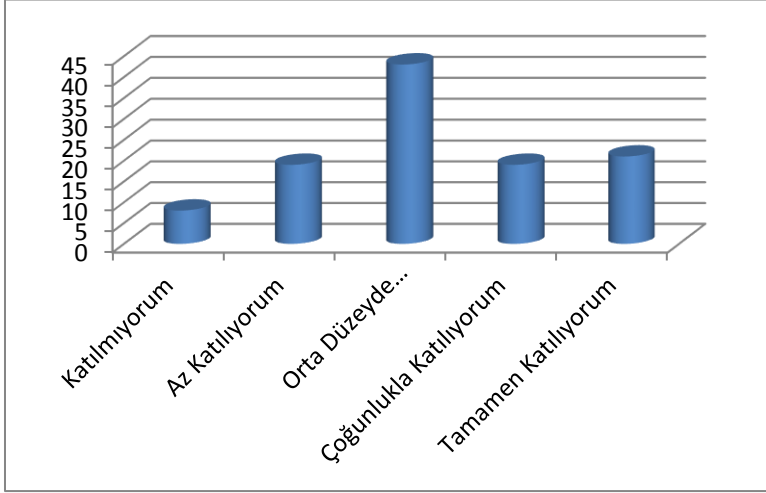
Katılımcıların %14,5'i çalıştığı dizi setindeki kariyer imkânlarından memnun değildir. %13,6'sı az düzeyde memnundur. %28,2'si ise orta düzeyde memnundur. Katılımcıların %24,5'i çoğunlukla kariyer imkânlarından memnunken, %19,1'i ise kariyer imkânlarından tamamen memnundur. Genel olarak bakıldığında sinema sektöründeki çalışanların %28,1'i dizi setindeki kariyer imkânlarından memnun değilken, %43,6'sı kariyer imkânlarından memnundur.

4.2.4.5. Çalıştığım dizi setinde çalışma koşulları oldukça tatmin edicidir.

Katılımcıların, %7,3'ü çalıştığı dizi setinin çalışma koşullarını tatmin edici bulmamaktadır. %17,3'ü az düzeyde tatmin edici, %39,1'i orta düzeyde tatmin edici bulmaktadır.

Katılımcıların, %17,3'ü çoğunlukla çalışma koşullarını tatmin edici bulurken, %19,1'i çalışma koşullarını tamamen tatmin edici bulmaktadır. Genel olarak bakıldığında ise katılımcıların %24,6'sı çalışma koşullarını tatmin edici bulmazken, %36,4'ü çalışma koşullarını tatmin edici bulmaktadır.

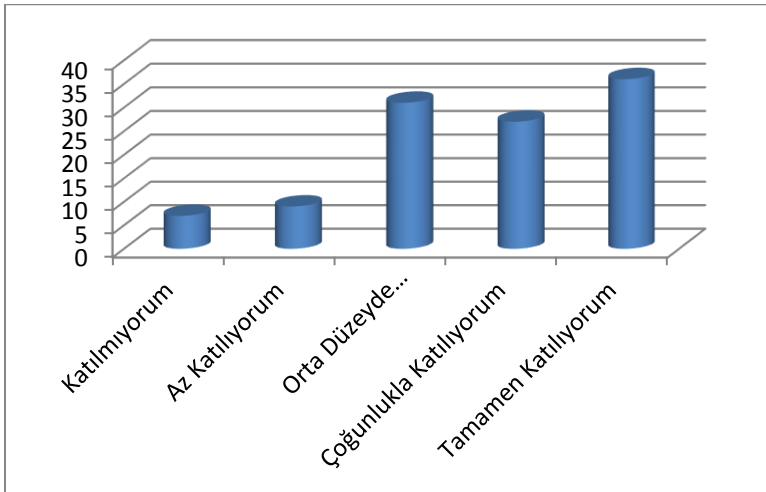

4.2.5. İşi kontrol edebilme.

Tablo:6. İşi Kontrol Edebilme Alt Soruları

Mesleğimi yapabilmem için almış olduğum eğitimden memnunum
--

Katılımcıların %6,4'ü almış olduğu mesleki eğitimden memnun değildir. %8,2'si aldığı mesleki eğitimden az düzeyde memnunken, %28,2'si orta düzeyde memnundur. Katılımcıların %24,5'i aldığı mesleki eğitimden çoğunlukla memnunken, %32,7'si tamamen memnundur. Genel olarak bakıldığında ise katılımcıların %14,6'sının mesleki eğitiminin yetersiz, %57,2'sinin ise mesleki eğitiminin yeterli olduğu görülmektedir.

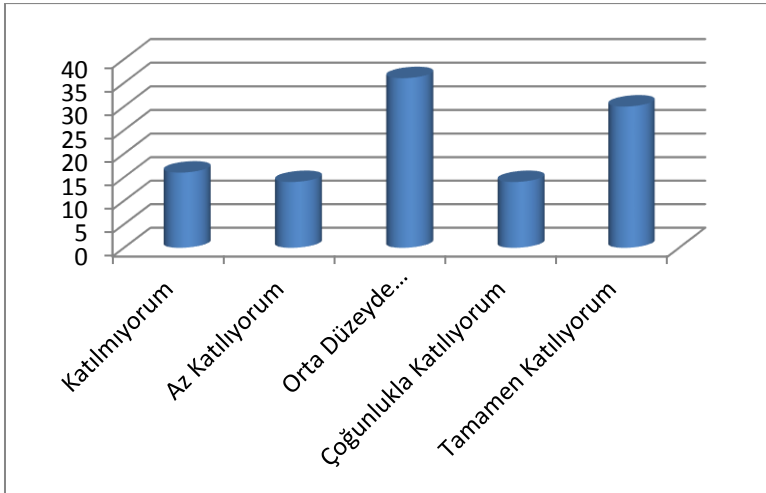
4.2.6 Çalışma koşulları.

Tablo:6. Çalışma Koşulları Alt Soruları

Yöneticim tarafından mesleki olarak gelişmem için teşvik edilirim
Çalıştığım dizi setinde çoğu zaman kendimi aşın stres altında hissederim

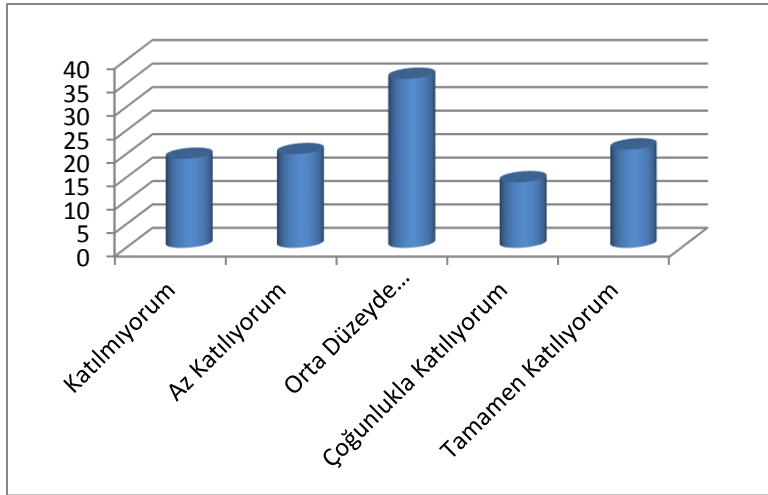
4.2.6.1. Yöneticim tarafından mesleki olarak gelişmem için teşvik edilirim.

Katılımcıların %14,5'i yöneticisi tarafından mesleki gelişimi için teşvik edilmediğini belirtmiştir. %12,7'si az düzeyde teşvik edilirken, %32,7'si orta düzeyde mesleki gelişimi için teşvik edildiğini belirtmiştir. Bunun yanında katılımcıların %12,7'si çoğunlukla ve %27,3'ü tamamen yöneticisi tarafından mesleki gelişimi için teşvik edildiğini düşünmektedir. Kapsamlı olarak bakılırsa, katılımcıların %27,2'sinin yöneticisi tarafından mesleki gelişime teşvik edilmediği, %40'ının ise yöneticisi tarafından mesleki gelişime teşvik edildiği görülmektedir. Bu durumda sinema sektörü çalışanlarının orta düzey katılımı birlikte çoğunluğunun (%72,7) yöneticisi tarafından mesleki eğitime teşvik edildiği anlaşılmaktadır.

4.2.6.2. Çalıştığım dizi setinde çoğu zaman kendimi aşın stres altında hissederim.

Katılımcıların %17,3'ü çalıştığı dizi setinde kendini stres altında hissetmemektedir. %18,2'si az düzeyde stresli hissederken, %32,7'si orta düzeyde stresli hissetmektedir. Ayrıca katılımcıların %12,7'si dizi setinde çoğunlukla stresli hissederken, %19,1'i kendilerini tamamen stresli hissetmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların %35,5'inin iş esnasında kendisini stres altında hissetmediği, %31,8'inin iş esnasında kendisini stres altında hissettiği görülmektedir. Buna göre sinema sektörü çalışanları içerisinde stres yaşayan ve stres yaşamayan çalışanların oranı birbirine yakınlık göstermektedir.

Sonuç

Sinema sektöründe teknik çalışanlar ile kısmen iç içe geçmiş şekilde çalışmalar yürüten yardımcı oyuncularını kapsayan sınırlandırılmış bir grup üzerinde iş yaşam dengesinin ölçülmesi amacıyla yürütülen araştırmada 6 boyut analiz edilmiştir. İlgili boyutlar Van Laar, Edwards ve Easton (2007) tarafından geliştirilen ve Akar ve Üstüner tarafından 2017’de Türkçeye uyarlanan ve çalışmada kullanılan ölçekle uyumludur. Bu kapsamda tüm boyutların birbirine yakın ortalamalarda yoğunlaştığı görülmektedir. Likert tipi anket yardımıyla yapılan analizde sırasıyla 1 katılmıyorum, 2 az katılıyorum, 3 orta düzeyde katılıyorum, 4 çoğunlukla katılıyorum ve 5 tamamen katılıyorum seçenekleri sunulmuştur. Genel değerlendirmeler bu rakamsal sınırlılıkta yapıldığında tüm bileşenler çerçevesinde ortalamanın 3,3 seviyesinde olduğu görülmüştür. Bu ortalama rakamı, ilgili sektörde çalışan araştırma katılımcılarının iş yaşam dengesinin çok küçük farkla pozitif tarafa eğildiğini göstermektedir.

Tablo:7. Boyutlara Göre Araştırma Bulguları

İş ve Kariyer Memnuniyeti	3,1455
Genel İyi Olma Hali	3,5273
Aile-İş Yaşam Dengesi	3,1758
İş Yaşamında Stres	3,3218
İşi Kontrol Edebilme	3,6909
Çalışma Koşulları	3,1182
Ortalama	3,3299

Araştırma verilerinin analizi sonucunda iş yaşam dengesi alt bileşenleri içinde en iyi konumda olan boyutun “iş kontrol edebilme” olduğu görülmüştür. Bunu “genel iyi olma hali” takip etmektedir. “İş yaşamında stres” boyutu ortalamaya yakın konumlanmıştır. En kötü konumda olan boyutlar ise “aile yaşam dengesi”, “iş ve kariyer memnuniyeti” ve “çalışma koşulları”dır. Bu bulgular, aile ile ilgilenme, kariyer ve çalışma koşulları gibi faktörlerde

belirgin şikâyetlerin olduğunu ortaya koyarken yine de genel iyi olma halinin korunduğunu göstermektedir. Yapılandırılmış nicel bir formla ulaşılan bu sonuçların daha detaylı incelenmesi için nitel yönlü derinlemesine mülakat yöntemiyle yeni araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Kaynakça

Akar H. ve Üstüner M. (2017). İş Yaşam Kalitesi Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt(18), Sayı(2)*, ss.159-176.

Akın A., Ulukök E. ve Arar T. (2017). İş-Yaşam Dengesi: Türkiye’de Yapılan Çalışmalara Yönelik Teorik bir İnceleme, *AKÜ İİBF Dergisi, Cilt(XIX), Sayı (1)*, Haziran, ss.113-124.

Başaran, A., M.M. Kurtulmuş (2016). Türk Film Endüstrisinde Çalışma İlişkileri ve Sendikalaşma, *Çalışma ve Toplum Dergisi, 2016/I*, ss.199-227.

Choudhary, N., Singh, N. K. (2016). Work-Family Balance as per Life Stage and Total Experience: An Empirical Study among Officers of Defense (Central Public Sector Enterprises) in Bangalore, *The IUP Journal of Organizational Behavior, 15(1)*, ss.49-70.

Dilek, S., Yılmaz, K. (2016). Öğretmenlerin İşkoliklik Eğilimleri ile İş-Yaşam Dengeleri, *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi, 3(1)*, ss.36-55.

Erkılıç, H. (2012). Türkiye’de Sinema Salonlarının Dijital Dönüşümü, *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, Vol.(2), No.(2)*, ss..94-99.

Erkılıç, H.(2008). Sinema Politikaları Çerçevesinde Filmlere Sağlanan Devlet Desteği, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı(33)*, ss.57-71.

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/212186>

Erus, Z. Ç. (2007). Film Endüstrisi ve Dağıtım: 1990 Sonrası Türk Sinemasında Dağıtım Sektörü, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Cilt (4), Sayı(4)*, ss.5-16.

Göker, N.(2018). Sinemada Prekarizasyon: Filmlerde Güvencesizliğin Mikro Anlatıları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt (11), Sayı (55)*, Şubat, ss. 839-848.

http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt11/sayi55_pdf/6iksisat_kamu_isletme/goker_neslihan.pdf

Guest, D.E. (2002). Perspectives on the Study of Work-Life Balance, *Social Sciences Information*, 41(2), ss.255-279.

Hinkle, E. M.(2009). Modern Türkiye’de Sinema, *KEBİKEÇ İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırma Dergisi*, (Dosya Sinema ve Tarihi II), Sayı (28), ss.92-102.

<http://archive.kebikedergi.org/28.pdf#page=93>

İyem, C., Yalçın, T. ve Yıldız Z. (2016). Sinema Sektöründe Emek Süreci: Yönetmenler Örneği, *OÜSOBİAD*, Temmuz, ss.120-142. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/233114>

Kapız, S. (2002). İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), ss.139-153.

Küçükural Ö. ve Şkreli E.(2016). Sendika Deyince Aklınıza Ne Geliyor? Sinema Televizyon ve Reklam Çalışanları Üzerine Bir Alan Araştırması, *Sinema Televizyon Sendikası Yayınları*, http://www.sinematvsendikasi.org/wp-content/uploads/2015/10/sinema_tv_ve_reklam_calisanlari_uzerine_alan_aristirmasi.pdf

Lo Duca (1947). *Sinema Tarihi*. Çev: Nuri Sarıdoğan, İstanbul: Remzi Kitabevi. https://www.academia.edu/29671653/Sinema_Tarihi_Lo_Duca_i.pdf

Ormanlı, O. (2012). Dijitalleşme ve Türk Sineması, *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, Vol.(2), No.(2), ss..32-38.

Pekdemir, I. ve Koçoğlu, M. (2014). İşkoliklik ile İş Yaşam Dengesi Arasındaki İlişkide Kişilik Özelliklerinin Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(14), ss.309-337.

Sevinç, Z.(2014). 2000 Sonrası Yeni Türk Sineması Üzerine Yapısal Bir İnceleme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı (40), Nisan. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55952>

SE-YAP (2013). Sinema Filmlerinin Desteklenmesi Hakkındaki Yönetmelik üzerine SE-YAP Görüşü, http://www.se-yap.org.tr/-sektorel_raporlar

Sturges J., Guest D. (2004). Working to Live or Living to Work? Work/Life Balance Early in The Career, *Human Resource Management Journal*, 14(4), ss.5-20.

Yavuz, D. (2012). *Türk Sinemasının 22 Yılı*. İstanbul: Antrakt Sinema Kitaplığı.

China's International Identity Trilemma: Developing Country, Regional Power or Great Power?

Nilgün ELİKÜÇÜK YILDIRIM*

Geliş Tarihi (Received): 21.03.2019 – Kabul Tarihi (Accepted): 24.04.2019

Abstract

China has adopted many different identities concurrently, rather than a fixed country identity in its foreign policy. China still uses the identity of being a developing country in its relations with the third world, while playing the role of being a regional power in its periphery. On the other hand, it assumes the principle of international responsibility that is attributed to the Great Powers in the international arena. In this context, there is no certainty whether China is a developing country, a regional power or a global power. China's simultaneous possession of multiple identities in foreign policy is the result of the adoption of one or more of the global identities discussed by the International Relations Academy. The focus of the International identity debate is the principle of “never take lead”, (juebu dangtou), which is one of the cornerstones of keeping low profile strategy. In this study, I will discuss the international identity debate in the Chinese Academy in three categories: developing country, regional power and great power. The main argument of the study is that the identity discussions at the Academy are effective in shaping Xi Jinping's “strive for achievement” strategy. These discussions are also very useful to observe which political geography China would like to create an impact on.

Keywords: Never Take Lead, International Identity Debates, Chinese IR Academy, Keeping Low Profile, Strive for Achievement

*Assist. Prof. Dr, Atılım University, School of Business, Department of International Relations,
e-mail: nilgun_elikucuk@hotmail.com

Çin'in Uluslararası Kimlik Trilemması: Gelişmekte olan Ülke, Bölgesel Güç ya da Büyük Güç?

Öz

Çin dış politikasında sabit bir ülke kimliğinden ziyade aynı anda farklı birçok kimlik benimsemektedir. Çin Üçüncü Dünya ile ilişkilerinde hala gelişmekte olan ülke kimliğini kullanırken, periferisinde bölgesel güç rolünü oynamaktadır. Uluslararası alanda ise büyük güçlere atfedilen uluslararası sorumluluk prensibini üstlenmektedir. Bu bağlamda Çin'in gelişmekte olan ülke mi, bölgesel güç mü ya da küresel anlamda büyük güç mü olduğu konusunda kesinlik yoktur. Çin'in dış politikada birden çok kimliğe aynı anda bürünmesi, uluslararası ilişkiler akademisi tarafından tartışılan küresel kimliklerin bir ya da birkaçının benimsenmesi sonucudur. Uluslararası kimlik tartışmalarının odak noktası ise düşük profil stratejisinin temel taşlarından biri olan “juebu dangtou” yani asla “lider olma/liderlik yapma” prensibidir. Bu çalışma da, Çin akademisindeki uluslararası kimlik tartışmalarını, gelişmekte olan ülke, bölgesel güç ve büyük güç kimliği olarak üç kategoride ele alacağım. Çalışmanın temel önermesi, Xi Jinping'in “başarı için mücadele” stratejisinin şekillenmesinde akademideki kimlik tartışmalarının etkili olduğudur. Ayrıca bu tartışmalar Çin'in hangi siyasi coğrafya üzerinden etki alanı yaratmak isteyeceğini gözlemlemek için de oldukça yararlıdır.

Anahtar Kelimeler: Asla Liderlik Yapma, Uluslararası Kimlik Tartışmaları, Çin Akademisi, Düşük Profil Stratejisi, Başarı için Mücadele

Introduction

Deng Xiaoping introduced a series of principles called "24 Characters" at the beginning of 90's, which form the basis of the keeping low profile strategy. These are "*lengjing guan cha*" (observe calmly), "*wenzhu zhenjiao*" (secure our position), "*chenzhuo yingfu*" (cope with affairs calmly), "*tao guang yang hui*" (hide our capacities and bide our time) "*shanyu shouzhuo*" (be good at maintaining a low profile) and "*juebu dangtou*" (never take lead) (Deng, 1994a, pp. 321-353). The timing of Deng Xiaoping's attribution to the keeping low profile to define the orientation of China's foreign policy corresponds to the period in which China struggled intensively with the pressure from the outside due to the Tiananmen events in 1989. However, this strategy has been debated at the Chinese international relations academy since the early 2000s. Academic discussions include ideas from three different perspectives. The first perspective supports the continuation of the keeping low profile strategy. The second perspective proposes that keeping low profile strategy is not in line with China's role in the current international system. The last perspective argues that there should be a medium path between the two by referring to different forms of creativity. The focus of the international identity debate is the principle of "juebu dangtou", one of the cornerstones of keeping low profile strategy, that is, never take the lead. Deng Xiaoping, in his speech in 1990, said that some developing countries want China to be the third world leader. But he emphasized that they cannot do this and the principle of never take the lead is a fundamental state policy in China. Deng Xiaoping stated that China does not have enough power to become the leader and playing such a role has nothing to gain China. China will always be with third world countries, but it will never enter into a quest to establish hegemony over them or to become their leader (Deng, 1994b, p. 351). In this article, I discussed the international identity debate at the Chinese Academy in three topics: the developing country, the regional power and the great power identities. According to supporters of keeping low profile strategy, China is a developing country and in principle, economic power does not generate political power directly. Therefore, China should adhere to the principle of never take lead in its foreign policy. Supporters of regional power identity emphasize that China must first be a leader in its region to become a great power. They take regional leadership from the perspectives of military power, common identity and governance. Those who argue that China should embrace its great power in the international arena, are directly attributing "great power identity" to China. The main argument

of the study is that the identity debate at the academy is effective in shaping the strategy of Xi Jinping's strive for achievement. In addition, these discussions are very useful in observing which political geography China would like to create an impact on.

1. Conflicting International Identity of China

It is nearly impossible to talk about a fixed social identity in Chinese foreign policy. It is essential to analyze the ideas of the struggling identity, to understand the contradictory and multidimensional behavior of China on the world stage (Shambaugh, 2011, pp. 7-8). According to Men Honghua, national identity represents the role the state plays in the international system. For this reason, China has different identities, which correspond to the various roles it has undertaken in the international arena. According to Men, new type of socialist power is China's institutional international identity. China is not a socialist force in traditional sense. China's success of combining tradition with world trends is its institutionally distinctive feature. Its socio-economic characteristic is that it is a developing country. While its cultural character is a great country with a rich civilization, its political character is a responsible great power. Finally, its strategic characteristic is that it is a major Asia-Pacific power with global influence (Men, 2014, pp. 194-203). Men has tried to explain that China does not have a fixed identity through the roles that it plays from different parts of the world. This explanation reveals conflicting identifications. In other words, China still uses the identity of the developing country in its relations with the third world and plays the role of regional power in its periphery. On the other hand, it assumes the principle of international responsibility that is attributed to the great powers in the international arena. In this context, there is no certainty whether China is a developing country, a regional power or a global power. Similar to Men, Pu Xiaoyu mentions that there are five different international identity narratives in Chinese international relations academy. First, China is a socialist country with Chinese characters. Second narrative is that China has a developing country identity. Third narrative is its identity of rising power or emerging power. Fourth narrative, although it is less accepted, is that China is already a great power. The final narrative is that China is a regional power in East Asia (Pu, 2017, pp. 139-140). Men and Pu's international identity definitions show the different roles China plays in the international system, rather than a fixed identity. Gerald Chan claims that role and identity are not concepts that can be used interchangeably. While the identity is the core of the entity, the role is the position that one occupies when performing a particular task. Therefore, the identity is permanent and the role is temporary (Chan, 2014, pp. 262). Wu Xinbo explains China's international identity through dual-identity dilemma. China, which remains between the

identities of great power and developing country, wishes to be heard more by the international community and recognized as a great power not only in the Asia-Pacific region but also in other parts of the world. But as a developing country, its material power is not enough for the image of great power (Wu, 2001, pp. 293-294). Li Shaojun states that identity is an important factor in determining the foreign policy of a state and China's interests in international affairs are related to how they are positioned (Li, 2014, p. 52). In contrast to Men and Wu, Li claims that dual identity dilemmas or multiple identities are related to how China sees itself, and this confusion is only identified by a position or identity in the international community. China's involvement in international political interactions and its growing national power mean that the international community is getting used to make great power or superpower attributions to China. According to Li, even if China emphasizes that it is still developing, it will no longer be able to act as a developing country in its international interactions (Li, 2014, p. 56). An important example of China's dual identity dilemma in the international arena is the 2009 Copenhagen Climate Change Conference. China has become the largest emitter of carbon gas emissions in the world, passing the United States in 2006. Therefore, there was a serious pressure on China to reduce carbon emissions at the conference. Negotiator, Li Gao, stated that manufacturers in the consumer countries should take responsibility for carbon emissions and as a later participating country in the industrialization process, China will not take as much responsibility as the developed countries, which induce more than two centuries of carbon entering the atmosphere (Watts, 2009). The Copenhagen conference is a platform in which the distinction between developed and developing countries is opened for serious discussion, especially through China. While China still emphasizes that it is still a developing country, it can no longer claim that there are only national responsibilities or historical responsibilities of developed countries in the international climate change negotiations (Leggett, Logan & Mackey, 2008). In accordance with the determination of Li, China has not been able to put across that it is a developing country in the Copenhagen Conference and has been regarded as a great power. For example, the basic proposal of those who argue that the Copenhagen conference is progressing slowly because of the lack of a new order bargaining among the Great Powers is that China should take its place as a great power in the face of the United States (Terhalle& Depledge, 2013).

Apart from the conceptual framework of the academic discussion, it is also important that these discussions are conducted by which schools of thought and how they should be categorized. David Shambaugh emphasizes that China's simultaneous adoption of multiple

identities in foreign policy is the result of the adoption of one or more of the global identities discussed by the international relations academy. Shambaugh, who analyses the schools of thought over the identities they offer internationally for China, deals with seven different schools ranging from isolating tendencies to global governance (Shambaugh, 2011, p. 10). There is the nativist school at the far left of this global identity spectrum. According to Shambaugh, populists from the nativist school are composed of xenophobic nationalists and Marxists. This school is a group that distrusts the outside world and international institutions. They demand total national independence and think that China should not be active in the international arena. This group, which considers globalization as the internationalization of capital, believes that the international system is in favor of unjust and rich imperialist countries (Shambaugh, 2011, pp. 10-11). After the nativists resembling the “new left” movement in internal policy discussions, the second group, close to the left spectrum, are realists. The fundamental unit of realists' analysis is the nation state and the state sovereignty is above all else. Shambaugh describes the realists as the dominant group in the Chinese international relations academy. According to Yan Xuetong, one of the most important names of this group, the “peaceful rise” is a dangerous theory because it creates a perception that China will not use force to protect its national sovereignty and interests against its possible enemies (Shambaugh, 2013, pp. 13-45). In the right-shifting part of the global identity spectrum, there are Great Powers, Asia First, the Global South, selective multilateralism and globalism schools, respectively. Under the leadership of academicians such as Wang Jisi, Jin Canrong, the Great Powers school emphasizes that China should focus on relations with other major powers, especially US, Russia and the EU, rather than developing countries. Asia First Group considers the stability and security of the Asian countries in the periphery of China as the main objective of Chinese diplomacy. Qin Yaqing, who claims the construction of Eastern Asian society, is considered to be the leading name in this field. While the Global South school highlights South-South solidarity, the selective multi-party school advocates China's gradual and selective inclusion into international issues. The school of globalism, on the other hand, relies more on international institutions than selective multilateralism. It is the equivalent of liberal institutionalism in the West. Apart from Shambaugh's detailed classification, Chen Zhimin and Roger Irvine split the Chinese international relations academy into nationalists and internationalists. Chen claims that Chinese foreign policy has long been ruled by nationalism. But with China's integration into the international system, China's nationalism has been blended with internationalism and brought to a more positive form (Chen, 2005, pp. 35-53). Similar to Chen, Irvine describes China's international behavior through nationalism and internationalism

(Irvine, 2017, p. 15). The nationalist group in Irvine's distinction corresponds to the natives and realists in Shambaugh's classification. The internationalists, on the other hand, remain closer to the right of the political spectrum, such as great power and selective multilateralism. However, Irvine's reductionist approach ignores the fact that the realists in the nationalist camp and the selective multilateralism have common points of taking more international responsibility. In addition, the missing point in Irvine and Shambaugh is that internationalism is dealt with in a platform close to liberalism. Chen's emphasis on socialist internationalism is important in this respect. Chen's definition of the Mao period as nationalism under socialist internationalism (Chen, 2005, pp. 41-42) reminds us that in Chinese political discourse, internationalism does not merely mean liberal institutionalization. For this reason, for example, the Nativist School, as William Callahan (2015) has emphasized, has an aspect that is completely separated from liberalism, which is the ideal of internationalism during the Mao era. Shambaugh's likeness of nativism to the new left movement in domestic policy discussions raises the question of where other schools stand in this context. In other words, can the internal politics and foreign policy academy be defined around the same groupings? According to Zhang, the two important intellectual movements in domestic politics since the late 1990s are the new left and the new Confucianism. Although both movements set out by anti-Western sentiment, the new left defends socialism, but Confucianism claim the resurrection of Confucian Cult (Zhang, 2016). Bell, on the other hand, emphasizes that the official discourse in China was influenced by the "left Confucianism", which blended socialism and Confucianism in the revival of tradition (Bell, 2010, pp. 91-99). Although both movements have independent or conflicting sides in domestic politics, it is not possible to divide the international relations academy into two camps in this direction. Zhao Tingyang, which Callahan describes as a member of the new left movement, stresses that China should be the world power not only militarily or economically but also in the field of knowledge production (Callahan, 2015, p. 993). Tianxia (All Under Heaven) conceptualization, which Zhao derived from traditional Chinese political thought as a new global governance philosophy, is part of this knowledge production (Zhao, 2006, 29-41). In other words, although Zhao is a member of the new left movement, he derived his theoretical framework from the Confucian political philosophy. In foreign policy, the arguments used by the new Confucians and the new left movement may sometimes intertwine with each other. Therefore, instead of two basic groups in foreign policy analysis, I will consider the inclusive and exclusive aspects of multiple ideas as in Shambaugh's study.

2. International Identity Debates in Chinese Academy

In this section, I will discuss the international identity analysis of different think tanks and academicians under three topics by adding a regional identity to the categorization of the identity dilemma between the great power and the developing country.

2.1. Identity of Developing Country

Wang Jisi (Peking University) is one of the most prominent figures that defends China's international identity as a developing country. Wang states that China's real power is not enough to be a leading power in the international economic-political order. This is why China is the most powerful developing country, although there is a big difference between the United States in economic development, science, technology, education, culture and soft power. Wang states that China cannot play a leading role in the region, arguing that leadership is possible not only with economic but also with political identity. China is a member of almost all economic organizations in East Asia, and is a founding member of the Shanghai Cooperation Organization. But China, which does not form a political or military alliance with neighboring countries, also has sea and land border problems with its neighbors such as Japan, India and Vietnam. In addition, the alliance systems in the region were established between the United States and other states of the region, in part against China. Therefore, China's geographical identity as East Asian or the economic power of the region does not create a political power to take direct leadership (Wang, 2011a, pp. 7-9). Wang points out that East Asia is a vital region for China, but also refers to the advantages of marching towards the West. According to him, new development projects covering Afghanistan, India, Pakistan, Central Asia and all Caspian Sea countries and extending to the West should be implemented. Wang, who recommends that China's geo-strategic vision should focus on Eurasia, underscores the importance of relations with its western neighbors (Wang, 2011b, pp. 78). Arguing that the keeping low profile strategy should be maintained especially in relations with the United States, Wang stresses that the super power approaches that put the United States as the main threat to China are the dimensions that would pose serious security threats (Wang, 2011b, pp. 72-73).

Niu Xinchun (CICIR), who sees China at the top of the hierarchy of developing countries, thinks that China has a long way to become a developed country. According to Niu, the international influence is not the same as the power and China has no ability to compete

economically, politically and militarily. The fact that China does not have any allies in the system or has no overseas base is leading to the weakness of military power in the international field (Niu, 2015, pp. 51-54).

Jin Canrong (University of Renmin) represents China's rise in Asia-Pacific region as a status example for developing countries. He described China as the founder of a just order in which developing countries will have the right to say more about regional and international issues, rather than a developed country or as a great power in the region. But this Beijing-based order will continue to coexist with the US, which has long been the dominant power in the region (Jin, 2017). Thinking that ideas such as the fall of American power are wrong, Jin states that the United States' leading position is unshakable and that its comprehensive national power cannot be surpassed by any country in the near future (Jin, 2001, p. 311). Those who claim developing country identity in the international identity discussion argue that the keeping low profile strategy should not be completely abandoned. Men Honghua and Li Shaojun also believe that China is still a developing country. Men does not see China as a fully developed country. Li, on the other hand, states that China's basic national conditions are close to development logic rather than power struggle, and that their behavior in the international arena is based on defense. China's own great power mentality or the image of super power shaped by the international public opinion is completely opposed to the country's development strategy. China's national income per capita is a simple reality, which means that China's international identity will remain the developing country in the long run. Those who claim developing country identity in the international identity discussion argue that the keeping low profile strategy should not be completely abandoned. These academics, who adhere to the principle of never take lead in the region or in the international system, are referred to in Shambaugh's classification in schools of global south and great powers.

2.2. Identity of Regional Power

Supporters of regional power identity believe that China's path to becoming a great power in the international arena is through regional leadership. According to this, the role that China will play in the region will also be a factor determining its international strategy. The framework of China's security, economic and political cooperation in East Asia is seen as an important step in becoming a regional power. The role of those who defend the identity of regional power in these collaborations is analyzed from the perspectives of power, institutions and identity. Academics who adopt the perspective of power argue that China should become

a regional military power. Tang Shiping (Fudan University) states that China must be a regional military force to ensure both its own security interests and to maintain peace and stability in the Asia-Pacific region (Tang, 2001, p. 35). Chu Shulong (Tsinghua University), on the other hand, emphasizes that China should not pursue the goal of becoming a military superpower. In the same way, China should not seek for the world hegemony and should not enter the arms race with any country for it. But as one of the greatest powers in the world and as a country with the largest population of Asia, it must have the strongest army in Asia to defend itself (Chu & Hong, 2013, p. 21). While the power perspective advocates China's being a regional military force, they portray it as a defensive power rather than offensive. In this respect, they are parallel to the defenders of the developing country's identity, who want China's foreign policy to proceed in line with national defense and economic development. But an important difference between them is that regional power identity supporters argue that national defense is no longer limited only to the country boundaries, and claim that if there is no stability and security in East Asia, there will be no stability in China. Therefore, China should not follow a purely inward-oriented national defense policy.

Another group of academics who take China's regional leadership on the basis of institutions draw attention to the political influence. According to Zhang Yunling (CASS), Asia is a region that encompasses China's economic, security and political interests. Therefore, China's regional strategy should be an integrated strategy covering all areas. Zhang mentioned that China has a limited political influence on the international level and believes that Asia region is the first area to be used to increase this influence. Political influence can only be achieved when the states of the region respect not only China's power but also its ideas. China should therefore strive to create a responsible (regional) power image by actively taking part in regional issues (Zhang & Tang, 2005, pp. 51-53). The aim of China's efforts to increase regional governance in the entire Asia-Pacific region through various forums is not only economic cooperation but also political and regional security (Zhang, 2011). According to Zhang, the institutional building process in East Asia should be based on inclusion, not an intrinsic identification (Zhang, 2012, p. 364).

Qin Yaqing (Chinese Foreign Relations University) deals with multilateral regional cooperation in East Asia from the perspective of identity. Qin, who deals with the idea of the international community with the "process approach" derived from Chinese philosophy, is opposed to the "entity" approach that emphasizes the social structure of the independent self in the west by homogenizing. According to Qin, rules, regimes and institutions are not to manage or restrict individuals' behavior in society, but to promote harmony among other members of

society (Qin, 2010, p. 138). Qin's understanding of society is based on the process of relational thinking in Chinese philosophy and Zhongyong (complementary dialectic). Relationality in society is based on the context of the relationship between individuals rather than independent individuals. Therefore, the identity and behavior of the individual is determined by the context of relationship and relationality (Qin, 2011, pp. 53-54). What determines what and who the actor is in the approach of "being" is identity. When two actors in different identities meet, the identity change according to the confrontational dialectics is a homogenization that is provided by one of them to destroy another. In other words, the nature of the actor having an identity of A is not inclusive of the actor having an identity of B. Therefore, a common, homogeneous identity is provided by turning to B, A. Qin argues that the basic institutions of today's international society-sovereignty, market economy, democracy, human rights - are formed by the elimination of different identities, states that such a homogenization cannot be achieved in the global sense. This approach, which makes the idea of the global community impossible, has led different societies to establish regional international communities according to their geographical proximity (Qin, 2010, pp. 143-146). But in the process approach, identities are not fixed. Identity is defined by relationality and can even be re-defined depending on the social practices of this relationship. Therefore, identity is not the formation as the society itself, but the process of formation.

Qin considers East Asia regional culture more appropriate for communitarian and regional governance than other societies because it is influenced by Confucian culture and believes that the factor that separates East Asia from other international communities is the relational identification of identity (Qin, 2011, p. 62). He describes peace and stability in East Asia with the "process driven constructivism" approach. There are the intersubjective change and the gradual socialization of the power at the core of this approach. The process socializes power, cultivates norms and rules, and encourages the formation of common identities. Qin presents stability and peace as a harmonious example in East Asia despite the problems between the states of the region and argues that, contrary to identity dialect in the west, the heterogeneous structure in this region can be maintained by collective identity. If Asia can meet under a common umbrella where different identities are not excluded, regional governance could also lead to an alternative world governance to the international community understanding of the West (Wei & Qin, 2008).

This group believes that China should give priority to East Asia rather than the great powers and developing countries. This group emphasizes that China should assume leadership in the region and does not depend on the principle of never take lead. However, Qin Yaqing stresses that China's international strategy is not a dichotomist distinction, such as abandoning the keeping low profile strategy or adopting striving for achievement. The Chinese foreign policy with the Zhongyong dialectic implies that it holds both the change and the continuity. Therefore, China's international strategy is not to be preferred from one another, but a third way or medium that is fed by the common points of both (Qin, 2014, pp. 301-310).

2.3. Identity of Great Power

Ye Zicheng (Beijing University) is one of the first scholars to discuss China's principle of never take the lead in the great power identity discussions. Ye argues that China's comprehensive national power is enough to be a world power like the United States. He measures comprehensive national power with a country's survival capacity, development capacity, and international influence. What determines survival and the sufficiency of development capacity is military and economic power (Ye, 2010, pp. 17-23). Ye stresses that China should adopt the great power diplomacy if it wants to be a great power. China is the world's largest developing country economically and has a huge market potential. In addition, as a permanent member of the UN Security Council, it is in a position to have a significant political impact on international issues. Ye asks why China should hesitate to adopt the strategy of the great country if middle power countries like France and Britain can play a major role in international affairs. He answers the question of what is being the world power and what countries are considered as world powers from the perspective of civilization: "China has been the world power before, and what distinguishes China's history from other great civilizations is that it has a constant and uninterrupted character...China must learn from the history of its strong civilization and take lessons" (Ye, 2010, pp. 30-37). Thinking China's economic miracle can be considered as the beginning of this path, Ye believes that China has all the preconditions to become the world power (Ye, 2010, p. 46). Ye stated that keeping low profile is a strategy put forward by Deng Xiaoping based on the requirements of a specific time frame. However, since there is not such a specific situation at the moment, it is unthinkable that China is directing its foreign policy for a long time (Kawashima, 2011, pp. 22-23).

Shi Yinhong (University of Renmin), one of the other important figures supporting the great power identity, addresses the associations of the strategy for peaceful development on the identity. According to him, peaceful development directly has two meanings. First, China wants to be a great power. Two, seeks to avoid a wide-ranging or cold war-like conflict among the great powers in achieving this goal. China should be one of the world's leading powers, rather than being a great power (Shi, 2014, p. 38). Based on Arnold Toynbee's "challenge and response" theory, Shi believes that creative forms should be applied to adapt to the changing world. According to Toynbee, there must be a stimulus to successfully respond to new challenges and initiate creative adaptation (Toynbee, 1960). For China, this impulse is to adopt innovation-based strategies in the changing world, to focus on peace and development. Based on Shi's great power proposition, there is a creative world leadership form that can be adapted to the theme of peace and development rather than the classic power struggle between the rising powers and the hegemon (Shi, 2014, p. 40). In addition, Shi stresses that the keeping low profile strategy is not a doctrine, but a temporary strategy, and it cannot be applied for another 100 years (Xu & Du 2015, p. 258).

Yan Xuetong (Tsinghua University), the leader of those who defend the great power is directly attributing great power to China, while describing China's position in power status. But according to Yan, "power status" has two different meanings: power inequality and power ranking. States, such as the United States and the USSR, which have a small inequality of power between them, may be ranked first and second in terms of power status. But the two states with a great power inequality can only be ranked first and second if there is no other state in the status of power between them. The power ranking between China and the United States corresponds to the second. The current inequality of power between the US and China is different from the inequality between the US and the USSR in the Cold War era. While the first is the difference of power inequality between the superpower and the great power, the second is the difference of ranking between the two super powers in the same class. In his 2006 article, Yan states that China's power status could take the place of semi superpower in the world rankings (Yan, 2006, p.30-31). Moreover, in his study inspired by ancient Chinese philosophers, he contends that leadership capacity, not material capacity, is decisive in reducing the power gap between the United States and China. Yan's theory of moral realism deals with the forms of political leadership of rising and falling great powers. According to moral realism, there are three types of leadership at the international level. These are tyranny, hegemony and humanitarian authority (Yan, 2016, p. 15). The leadership of a state in the international arena

also sets international norms. According to Yan, who deals with leadership types in three headings as tyranny, hegemony and humanitarian authority, the international norms based on these types, respectively are power norms, double-standard norms and moral norms (Yan, 2011, p. 90). Changing leadership style does not mean that the international norms will change directly, but the relations of the leadership state with other states will play an important role in evolving international norms. If the leading state is tyrant, it encourages other states to adopt the principles of power and pushes their allies to pursue an aggressive policy against their enemies. Adopting the principles of power, the tyrant punishes states that conform to moral norms. In the humanitarian authority leadership type, the leader tries to increase moral norms at the expense of power norms. If humanitarian authority makes moral acts, it convinces other states that moral acts are beneficial to their welfare and wealth. Hegemony, on the other hand, is the middle way between humanitarian authority and tyranny. Hegemon leader implements double-standards, acts moral to its allies, acts within the framework of its power policy against its enemies. The hegemon state applies the norms of morality only in its relations with its allies. Because it must establish a strategic trust with its allies for the continuation of hegemony. And it establishes a relationship based on the principle of power with its enemies and forces the other side to behave in the same way (Yan, 2011, p. 245). Describing the Cold War period as hegemonic leadership with the USA and the USSR, Yan states that the dominant international norm is double-standard. Although after the Cold War, the United States continues to be the only superpower, its hegemon's leadership and double-standard norm remain unchanged. An example of a double-standard universal norm is that Western states are tolerant of Israel's possession of nuclear weapons, while opposing to Iran and North Korea's nuclear programs (Yan, 2011, p. 256). In his analysis of pre-Qin leadership typologies and norms, Yan argues that China's future leadership type should be humanitarian authority. In Yan's theory of moral realism, political morality is one of the main characteristics of rising powers. Political morality corresponds to responsible, humanistic management at national level, and strategic credibility at international level. High strategic credibility in the international arena can help rising states to change the current international configuration. Since strategic reliability will also increase political power, it can reduce the power disparity between hegemon and rising power. In addition, rising countries with high strategic credibility can contribute to the reorganization of international norms or the creation of new norms. What Yan wants to emphasize in the type of leadership of strategic credibility and humanitarian authority is that the United States has lost its moral leadership even if it is not material in the international system (Yan, 2016, pp. 21-23). Yan applies to the form of humanitarian authority as an alternative way for China to confront

the United States as an equal power as the USSR and to close the gap between it. He describes China as a rising power, against the principle of never take the lead. He, beyond that, is pursuing ideas on how China should follow a leadership typology if it becomes a superpower. In essence, moral realism is the theoretical basis for what kind of great power China should become. It is Yan who made the first academic analysis of strive for achievement strategy- except for the academics who repeat the official discourse-. In fact, he considers that the morality principle of strive for achievement strategy the basis of interests as a reflection of strategic credibility aimed at increasing political power, namely the theory of moral realism (Yan, 2014, p. 164). Academics actively involved in great power identity discussions correspond to the group of realists in Shambaugh's analysis.

Conclusion

Almost all of the multiple identity discussions mentioned here have been made before Xi Jinping revealed its strategy to strive for achievement. Other than peace and development, which is the theme of time and determined by the government, the alternative international strategies that almost every identity has created and can produce have a place in the academic debate. However, there is no direct measurement method of which ideas affect Xi Jinping management. Therefore, examining the concepts of strive for achievement strategy in relation to the periphery countries and the great powers is the basic data that will enable a measurement of the indirect way.

Xi Jinping held a regional diplomatic conference in October 2013, attended by all members of the Politburo Standing Committee (CCICED, 2013). In addition to the Permanent Committee members, various bodies of the Central Committee, members of the State Council, members of the central Leadership Group of Foreign Relations and ambassadors of China who are working in important countries attended the conference held on October 24-25. This conference is the highest-level conference organized on foreign policy since the founding of the PRC in 1949 (Ranade, 2014). In his speech at the conference, Xi strongly advised Chinese diplomats to adopt the principles of strive for achievement “*fen fa you wei*”, being more active “*gengjia jiji*” and taking more initiatives “*gengjia zhudong*” (Sorensen, 2015, p. 66). He describes the basic concepts that will guide the diplomacy of the periphery in four characters: Qin (closeness), cheng (earnestness), hui (benefit) and rong (inclusiveness). In the official discourse of China, the other two important concepts of strive for achievement in regional diplomacy are “morality and interest”. While emphasizing both morality and interest, Xi states that morality will be kept on top of the interests in relations with developing countries. Xi, who formulated the idea of a community of common destiny with the countries of the region, states

that regional development can be achieved through a form of relationship based on moral values rather than interests (Xi, 2013). Another concept introduced by Xi, other than the concepts of peripheral diplomacy, is the new type of great power relations. In his meeting with President Obama in 2013, Xi summarized new relations in three headings: a form of relationship without conflict, based on mutual respect and win-win principle (Li & Xu, 2014). The following are the principles and practices of foreign policy that indirectly suggest that strive for achievement is directed by academics to multiple identities in the international arena: One Belt One Road Initiative, seen as a manifestation of foreign policy, is important to show that China has not only ceased its cooperation over economic gain, but also abandoned its principle of never take the lead. Wang Jisi's marching westward strategy, could be the basis of the idea of One Belt One Road Initiative. Although not exclusively used in East Asia, the "community of common destiny" is close to Qin Yaqing's idea of the international communities with the collective identity. Xi Jinping's emphasis on the fact that China and Africa have the same historical experience and common destiny (Xinhuanet, 2015) as the two communities that have struggled on the same path seems to be close to the idea of the international community where one of the two communities without geographical proximity can coexist without destroying the other. Yan Xuetong's ideas of humanitarian authority and moral realism, as he says, overlap with the principle that strive for achievement will be based on morality in relations with other states. In this context, the moral policy pursued by China can be considered as a new norm that it is trying to create in the international arena. In addition, Xi Jinping's "new type of power relations" offer is a clear indication that Ye Ziceng's approach to great power diplomacy has been adopted by China. As the examples show, international identity discussions at the academy manifest themselves in multiple fields in accordance with China's multiple identity confusion. China with the strategy of strive for achievement, continues to adopt different identities in both the importance it attaches to East Asia and in relations with the United States. But the international identity that stands out with a One Belt One Road Initiative is the identity of regional power. China's geographical orientation to West Asia rather than East Asia shows its connection with the discussions at the Chinese international relations academy in two ways. First, China, which wants to develop a new type of great power relationship with the United States, avoids a conflict that could easily turn into a zero-sum game in East Asia. As Wang Jisi suggested, it is easier to move to West Asia and create a political identity in the region than East Asia. The second is that regional leadership must be achieved in order to have a great power identity. For China, instead of entering the struggle for leadership with US in East Asia, opening up to the world from West Asia is an easier option.

References

- Bell, D. A. (2010). Reconciling socialism and Confucianism? reviving tradition in China. *Dissent*, 57(1), 91-99. doi: 10.1353/dss.0.0114
- Callahan, W. A. (2015). History, tradition and the China Dream: socialist modernization in the world of great harmony. *Journal of Contemporary China*, 24(96), 983-1001. doi: 10.1080/10670564.2015.1030915
- Chan, G. (2014). Capturing China's international identity: social evolution and its missing links. *Chinese Journal of International Politics*, 7(2), 261-281. doi: <https://doi.org/10.1093/cjip/pou030>
- Chen, Z. (2005). Nationalism, internationalism and Chinese foreign policy. *Journal of Contemporary China*, 14(42), 35-53. doi: 10.1080/1067056042000300772
- China Council for International Cooperation on Environment and Development (CCICED) (2013). Important Speech of Xi Jinping at Peripheral Diplomacy Work Conference. Retrieved from http://www.cciced.net/cciceden/NEWSCENTER/Latest/EnvironmentalandDevelopmentNews/201310/t20131030_82626.html., on March 5, 2018.
- Xinhuanet (2015, April 12). China, Africa have always been community of common destiny. Retrieved from <http://news.xinhuanet.com/english/2015-12/04/c134886013.htm>., on March 9, 2018.
- Chu S., & Hong, J. (2013). Changing and unchanging elements in the global order and China's strategy. *Contemporary International Relations*, 3, 18-21.
- Deng, X. (1994b). Seize the opportunity to develop the economy, 24 December 1990. In D. Xiaoping. *Selected works of Deng Xiaoping*, Vol. III. Beijing: Foreign Languages Press.
- Deng, X. (1994a). *Deng Xiaoping wenhuan (Selected works of Deng Xiaoping)* (Vol. 3). Beijing People Press.
- Irvine, R. (2017). Nationalists or internationalists? China's international relations experts debate the future. *Journal of Contemporary China*, 26(106), 586-600 doi: 10.1080/1067056042000300772
- Jin, C. (2001). The US global strategy in the post-cold war era and its implications for China - United States Relations: A Chinese perspective. *Journal of Contemporary China*, 10(27), 309-315. doi: 10.1080/10670560125619
- Jin, C. (2017). Beijing, Washington jointly shape new order in Asia-Pacific region. *Global Times*. Retrieved from <http://www.globaltimes.cn/content/1066995.shtml>., on September, 21, 2018.

- Kawashima, S. (2011). The development of the debate over “hiding one's talents and biding one's time” (taoguan yanghui) China's foreign-policy doctrine. *Asia-Pacific Review*, 18(2), 14-36. doi: 10.1080/13439006.2011.641751
- Leggett, J. A., Logan, J., & Mackey, A. (2008). China's greenhouse gas emissions and mitigation policies congressional research service. *CRS Report for Congress*. Retrieved from <https://fas.org/sgp/crs/row/RL34659.pdf>., on March 3, 2018.
- Li, C., & Xu, L. (December 4, 2014). Chinese enthusiasm and American cynicism over the new type of great power relations. Brookings. Retrieved from <https://www.brookings.edu/opinions/chinese-enthusiasm-and-american-cynicism-over-the-new-type-of-great-power-relations/>., on March 10, 2018.
- Li, S. (2014). China's dual-identity dilemma and its countermeasures. In S. Binhong (Ed.), *The world in 2020 according to China: Chinese foreign policy elites discuss emerging trends in International Politics* (pp. 51-68). Brill.
- Niu, X. (2015). On China's international identity a horizontal analysis. *Contemporary International Relations*, 25(1), 39-65.
- Pu, X. (2017). Controversial identity of a rising China. *The Chinese Journal of International Politics*, 10(2), 131-149. doi: 10.1093/cjip/pox004
- Qin, Y. (2010). International society as a process: institutions, identities, and China's peaceful rise. *The Chinese Journal of International Politics*, 3(2), 129-153. doi: 10.1093/cjip/poq007
- Qin, Y. (2011). Chinese culture and its implications for foreign-policy making. *China International Studies*, 5, 45-65.
- Qin, Y. (2014). Continuity through change: Background knowledge and China's international strategy. *The Chinese Journal of International Politics*, 7(3), 285-314. doi: 10.1093/cjip/pou034
- Ranade, J. (May, 2014). China's new policy of peripheral diplomacy. CCAS. Retrieved from https://ccasindia.org/issue_policy.php?ipid=14., on March 6, 2017
- Shambaugh, D. (2011). Coping with a conflicted China. *The Washington Quarterly*, 34(1), 7-27. doi: 10.1080/0163660X.2011.537974
- Shambaugh, D. L. (2013). *China goes global: the partial power*. Oxford: Oxford University Press.
- Shi, Y. (2014). China's contemporary foreign strategy: ideology, basic platform, current challenges, and Chinese characteristics. In S. Binhong (Ed.), *The world in 2020 according to China: Chinese foreign policy elites discuss emerging trends in International Politics*. (pp. 34-51). Brill.

- Sorensen, C. T. (2015). The significance of Xi Jinping's Chinese dream for Chinese foreign policy: from tao guang yang hui to fen fa you wei. *Journal of China and International Relations*, 3(1), 66. doi: 10.5278/ojs.jcir.v3i1.1146
- Tang, S. (2001). Zailun zhongguo de dazhanlue (On China's grand strategy). *Zhanlue yu Guanli (Strategy and Management)*, 4, 29-37.
- Terhalle, M., & Depledge, J. (2013). Great-power politics, order transition, and climate governance: insights from international relations theory. *Climate Policy*, 13(5), 572-588. doi: 10.1080/14693062.2013.818849
- Wang, J. (2011a). The International Positioning of China and the Strategic Principle of "Keeping a low profile but playing a due role." *International Studies*, 2, 4-20.
- Wang, J. (2011b). China's search for a grand strategy- a rising great power find its ways. *Foreign Affairs*, 90, 68-79.
- Watts, J. (March, 2009). Consuming nations should pay for carbon dioxide emissions, not manufacturing countries, says China. *Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/environment/2009/mar/17/climate-change-china>., on February 27, 2017.
- Wei, L., & Qin, Y. (2008). Structures, processes, and the socialization of power: China and regional cooperation in East Asia. In R.S. Ross & Z. Feng (Eds.), *China's ascent: power, security, and the future of international politics*. (pp.115-138). Ithaca: Cornell University Press.
- Wu, X. (2001). Four contradictions constraining China's foreign policy behavior. *Journal of Contemporary China*, 10(27), 293-301. doi: 10.1080/10670560124142
- Xi, J. (October, 2013). Let the sense of community of common destiny take deep root in neighbouring countries. October. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. Retrieved from http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjz_663304/wjz_663308/activities_663312/t1093870.shtml, on March 7, 2017.
- Xu, J., & Du, Z. (2015). The dominant thinking sets in Chinese foreign policy research: a criticism. *The Chinese Journal of International Politics*, 8(3), 251-279. doi: 10.1093/cjip/pov002
- Yan, X. (2006). The rise of China and its power status. *The Chinese Journal of International Politics*, 1(1), 5-33. doi: 10.1093/cjip/pol002
- Yan, X. (2011). *Ancient Chinese thought, modern Chinese power*. Princeton University Press.
- Yan, X. (2011). International leadership and norm evolution. *Chinese Journal of International Politics*, 4(3), 233-264. doi:10.1093/cjip/por013

- Yan, X. (2014). From keeping a low profile to striving for achievement. *The Chinese Journal of International Politics*, 7(2), 153-184. doi: 10.1093/cjip/pou027
- Yan, X. (2016). Political leadership and power redistribution. *The Chinese Journal of International Politics*, 9(1), 1-26. doi: 10.1093/cjip/pow002
- Ye, Z. (2010). *Inside China's grand strategy: the perspective from the People's Republic*. University Press of Kentucky.
- Zhang Y., & Tang S. (2005). China's regional strategy. In D. L. Shambaugh (Ed.), *Power shift: China and Asia's new dynamics*. (pp. 48-68). University of California Press.
- Zhang, Y. (2011). Emerging force: China in the region and the world. *Global Asia*, 6(4), 18-21.
- Zhang, Y. (2012). Role of regional institutions in East Asia. In Zhang, Y., F. Kimura and S. Oum (Eds.), *Moving toward a new development model for East Asia- The role of domestic policy and regional cooperation*. (pp. 337-365). ERIA Research Project Report 2011-10.
- Zhao, T. (2006). Rethinking Empire from a Chinese Concept 'All-under-Heaven'(Tian-xia,). *Social Identities*, 12(1), 29-41. doi: 10.1080/13504630600555559

Sağlıkta Dönüşüm Programının Aşılama Oranlarına Etkisinin ARDL Yöntemi İle İncelenmesi

Pınar YALÇIN BALÇIK*

Seval SELVİ SARIGÜL**

Murat KONCA***

Geliş Tarihi (Received): 04.04.2019 – Kabul Tarihi (Accepted): 22.04.2019

Öz

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde; eğitim, ekonomik durum, doğuştan beklenen yaşam süresi gibi unsurların yanı sıra sağlık hizmetlerinin de önemli payı mevcuttur. Sağlıklı nesillerin bir sonraki kuşakta da devam ettirilmesi noktasında önemli rol oynayan çocuk sağlığı, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması noktasında hassasiyetle irdelenen bir konudur. Çocuk sağlığı konusunda önem arz eden konulardan biri olan aşı programlarının uygulanması, yürütülmesi, bu alanda yapılacak politikaların belirlenmesi, devletin yerine getirmesi gereken zorunlu görevlerinden biridir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye sağlık sisteminde köklü değişiklikler getiren Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın (SDP) ve sağlık personeli sayılarının aşılama oranları üzerine etkisini değerlendirmektir. Çalışmada, 1990-2015 yılları arası Difteri-Boğmaca-Tetanoz (DaBT) aşısı oranları, OECD veri tabanında yer alan veriler ile değerlendirilmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni aşılama, bağımsız değişkenleri ise SDP, 1.000 kişiye düşen hekim, hemşire ve ebe sayıları olarak belirlenmiştir. Veriler bir zaman serisi yöntemi olan ve değişkenler arasında uzun ve kısa dönemde herhangi bir ilişkinin olup olmadığını değerlendiren ARDL yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında analizler %95 güven düzeyinde Eviews 9 Programından yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda kısa dönemde hekim sayısının, uzun dönemde ise SDP'nin aşılama oranları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu; hemşire ve ebe sayılarındaki artışın ise aşılama oranlarına herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Aşılama oranlarındaki artışın SDP'nin önemli bir bileşeni olan aile hekimliği uygulaması ile beraber gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: ARDL, Sağlıkta Dönüşüm Projesi, Aşılama, Aile Hekimliği

*Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, pyalcin@hacettepe.edu.tr

**Öğr. Gör., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü Öğretim Görevlisi, seval.selvi@erzincan.edu.tr

***Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, konca71@gmail.com

Examining The Effects of Health Transformation Program on the Rates of Vaccination via ARDL Method

Abstract

While determining the level of development for a country, besides some factors such as economy, education, estimated life duration in birth, health services have a significant role. Child health which has an important role on passing down healthy generation for future is an issue that is sensitively probed in terms of improving health services and sustaining these services. The application of vaccination programs which is one of the important topics on child health and determination of policies in this concept are some of the bounden duties of government. The aim of this study is to evaluate the effects of the Health Transformation Program (HTP) and number of health personnel on vaccination rates. In this study, the rates of vaccination on Diphtheria-Pertussis-Tetanus (DTP) for the period 1990-2015 were examined with the data given in OECD database. The dependent variable of this study was determined as the vaccination and, the independent variables of it were designed as HTP, doctor numbers per 1000 citizens, the numbers of nurses and midwives. The data was analyzed via ARDL approach which is a time series method and also a method that is examining whether there is a relationship between variables in terms of short and long term or not. Within the scope of this study, the analyses were conducted with the help of Eviews 9 Program in the level of 95% on reliability. As a result of the analyses, it was confirmed that there was a statistically meaningful effect of doctor numbers on vaccination rates in the short term and there was an effect of HTP on vaccination rates in the long term; additionally there was no meaningful effect of the increase on the numbers of nurses and midwives on the rates of vaccination. It is possible to say that the increase in vaccination rates is accompanied by a family medicine practice which is an important component of HTP.

Keywords: *ARDL, Health Transformation Project, Vaccination, Family Medicine*

Introduction

While determining the level of development for a country, besides some factors such as economy, education, estimated life duration in birth, health services have a significant role. Child health which has an important role on passing down healthy generation for future is an issue that is sensitively probed in terms of improving health services and sustaining these services. The application of vaccination programs which is one of the important topics on child health and determination of policies in this concept are some of the bounden duties of government.

Each society has faced with the problem on overcoming many diseases because of changing demographics and geographic features. Many of those diseases affect children between 0-5 years and they cause death. In the societies having a changeable disease series, the significance of immunization has been increasing day by day. Vaccination, one of the methods for immunization, is an application known as the most effective and economic ones to protect both individual's and societies' health. The term of "vaccine" is defined as the weakened disease virus solution that is injected in human or animal body to develop immunity to any diseases. Accordingly, the use of vaccine in a program or plan is called as "vaccination". Vaccine is an application that is injected to a group of people having risk to get a disease for the aim of preventing undesirable results (Birinci Basamak Sağlık Çalışanları İçin Aşı Rehberi, 2018, p. 9-13).

Vaccine is term that directly affects health in terms of both individuals and societies; it increases the level of welfare with the benefits for individuals, and also it makes next generation healthy thanks to decreasing mortality and morbidity. For this reason, vaccines applied especially in infancy and childhood are applications which aim to decrease infant and child deaths that is thought as one of the basic indicators of development in health. Vaccination decreases not only death or disease but also disability that may occur before or after a disease. Additionally, vaccine prevents growth deficiency depending on nutrition as breaking the chain of poor nutrition. From a mother's point of view, it is a real that vaccines injected to mothers during the pregnancy decrease malformations in babies. Moreover,

vaccination supplies economic gain in terms of health finance since the costs of diseases are higher than costs of preventing health services (Çavuşoğlu, 2000, p. 24).

As increasing the actions on vaccination around the world, The Expanded Program on Immunization designed by World Health Organization (WHO) in 1974 was started in Turkey by Ministry of Health in 1981. After 1985, the rates of vaccination had a tendency to increase with the help of the policy called as “Turkey Vaccination Campaign” in Turkey. Yet, those applications remained incapable to reach the desired results. However, 6 kinds of vaccines supplied with the government and also included in the program until 2000 have been progressively increased after 2002 and nowadays, the number of those vaccines have been 13 in childhood (Gülcü & Arslan, 2018, p. 34-43).

In Turkey, with HTP that was started in 2003, there have been essential changes in health sector. The application of Family Medicine has been started and after that, besides supplying health services to larger groups, prenatal care services, following puerperal period; immunization services and their pursuit have fell into responsibilities of family medicine (Hazama, 2015, p. 36-53). It is stated that vaccination is one of the basic responsibilities for family medicine in terms of both increasing cost effectiveness and maintaining a holistic perspective for the health of society (Wonca Europe, 2002, p. 9-11).

Family medicine was firstly applied as a pilot study in Turkey at the date of 15.09.2005 and then it has been gradually applied in other cities and finally it was begun to be applied in all cities in Turkey in 2010 (Akkavak, 2018, p. 35-37). Within the scope of HTP, without making any discrimination, as determining the general framework of first step health organizations which have been reached easily, quickly and equally by people (Yıldırım, 2013, p. 25); vaccination activities and follow-up process of them have been taken under the control. In 2003, as the beginning of HTP, there have been steady results on this issue with the increase in baby-friendly hospitals, organizing vaccine campaigns, the application of some policies on increasing awareness, developing immunity for children living in village or rural areas via mass vaccination applications (Gülcü & Arslan, 2018, p. 35-36). Additionally, there have been essential changes on preventive health services with the help of Family Medicine application that is a part of HTP. Between 2005-2007 years, there has been seen an increase on the numbers of vaccinated children and babies in Düzce, Adıyaman, Bolu, Denizli, Edirne, Elazığ, Gümüşhane, Eskişehir, Isparta, İzmir and Samsun thanks to the pilot scheme in those

cities. In 2010, the rates of vaccination have begun to be increased in all cities since the pilot scheme has been applied in around the whole country (Nesanır & Erkman, 2010, p. 493-504).

In this study conducted in this context, the main aim is to reveal the effects of HTP that is an essential reform period started in 2003 on the rates of vaccination for infants and children.

1. Methodolgy

The aim of this study is to evaluate the effects of current policies on vaccination as revealing the effect of HTP on children and infants' vaccination rates. In the study, the examination was concluded as referring the data given in Organization of Economic Cooperation and Development (OECD) database between 1990-2015 years about the vaccines' rates on Diphtheria-Pertussis-Tetanus (DPT). Thanks to this study which was conducted as using Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Bounds Testing Approach, the long and short term effects of the current policies on vaccination rates were declared. ARDL bounds testing approach is a time series analysis that was developed by Mohammad Hashem Pesaran and Yongcheol Shin in 2011. It is a kind of method that is used to state a static combination of at least two non-static series during in time and to test co-integration between those two series (Pesaran et.al, 2001, p. 290).

ARDL bounds testing approach is combined with three steps. In the first step, it is tested that whether there is a long term relationship between the variables that are included in the study or not. If there is a co-integration relationship between those variables; in the following steps, the long and short term elasticity has been orderly obtained (Narayan & Smyth, 2005, p. 96-115).

This study has researched the effects of HTP which is stated in this study on the vaccination rates of infants and children. Within the scope of this study, the effects of the total number of nurses and midwives per 1,000 citizens, the number of doctors per 1,000 citizens and HTP on DTP vaccination have been revealed via ARDL approach. As a time series analysis with adopting ARDL approach, this study has been concluded with the data presented in OECD database between the years 1990-2015 and the explanations of variables that were used in this study were given in Table 1.

Table 1. Variables of the Study

Dependent Variable	Abbreviation
Triple Combination Vaccine (Diphtheria-Pertussis-Tetanus)	DPT
Independent Variables	
The total number of nurses and midwives per 1000 citizens	EBHEM
The number of doctors per 1000 citizens	HEK
Health Transformation Program	HTP

In the study, first of all, logarithmic transformation was applied to the variables in order to harmonize anomalous data in data series and to normalize the data. After that, the stability of data on variables was tested since there has been a possibility of getting spurious regression concept in time-series analysis. Spurious regression occurs due to the similarity of variables in trend tendency during time-series although there is statistically not a meaningful relationship between the variables indeed. In spurious regression models, a high explanatory coefficient (R^2) is obtained even if there is not an important effect of independent variables on dependent variables. This is a deceptive case and for this reason, the stability of data should be controlled before analysis in time-series analysis (Grange & Newbold, 1974: 117; Gujarati, 2009). Therefore, in this study, the stability of variables was tested via Augmented Dickey Fuller (ADF) test before ARDL analysis and it was seen that the variables were not static. Hence, the variables which were firstly analyzed via logarithmic transformation were become stable as stating their first order differences. In the data about all variables, it was seen that first differences were static and stable (Table 2). According to ARDL analysis, all of the variables in the model should be static as in level (I(0)) or in the first order (I(1)) (Pesaran et.al., 2001: 289-326). In this respect, it can be said that the model in the study is suitable for ARDL analysis.

2. Findings

In this study, as it was stated above, firstly logarithmic transformation was applied for the variables and then the stability of variables was tested. According to the results, the variables that were not static in the level had been static as stating their first order differences the level and differences of the variables were tested via ADF test and the results were presented in Table 2.

Table 2. The Results of ADF Test before and after Getting the Difference

Variables	P Values Before Getting Difference (Level)			P Values After Getting First Order		
	Intercept	Tend and Intercept	None	Intercept	Tend and Intercept	None
LOGDPT	0.3042	0.0723	0.08060	0.0001	0.0029	0.0001
LOGEBHEM	0.4277	0.1856	0.6560	0.0001	0.0001	0.0001
LOGHEK	0.7431	0.1953	0.9935	0.0157	0.0169	0.0157

After getting the variables as static, the lag length of the study was determined via Vector Autoregressive (VAR) Model. Since the most preferable lag length through Likelihood Ratio, (LR), Final Prediction Error (FPE), Akaike Information Criterion (AIC), Schwarz Information Criterion (SC) and Hannan-Quinn Information Criterion (HQ) models was 2, the maximum lag length of ARDL analysis was selected as 2. In ARDL analysis, Schwarz Criterion was determined as model selection criteria. According to the analysis results, the most suitable model was 2, 0, 0, 1 model. For the analyses conducted in this study, Eviews 9 Program was used and the analyses were stated as 95% reliability level. The results of the analysis were presented in Table 3.

According to Table 3, the dependent variable namely D (LOGDPT) had two lag lengths and HTP independent variable had only one lag length; the other independent variables called as D(LOGEBHEM) and D(LOGHEK) also selected as optimum model with no lag length. In this designed model, it was understood that the model was statistically meaningful because of its' p value in F statistics ($p < 0.005$); the model also supplied normality assumption due to p value in Jarque-Bera Test ($p > 0.05$); the model did not have a problem on heteroscedasticity as seeing the p value in F statistics belonged to ARCH Heteroscedasticity Test ($p > 0.05$); again the model did not have a problem on multiplexed connection since the p value ($p > 0.05$) in F statistics given in Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test and finally, the model did not contain any model design error because it had p value ($p > 0.05$) in F statistics on Ramsey Reset Test. Additionally, it was seen that the model did not have a spurious regression problem since its' Durbin-Watson value (1.80) was higher than its' R^2 value (0.56).

Table 3. ARDL Analysis Results

Dependent Variable: D(LOGDPT)				
Selected Model: ARDL(2, 0, 0, 1)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(LOGDPT(-1))	-0.713426	0.191620	-3.723127	0.0018
D(LOGDPT(-2))	-0.325986	0.180489	-1.806122	0.0897
D(LOGEBHEM)	-0.098262	0.189948	-0.517311	0.6120
D(LOGHEK)	1.020900	0.866262	1.178513	0.2558
HTP	-0.202017	0.083621	-2.415861	0.0280
HTP(-1)	0.252857	0.081900	3.087390	0.0071
C	-0.023960	0.038614	-0.620517	0.5437
Diagnostic Tests				
R-squared	0.563676	Akaikeinfocriterion		-2.100086
Adjusted R-squared	0.402555	Schwarzercriterion		-1.755301
S.E. of regression	0.048436	Hannan-Quinncrier.		-2.019073
Sumsquaredresid	0.084636	Durbin-Watson stat		1.807866
Loglikelihood	36.85384	RamseyReset Test (F Statistic)		0.2030
F-statistic	3.457136	Jarque-Bera Normality Test		0.8175
Prob(F-statistic)	0.022064	ARCH Heteroskedasticity Test (F Statistic)		0.2472
Meandependent var	0.009461	Breusch-GodfreySerialCorrelation LM Test (F Statistic)		0.5637
S.D. dependent var	0.093772			

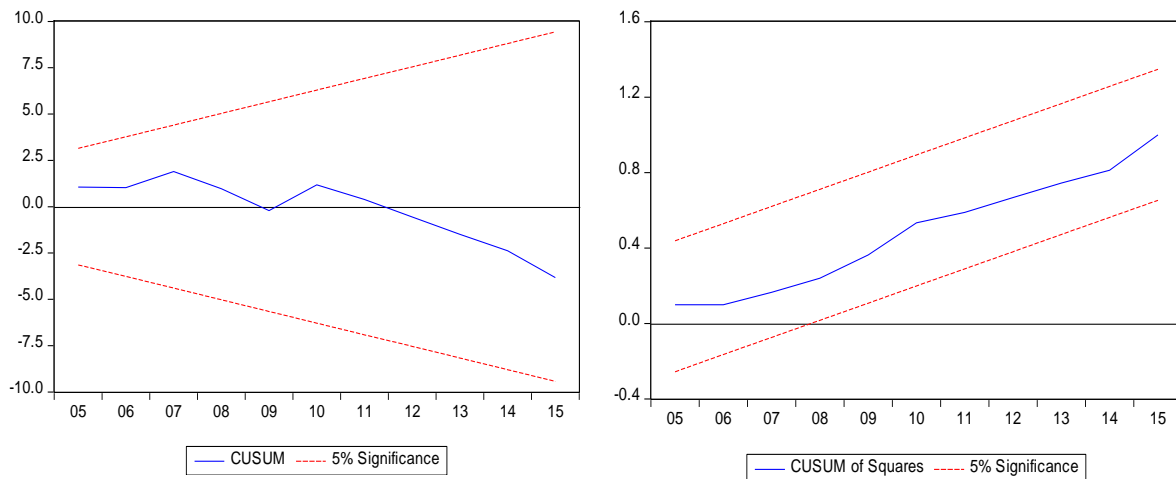
Apart from the diagnostic tests conducted above, autocorrelation and semi-correlation between the variables were examined in terms of the all lag length positions of the model and it was seen that there was not any correlation relationship (Graphic 1).

Graphic 1. The Graphic of Autocorrelation and Semi-correlation between the all Variables in ARDL Model

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*	
		1	0.076	0.076	0.1525	0.696
		2	0.164	0.159	0.8918	0.640
		3	-0.179	-0.208	1.8102	0.613
		4	0.021	0.027	1.8231	0.768
		5	-0.071	-0.011	1.9832	0.851
		6	-0.205	-0.261	3.3991	0.757
		7	0.084	0.177	3.6548	0.819
		8	-0.021	0.011	3.6720	0.885
		9	0.097	-0.050	4.0603	0.907
		10	-0.162	-0.101	5.2183	0.876
		11	-0.075	-0.106	5.4850	0.905
		12	-0.145	-0.125	6.5806	0.884

In addition to the diagnostic tests mentioned above, the structural fraction problem on the data about the variables in the study was tested via Cusum and Cusum-SQ Test and it was seen that there was not a structural fraction problem of the model (Graphic 2).

Graphic 2. The results of Cusum and Cusum – SQ Fraction Test

According to the model designed in this study, it was seen that while there was statistically not a meaningful effect of D(LOGEBHEM) and D(LOGHEK) independent variables on D(LOGDPT) in a long term; a lag length position of HTP dependent variable had a meaningful effect in a long term. According to the model, the independent variables of this study could reveal the changes on dependent variables as 56% rates ($R^2=0.56$).

In this study, finally, an Error Correction Model (ECM) was designed. Error correction models are the models that explain the errors on co-integrated variables in a long term. Within the scope of this study, as determining the differences of variables to get them static leads to some losses as affecting the relationship between the variables in a long term. To correct these losses, the error correction models are designed.

Therefore, in this study, error correction model was used to determine how many terms are needed to correct the errors on dependent variables. In the scope of this error correction model, before using logarithmic transformation for variables, Ordinary Least Squares (OLS) regression analysis was applied as adding @TREND to the model of this study. As a result of ADF test, it was seen that the error terms on the results of OLS regression analysis were in a static level (RESID). Then, another OLS regression analysis was conducted as consisting of the lag length versions of independent variables. Those variables which were included in that analysis were the variables that were made static after logarithmic transformation and a lag length of error terms. The results were given in Table 4.

As it was seen in Table 4, the error terms were negative and they were statistically meaningful. It was concluded from this result that after one term, 96,8% of deviations on triple combined vaccines could be overcome. However, there was a positive and statistically meaningful effect of D(LOGHEK) independent variable on D(LOGDPT) dependent variable in a short term.

Table 4. The Results of Error Correction Model

Dependent Variable: D(LOGDPT)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(LOGEBHEM)	0.118889	0.182190	0.652555	0.5215
D(LOGHEK)	1.835510	0.795636	2.306971	0.0319
HTP	0.027804	0.030635	0.907616	0.3749
RESID(-1)	-0.968925	0.211458	-4.582119	0.0002
C	-0.058285	0.035310	-1.650691	0.1144
Diagnostic Tests				
R-squared	0.547190	Meandependent var		0.010826
Adjusted R-squared	0.456627	S.D. dependent var		0.094521
S.E. of regression	0.069675	Akaikeinfocriterion		-2.313091
Sumsquaredresid	0.097092	Schwarzcriterion		-2.069315
Loglikelihood	33.91363	Hannan-Quinn criter.		-2.245478
F-statistic	6.042148	Durbin-Watson stat		2.000599
Prob(F-statistic)	0.002345			

As a result of the relationships for long and short term, it can be said that there was a statistically mean effect of HTP on vaccination in a long term and there was a statistically mean effect of the number of doctors on vaccination in a short term ($p < 0.005$). It is thought that for those effects of HTP, especially, there was a positive effect of family medicine application that was firstly started in 2005 as a pilot study and then used in all cities in 2010.

3. Discussion

Vaccines are the most effective ways in terms of cost and reliability in order to protect child and adult health, to prevent communicable diseases (Arisoy et.al, 2015, p. 1-11). It is known that in the world, each year approximately 2-3 millions children who especially live in underdeveloped countries die because of the diseases which can be prevented via vaccines (WHO-UNICEF, 2014). It is thought that if global vaccinations are increased, 1,5 millions of these deaths can be prevented. The main principle of immunization services is to prevent diseases that can be controlled via vaccines for children and infants and to decrease morbidity

and mortality depending on infections. Briefly, the main aim of this service is to avert unvaccinated children (<https://www.saglik.gov.tr>; WHO, 2016).

According to the routine vaccine calendar, DPT vaccine is applied in 2, 4 and 6. months, booster vaccination dose is also used in 18. month for infants. According to the data stated by ministry of Health in 2014, the application rate of DPT was 86% around the world. According to WHO, the same rate was 95% in European countries. According to the data presented by Ministry of Health and TUIK, the rate of DPT was 68% in 2003; however, it increased 98% in 2016 (www.tuik.gov.tr; Başaran et al., 2015).

According to the results of the analyses concluded in this study, it was confirmed that there was not a meaningful effect of the numbers of nurses and midwives on vaccination as statistically; however the number of doctors had an effect in a short term and HTP had a positively meaningful effect on vaccination in a long term. It is possible to say that these increasing rates on vaccinations can be a result of family medicine application.

In a study conducted by alış for the aim of determining the current position of vaccination as stating December in 2006 for “The Period Before Family Medicine” (1998-2006 years) and “The Period After Family Medicine” (2007-2016) in Edirne; it was found that three doses of DPT were orderly determined as the rate of 79.9%, 78.9% and 79.3% in the period before family medicine; however, the same doses were orderly determined as 98%, 97.8% and 97.5% in the period after family medicine (alış, 2017, p. 32-34). The results stated in alış’s study support the data presented in this study.

In another study which aimed to compare the vaccination rates between 1998-2007 in Bursa and which was conducted by Kizek et.al, the rates of three doses of DPT were orderly determined as 98.7%, 96.3% and 95.1% in 1998; however, the same rates were orderly determined as 89%, 87.3% and 86.4% in 2007. It is estimated that the reason of that decrease after the family medicine application in Kizek’s study can be emigration in Bursa in those years (Kizek et.al., 2010, p. 613-622).

In Üstü and friends’ study which was designed for the aim of comparing health elements in Erzurum between 2002-2008 years, the rate of DPT vaccine was 68% in 2002 although it was 90% in 2008 (Üstü et.al., 2009, p. 55-61). In their study about 11 cities in which family medicine application was firstly used in 2008, Nesanır and Erkman found that the rate of DPT vaccination in those cities was 90% in 2000, however the rate for the same

vaccine was calculated as 92% in 2007 (Nesanır & Erkman, 2010, p. 493-504). Similarly, as for Konya during the period of 1997-2007, in the study conducted by Bodur (2009), the rate of three doses of DPT was orderly found as 75%, 57% and 38% in 1997; however, it was orderly found as 93%, 88% and 79% in 2007 (Bodur, 2009, p. 117-124). As referring the data given in OECD, in this study, it was confirmed that the rate of DPT vaccination was 74% in Turkey in 1990; yet the rate of the same vaccination was increased in 97% in 2015.

In Töre's study which was compared difference between before and after the use family medicine application in Düzce in 2007, the rate of three doses of DPT was orderly found as 88%, 89% and 91% in the period before family medicine; however the same rates were orderly determined as 100%, 99% and 98% in the period after family medicine (Töre, 2007, p. 84). In the results of that study that found statistically mean difference between two periods supported the results of this study. In Çevik's study which was compared difference between before and after the use family medicine application in Manisa in the period of 2002-2012, the rate of the first dose of DPT was meaningfully high in the period after family medicine though there was not a mean difference between two periods in terms of the rates of the second and the third doses of the that vaccine (Çevik, 2013, p. 66-68). In this current study, also, it was seen that even the rate of DPT vaccination was 68% in 2003, there was a statistically mean increase in the use of DPT as getting 95% in 2015.

When the rates of DPT in some countries in 2014 were examined, it was seen that the rates of it were 94% in USA, 93% in Brazil, 99% in China, 96% in Germany, 99% in France, 99% in Belgium, 95% in England, 93% in Norway and 96% in Cuba. In the same year, the rates in Turkey were determined as 97% for the first dose, 96% for the second dose and 96% for the third dose (Ateş, 2016, p. 55-101).

Designed with ARDL method, in a study about the effects of per capita income, the rates of vaccination and educational costs on the expected life-long duration in birth in Iran for the period of 1980-2012, Agheli and Emamgholipour (2015) stated that vaccination had a positive effect on expected life duration in a long term and if the vaccination rate increase 1%, the rate of expected life duration will be increased 35% (Agheli & Emamgholipour, 2015, p. 427-437).

In this study, the effects of the number of nurses and midwives, the number of doctors and HTP consisting of important reforms on the rates of vaccination in infancy and childhood were examined via ARDL approach. In the field of health, there have been lots of studies

conducted via ARDL approach to analyze causality cases. Murthy and Okunade searched the effects of medical improvements occurred between 1960-2012, the number of citizens over 65 years and per capita income on the costs of research and development for health services as using ARDL approach. As a result of that study, it was revealed that medical improvements had an effect on costs of research and development for health services in a long term; however the age and per capita income had an effect on the same service in a short term (Murthy & Okunade, 2016, p. 67-73). Additionally, Saida and Kais examined the effects of carbon-emission rates in Sub-Saharan Africa countries in 1990-2015 on the health and costs of health as using ARDL approach and Granger causality analysis. As a result of that study, it was found that 1% increase in carbon-emission per citizen caused an increase in the costs of health services and in addition it caused an increase in the frequency of some diseases such as cholera and malaria (Saida & Kais, 2018, p. 2-15).

4. Conclusion

The quotation “Vaccination has greatly reduced the burden of infectious diseases. Only clean water, also considered to be a basic human right, performs better” is the best statement that reflects the value of vaccines on protecting health (Andre et.al, 2008, p. 140-146). Vaccines are seen as one of the biggest gain in terms of society health in the 20th century. The aim of vaccination is to protect from infectious diseases caused disabilities, side-effects and mortality, to improve immunity for unvaccinated people via high rates of vaccination, to prevent epidemics and to extinguish a diseases on a region or on the world. Nowadays, 68% of 7.7 millions of children under the age of five have been caused by infectious diseases, 1.5 million children have died because of pneumonia (700.000 of them have depended on pneumococcus), 1.3 million children have died due to diarrhea (527.000 of them have depended on rotavirus) and 730.000 children have died due to malaria. 25% of those deaths can be prevented via effective vaccination methods (Black et.al, 2010, p. 1069-1087).

It is seen that the number of vaccinated children and infants have been increased thanks to family medicine application which was started as a pilot in 2005 within the context of HTP that has been designed for the aim of developing active vaccination programs in 2003. The results of this study have also indicated that family medicine application has globally supported the activities on vaccination studiously. In general, there has been a clear increase

on the rates of vaccination in Turkey when the studies on the comparison of before and after the family medicine application have been searched in terms of HTP.

Before the family medicine, doctors had to reach much more patient populations, yet after family medicine, the number of patient per doctors has been decreased and so the quality of services has increased. It is thought that when the patient limits determined as approximately 4,000 people have been progressively decreased, health elements will be positively affected. With the common use of patient follow-up, administration and warning systems after the period of family medicine, following-up patients have been easier for doctors; the effective use of informatics systems have been resulted with the high health outputs like increasing in the rates of vaccinations.

It is seen that family medicine that is a part of HTP affects vaccination positively. However, for the aim of generalizing these positive factors, some kinds of applications are needed to be included in the system. Both in Turkey and in the world, many of vaccines are provided by the governments and these are injected to children free of charge. In this perspective, all of the private vaccines (like rotavirus) should be supplied by immunization contents in order to increase the rates of vaccination and reaching the services should not be prevented. Additionally, it is a necessity that families who don't want to get their children vaccinated due to lots of wrong information should be followed-up, informed, convinced and even punished as accepting it as a breach of law.

Within the scope of social state, all of services in health are innate rights gained in birth. To make future generations healthier and to sustain this health, each child has a right to live healthy, and vaccination is vital for each child.

In this study, since the total number of doctors, nurses and midwives working in the first step of family medicine in Turkey were not reached, the total number of doctors, nurses and midwives stated in OECD database were included in the analysis and it was determined as the limitation of this study. For the further studies, it is suggested that only the number of doctors, nurses and midwives working in family medicine may be included in a study in order to generalize the data for the whole universe.

References

- Agheli, L. And Emamgholipour, S. (2015). Determinants of Life Expectancy at Birth in Iran: A modified Grossman Health Production Function. *European Online Journal of Natural and Social Sciences* 2015; www.european-science.com. Vol.4, No.2 pp. 427-437, ISSN 1805-3602.
- Akkavak, T. (2018). Türkiye’de Sağlık Sisteminin Gelişimi: Sağlıkta Dönüşüm Programı(2003-2011), Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, p. 35-37.
- Andre, FE, Booy, R, Bock, HL, et al. (2008). Vaccination Greatly Reduces Disease, Disability, Death and Inequity Worldwide. *Bull World Health Organ*; 86:140-146.
- Arısoy, ES, Çiftçi, E, Hacımustafaoğlu, M, Kara, A, Kuyucu, N, Somer, A, et al. (2015). Clinical practical recommendations for Turkish national vaccination schedule for previously healthy children (National Vaccination Schedule) and vaccines not included in the schedule. *J Pediatr Inf*; 9(1): 1-11.
- Ateş, M. (2016). Sağlık Sistemleri. 3. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. p.55-101.
- Başaran, B.B., Güler C, Soytutan İ, Aygün A, Özdemir TA, (Editörler) (2015). Sağlık İstatistikleri Yıllığı. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü; 2016.
- Birinci Basamak Sağlık Çalışanları İçin Aşı Rehberi, (2018), Türk Tabipler Birliği Yayınları, Nisan, ISBN 978-605-9665-28-5, Ankara.
- Black, RE, Cousens S, Johnson HL, et al. (2010). Global, Regional and National Causes of Child Mortality in 2008: A Systematic Analysis. *Lancet*; 375:1069-1087.
- Bodur, S. (2009). Toplumun 0-1 Yaş Çocuk Aşılamalarında Ulusal Takvime Uyum Durumu ve Zaman İçindeki Değişimi (1997-2007). *Selçuk Tıp Dergisi*.25(3):117–124.
- Çalış, S. (2017). Edirne İlinde Aile Hekimliği Uygulaması Öncesi ve Sonrası Bağışıklama Çalışmalarının Karşılaştırılması, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi.

- Çavuşoğlu, H. (2000) Çocuk Sağlığı Hemşireliği Cilt 1. 5. Baskı, Bizim Büro Basımevi Tesisleri, Ankara.
- Çevik, C. (2013). Manisa İline Ait Sağlık Düzeyi Göstergeleri: Yıllara Göre Sağlık Ocağı ve Aile Hekimliği Dönemlerinin Karşılaştırılması (2003-2012). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Granger, C.W.J. ve Newbold, P. (1974). “Spurious Regressions in Econometrics”, Journal of Econometrics, 2, p.117.
- Gujarati, D.N. (2009). Basic Econometrics. Tata McGraw-Hill Education, New Delhi.
- Gülcü, S ve Arslan, S. (2018). Çocuklarda Aşı Uygulamaları: Güncel Bir Gözden Geçirme. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi / DÜ Sağlık Bil Enst Derg. Journal of Duzce University Health Sciences Institute / J DU Health SciInst ISSN: 2146-443X; 8(1): 34-43.
- Hazama, Y. (2015). Health Reform and Service Satisfaction in the Poor: Turkey 2003–11, Turkish Studies, 16:1, 36-53, DOI: 10.1080/14683849.2015.1023193.
- <https://www.saglik.gov.tr/> Ankara: Genişletilmiş Bağışıklama Programı Genelgesi (2009), TR,11137/genisletilmis-bagisiklama-programigenelgesi-2009.html. Accessed in: 01.12.2018.
- Kizek, Ö., Türkkan A., Pala K. (2010). Performansa dayalı ek ödeme sisteminin bursa ilinde birinci basamak sağlık hizmetlerine etkisi. TAF PrevMed Bull;9(6):613–622.
- Murthy, V.N.R & Okunade, A.A. (2016). Determinants of U.S. Health Expenditure: Evidence From Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Approach to Cointegration. Economic Modelling. Volume 59, p. 67-73. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2016.07.001>.
- Narayan, P. K. ve R. Smyth (2005). “Trade Liberalization and Economic Growth in Fiji. An Empirical Assessment Using the ARDL Approach”, Journal of The Asia Pacific Economy, 10(1), 96-115.
- Nesanır, N., Erkman, N. (2010). Aile Hekimliği Uygulamasına Geçen İlk 11 İlin Sağlık Göstergeleri Üzerinden Bu Sürece Bir Bakış. TAF PrevMed Bull;9(5):493–504.

- Pesaran, M. Hashem, YongcheolShin, and Richard J. Smith. (2001). "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships." *Journal of applied econometrics* 16(3): 289-326.
- Saida, Zaidi.,&Kais, Saidi. (2018). Environmental Pollution, Health Expenditure and Economic Growth and in the Sub-Saharan Africa Countries: Panel ARDL approach. *Sustainable Cities and Society* <https://doi.org/10.1016/j.scs.2018.04.034>.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). Çocuk ve Sağlık. İstatistiklerle Çocuk 2014. 1. baskı Ankara: <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=18622>, s.48–49. Accessed in: 01.12.2018.
- Töre, E.(2007). Düzce İlinde Aile Hekimliği Pilot Bölge Uygulaması Öncesi ve Sonrası Hizmet Sunum Niteliğindeki Farklılıkların ve Sağlık Göstergelerinin Karşılaştırılması. Aile Hekimliği Anabilim Dalı. Uzmanlık Tezi. T.C. Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Üstü, Y., Uğurlu, M., Örnek, M., Sanisoğlu, SY.(2009). Evaluation of Health Care Services in Erzurum Health Region Prior to The Application of Family Medicine Practice. *Med J Trak Univ.*(28):55–61. <http://cms.galenos.com.tr/FileIssue/28/1156/article/55-61.pdf>. Accessed in: 01.12.2018.
- WHO/UNICEF, (2014). Global Immunization Data, Available from: http://www.who.int/immunization/monitoring_surveillance/global_immunization_data.pdf?ua=1. Accessed in: 01.12.2018.
- WHO. (2016). Media Centre. Immunization Coverage. Factsheet [Updated: 2016 Sep; Cited: 2016 Nov 17]. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs378/en/>. Accessed in: 01.12.2018.
- Wonca, EUROPE. (2002). World Family Doctors. Caring for People. <http://www.woncaeurope.org/sites/default/files/documents/WONCA%20definition%20Turkish%20version.pdf>, Accessed in: 10.11.2018.
- Yıldırım, H.H. (2013). Türkiye Sağlık Sistemi: Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu, Sağlık-Sen Yayınları–21, Mattek Matbaacılık, Ankara.

Yeni Zelanda Kamu Yönetimi ve Planlama Kurumu

Tekin AVANER*

Geliş Tarihi (Received): 24.03.2019 – Kabul Tarihi (Accepted): 24.04.2019

Öz

Bir ülkenin yönetim sisteminin incelenmesi, öncelikle o ülkenin uygulama örneğini karşılaştırma olanağı vermektedir. Uluslararası genel kabul görmüş iyi uygulama, standart ve ilkeler, bir kamu yöneticisine hiç değilse perspektif ve öngörü kazandıracaktır. Karşılaştırmalı bakış açısı ayrıca benzerlik ve farklılıkları göstermesi, iyi ya da kötünün değerlendirilmesi ve yol haritasının çizilmesi bakımından da yararlıdır. Bir süredir Yeni Kamu Yönetimi reformlarından etkilenen Türkiye'nin, Anglosakson modelin nüfuzu altında olan Yeni Zelanda örneğini incelemesi gerekmektedir. Çünkü Yeni Zelanda, benzer reformları aktaran ve uygulayan bir ülke olması nedeniyle ders çıkarılabilir niteliklere sahiptir. Bu yazıda Yeni Zelanda Planlama Kurumu bağlamında bir Anglosakson kamu yönetimi modeli değerlendirilmesi yapılacaktır. İlk bakışta kamu-özel sektör ve hizmetlerin içiçe geçtiği görülmekte ve Britanya ülkesinin model alındığı ifade edilebilmektedir. Modelin kendisi yerel siyasetin üzerinde bir konumda olduğundan bağlılığın araçsallığı öne çıkmış durumdadır. Bu kapsamda öncelikle ülke hakkında kısa bilgiler verilecek ve çalışmanın ilk bölümünde, ülkede 1984 sonrasında yapılan ve kamu yönetimi reformu niteliği taşıyan önemli reformlarla birlikte, merkezi yönetim ve yerel yönetimler kısaca değerlendirilecektir. İkinci bölümde ise merkezi planlama örgütü olan Yeni Zelanda Planlama Kurumu'nun kurumsal yapısı, planlama anlayışı ile planlama uzmanları için belirlenen ilkelere yer verilecektir.

Anahtar Sözcükler: *Yeni Zelanda, kamu yönetimi, Planlama Kurumu, karşılaştırmalı kamu yönetimi*

* Dr. Öğr. Üyesi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, GÜVBEN Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, tekinavaner@hotmail.com

New Zealand Public Administration and Planning Institute

Abstract

Analyzing the administrative structure of a country primarily gives a chance to compare the implications in that country. Internationally accepted good implications, standards and principles will make a public administrator gain a new perspective and opinion. Comparative analyses both compares and contrasts and it is beneficial for evaluating good and bad, and deciding on the route to follow. Turkey, under the influence of the New Public Management reforms, must analyze New Zealand that is in under the influence of Anglosaxon model since, transferring and applying similar reforms, New Zealand seems to be a model appropriate for gaining lessons. This study focuses on the evaluation of an Anglosaxon public administration model in the context of New Zealand Planning Institute. At the first glance, state-private sector services are observed to be intertwined, and it is stated that The Great Britain has been modeled. Since the model itself is at a position over the local politics, loyalty has become prominent. In this context, some common information about the country will be presented primarily, and then in the first part of the study, along with the significant reforms introduced after 1984 and having features of public administration reform, the central administration and local authorities will be evaluated. Then, the organizational structure, understanding on planning and the criteria set for the planning consultants of New Zealand Planning Institute functioning as the central planning institute will be covered in the second part of the study.

Keywords: *New Zealand, Public administration, Planning Institute, Comparative public administration.*

Giriş

Enformasyonun düşüncenin önüne geçtiği bugünkü dünyada, iletişim ve ulaşım teknolojilerinden başlayan difüzyon, insanı çok yönlü değişimler, dönüşümler yaşanan bir zaman kesitinin içine sokmuş bulunmaktadır. Öyle ki dinamik bir süreçte, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, baş döndürücü şekilde ilerlemekte, çok yönlü ilişkiler ve etkileşimler uluslararası alanda görülmektedir. Bu gelişmelerin yansımaları, insan yaşamından toplumsal alana, ekonomiden siyasete, kültürden hukuka kadar pek çok alanda, üstelik kurumlar ve kurallar olarak da uygulama alanı bulmuş durumdadır.

Son radikal dönüşümler, kendine milat olarak hep 1980’li yılları işaret etmektedir. Gerçekten de 1980’li yıllardan itibaren, tüm dünyada çok yönlü dönüşümler etkisini her yerde ve herkeste göstermiş bulunmaktadır. Bu dönüşümler, “*sanayi toplumundan bilgi toplumuna, Fordist üretimden esnek üretime, ulus devletler dünyasından küreselleşmiş dünyaya, modernist düşünceden post modern dünyaya geçiş söyleminde ifadesini bulmuştur.*” (DPT, 2000, s.10) Bu dönüşümlerle birlikte, “*bireyle devlet arasındaki ilişki biçimi de değişmiş; yönetim (government) kavramı yerine, “yönetişim” (governance) kavramı kullanılmaya başlanmıştır.*” (DPT, 2000, s. 10-11) Canlı ve cansız tüm varlıklarla, ülkeler ve tüm dünya ideolojik bir söylemin içinde yeni bir düzene böylece kavuşmuşlardır.

1990’lar ise bu gelişmelerin ivme kazandığı, yeni kamu yönetimi reform adımlarının nicel olarak inanılmaz artışlar gösterdiği yıllardır. (Özer, 2005, s. 3-46) Bizim açıımızdan bu dönemde bilhassa kamu yönetiminde reform arayışları yoğundur ve devletin rolünü de sorgular niteliğe bürünmüştür. Bir başka deyişle, yeni dünya düzeninde piyasanın rolü giderek ağırlık kazanmıştır. Bu çerçevede Yeni Zelanda’da yaşanan reform sürecinde de adına *Yeni Kamu Yönetimi* denilen piyasacı bir yaklaşım model olarak kol gezmektedir. (Özer, 2005, s. 272) Bu yaklaşımda şirketleştirme, özelleştirme, sözleşme ve dışarıya iş yaptırma önemli araçlar olmuştur. Ancak bu yaklaşımın başarısı için olmazsa olmaz şart “*rekabetçi bir ortam*”dır. Öyle ki, yapılan sözleşmelerin rekabetçi bir ortamda yapılmaması durumunda çok daha önemli sorunlarla karşılaşılması kaçınılmaz olmaktadır. Nihayet bu yaklaşımın temel çabası olarak, özel kesim araçlarının ve işletme yönetimi alanında yaşanan gelişmelerin, kamu kesimine aktarma çabası olduğunu da vurgulamak gerekir. (Yılmaz O., 2002, s. 24)

Yeni Zelanda yönetim sistemini incelemek hiç değilse bu ülkenin uygulama örneğini karşılaştırma olanağı vermesi bakımından önemlidir. Elbette uluslararası genel kabul görmüş

iyi uygulamalar, ilkeler ve standartlar, başka ülkelere, devlet yöneticilerine ne yapılması gerektiği konusunda geniş bir perspektifte öngörü olanağı sağlayacaktır. Nitekim Gray'e göre de "*Yeni Zelanda deneyimlerinin sonuçları ve zararları, uğursuz denmese bile, öğretici niteliktedir.*" (Gray, 1999, s. 58)

İlk olarak Yeni Zelanda'nın siyasal sistemine bakıldığında, yerli halk olan Maorilerle yapılan 1840 Waitangi Anlaşması (MCH, 2019) hariç olmak üzere devlet düzenini belirleyen tek bir belgenin bulunmadığı görülmektedir. İngiliz sömürgecilerle yerli halk arasında 6 Şubat 1840'da yapılan bu anlaşma ise 3 maddeden oluşmaktadır. Anlaşma ile Maoriler İngiltere Kraliçesinin himayesi altına girmekte, buna karşılık Kraliçe onların topraklarında, köylerinde mal varlıklarıyla yaşamasını izin vermektedir. Ayrıca, yerli halk İngiltere'deki vatandaşlarla aynı hak ve yükümlülüklerle tabi olmaktadır. Bu anlaşma hariç olmak üzere Yeni Zelanda siyasal sisteminin Britanya Westminster Sistemi'ndeki Kabine Hükümeti modeli üzerine bina edilmiş olduğu, yerel sisteme sadece bazı özel niteliklerin eklendiği görülecektir. Nitekim başkent Wellington'da bulunan Ulusal Hükümet, genel seçimler sonucu oluşan parlamento, tek dereceli Temsilciler Odası (House of Representatives) olarak da adlandırılan ve Maorilere kontenjan ayrılan ve halen 122 milletvekilinden oluşan tek kamaralı bir yasama meclisi, ülke idaresinin genel kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır. (Dışişleri Bakanlığı, 2019; DPMC, 2019; NZP, 2019)

Yeni Zelanda eski bir İngiliz sömürgesidir. Bu nedenle devletin siyasal örgütlenmesinden, yönetsel dizgeye, kültürden hukuka kadar pek çok alanda Büyük Britanya'nın etkileri görülmektedir. Büyük Britanya'nın diğer uluslar tarafından pek çok açıdan farklı olarak tanımlanan bir ülke olduğu bilinmektedir. Örneğin kamu yönetiminin örgütlenmesi, işleyişi bu ülkede hep kendine özgüdür ve geleneklerin etkisi oldukça fazla hissedilmektedir. Westminster modelinde, yasama organının egemenliği söz konusu olup, güç parlamenter sistemde toplanmıştır. Bu modelde Kabine, parlamentoya karşı sorumludur. (Karasu, 2009, s. 169-312)

Yeni Zelanda'da yazılı bir anayasa olmamasına karşın yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki ilişkiler çok açık bir şekilde yasalarla belirlenmiş bulunmaktadır. Aynı zamanda Britanya'nın monarkı olan Kraliçe 2.Elizabeth, Yeni Zelanda'nın anayasal devlet başkanlığını da yürütmektedir. Ancak Hükümetin işleyişinde aktif roller üstlenmez. Kraliçe'nin temsilciliğini ise Genel Vali (Governor-General) yapmaktadır. Genel Vali bir yandan Kraliçenin kimi kamusal sorumluluklarından olan bir dizi temsil görevlerini yerine getirirken, diğer yandan parlamentoda önemli işlemlere sahiptir ve nihayet başbakan ve

bakanları da atamaktadır. Ayrıca Genel Vali, yasa tasarılarını veto etmekle yetkili kılınmıştır. (Dışişleri Bakanlığı, 2019)

Genel seçimler üç yılda bir ve gizli oyla yapılmakta ve 18 yaşından büyük her Yeni Zelanda vatandaşı veya kalıcı ülke sakini, bu seçimlerde oy kullanabilmektedir. Yeni Zelanda'nın seçim sistemi nispi temsil esasına dayanmaktadır. Bu sisteme göre, seçmenler seçim bölgelerindeki milletvekillerinden istediklerini, bu arada destekledikleri partiyi de seçmektedirler. Partinin elde ettiği milletvekili sayısı da Temsilciler Meclisinin nihai durumunu belirlemektedir. Ülkede Ulusal Parti, İşçi Partisi, Önce Yeni Zelanda Partisi, Yeşiller Partisi, ACT Partisi, Maori Partisi, İlerici Parti, Birleşik Gelecek Partisi gibi çeşitli siyasal partiler bulunmaktadır. (Dışişleri Bakanlığı, 2019)

Parlamento üyelerinin hükümet tasarılarında araştırma, müzakere ve oy verme gibi yetkileri vardır. Başbakanın başkanlığındaki Kabine de milletvekilleri tarafından belirlenmektedir. Bakanlar, parlamenter hükümet mekanizmasının karar vericileri olup çok önemli işlemlere sahiptirler. Bunlar, genel politikaya şekil verirler, yasa tasarıları hazırlarlar, hükümet harcamalarında ve yönetimin organizasyonunda çeşitli kararlar verirler. (Ticaret Bakanlığı, 2019)

Ülkenin resmi dili İngilizce'dir ve konuşulan diller arasında en yaygın olanıdır. Nüfusun yaklaşık %15'i tarafından konuşulan Maori dili ise konuşulan diğer diller arasındadır ve ülkenin ikinci en yaygın dilidir. Ülkenin nüfusu 4,8 milyon olup coğrafi büyüklük açısından Japonya ve Birleşik Krallık ile aynıdır. Nüfusun %71,2'si Avrupalı, %14,1'i Maori, %11,3'ü Asyalı, %7,6'sı Pasifik kökenli ve %8,1'i de diğer etnik yapılardan oluşmaktadır. (Dışişleri Bakanlığı, 2019). Görüldüğü üzere Yeni Zelanda öncelikle Avrupa kültürüne sahiptir. Ancak bu kültürün oluşumunda Maori ve Pasifik adalarının zengin ve tarihi kültürel özelliklerinin önemi de büyüktür.

1. Yeni Zelanda Kamu Yönetimi

Kamu yönetiminde değişim arayışı sadece Türkiye'ye özgü çabalardan değildir. Dünyadaki pek çok ülkede, toplumsal ve ekonomik yaşamdaki köklü değişiklikler paralelinde elbette kamu yönetiminde de değişiklik arayışına gidildiği görülmektedir. Kamu yönetiminde yapılan değişikliklerinse çok yönlü diğer gelişmelere neden olacağı açıktır. Bu durumda topyekûn dönüşümden bahsetmek olanaklı hale gelir. Ancak bu köklü değişimleri zaman süzgecinde incelerken, kuşkusuz 20.yüzyılın son çeyreğinin özel bir önemi olduğu ortaya çıkacaktır. Zira bu dönemde bilim ve teknoloji alanındaki devasa gelişmelerin ekonomik,

toplumsal ve siyasal alanlarla kesiştiği görülür. Öte yandan, bu dönem küresel organizasyonların, 3. Dünya ülkelerine yöneldiği, dış yardım ve borçlar nedeniyle bu ülkeleri değişime zorladığı bir dönemdir. Tüm bunlar ise, ulus-devletin rolünü de sorgulamaya başlayan ve minimal devlete yönelik anlayışların yönetimlerce benimsenmeye yol açtığı gelişmeler olmuşlardır. (Avaner, 2018, s. 349-391)

Yeni Zelanda da benzeri gelişmeler söz konusudur. 1984 yılında İşçi Partisi iktidara gelmiş ve bu kapsamda bir dizi reform çalışmasına girişmiştir. Bu reform çabalarında aynı yılda ortaya çıkan ekonomik krizin katalizör etkisi bulunmaktadır. Ancak krizi ortaya çıkaran etkenler sorgulandığında, devletin ekonomideki payının önemli olduğu, toplam ekonomik kaynakların %25'ini kullandığı görülmektedir. Bu dönemde, devlet bir yandan birçok mal ve hizmeti sağlarken diğer yandan, enerji, ulaştırma, tarım ve haberleşme gibi sektörlerde en büyük üretici konumundadır. Mali sektör için de durum aynıdır. İşte mevcut bu durum, 1970'lerden sonra ülke için önemli sorunlar yaratmaya başlamıştır. 1974-77 arasında ülkede derin etkileri görülen resesyon yaşanmaktadır. Bu dönem OECD raporunda şöylece anlatılmaktadır; *“tarım dışı reel gelirler azalmış, yatırımlarda önemli daralmalar görülmüş, işsizlik artmış, ücretler fiyatlardan daha az artmış böylece özel tüketim hızla azalarak kamu harcamalarında düşüşe neden olmuş ve nihayet sıkı para politikası izlenmeye başlamıştır.”* (OECD, 1977, p. 5) Bu sorunların hem ortaya çıkmasında hem de derinleşerek ülkeyi büyük bir ekonomik krize sokmasında belli başlı dört gelişmenin önemli olduğu görülmektedir;

- ✓ Dünya ticaretinde ortaya çıkan belirsizlikler,
 - ✓ Petrol fiyatlarındaki artışlar,
 - ✓ İngiltere'nin Avrupa Topluluğu'na girmesi,
 - ✓ Hükümetlerin uygulamış oldukları müdahaleci ve hatalı politikalar (teşvik ve vergi politikaları daha çok verimliliği düşük sektörlerle kaynak akışına yönelikti.).
- (Yılmaz H., 1999, s. 3)

Böylece ülkede hızlı enflasyon artışları gündeme gelmiş, bütçe açıkları GSYİH'nın %9'larına çıkmış, işsizlik o güne kadar görülmemiş oranlarda artmış ve hükümet 1982-1984 yılları arasında ücretleri, fiyatları, kiralari ve faiz oranlarını dondurma kararı almak zorunda kalmıştır. (Yılmaz H., 1999, s. 3-4)

Bu atmosferde yapılan genel seçimler sonucunda, İşçi Partisi önemli oranda oylarını artırarak iktidara gelmiştir. Ne var ki hassas dengeler üzerinde bulunan ekonomi, seçimlerden biraz daha etkilenecek çıkmış, sonuçta önemli döviz rezervlerinin kaybedildiği bir ekonomik krizin yaşandığı görülmüştür. İşte bu konjonktürde ülkenin geleceğini önemli oranda değiştirecek reformlar yapılması kararlaştırılmıştır. Bu kararda iktidar değişikliğinin henüz

gerçekleşmiş olmasının payı büyüktür. Zira seçimler ve hükümet değişikliklerinin bu gibi önemli reformlar için iyi bir fırsat sağladığı bilinmektedir.

Bu arada Yeni Zelanda'nın bu tarihten önce herhangi bir başarılı ya da başarısız reform girişimi olmadığını belirtmek gerekir. Dolayısıyla 1900'lü yılların başından bu tarihe kadarki idari sisteminde belirgin bir değişim gözlenememektedir. Sadece 1961 yılında bir komisyon kurulduğunu belirtmek gerekir ki, bu komisyon da bürokraside kötü işleyen bir yön bulamamış ve mevcut işleyişi büyük ölçüde desteklemiştir. Ancak bu komisyonun kurulmasında 1950'lerin ortalarından sonra ülkede ortaya çıkan görece ekonomik küçülmenin önemli olduğunu da eklemek gerekir. Bir diğer çalışma ise 1978 tarihli Shales Raporudur ve sadece mali yönetimdeki bazı aksaklıklara işaret etmektedir. Genel olarak reform süreci incelendiğinde ise iki önemli dönemselsel ayrımın yapılması gerekir. İlk dönem 1984 yılında başlayan dönemdir ki bu dönemde, reformlar hem köklü hem de çok hızlı değişikliklere neden olmuştur. İzleyen dönemde ise, daha çok yapılmış olan reformların kalıcı olmasını sağlayan özellikte reformlara yer verilirken, köklü reformların evrimleştiği görülür. Ayrıca bu reformlar daha yavaşlatılmış bir anlayışla ele alınmıştır. (OECD, 1977, p. 1; Yılmaz O., 2001, s. 57) Tüm bunlar ise merkezi yönetimin, özellikle ekonomik ve sosyal alandaki işlevlerinin, köklü değişikliklere uğramasına neden olmuştur. Bu çerçevede çeşitli ilkeler ve standartların belirlenmesi önemli aşamalardır.

Yeni Zelanda'daki gelişmelere bakıldığında reform sürecinde iktidara en azından bir seçim döneminden fazlasının gerektiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu ülkede sonraki seçimlerde farklı bir partinin iş başına gelmesine rağmen, önceki iktidarın yarım kalan işlerine sahip çıktığı ve bunları tamamladığı görülmektedir. Gerçekte bu durum, reform sürecinin başarılı ve kalıcı olması için önemli bir etkidir. (Yılmaz O., 2002, s. 22)

Öte yandan reform sürecinde yaşanan dönüşümleri, iki ana başlık altında incelemek olanaklıdır. Bunlar; ekonomik ve sosyal politikalardaki ve kamu sektörü algılamasındaki dönüşümler olarak iki kategoriye ayrılabilir;

Bu dönemdeki *ekonomik ve sosyal politikalarda* yaşanan dönüşümler temelde piyasa kurallarının alabildiğince uygulanmasına yönelik çabalardan oluşmaktadır. Bu çerçevede, örneğin, fiyat, ücret ve döviz ticareti üzerindeki engeller kaldırılırken, yabancı yatırımlar için devletin kontrolü de artık birçok alanda yoktur. Sübvansiyonların yoğun olarak kullanıldığı tarım ve sanayi gibi sektörlerde ise, bundan böyle sübvansiyon uygulaması enaz seviyelere indirilmiş bulunmaktadır. Yine, özerk merkez bankası ve vergi reformu da ekonomik alandaki diğer gelişmelere örnek olarak gösterilebilir. Sosyal alandaki gelişmeler daha çok eğitim ve sağlık sektörlerinde yaşanmıştır. Okul yönetimleri bundan böyle okul aile birlikleri tarafından yönetilirken, sağlık sektöründe özelleştirme-yerelleştirme yönünde çabalara tanık olunmaktadır.

Diğer yandan, *kamu sektöründeki dönüşümlere* gelince, buradaki araçlar, *yetki devri, ticarileştirme ve kurumlaştırmadan* ibarettir. Bu dönüşüm araçları ise kamu hizmetlerini üreten,

sunan görevlilerin üzerinde önemli etkiler yaratmışlardır. *Yetki devri* ile üst düzey yöneticilere önemli oranda yetki ve sorumluluk verildiği görülmektedir. Bu uygulama bir yandan, kaynakların da bu görevliler tarafından kullanılması anlayışını beraberinde getirirken, diğer yandan, yetkinin tüm birimlere paylaşılması anlayışını sağlamıştır. *Ticarileştirme* yaklaşımı, genel olarak, özel girişimcinin kurallarının en doğru kural olduğu varsayımına dayanmakta ve bu kuralların kamusal mekanizmalara aktarılmasını savunmaktadır. Bu doğrultuda kamu kurumlarının bazı işlevleri ya kaldırılmış ya da daraltılmıştır. Bu alanda bir başka uygulama ise hizmetten yararlananların, maliyete katılmalarının sağlanması uygulamasıdır. *Kurumlaştırmadan* anlaşılması gereken ise, kamu hizmetlerinin ticari niteliğidir. Öyle kamu hizmetleri vardır ki, ticari niteliktedir, ancak yine bazı kamu hizmetleri de ticari olmayabilirler. Yeni Zelanda örneğinde, Yeni Zelanda Orman İdaresi ile Arazi Araştırma Bölümü bunlardandır. Bu alanda yapılan bir düzenleme ile siyasa ve düzenleyici işlem için Orman Bakanlığı'na, hizmet üretimi için Arazi Araştırma Bölümü'ne, ticari nitelikteki işler için de Orman Ürünleri Şirketi'ne görev verilmiştir. Bir başka deyişle, sistemde yeni KİT'ler kurularak ticari niteliğe sahip işler bu kurumlara devredilmiştir. Bu düzenlemelerde 1986 yılında çıkarılan KİT yasasının önemi büyüktür. Bu yasa ile siyasal sorumluluk korunurken (ilgili bakan), yönetimde özerklik tam anlamıyla işlerlik kazandırılmaktadır. Siyaset kurumu, genel olarak, uzun erimli siyasa ve stratejilerin belirlenmesinden sorumlu iken, KİT'ler bu yeni sistemde, bir yandan, faaliyet alanları ile ilgili amaç ve performans kriterlerini belirlerken, diğer yandan bu alanlarda düzenli raporlar tutmaktadırlar. Ayrıca, amaç ve hedefler meclise sunulmadan önce kamuoyu bilgilendirilmektedir. Böylece KİT'ler karlı kuruluşlar haline üç-dört yıl gibi çok kısa bir zamanda gelmişlerdir. (Yılmaz H., 1999, s. 4-9)

Bu dönemde OECD araştırması da Kamu Sektörü Yasası paralelindeki politika içerik ve hedefleri ile kimi önceliklere dikkat çekerken, diğer yandan kamunun daraltılması (devletin küçültülmesi), örgütsel değişiklikler ile insan kaynaklarının yönetimi ve bütçe reformu ile mali yönetimdeki değişiklikleri önemsemektedir. Ayrıca proje izleme ve ölçme ile kamu yönetiminden sürekli sorumlu olacak bir kurumsal varlığı da vurgulamaktadır. (OECD, PUMA, 1990, p. 78-83)

1.1.Kamu Yönetimi Reformu ve İdarenin Yeniden Yapılandırılması

İdarenin yeniden yapılandırılmasında merkezdeki kimi kurumların rolleri oldukça önemlidir. Burada bu kurumların yanı sıra hukuki yapılanmayı oluşturan kimi önemli düzenlemelere de değinilecektir. Öte yandan reform süreci kadar reform sonrası süreç de önemlidir. Öyle ki reform sonrası dönemde, reform sürecindeki yapılanların yerleşmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesi önem kazanmaktadır.

1.1.1.Merkezi Yönetim ve Yasal Düzenlemeler.

Yeni Zelanda'daki reform sürecinde, üç merkezi kuruluşun görece etkinliği göze çarpmaktadır. Bunlar, *Başbakan ve Kabine Departmanı*, *Hazine ve Devlet Hizmetleri Komisyonu*'dur;

Başbakan ve Kabine Departmanı, 1989 yılında Kabine Ofisi ile Başbakanlık Ofisinin danışma bölümünün reorganizasyonu ile oluşturulmuştur. Departmanın sorumluluk alanında;

- ✓ Kurumlar arası koordinasyon ve işbirliğini sağlamaya çalışmak,
- ✓ Kamusal organizasyonlara danışmanlık hizmeti vermek,
- ✓ Kabine Komitelerine yardımcı olmak ve onları desteklemek,

- ✓ Başbakanın idari ve anayasal konularda danışmanlık yapmak gibi görevler bulunmaktadır.

Hazine ise, kamu mali yönetim sisteminin işleyişinde hükümete ve özellikle Maliye Bakanı'na siyasaaların oluşturulması ve uygulanması sürecinde ekonomik ve mali danışmanlık yapan ve bu siyasaaların en önemli uygulama ayağı olan bütçenin hazırlanmasından sorumlu olan merkezi kuruluştur.

Devlet Hizmetleri Komisyonu, kamudaki mal ve hizmet üretiminde kullanılan hizmet organizasyonlarıyla (departmanların birleştirilmesi, kaldırılması, koordinasyonu) ilgili olarak hükümete danışmanlık yapmak ve kamuda hizmet performansını doğrudan etkileyen stratejik insan kaynağı kullanımı konusunda hem hükümete danışmanlık hizmeti vermek hem de uygulamasına aktif olarak katılmak gibi görevlere sahip merkezi yönetim kuruluştur. Komisyon Başkanı, Başbakanın tavsiyesi ile Genel Vali tarafından beş yıllık bir dönem için atanmaktadır.

(Yılmaz H., 1999, s. 11-14)

Yeni Zelanda'da kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması konusunda öncelikle, kamu yönetimi içerisinde yer alan *crowns* ve *departman* kurumlarına değinmek gerekir. *Departmanlar* yasal olarak *crowns*ın bir parçasıdır. Ancak ülkedeki mali yönetim ilkesi nedeniyle bu kurumlar birbirlerinden mali sorumluluk ve yönetim bakımlarından ayrılırlar. Böylece sorumlu üst yöneticilerin performansları daha kolay ölçülebilir hale gelmektedir ve muhasebeleştirme olanağı kazanılmaktadır. (Yılmaz H., 1999, s. 10)

Bu noktada ayrıca reform süreci döneminde yapılan kimi önemli yasal düzenlemelere de değinmek yararlı olacaktır. Bu düzenlemeleri kısaca; devletin ticari nitelikte olan mal ve hizmet üretimi ile ticari nitelikte olmayan ve mal ve hizmet üretimini birbirinden ayrılmasını sağlayan *KİT Yasası* (State-Owned Enterprises Act-1986), üst yöneticilerin görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen *Devlet Sektörü Yasası* (State Sector Act-1988), nakit bazlı girdi sistemine dayanan mali yönetim sisteminden çıktı ve sonuç üzerine kurulu bir yapıya dönüşmeyi sağlayan, *Kamu Finansman Yasası* (Public Finance Act-1989), bakanların sahip olma ve satın alma ilgilerinden kaynaklı olarak ortaya çıkan daha iyi mali bilgi gereksinimleri nedeniyle, nakit bazlı sistemden tahakkuk bazlı sisteme dönüşmesini sağlayan *Finansal Raporlama Yasası* (Financial Reporting Act-1993) ve son olarak maliye siyasaalarının en temel ilkelerinin belirlendiği, bu arada da hükümetlerin düzenli olarak kısa ve uzun erimli hedeflerini zorunluluk haline getiren *Mali Sorumluluk Yasası* (Fiscal Responsibility Act-1994) olarak sıralayabiliriz. Ahvalin işleyişi şu şekildedir; “*Hükümet, sonuç odaklı hedeflere politika belgeleri olan “Önemli Hükümet Amaçları Beyanlarında” yer vermektedir. Bu dokümanlar bütçe önceliklerinin belirlenmesinde ve kamu kurumlarının stratejik planlarında kullanılmakta ve ölçülebilir hedefler içermemektedir. Söz konusu beyanlar, belirlenen “Önemli Öncelikler” aracılığıyla stratejik planlama sürecine dâhil edilmektedir. Yeni Zelanda’da Maliye Bakanlığı ile harcamacı bakanlıklar arasında çıktılara ilişkin “Performans Sözleşmeleri” yapılmaktadır. Önemli (Kilit) Öncelikler, performans*

sözleşmelerinin bir parçasını oluşturmaktadır. Belirlenen önceliklerin ölçülebilir, ulaşılabilir, sonuç odaklı ve zamanı belirli olmalıdır. Ancak, uygulama birimlerinin başkanları söz konusu önceliklerin gerçekleştirilmesinden sorumlu oldukları için öncelikler genellikle sonuç odaklılıktan ziyade çıktı odaklı olarak belirlenmektedir. Bütçe, daha çok çıktı bilgilerine dayanmaktadır ve girdilere ilişkin bilgi oldukça sınırlıdır. Bakanlıklardan çıktı ve sonuçlar arasındaki ilişkiyi tanımlaması beklenmektedir.” Nihayet, “Yeni Zelanda’nın kamu yönetim sistemi, karar alma süreçlerinde sonuçlara önem vermektedir. Sonuç odaklı hedef ve performans ölçütlerini bütçeleme ve kamu yönetimiyle bütünleştirme çalışmaları devam etmektedir.” (BUMKO, 2019; Yılmaz H., 1999, s. 14-23)

1.1.2.Reform Sonrası Kamu Mali Yönetimi.

Bu sırada kamu mali yönetiminde etkinliği artırmak amacıyla reform sonrası dönemde kullanılan ve geliştirilen bazı önemli planlama ve bütçeleme araçlarının varlığı öne çıkmaktadır. Ancak öncelikle vurgulanmalıdır ki bu araçlar; tahakkuk bazlı muhasebe sistemi, girdiler, çıktılar ve sonuçlar, satın alma ve hak sahipliği ilgisi, yıllık tahsisat seti olan bakanlıklar, stratejik sonuç alanları, anahtar sonuç alanları, performans sözleşmeleri, satın alma sözleşmeleri, sermaye kullanım maliyeti, stratejik iş planları, nakit yönetimi şeklinde çok sayıda olup, aşağıda yer aldığı üzere pek çok teknik kavramla açıklanmaktadır;

- ✓ Tahakkuk Bazlı Muhasebe Sistemi: Bu muhasebe sisteminin uygulanması sonucunda, kamu bir mali yılda çıktılar için yapmış olduğu toplam harcamaları görebildiği gibi, sahip olduğu varlıklarında değerlemesini yapabilmektedir.
- ✓ Girdiler (Inputs), Çıktılar (Outputs) ve Sonuçlar (Outcomes): Böylece performans ve onu oluşturan unsurlar net bir şekilde tanımlanabiliyordu.
- ✓ Satın Alma ve Hak Sahipliği İlgisi (Purchase and Ownership Interest): Bu sistemde bakan, belirlenmiş bir çıktıyı (mal ve hizmet) “satın almak istemekte, en yüksek memurun olduğu departman bu çıktıyı temin etmekte sorumlu olmakta ve “haksahipliği” kavramı ile de bakan, departmana tahsis edilen kaynağın performans kriterlerinde belirlenen şekilde kullanımını kabul etmektedir.
- ✓ Yıllık Tahsisat Seti Olan Bakanlıklar (Vote Ministers): Bu şekilde tanımlanan bakanlıkların bütçeleri tahsisat bütçeleri olmakta ve belirlenen çıktılar için ayrılan ödenekler bu bakanlıkların bütçeleri altında gösterilmektedir.
- ✓ Stratejik Sonuç Alanları (Strategic Result Areas): Kamu sektörünün orta vadeli amaçlar setidir. Bu amaçlar arasında, ekonomik büyümeyi sürdürme ve hızlandırma, girişimcilik ve yenilik, dışsal bağlantılar, toplum güvenliği, sosyal yardım ve çevreyi koruma ve geliştirme gibi alanlar bulunmaktadır.
- ✓ Anahtar Sonuç Alanları (Key Result Areas): Bakanların ve en yüksek memurların hükümetin stratejik sonuç alanları çerçevesinde kendi faaliyet alanlarıyla ilgili olarak tanımladıkları ve yazılı olarak ifade ettikleri temel bütçesel politikalarıdır. Stratejik sonuç alanları bütün bir kamu sektörünü içerirken, anahtar sonuç alanları bakanlığın (sektörün) ve altındaki ilgili departmanların hedeflerine ulaşmak için tanımladıkları kilit noktaları göstermekte, dolayısıyla kurumsal (departmental) bir yapı taşımaktadır. Anahtar sonuç alanlarının bir diğer özelliği ise, en yüksek memur ile bakan arasında imzalanan performans sözleşmelerine de yansımakta ve bir performans kriteri olmaktadır.
- ✓ Performans Sözleşmeleri (Performance Agreements): En fazla beş yıllığına atanan en yüksek memur bu kontrattan başka bir performans sözleşmesi de imzalamaktadır. Bu belgede sorumluluklar ile yetkiler net bir şekilde tanımlanmaktadır.

- ✓ Satın Alma Sözleşmeleri (Purchase Agreements): Satın alma sözleşmeleri, performans sözleşmelerinin daha iyi işlenmesini sağlaması yanında, Meclis'te bütçenin yasalaşmasından sorumlu olan Mali, Harcama Komisyonu'nun istediği bazı standart bilgileri üretmesi bakımından da ayrıca önem taşımaktadır. Meclisin onaylamış olduğu tahsisatta bir değişikliğe gidilmediği sürece, bakanlar ve en yüksek memurlar, Parlamentonun onayına gerek kalmaksızın satın alma sözleşmelerini değişen koşullara göre revize edebilmektedirler.
- ✓ Sermaye Kullanım Maliyeti (Capital Charge): Departmanların yatırım stoklarından hesaplanan sermaye kullanım maliyeti bir harcama olarak kabul edilmekte ve bu maliyet kuruluşların bütçelerine bir maliyet kalemi olarak yansıtılmaktadır. Bu maliyet ise, bütçesel bir prosedür olarak her yıl gözden geçirilmektedir.
- ✓ Stratejik İş Planları (Strategic Business Plans): Bir stratejik iş planı hükümete özellikle ilgili kuruluşun yatırım düzeyini belirleme anlamında yardımcı olmaktadır. Bu plan içinde, görev (iş) beyanı, kuruluşun amacı ve faaliyet alanı, pazarlama stratejisi, insan kaynakları kullanım stratejisi, üretim ve organizasyon stratejileri ile mali performansı yer almaktadır.
- ✓ Nakit Yönetimi (Cash Management): Bütün kamusal nitelik taşıyan paralar mutlak surette bir Crown ya da departman banka hesabında tutulmaktadır. Ayrıca her departman gelecek yıla ait nakit ihtiyacı için ayrıntılı bir nakit tahmini yapmaktadır. Öte yandan varlıkların satışı sonucunda elde edilen gelirin yönetiminin kurumların kendilerine bırakılmış olmasıdır. Yine bu anlamda departmanlara, sahip oldukları varlıkları kullananlara bunun karşılığında bir fiyatlandırma hakkı verilmiştir. Böylece bunları kullanan gerek kamu (özellikle) gerekse özel kesim bu yeni maliyete göre kararını yeniden gözden geçirmektedir.

(Yılmaz H., 1999, s. 24-37)

Bütçe sürecine bakıldığında ise bakanlıklar ve departmanların, bütçe stratejilerini ve büyüklüklerini gelecek üç yılı göz önüne alarak oluşturdukları görülmektedir. Yıllık tahsisat ilkesi üzerine kurulu bütçe sisteminde, mali yıl 1 Temmuzda başlamakta ve takip eden yılın haziran ayı sonunda tamamlanmaktadır. (Yılmaz H., 1999, s. 37)

Bu süreç ana hatları ile yedi aşamadan oluşmaktadır. Kamusal karar alma sürecindeki bu aşamalar sırasıyla; *stratejik safha* (ağustos-kasım), *bütçe egzersizlerinin geliştirilmesi* (kasım-şubat) ile aynı dönemdeki *tahsisat bütçelerinin hazırlanması aşaması*, şubat-nisan dönemindeki *önerilen bütçe egzersizlerinin değerlendirilmesi* ile yine aynı dönemde *bütçe tabanlarının (limitlerinin) gözden geçirilmesi* aşaması, *bütçe dokümanlarının hazırlanması ve sunulması* ve son olarak da *tahsisat kanununun çıkarılması aşamasıdır*. (Yılmaz H., 1999, s. 38)

1.1.3.Reform Sürecinin Değerlendirilmesi.

Yeni Zelanda'da 1998 yılında kamu kurumlarının bir değerlendirilmesi yapılarak şu ihtiyaç ve eksikliklerin tespit edildiği görülmektedir;

- ✓ Hükümetin ve kamunun stratejik hedeflerinin neler olduğu konusunda bir açıklık bulunmamaktadır.
- ✓ Birim bazlı hedeflere ulaşma konusunda girişimi üstlenecek bir liderlik eksikliği gözlemlenmektedir.
- ✓ Hükümetin stratejik önceliklerini gerçekleştirme konusunda bir eşgüdüm eksikliği vardır.
- ✓ Kamu kurumlarının faaliyetlerinin çıktısı ve sonuçları ile stratejik sonuç alanları arasında sıkı bir bağ kurulamamıştır.
- ✓ Denetim ve değerlendirme sonrası yönetimi güçlendirme yönünde yeterince geri dönüşüm (feed back) katkısı gelmemektedir.

(Yılmaz O., 2001, s. 64-65)

Bu çerçevede yukarıdaki eksiklikleri gidermek üzere, 1999-2000 yıllarını kapsayan bir uygulama planı hazırlanarak, özellikle hükümetin stratejik önceliklerinin açıkça belirlenmesi ve üst düzey yöneticilerin liderliklerinin ve eşgüdüm kapasitelerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. 1998 yılı değerlendirmeleri ve bu doğrultudaki eksiklikleri gidermek için hazırlanan 1999-2000 yılı planına karşın, OECD araştırması aynı düşünceleri paylaşmamaktadır. 1996-1997 yıllarına ilişkin, *Kamu Yönetiminde Sorunlar ve Gelişmeler* başlığını taşıyan araştırmanın Yeni Zelanda bölümünde, ülkeye dair ana eğilimler ve tüm öncelikler tespit edilirken, bu çerçevede başta *1986 KİT Yasası*, *1989 Kamu Sektörü Yasası* ve *1989 Kamu Mali Yasası* olmak üzere son yılda kamu sektörü yönetiminde tesis edilen yapının yeterli olduğu ve artık radikal değişiklikler anlamında, yapısal, sistemik ve işlevsel değişikliklerin sonuna gelindiği vurgulanmaktadır. Bundan böyle yapılması gereken ise reformlardan elde edilen kazanımların korunması ve genişletilmesinden ibarettir. Bunun için örneğin, yeni muhasebe sisteminden ve yönetim düzenlemelerinden nelerin öğrenildiği araştırılabilir. (OECD, 1997, p. 225)

1.2.Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler, Yeni Zelanda'daki merkezi yönetimle birlikte iki yönetim türünden birini oluşturmaktadır. Bunlar idarenin bir parçası olmakla beraber, özerk yapıdadırlar. Ancak halka karşı da sorumlulukları vardır. Yerel yönetim örgütlenmesi başlığı altında ise iki tür yapının varlığından bahsetmek olanaklıdır. Bunlar *bölgesel konseyler* ve *bölgesel otoritelerdir*. Ülkede, 12 *bölgesel konsey* ve 78 *bölgesel otorite* bulunmaktadır. 61 bölgesel otoritenin 11'i *kent konseyi* iken, 50'si *mahalle konseyidir*. (New Zealand Parliamentary Counsel Office, 2002; Nz's Local Government, 2019)

Tüm konseyler yürürlükteki *Yerel Yönetimler Yasası* doğrultusunda şu planlama ve yönetim işleriyle görevlendirilmişlerdir;

- ✓ Yerel halka da danışarak yıllık plan ve bütçeyi hazırlamak
- ✓ Planlar doğrultusunda yıllık bütçe performanslarını rapor etmek
- ✓ Fonlama, borç yönetimi ve yatırım politikalarını da içeren uzun dönemli mali stratejiler geliştirmek
- ✓ Tahakkuk bazlı muhasebe sistemi uygulamalarını desteklemek
- ✓ Varlıklarını değerlendirmek
- ✓ Politika belirleme/ düzenleme yapma işlemlerini, işletmeleri ile ilgili işlevlerinden ayırmak
- ✓ Kaynak yönetimi, karayolu taşımacılığı biyolojik güvenlik gibi diğer konularda da politikalar belirlemek ve planlar yapmak.

(Nz's Local Government, 2019)

1989 reformları yerel yönetimler üzerinde de etkili olmuştur. Bu reformlar sonrasında yerel konseylerin 675 olan işlev sayısı 86'ya düşürülerek önemli bir sadeleştirme yapılmıştır.

Yerel meslek sayısı da 44.200'lerden 35 binlere düşerken, planlama ve muhasebe araçları güncelleştirilmiştir. Yeni Zelanda'da yerel yönetimler gayri safi yurtiçi hasılanın %3,5'ini sağlamaktadır. Yıllık 3 milyar dolar işletme gideri olan yerel yönetimlerin 800 milyon dolarlık nakit kaynak kullandıkları görülmektedir. 40 bin meslek üreten yerel yönetimlerin dönemsel varlıkları da 32,5 milyar dolar hacindedir. Ayrıca 1152 seçilmiş üyesi bulunmaktadır. (Nz's Local Government, 2019)

Bölgesel konseylerin işlevlerine bakıldığında;

- ✓ Tatlı su, kıyı suları, hava ve kara kullanımını ve etkilerini yönetmek,
- ✓ Bölgelerindeki bitki ve hayvan pestlerinin biyolojik güvenliklerini kontrol etmek,
- ✓ Akarsu yönetimi, taşkınların kontrolü ve erozyonun önlenmesi,
- ✓ Bölgesel kara taşımacılığını planlamak ve yolcu hizmet sözleşmelerini düzenlemek,
- ✓ Limanların işletilmesi ve güvenliği ile denizlerin kirletilmesinin ve petrolün dökülmesinin önlenmesi,
- ✓ Bölgesel gönüllü sivil savunma ekipleri oluşturmak

olarak belirlenmiş haldedir. Bölgesel otoritelerin görevleri ise;

- ✓ Yerel topluluklarının durumunun iyileştirilmesi ve kalkınması,
- ✓ Çevre sağlığı ve güvenliği (Buna inşaat ruhsatı verme, sivil savunma ve çevresel sağlık sorunlarını giderme dahildir.),
- ✓ Altyapı hizmetleri (yol ve ulaşım, kanalizasyon, su/atık su),
- ✓ Rekreasyon ve kültürel alanlar hizmeti,
- ✓ Kaynak yönetimi (imar planları hazırlamak, kentsel alanının izinsiz gelişmesini önlemek)

olarak ifade edilmektedir. Yerel yönetimlerin merkezi yönetimler arasındaki ilişkiler açısından önemli konuları ise daha çok karayolu ve ulaşım, gelirlerin paylaşımı, içme suyu arzı ve atık yönetimi ile çevre duyarlılıkları gibi konularda ortaya çıkmaktadır. (Nz's Local Government, 2019)

2.Yeni Zelanda Planlama Kurumu (YZPK, New Zealand Planning Institute- NZPI)

Bu noktada Yeni Zelanda'da ülkemizdeki plan anlayışından oldukça farklı bir uygulama örneği bulunmaktadır: Yeni Zelanda Planlama Kurumu (YZPK). YZPK, merkezi planlama anlayışının farklı bir versiyonu olarak değerlendirilebilir. YZPK'nın ilk bakışta kamu kurumu olarak değerlendirilmesi güç gözükmemektedir. Ancak işlevleri yönünden değerlendirildiğinde kamu kurumu niteliklerine haiz olduğu, kamu hizmeti sunabildiği anlaşılmaktadır. Kuşkusuz YZPK, planlama sektörünü düzenleyen ve denetleyen bir kurumdur. Ne var ki, plandan çok plancıları ele alan yapısı nedeniyle bir tür meslek kuruluşu olarak da değerlendirilebilir.

Bu bölümde genel olarak YZPK'nın kuruluşu, kurumsal yapısı, plan anlayışı ile plancıların tabi olduğu kimi etik ilkeler üzerinde durulacaktır.

2.1.YZPK'nın Kurumsal Yapısı

Yeni Zelanda'da İkinci Dünya Savaşı boyunca ve bu savaştan sonra da doğrudan ekonomide merkezi planlama söz konusu olmuştur. Özellikle 1960'lara kadar büyük ölçekli sektörlerin, tarımda, imalat sektöründe ve işgücü piyasasında, işlevleri ve iştiraklerinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. (Holmes ve Wileman, 1995) İşte Yeni Zelanda Planlama Kurumu da bu dönemde, 1949 yılında, kurulmuştur.

YZPK, plancıların, kaynak yöneticilerinin ve çevre uzmanlarının bağlı olduğu profesyonel yapıda bir kurumdur. Kurumun tüm ülkede, kamu, özel ve akademik çevrelerden gelen toplam 2000 üyesi bulunmaktadır. (NZPI, Established) Kurum, özel sektör ve kamu sektörlerinin, uzman plancılardan yararlanarak çok önemli faydalar sağlayabilecekleri konusunda tarafları uyarmaktadır. Bu faydalar arasında, işin kalitesi, bedeli, etkililiği, bağımsızlığı (independence) ve hesap verebilirliği (accountability) sayılabilir. (NZPI, 2000, p.

2) Kurumun hedefleri arasında;

- ✓ Doğal ve insani çevrenin muhafaza edilmesi, korunması ve geliştirilmesine katkı yapmak,
- ✓ Kaynakların rasyonel kullanımını ve yönetimini sağlamak,
- ✓ Kamu ve özel kesim tarafından alınan ve fiziki, sosyal ve ekonomik değişiklik kararlarında, düzgün gelişimi sağlamak amacıyla, toplumun ortak değer ve isteklerini yansıtmak,
- ✓ Plan uygulamalarında mükemmeli yakalamaya çalışmak

sayılmaktadır. (NZPI, 2002, p. 4; NZPI, Established)

YZPK bu hedeflere ulaşmak için aşağıdaki amaçları göz önünde bulunduracağını deklare etmektedir;

- ✓ Planlamayı kurumsal ve uygulamada geliştirmek,
- ✓ Toplumun planlamanın değeri ve önemi konusunda bilinçlendirmek,
- ✓ Plan uğraşısına ilgiyi korumak ve geliştirmek,
- ✓ Profesyonel etik ilkeleri hazırlamak ve yürütmek.

(NZPI, 2002, p. 4)

Kurum bu uğurda, üyeliğe girişte olduğu gibi, çeşitli profesyonel standartlar belirlemekte, halkın bilinçlenmesini sağlayacak aktiviteler gerçekleştirmekte ve üyelerinin refahını artıracak düzenlemeler yapabilmektedir. (NZPI, 2002, p. 5).

YZPK'nın sekiz ayrı bölümden oluşan üyelik sınıflandırması bulunmaktadır. Bunlar, tam üyelik, mezun üyeliği (planlama eğitimini tamamlamışlar), teknisyenler, kurumsal üyelik, öğrenci üyeliği, emekli üyelik, onursal üyelik ve aktif olmayan üyeliktir. Her bir üyelik sınıflandırması belirli koşulları gerektirmektedir. Ayrıca, son dört üyelik dışındaki sınıflandırmaya yurt dışından da üye kabul edilebilmektedir. (NZPI, 2002, p. 7)

Kurum, konsey tarafından yönetilmektedir. Konseyin üyeleri arasında ise, başkan, başkan yardımcısı, öğrenci/mezun üyelikten bir kişi ve sekiz konsey üyesi bulunmaktadır ki, bu sekiz kişiden biri onursal üyelik sınıflandırması içinden seçilmektedir. (NZPI, 2002, p. 20)

Öte yandan Konsey, oluşumundan hemen sonra ‘*yıllık genel toplantı*’yı yapmakla görevlendirilmiştir. Yıllık genel toplantıda ise denetçiler belirlenmekte ve çeşitli komiteler oluşturulmaktadır. Ayrıca bu toplantıda yine planlama sektörü düzenleyici kuralları belirlenmekte, politikalar oluşturulmakta ve Konsey tarafından “*yıllık rapor*” sunulmaktadır. (NZPI, 2002, p. 23-26).

Kurumun planlama anlayışına bakıldığında ise kurumca yapılan tanımın oldukça kapsamlı olduğu görülmektedir; “*Planlama, sürekli ve çok yönlü bir süreç olup, Waitangi Barışı sonunda oluşan formülasyon, uygulama ve yönetim planlarını da yeniden inceleyerek, kamusal ve ortak politikalar ile yerel, bölgesel ve ulusal düzlemlerdeki şu önerileri de, toprak, su ve hava kaynakları, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişim ve doğal ve değiştirilmiş (modified) çevrenin yönetimi, içermektedir.*” (NZPI, 2002, p. 4). Bir başka ifadeyle, YZPK planlamayı, Yeni Zelanda’nın doğal ve fiziksel kaynaklarının uzun dönemli yönetimi ve geliştirilmesi için en önemli araç olarak görmektedir. Nitekim ülkede planlar yapılırken, çevresel standartların, ekolojik sistemin korunması ve gözetilmesi gereken en temel konuların başında geldiği bu yöndeki vurgunun sıklığından da anlaşılmaktadır.

2.2.YZPK’nın İlkeleri

Ülkedeki planlama uzmanları, kamu kurumları (government departments), yerel yönetimler, kamu ve özel sektör kuruluşları, küçük işletmeler ve bireysel vatandaşlardan oluşan bir dizi kamu ve özel sektör kişi ve kuruluşuna hizmet sunmaktadırlar. (NZPI, 2000-01, p. 7) Bu ülkede planlama bir disiplin olarak kabul edilmekte ve planlama uzmanları şu hizmetleri sunmaktadırlar;

- ✓ Stratejik planlama (kurumsal planlamayı da içerir),
- ✓ Alan planlama,
- ✓ Bölge planlama,
- ✓ Merkezi hükümete yönelik karar alma, araştırma yapma,
- ✓ Kaynak ayırma uygulamaları ve çevre etki değerlendirmesi,
- ✓ Doğal kaynak planlama (su, hava ve toprak kaynakları),
- ✓ Politika geliştirme,
- ✓ Uyuşmazlık çözüme, görüşme ve arabuluculuk hizmetleri,
- ✓ İlan ve tanıtım hizmetleri,
- ✓ Halka başvurma,
- ✓ Arazi birleştirme, ayrıştırma ve proje hazırlama,
- ✓ Kırsal planlama,
- ✓ Ulaşım ve trafik planlama,
- ✓ Yer in ve projenin fizibilite değerlendirmesi,
- ✓ Eğlence ve dinlenme alanlarının planlanması,

- ✓ Turizm planlaması,
- ✓ Kent tasarımı,
- ✓ Sosyal araştırmalar ve politika belirleme.

(NZPI, 2000-01, p. 8)

Öte yandan YZPK, planlama uzmanlarının mesleklerini ifa ederken uyması gereken çeşitli ilkeler üzerinde sıkı bir şekilde durmakta ve aşağıdaki yönergeyi dikkatlice uygulamaktadır;

- ✓ Planlama uzmanlarının kamuya olan sorumluluğı:
 1. Bir plancı, çağdaş planlama felsefesinden, uygulama ve tekniklerinden haberdar olmalıdır.
 2. Bir plancı, planın çevresel, sosyal ve ekonomik sonuçlarına özellikle dikkat etmelidir.
 3. Bir plancı, planın yüksek çevre standartları ile çıktılar konusunda ihtiyaçlarını belirlemeli ve bunları geliştirmelidir.
 4. Bir plancı, kamuya tam, açık ve kesin bilgi sağlayabilmelidir.
 - ✓ Planlama uzmanlarının meslektaşlarına karşı sorumluluğı:
 1. Bir plancı, uzmanlık ciddiyeti içinde ve kurumun ismine yakışır tavırlar sergilemelidir.
 2. Diğer uzman plancılarla iyi ilişkiler geliştirmelidir. Bunlara karşı centilmenlik dışı davranışlardan kaçınmalıdır.
 3. Bir plancı, meslektaşları ile bilgi ve deneyim paylaşımına giderek, planlama bilimine katkı sağlamalıdır.
 4. Planlama öğrencileri ile genç plancıların eğitimine katkı sağlamaya çabalamalıdır.
 5. Diğer uzmanları karalayacak reklam veya yayın faaliyeti gerçekleştirilemez.
 - ✓ Planlama uzmanlarının müşterilere ve işverenlere karşı sorumluluğı:
 1. Bir plancı, tüm profesyonel çalışmalarını, güvenilirlik içinde ve eşitlikçi, sadakat ve nesnel duygular taşıyarak gerçekleştirmelidir.
 2. Bir plancı, haksız taleplerde ve yanlış davranışlarda bulunarak yersiz hiçbir kararın alınmasını sağlayamaz.
 3. Bir plancı, kararını etkileyecek hiçbir maddi teklifi kabul edemez.
 - ✓ Planlama uzmanlarının kişisel sorumluluğı:
 1. Bir plancı, uygun gerçek durumları araştırmaya çalışmalı ve tarafsızlığını sürdürmeli ve asla gerçek profesyonel düşüncelerinin aksine olan tavsiye ve kanıtları meslektaşlarına vermemelidir.
 2. Bir plancı, profesyonel rekabetin gerektirdiğı yüksek standartlara ulaşmayı çabalamalıdır.
 3. Bir plancı, kariyeri boyunca eğitimine önem vermeli, planlama uygulama ve teknikleri konusundaki gelişmeleri izlemelidir.
- (NZPI, 2000-01, p. 5-6)

Sonuç

21.yüzyılda, gelişmiş ülkelerin, uluslararası örgütlerin ve çok uluslu şirketlerin plan (stratejik plan) kavramına verdikleri önemin giderek arttığı görölmektedir. Yeni Zelanda da bu ülkelerdendir. Ülke eski bir İngiliz sömürgesi olarak İngiliz sisteminin nüfuzu altında kalmış ve yapısal olarak bu ülkeyle organik bağılar geliştirmiştir. 1984 yılında yeni bir iktidarla birlikte gelen sürdürülemez ekonomik yapı, ülkede bir krize neden olmuş ve yeni iktidar bu krizi atlatabilmek için ülkede çok yönlü reform çabasına girişmiştir. Üstelik bu denli köklü olan reformların sonraki hükümetler tarafından da desteklendiğı görölmektedir. Bir başka deyişle, farklı siyasi yelpazedeki partiler reformlara aynı duyarlılıkla sahip çıkmış ve

reformların yerleşmesini sağlamıştır. Öyle ki OECD, bu ülkedeki reformların başarıya ulaştığını dahi kabul etmektedir.

İşte bugün Yeni Zelanda, kamu yönetimi reformu çabası içinde ancak piyasacı bir yaklaşımı benimsemiş ve bu yönde en ileri adımları atmış bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sistemde, kurumlar arası alışverişe ilişkin kuralların resmileştirildiği performans anlaşmaları, belli süreli sabit fiyatlı anlaşmalar gibi kurum içi ve kurumlar arası anlaşmalardan oluşan bir sözleşmeler ağı, sistemin en kilit noktasını oluşturmaktadır. Sözleşme temeline dayanan bu ilişkileri kurumsallaştırmak amacıyla da bazı yapısal ve işlevsel değişiklikler yapılmıştır. Bakanların hizmet alımında tam bir serbesti içinde hareket ettikleri görülmektedir. Bunun için kendi kurumlarından ya da başka bir yerden hizmet alabilme olanağı getirilmiştir. Üretilmesi beklenen çıktılar önceden belirlenmiş olup belirli standartlara bağlanmıştır. Uygulama ise sürekli denetlenmiştir. Özelleştirme bu süreçte en temel uygulamadır. Temel bir yasal düzenlemeyle birlikte kamu kurumları ticarileştirilmiş sonra da en önemlileri özelleştirilmişlerdir.

Ülke incelemeleri ya da karşılaştırma yöntemi, karşılaştırmaya konu iki ülkenin benzer ve farklılıklarını göstermesi, iyi ya da kötünün değerlendirilmesi bakımlarından önemlidir. Bir süredir Yeni Kamu Yönetimi reformlarından etkilenen Türkiye'nin, Anglosakson modelin nüfuzu altında olan Yeni Zelanda örneğini incelemesi gerekmektedir. Çünkü Yeni Zelanda, benzer reformları aktaran ve uygulayan bir ülke olması nedeniyle ders çıkarılabilir niteliklere sahiptir. Bir diğer deyişle Yeni Zelanda Anglo-Sakson dünyadan etkilenerek yaklaşık aynı zamanlarda benzer bir kamu yönetimi dalgasının içine girmiştir. Bu ülkenin merkezi ve yerel yönetimler reformları, reform direnci, uyuncu, çıktıları ve nihayet performans süreci üzerinden izlemek ve dersler çıkarmak adına ve rasyonalite gereğince yukarıda ele alınmış ve planlama kurumu bağlamında gidişatın gösterilmesi ve değerlendirilmesine çalışılmıştır. Türk karar verici, uygulayıcı ve akademisyenlerinin Yeni Zelanda deneyimine bu gözle bakmaları idari reform transferi bakımından daha sağlıklı sonuçlar alınmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

Avaner, T. (2018). *Reformun Antropolojisi Kamu Yönetiminde Bağımlılık Sorunu*, Ankara, Gazi Kitabevi.

Department of the Prime Minister and Cabinet (DPMC). Retrieved from <https://dPMC.govt.nz/>, on (22.03.2019)

Dışişleri Bakanlığı, Erişim Tarihi: 22.03.2019, <http://www.mfa.gov.tr/yeni-zelanda-kunyesi.tr.mfa>,

DPT (2000). *Kamu Yönetiminin İyileştirilmesi ve Yeniden Yapılandırılması ÖİK Raporu*, Sekizinci BYKP Yayın No: DPT: 2507-ÖİK: 527, Ankara.

Gray, J. (1999). *Sahte Şafak: Küresel Kapitalizmin Aldatmacaları*, çev. Gül Çağalalı Güven, Om Yayınevi, İstanbul.

Hazine ve Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, BUMKO, Erişim Tarihi: 22.03.2019, <http://www.bumko.gov.tr/TR,2559/yeni-zelanda.html>

Holmes, W., Wileman, T. (1995). *Toward Better Governance - Public Service Reform in New Zealand (1984-94) and its Relevance to Canada*, Office of the Auditor General of Canada, Retrieved from <http://siteresources.worldbank.org/EXTFINANCIALMGMT/Resources/313217-1196229169083/4441154-1196275288288/4444688196275323246/TowardBetterGovernance-PublicServiceReform-NZ-Canada.htm>, on (24.03.2019)

Karasu, K. (2009). İngiltere’de Kamu Yönetimi, *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*, (yay.haz.) Koray Karasu, İmge Kitabevi, 2.baskı, s.169-312.

New Zealand (Nz’s) Local Government, Local Government New Zealand, Retrieved from <http://www.lgnz.co.nz/nzs-local-government/>, on (24.03.2019)

Ministry for Culture and Heritage (MCH), New Zealand, ‘The Treaty in brief’, Retrieved from <https://nzhistory.govt.nz/politics/treaty/the-treaty-in-brief>, on (23.03.2019)

New Zealand Planning Institute (NZPI) (2000). *Guide To Planning Consultants*, 2000-01.

New Zealand Parliament (NZP), Retrieved from <http://www.parliament.govt.nz/>, on (22.03.2019)

New Zealand Parliamentary Counsel Office (2002). Local Government Act 2002, Retrieved from <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2002/0084/167.0/DLM170873.html>, on (24.03.2019)

New Zealand Planning Institute (NZPI) (2002)., *Constitution 2002 Regulations 2002*, Retrieved from <http://www.nzplanning.co.nz/>, on (24.03.2019)

New Zealand Planning Institute (NZPI), Established in 1949, NZPI is Committed to Empowering Planners and Promoting Planning Excellence throughout New Zealand. Retrieved from https://www.planning.org.nz/Category?Action=View&Category_id=604, on (22.03.2019)

OECD (1999). *Government Reform: Of Rules and Functions of Government and Public Administration*, New Zealand- Country Paper.

- OECD (1977). *Issues and Developments in Public Management, Survey 1996-1997*.
- OECD (1977). *New Zealand, Economic Surveys*, July.
- OECD (1990). *Public Management Developments Survey-1990*, OECD, PUMA, p. 78-83.
- Özer, M. A. (2005). Günümüzün Yükselen Değeri: Yeni Kamu Yönetimi, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 59, Ekim-Aralık, s.3-46.
- Özer, M. A. (2005). *Yeni Kamu Yönetimi*, Platin Yayınevi.
- Ticaret Bakanlığı, Erişim Tarihi: 22.03.2019, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/avusturalya/yeni-zelanda/ulke-profil/genel-bilgiler>
- Yılmaz, H. H. (1999). *Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması: Yeni Zelanda Örneği*, DPT.
- Yılmaz, O. (2002). Bir Kamu Yönetimi Reformu İçin Strateji Seçenekleri, *Planlama Dergisi*, Özel Sayı – DPT'nin Kuruluşunun 42.Yılı, DPT, s.21-29.
- Yılmaz, O. (2001). *Kamu Yönetimi Reformu: Genel Eğilimler ve Ülke Deneyimleri*, DPT.

Majör Merkez Bankalarının Para Politikası Yaklaşımları: 2008 Küresel Finans Krizi ve Avrupa Borç Krizi Üzerine Bir Deneme

Burak SERTKAYA *

Geliş Tarihi (Received): 25.03.2019 – Kabul Tarihi (Accepted): 17.04.2019

Öz

Küresel finans krizi sonrasında merkez bankaların para politikalarında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Kriz öncesi dönemde yalnızca fiyat istikrarına odaklanan merkez bankaları, krizle birlikte finansal istikrarı da dikkate almıştır. Diğer taraftan merkez bankalarının para politikası için kullandığı araçlar sınırsız değildir. Özellikle, küresel finans krizinin Avrupa borç krizine dönüşmesi ile birlikte, gelişmiş ülke merkez bankaları reel ekonomiyi yeniden canlandırmak için geleneksel olmayan para politikalarına başvurmuştur. Bu kapsamda gelişmiş ülke merkez bankaları, faiz oranlarını agresif bir şekilde düşürerek politika faizlerini sıfır seviyelerine indirmiştir. Böylece geleneksel olmayan para politikaları uygulamaları ile merkez bankaları bilançoları genişlemiş ve parasal taban büyük ölçüde arttırılmıştır. Merkez bankalarının bu noktadaki amacı daralan küresel talebe bağlı olarak deflasyon sürecinden çıkmaya çalışmak olmuştur. Bu çalışmada, Amerikan Merkez Bankası, Avrupa Merkez Bankası, İngiltere Merkez Bankası ve Japonya Merkez Bankası'nın para politikaları uygulamalarına ve sonuçlarına değinilmiştir. Çalışmadaki diğer bir amaç ise küresel kriz sonrası para politikalarının etkinliğine yönelik tartışmalara dikkat çekmektir.

Anahtar Kelimeler: *Küresel Finans Krizi, Avrupa Borç Krizi, Majör Merkez Bankaları, Para Politikası*

JEL Sınıflaması: *E520, E580, G010*

* Arş. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, buraksertkaya@yahoo.com
orcid.org/0000-0001-9551-3439

Monetary Policy Approaches of Major Central Banks: An Essay on the 2008 Global Financial Crisis and the European Debt Crisis

Abstract

In the aftermath of the global financial crisis, major transformations in the monetary policies of central banks were experienced. Central banks, focusing only on price stability in the pre-crisis period, have also taken into account financial stability with the crisis. On the other hand, the tools used by the central banks for monetary policy are not unlimited. In particular, with the transformation of the global financial crisis into the European debt crisis, the central banks of the developed countries have resorted to unconventional monetary policies to revitalize the real economy. In this context, the central banks of developed countries have lowered their policy rates to zero by aggressively lowering the interest rates. Thus, with the implementation of unconventional monetary policies, the balance sheets of central banks expanded and the monetary base was greatly increased. The purpose of the central banks at this point was to try to get out of the deflation process due to the shrinking global demand. In this study, the monetary policy applications and results of the Federal Reserve Bank, The European Central Bank, The Bank of England and the Bank of Japan were discussed. Another aim of the study is to draw attention to the discussions on the effectiveness of the monetary policies after the global crisis.

Keywords: *Global Financial Crisis, European Debt Crisis, Major Central Banks, Monetary Policy*

JEL Classification: *E520, E580, G010*

Giriş

Finansal piyasalardaki entegrasyona bağlı olarak, ülkeler arasında ekonomik bağımlılığın ve koordinasyonun artması ekonomi politikalarını daha seçici hale getirmiştir. Bununla birlikte ülkeler arasındaki artan bağımlılık, finansal piyasalarda ortaya çıkan herhangi bir kırılganlığın başka ekonomilere bulaşmasını daha kolay hale getirmiştir. Özellikle merkez bankalarının genişleyen rolleri ekonomilerde daha aktif hale gelmesine neden olmuştur. Sermaye piyasalarının gelişmesi ve finansal piyasalar arasında artan entegrasyon, bu noktada merkez bankacılığına yeni yaklaşımlar getirmiştir.

2008 Küresel Finans Krizi sonrası dünyada birçok ülkenin parasal otoriteleri krizin yıkıcı etkilerini azaltmaya çalışmışlardır. Küresel finans krizinin Avrupa'ya sirayet etmesi ve sonrasında Avrupa'nın bir borç krizi sarmalına girmesi, gelişmiş ülke merkez bankalarının bir takım parasal önlemler almasına neden olmuştur. Krizin etkilerini yok etmek için öncelikle gelişmiş ülke merkez bankaları faiz oranları kanalından hareket ederek ekonomiye müdahalede bulunmuştur. Bu çerçevede FED (Federal Reserve Bank), ECB (European Central Bank), BOJ (Bank Of Japan) ve BOE (Bank Of England) gibi majör merkez bankaları geleneksel para politikası kapsamında faiz indirimine gitmiştir. Majör merkez bankalarının bu noktada temel amacı, daralan küresel ekonomik talebi yeniden canlandırmak ve deflasyon sürecinden çıkmaktır. Ancak majör merkez bankaları faiz oranlarını sıfır düzeyine çekmesine rağmen ekonomik iyileşme yeterince sağlanamamıştır. Geleneksel para politikalarının sınırlarına ulaşması, majör merkez bankalarını yeni politika arayışlarına itmiştir. Bu çerçevede söz konusu ülkeler geleneksel olmayan para politikaları uygulamalarına başvurarak önemli ölçüde finansal varlık alımına gitmiş ve piyasaya likidite desteği sağlamıştır. Likidite desteği sağlama şekli merkez bankaları arasında farklılık gösterse de temelde merkez bankaların bilançolarındaki varlıkların kompozisyonu önemli ölçüde değişmiştir.

Küresel finans krizi sürecinde majör merkez bankaları kuralsız bir şekilde krizin yıkıcı etkilerini önleme çabası içine girmiştir. Ancak kriz sonrası, faiz oranlarında önemli değişikliklere gidilmesine karşın etkin bir sonuç alındığına yönelik tartışmalar hala devam etmektedir. Nitekim bir takım ülkeler[†] negatif faiz uygulamasıyla krizin etkilerini bertaraf etme yoluna gitmesine rağmen kriz süresince uygulanan düşük faiz politikası kendisinden beklenen etkiyi tam olarak gösterememiştir. Bu çerçevede bu çalışmada, ilk bölümde küresel finans krizinin çıkışına ve

[†] Avrupa Merkez Bankası (ECB), Japonya (BOJ), Danimarka, İsviçre, İsveç

etkilerine değinilmiştir. İkinci bölümde, krizin Avrupa'da bir borç çıkmazına dönüşümü ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise majör merkez bankalarının küresel krize cevabı ve geleneksel olmayan para politikası uygulamalarına değinilmiştir. Son olarak, geleneksel olmayan para politikaları ve bu politikaların etkinliği tartışılmaya açılmış ve değerlendirilmiştir.

1. Küresel Finans Krizi ve Krizin Küresel Yansımaları

2007 yılının ortalarında ABD'de ortaya çıkan mali çalkantı 2008 yılının sonlarına doğru küresel finans krizine dönüşmüştür. Çıkış noktası riskli konut kredilerine dayanan küresel kriz sonrasında özellikle ABD'de, birçok finansal kuruluş büyük mali sıkıntıya girdiğinden ya iflas etmiş, ya el değiştirmiş ya da devletleştirilmiştir.

Yüksek risk içeren ve subprime (eşik-altı) krediler olarak da bilinen ipoteekli konut kredileri krizin başlamasında önemli rol oynamıştır. Küresel finans krizi öncesinde ABD merkez bankasının genişlemeci para politikasının bir sonucu olarak politika faiz oranları sürekli azalmıştır. Böylece, finansal kurumların borçlanma maliyetleri düşmüş ve sahip olduğu fon fazlalığını konut kredilerine yöneltmişlerdir. Fakat ABD bankaları, yüksek risk içeren ancak yüksek kar sağlayan subprime kredilerini orantısız şekilde dağıtmışlardır. Bu şekilde subprime kredilerinin büyük bir bölümü düşük geliri olan ve geri ödeme gücü zayıf olan gruplara verilmiştir. Diğer ifadeyle söz konusu faktörler bankaların daha düşük kredi notu alan hane halkına subprime kredileri sunmasını mümkün kılmıştır. Diğer taraftan subprime kredilerindeki artışla birlikte riskli kredilerden kaynaklı alacakların büyük bir kısmı menkul kıymetleştirilmeye başlanmıştır. Nitekim FED'in faizleri yükseltmesi neticesinde 2007 yılının ortalarından itibaren subprime mortgage kredilerinin geri ödenmesinde büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun üzerine likidite problemi içine giren finansal kurumlar yükümlülüklerini yerine getirememiştir. Diğer yandan finansal piyasalardaki yüksek kaldıraçlar, kredilerin önemli ölçüde genişlemesi, gizli bilanço dışı yükümlülükler gibi sorunlar krizin çıkmasında rol oynayan temel etmenlerdir (Dabrowski, 2009, ss.7-12; Mishkin, 2012, ss. 373-383). Sonuçta varlığa dayalı menkul kıymetler, bugün hala etkileri devam eden küresel krizin ana nedenlerinden birisi olmuştur. Aşırı değerlendirilen varlık fiyatları sonucu oluşan panik ortamında ani varlık satımları görülmüş ve piyasalardaki çalkantı diğer birçok ülkeye bulaşmıştır.

ABD ekonomisindeki GSYİH büyümesi 2008 yılının üçüncü çeyreğinde yıllık bazda yüzde -1,3 oranında gerilemiştir. Söz konusu gerileme, ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndan bu yana en kötü ekonomik daralmasıdır. ABD'de Reel GSYİH, 2008'in dördüncü çeyreğinde ve 2009 yılının ilk

çeyreğinde yıllık bazda sırasıyla -5,4 ve yüzde -6,4 oranlarında gerilemiştir. İşsizlik oranı 2009'da yüzde 10 seviyelerini aşmıştır. Aynı şekilde dünya ekonomik büyümesi yaşanan durgunlukta gerilemiştir. Küresel büyüme 2008 yılının dördüncü çeyreğinde yıllık yüzde -6,4 oranında ve 2009 yılının ilk çeyreğinde yüzde -7,3 oranında düşmüştür (Mishkin, 2011, ss. 59-60).

Kriz, başta kredi piyasaları olmak üzere borsalarda çöküntüye neden olmuş ve çok sayıda firmanın ödeme gücü çökmesine yol açmıştır. Küresel finans krizi ABD'de ortaya çıkmasına rağmen birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin finans ve reel piyasalarını derinden etkilemiştir. Özellikle ülkelerin borsaları önemli oranda değer yitirmiş ve risk primleri yükselmiştir. Bundan dolayı, öncelikli olarak krize uğrayan ülkelerin reel ekonomik büyümesi yavaşlamış ve işsizlik oranları yükselmiştir. Küresel krizden çıkmak için başta IMF, Dünya Bankası, FED, Avrupa Merkez Bankası gibi önemli iktisadi kurumlar ve hükümetler tarafından finansal kurtarma paketleri açıklanmıştır. Özellikle faiz indirimleri ve genişletici maliye politikası gibi tedbirler söz konusu politikaların etkinliğini sorgulamıştır. Krizin Avrupa'ya sirayet etmesi, Avrupa'daki ekonomik sorunları gün yüzüne çıkarmış ve bir Avrupa ülkesinde borç krizine yol açmıştır.

2. Avrupa Borç Krizi

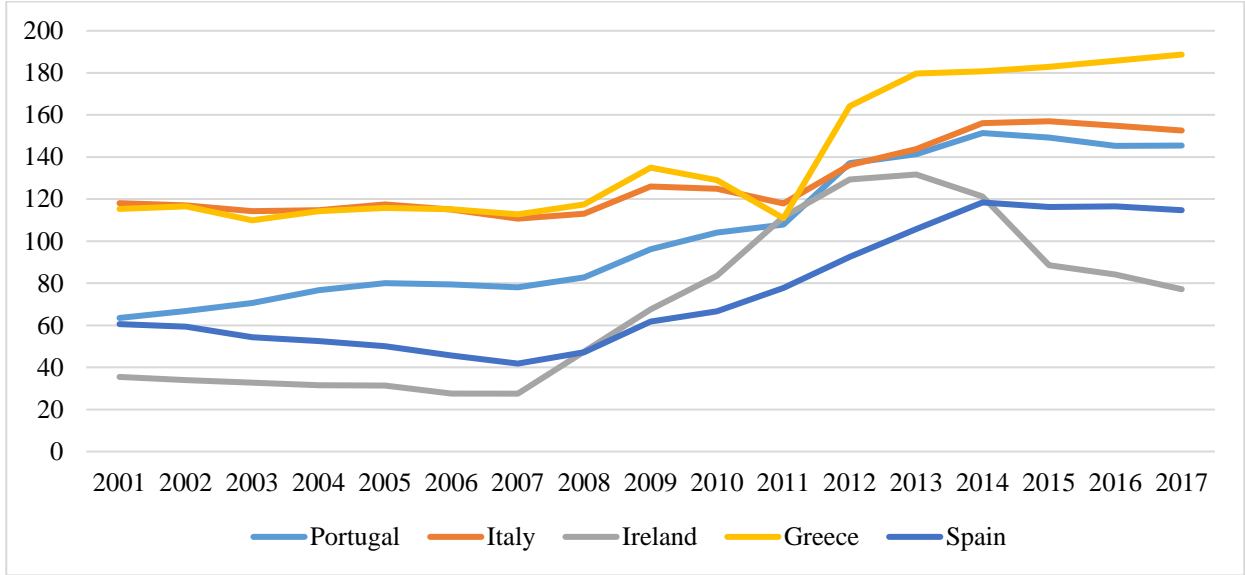
Küresel finans krizi Avrupa ülkelerini daha çok etkilemiştir. Zira gelişmekte olan ülkelerin bilançolarındaki mortgage kredisine dayalı toksik varlıklar[‡], gelişmiş ülkelerinkine göre daha çok değildir. Kriz zamanında Avrupa bankalarının bilançolarındaki söz konusu toksit varlıklar önemli miktarda yer edinmekteydi. Neticede küresel finans krizinden daha çok gelişmiş Avrupa ülkeleri etkilenmiştir. Söz konusu gelişme, sıkıntıda olan Avrupa bankalarının bilançolarındaki varlıkların değerini düşürmüş ve belirsizlikleri arttırmıştır. Diğer yandan Avrupa ülkelerinde görülen belirsizlikler ve bilanço varlıklarındaki düşüşler, daha kırılgan olan Avrupa ülkelerinin borç ödemelerini zorlaştırmış ve krizi bir borç krizi haline dönüştürmüştür.

Küresel krize bağlı olarak ülkelerin kredi notlarının düşmesi, borsalardaki çalkantı, ülke borçlarının ve bütçe açıklarının artması Avrupa borç krizinin temel nedenlerindedir. Özellikle Yunanistan, İzlanda, İrlanda, Portekiz ve İspanya gibi Euro bölgesi ülkeleri, Avrupa borç krizinden yoğun biçimde etkilenmiştir (Arezki vd, 2011, s. 2; Acharya, 2017, ss. 1-7). Avrupa bankalarının ABD piyasasındaki varlığa dayalı menkul kıymet zararlarına maruz kalması, Avrupa ülkelerini en az ABD kadar sarsmıştır. Avrupa borç krizi ve bunun ardından gelen durgunluk kritik öneme

[‡] Önemli oranda değer kaybeden batık finansal varlıklar.

sahiptir. Zira Avrupa bölgesi dünyanın en büyük ekonomik bölgelerinden biridir (Chinn ve Frieden, 2012, s.1). Nitekim 2008 - 2009 yılları boyunca, Avrupa’da devlet borcu hakkında nispeten daha az kaygı bulunmaktaydı. Bunun yerine daha çok, ECB’nin küresel finansal şoku ele almadaki eylemlerine odaklanılmıştı. ECB, diğer majör merkez bankaları ile paralel olarak kısa vadeli faiz oranlarını düşürmüş ve böylece piyasaya Avro cinsinden kapsamlı likidite sağlamıştır. Ayrıca Avrupa bankalarının dolar cinsinden likidite erişimini kolaylaştırmak için döviz takası düzenlemelerine girmiştir (Constancio, 2012, s.116; Lane, 2012, s.55). Krizle birlikte hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranlarındaki düşüşe bağlı olarak ekonomik durgunluk yaşanmıştır. En başta Yunanistan olmak üzere; İspanya, İtalya, İrlanda, Belçika ve Portekiz gibi daha birçok ülke borç sarmalı içine girmiştir. Kriz sürecinde daralma yaşayan ekonomiler için birçok kurtarma paketi açıklanmış ve söz konusu ülkelerin krizden çıkması sağlanmaya çalışılmıştır.

Grafik. 1. (PIIGS) Ülkelerinin Toplam Kamu Borçları/GSYİH

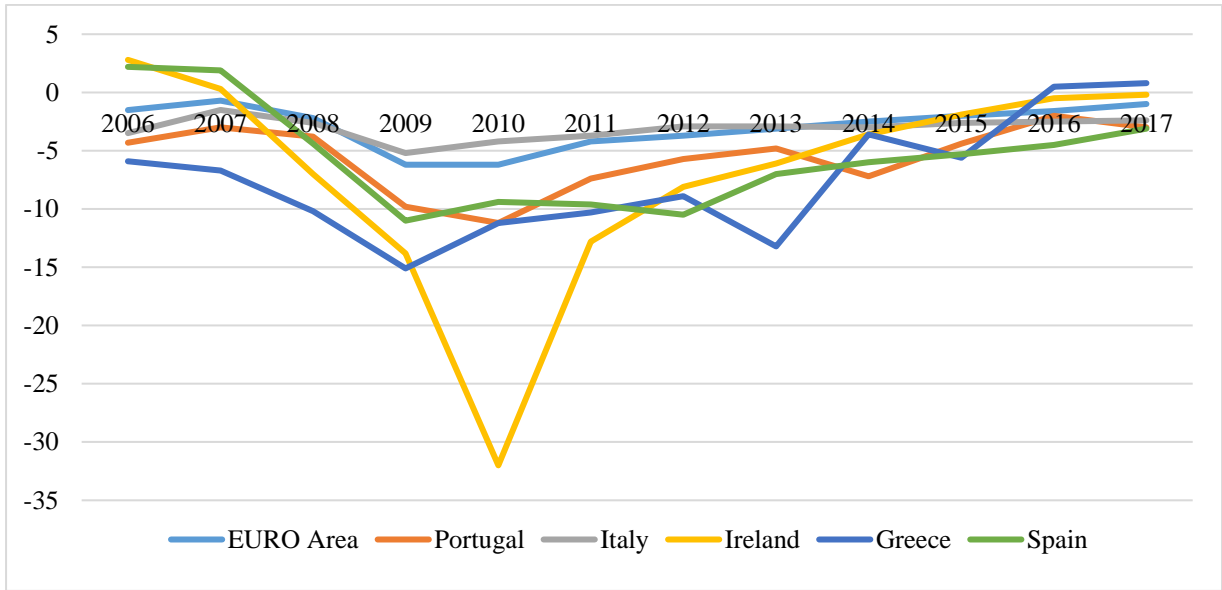

Kaynak: OECD

Küresel finans krizinin AB’ye olan etkisini, özellikle kamu maliyesine ilişkin rakamlarda açıkça görebiliriz. Toplam kamu borcunun GSYİH oranına bakacak olursak, birçok Avrupa Birliği ülkesinin Maastricht Kriterlerine uymadığı görülür. Maastricht kriterlerine göre Kamu Borç Stoku/GSYİH oranının yüzde 60’ı geçmemesi gerekmektedir. Aynı şekilde Bütçe Açığı/GSYİH oranı da %3’ü geçmemelidir (Dabrowski, 2009, ss.15-18; Wood, 2012, s. 33). Grafik.1’de de görüleceği üzere, krizin yoğun olarak hissedildiği Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan ve İspanya

(PIIGS) gibi ülkelerde Kamu Borç Stoku/GSYİH oranı küresel finans kriziyle birlikte yaklaşık iki katına çıkmıştır. Borç krizinin yoğun olarak hissedildiği PIIGS ülkelerinde Yunanistan, oransal olarak en fazla kamu borç stokuna sahip ülke konumundadır. İrlanda'nın ise son yıllarda toplam kamu borcunun/GSYİH'ya oranında gerileme görülmüştür. Buna rağmen söz konusu oranın PIIGS ülkeleri için hala yüksek seyrettiği söylenebilir. Dolayısıyla başta PIIGS ülkeleri olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde sürekli artış gösteren kamu borçları ve bütçe açıkları neticesinde Euro Bölgesi için kamu disiplini sağlamaya yönelik oluşturulan Maastricht kriterlerinin önemsenmediği görülmüştür. Özellikle Almanya ve Fransa gibi merkez ülkelerin diğer ülkelerin uyguladığı kriterleri görmezden gelmeleri bu durumun oluşmasında etkili olmuştur.

Grafik. 2. (PIIGS) Ülkeleri ve Avrupa Birliği'nin Bütçe Açıkları/GSYİH

Kaynak: Eurostat

Sonuç olarak ortaya çıkan yüksek düzeyde kamu açıkları PIIGS ülkelerini, Avrupa'nın geri kalanındaki bankalara büyük oranda borçlu kılmıştır. Bu şekilde, ülkelerin artan kamu borcu ve bütçe açıkları küresel finans kriziyle birlikte sürdürülemez boyutlara ulaşmıştır (Roubini, 2012, s.293). Bağımsız bir para politikası yürüten ECB'nin kriz süresince, birlik içerisindeki farklı ülke ekonomilerindeki farklı ekonomik gelişmeler için yürüttüğü ekonomi politikalarının başarılı olduğu söylenemez. Özellikle, birlik içerisinde para ve maliye politikalarında görülen uyumsuzluk, ekonomi politikalarının uyumlaştırılmasını zorlaştırmış ve sürecin borç kriziyle sonuçlanmasına neden olmuştur. Bu türden ekonomik gelişmeler hükümetleri piyasaya daha çok müdahil kılmıştır. Nitekim mali çalkantı yaşayan ülkelerin risklilik düzeyi artmış ve söz konusu durum bono

spread'lerinin genişlemesine yol açmıştır. Spread'lerde görülen artış dış borç maliyetlerini yükseltmiş ve bu da gerekli finansman teminini zorlaştırmıştır. Tüm bu gelişmeler karşısında piyasalardaki çalkantı durmamış ve Merkez bankaları piyasada aktif bir oyuncu rolüne bürünmüştür.

3. Majör Merkez Bankalarının Küresel Krize Tepkisi

2008 küresel finans krizinden bu yana hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke merkez bankaları bilançolarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Gelişmiş ülke merkez bankaları bu noktada daha belirgin bir rol oynamıştır. Özellikle ABD, İngiltere, Japonya ve Avrupa Birliği gibi paraları rezerv para olma özelliği gösteren gelişmiş ülkelerin merkez bankaları, kriz sırasında ve sonrasında piyasalara agresif biçimde müdahale ederek krizin etkilerini hafifletmeye çalışmıştır.

Merkez bankaları kısa vadeli faiz oranlarını üzerinden, borçlanma senetlerini alıp satarak para politikası uygularlar. Bu alım satım işlemleri hem kısa vadeli faizleri hem de para tabanını değiştirir (ekonomideki para ve banka rezervlerinin miktarı). Örneğin, bir merkez bankası para tabanını esasen iki yolla genişletebilir: piyasadan tahvil satın almak veya piyasaya tahvil satmak. Tahvil almak, halkın tahvillerini azaltır ve ekonomideki döviz ve banka rezervlerini artırır. Bu geleneksel para politikası, ekonomiyi varlık fiyatları (faiz oranları dahil) ve kredi kanalı yoluyla etkiler. Böylece merkez bankaları kısa vadeli menkul kıymetler satın alarak, para tabanını genişletme yoluna gidebilirler. Düşük faiz oranlarına bağlı olarak varlık fiyatlarının yükselmesi ve hisse senedi fiyatlarının artması, sonrasında tüketimi ve yatırımları uyarabilir. Bununla birlikte, kısa vadeli menkul kıymetlerin satın alınmasına bağlı olarak faiz oranlarının sıfır seviyelerine inmesi hane halkını daha çok borçlanmaya ya da yatırım yapmaya teşvik etmeyebilir. Diğer bir deyişle para tabanının tek başına artması tüketimin ve yatırımların uyarılması için yeterli değildir. Hane halkı bu durumda tasarruflarını ekonomiye kanalize etmemeyi tercih edecektir. Böylece parasal bir genişleme faiz oranlarını daha fazla düşüremeyecek ve bu durumda para politikası işlevsiz kalacaktır. Likidite tuzağı olarak adlandırılan böylesi bir durumda merkez bankalarının yalnızca para miktarını genişletmek veya faiz oranlarına odaklanarak ekonomiyi canlandırması beklenemez (Fawley ve Neely, 2013, ss.53-54).

Hem küresel finans krizinin hem de Avrupa Borç Krizi'nin yıkıcı etkilerini azaltmak amacıyla merkez bankaları geleneksel para politikası kuramı çerçevesinde öncelikle faiz indirimlerine gitmiştir. Ancak söz konusu önlemlerin yeterli olamaması sonucunda, majör merkez

bankaları niceliksel gevşeme (Quantitative Easing) olarak da bilinen politikaya yönelmişlerdir (Mishkin, 2011, ss.58-60; Vural, 2013). Quantitative Easing (QE) programı çerçevesinde majör merkez bankaları bankalara borç verme ve enflasyonu artırmayı amaçlayan programlar sürdürmüştür. Majör merkez bankaları, (QE) programına devlet tahvili alarak başlamıştır. Söz konusu bankaların bilançoları bir dereceye kadar, ipoteğe dayalı menkul kıymetler ve yatırım amaçlı şirket tahvilleri gibi diğer menkul kıymetleri içermekteydi. Piyasaya yüklü miktarda likidite sağlayan ve geleneksel olmayan para politikası önlemleri olarak da bilinen bu yöndeki politikaların temel amacı ekonomiye para enjekte edip toplam harcamaları yeniden arttırmaktır. Merkez Bankası bunu özel sektörden finansal varlık satın alarak yapmaktadır. Ne var ki, FED'in uygulamaya koyduğu (QE)₁ ve (QE)₂ varlık alım programları finansal sistem aracılığı ile reel ekonominin canlandırılmasında başarılı olamamıştır. Her (QE) programında artan miktarda yeni varlık alım programı uygulanması öngörülmüştür. Ancak iktisadi faaliyetlerdeki canlanma kısmen de olsa kendini (QE)₃ programında göstermiştir (Shiratsuka, 2010, ss. 80-84; Peersman, 2011, s. 6; Joyce vd. 2012, ss. 272-274; Bauer ve Neely, 2013, s.1). Tüm bu gelişmeler FED'in bilançosunu neredeyse 4 katına çıkartmıştır. Nitekim 2008 - 2014 arasında, 3 kez (QE) programı uygulayan FED son zamanlarda bilançosunu azaltmaya başlamıştır. 2014 yılının sonlarında ise net varlık alımlarını durdurmuş ve ekonomik toparlanmanın yeterince güçlü olduğunu belirtmiştir.

Küresel ölçüde etkili olan dört majör merkez bankası (QE)'i kavramsallaştırma ve uygulama konusunda farklılıklar göstermiştir. Özellikle finansal krizin yoğun olarak yaşandığı dönemlerde söz konusu merkez bankalarının krize verdikleri tepkiler, hem hız hem de kapsam bakımından benzersizdir. Önce 2000 yılının başlarında Japonya; ardından ABD, İngiltere, Japonya ve Euro bölgesi, 2007-09 mali krizinden sonra daha az geleneksel para politikaları izlemeye başlamıştır. Bu dönemde özellikle BOJ, yıllık % 2'lik enflasyon hedefini kalıcı olarak geçinceye kadar parasal tabanını genişletmeye devam etmiştir (Fawley ve Neely, 2013, s.52; Sheard, 2017, ss.21-22). Merkez bankalarının geleneksel kısa vadeli faiz oranları aracının etkili olmaması, büyük merkez bankalarını normalden daha fazla risk almaya itmiş ve zaman zaman bazı önemli alanlarda fiili piyasa yapıcılara haline dönüştürmüştür.

Tablo. 1. Majör Merkez Bankalarının Krize Karşı Almış Olduğu Önlemler Seti

	FED	ECB	BOJ	BOE
Politika faiz oranlarını çok düşük seviyelere çekmek	x	Defacto	x	x
Finansal kurumlara likidite sağlamak	x	x	x	x
Finansal piyasaların daha geniş kesimlerine doğrudan müdahalede bulunmak	x	x	x	x
Uzun vadeli devlet tahvili alımı	x		x	x
Belirli kurumları desteklemek	x		x	x

Kaynak: Minegishi ve Cournède (2010)

Majör merkez bankalarının krize karşı aldıkları para politikası önlemleri farklı şekilde sınıflandırılabilir. Krize bağlı olarak majör merkez bankaları, politika faizlerini sıfır seviyelerine indirmiştir. Krizin ilk aşamasında merkez bankaları enflasyon endişesiyle faizleri düşürme konusunda isteksiz davransa da krizin derinleşmesiyle politika faizlerini hızlı bir şekilde düşürmeye başlamıştır. Düşük faiz oranları, bankalar için daha düşük fonlama maliyetine yol açması beklenir. Ancak para piyasalarının krizin başlarında işlevsiz hale geldiği söylenebilir. Zira piyasa katılımcıları, karşı taraf riskine karşı oldukça ihtiyatlı davranmış ve birçok bankanın likidite biriktirmesi ile piyasadaki işlem hacmi önemli ölçüde azalmıştır. Dolayısıyla, politika faiz oranlarının art arda düşmesine rağmen para piyasasındaki söz konusu bu karışıklık, para politikası aktarım mekanizmasının faiz kanalını bozmuştur (Minegishi ve Cournède, 2010, ss.8-12).

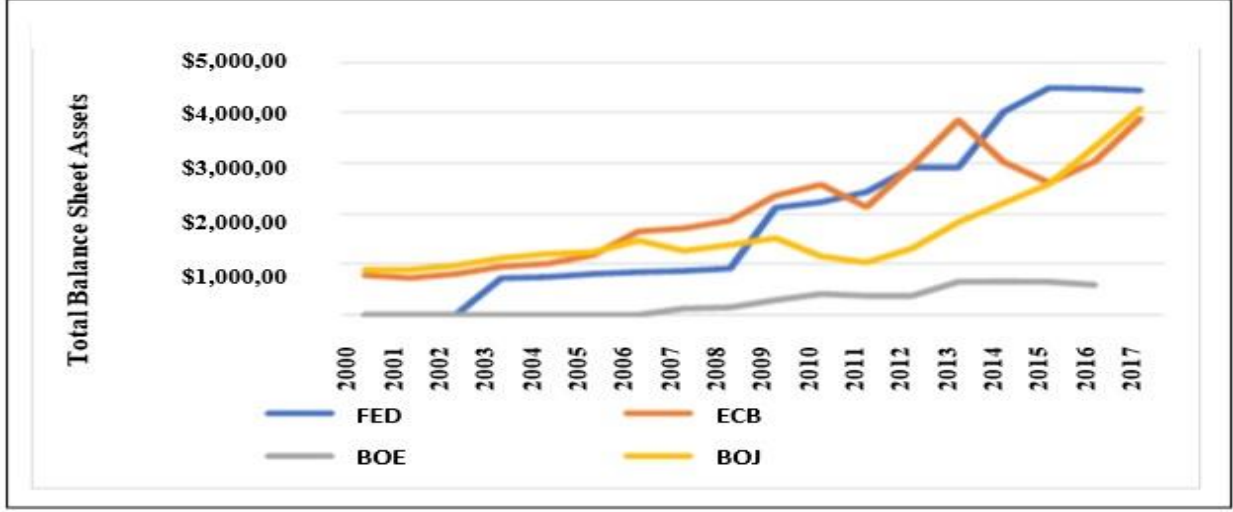
Tablo. 2. Niceliksel Genişlemenin Konsepti

	Programa verilen isim	Varsayılan parasal aktarım kanalı	Bilançonun en fazla odaklanılan kısmı
BOE	Niceliksel genişleme	Para arzında artış	Pasif tarafı
BOJ			
10/2010-3/2013	Varlık satın alımı	Portföyün yeniden denge etkisi	Aktif tarafı
4/2013-	Niceliksel ve niteliksel genişleme	Para arzı/portföyün yeniden dengeleme etkisindeki artış; vadeli ve risk primlerinin düşürülmesi; halkın enflasyon beklentilerini yükselterek reel faiz oranları düşürmek	Aktif ve pasif tarafı
ECB	Genişletilmiş varlık satın alma programı	Faiz oranlarının vade yapısı üzerinde aşağı yönlü baskı	Aktif tarafı
FED	Geniş ölçüde varlık satın alımı	Portföyün yeniden denge etkisi; getiri eğrileri üzerinde aşağı yönlü baskı/vade priminin düşmesi	Aktif tarafı

Kaynak:<https://www.hks.harvard.edu/sites/default/files/centers/mrcbg/programs/senior.fellows/HKSSheardQESTudyGroup23Oct2018.pdf>

Tüm bu gelişmeler majör merkez bankalarının bilanço varlıklarını şişirmiştir. Grafik 3'ten de görüleceği gibi başta FED bilançosu olmak üzere tüm majör merkez bankalarının krizle birlikte bilançoları artmıştır. Özellikle FED ve ECB'nin bilançoları kriz öncesi dönemde yaklaşık 800 milyar dolar seviyelerinde seyrederken, kriz sonrasında yaklaşık 4,5 trilyon dolara ulaşmıştır. Diğer taraftan BOJ'un bilançosu da krizden sonra yaklaşık 4 kat artış göstermiştir. Tüm bu gelişmeler, kriz döneminde majör merkez bankalarının uygulamış olduğu genişletici para politikalarının bir sonucu olarak görülür.

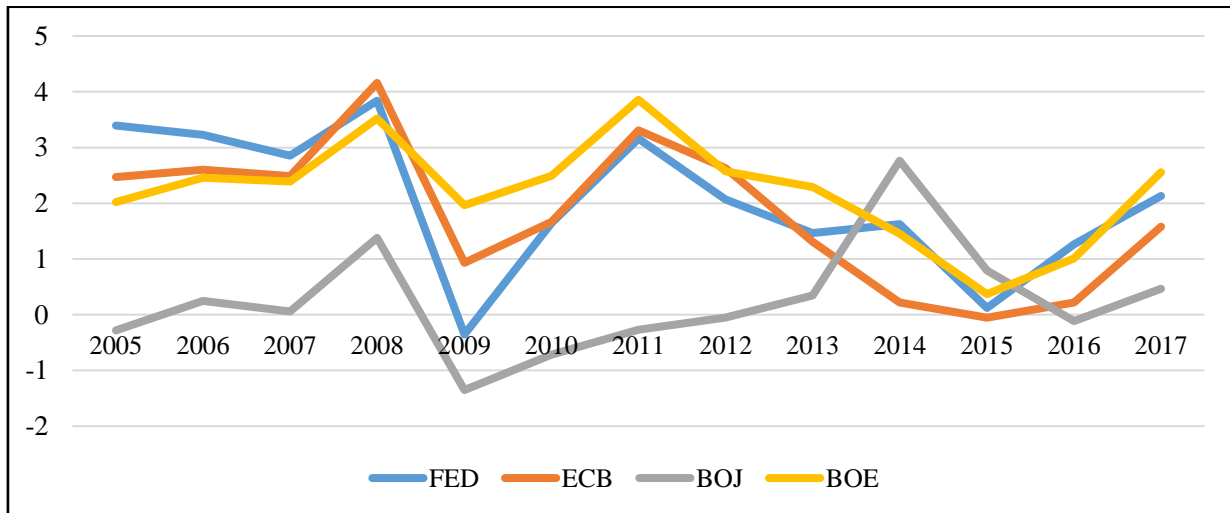
Grafik 3. Majör Merkez Bankalarının Toplam Varlıkları (\$)

Kaynak: FRED (Federal Reserve Economic Data)

2008 küresel finans krizinden bu yana faiz oranlarındaki düşüş ve enflasyon beklentileri para politikasının daha az etkili olup olmadığı konusunda tartışmalara neden olmuştur. Düşen faiz oranlarına rağmen yeterli talep artışı olmaması tartışmanın temelini oluşturmaktadır. Özellikle ekonomik daralma yaşayan ülkeler için bu husus öncelik haline gelmiştir. Japonya gibi uzun yıllar deflasyon yaşayan ülkeler açısından böyle bir zorluk daha fazla hissedilmektedir.

Grafik 4. Majör Merkez Bankalarının Enflasyon Oranları (%)

Kaynak: World Bank

Kriz öncesinde dünyada yaygın olarak, merkez bankalarının fiyat istikrarını sağlama amacını benimsedikleri bir para politikası çerçevesi kabul görmekteydi. Diğer bir deyişle fiyat

istikrarını sağlamak, merkez bankalarının temel amacını oluşturmaktadır. Diğer taraftan, küresel krizle birlikte genişletici para politikalarının revaçta olması ve faiz oranlarının sıfır düzeylerine indirilmesi gelişmiş ülkelerde enflasyon oranlarını çok değiştirmemiştir. Hâlbuki merkez bankaları geleneksel para politikası araçları ile faiz kanalı üzerinden ekonomik durgunlukla mücadele eder. Yani, düşen faiz oranları sayesinde kredilerin tüketicilere ve yatırımcılara gitmesi beklenir. Bu şekilde, daralan ekonomik talebi bankalar üzerinden kredi kanalı ile yeniden canlandırmanın mümkün hale gelmesi beklenir. Ancak düşük faiz oranları belirli bir süreden sonra daraltıcı para politikasında olduğu gibi bankaların verdiği kredi arzını azaltarak daraltıcı etki yapabilmektedir. Özellikle Avrupa Merkez Bankası tarafından borç krizi sonrasında uygulanan düşük faiz oranları Avro bölgesi bankalarının daha az borç vermesine neden olmuştur. Söz konusu gelişme, kredi talep artışını engellemiştir (Goodhart, 2015; Brunnermeier ve Koby, 2016, ss.1-5; Heider, 2018, s.5; Altavilla vd., 2018). Gelişmiş ülkelerin merkez bankalarınca uygulanan genişletici politikalara rağmen enflasyon oranları düşük düzeylerde kalmışsa da, ülkelerin borçluluk düzeyleri artışının önüne geçilememiştir.

4. Küresel Krizde Uygulanan Para Politikası Stratejilerinin Başarısı

Ekonomik konjonktürün genişleme dönemleri talebin yükseldiği, üretim ve istihdam düzeyinin arttığı dönemlerdir. Ters durumda ise yani ekonomik faaliyetlerin daraldığı ve talebin azaldığı dönemler ise ekonomide konjonktürün daraldığı dönem olarak bilinir. İkinci durum, ekonomide kriz ortamının belirginleştiği dönemdir. Bu dönemde mali kuruluşlar risk düzeylerinin artışına bağlı olarak, faizleri yükseltip borç kullanırmak konusunda isteksiz davranırlar. Bu noktada politika yapıcılar devreye girmekte ve ekonomik krizler karşısında bir takım önlemler almaya çalışmaktadırlar. Ancak ülkelerin almış olduğu ekonomik önlemler beklenen sonuçları istenildiği gibi vermeyebilir.

Küresel finans krizi merkez bankalarının rollerini büyük ölçüde etkilemiş ve değiştirmiştir. Bu kapsamda piyasalara verilen yüksek miktardaki likidite ve varlık ve kredi piyasaları üzerindeki doğrudan ve dolaylı müdahaleler, merkez bankalarına son küresel krizde biçilen rollerden biridir. Genellikle kriz dönemlerinde önerilen politikalar, ülkelerin yapılarına göre para ve maliye politikalarından oluşmaktadır. Konuya merkez bankaları açısından bakacak olursak uygulanan politikaların ekonominin geneli üzerinde ne derecede etkili olduğu önem kazanacaktır. Para politikası tarafında alınan kararlar incelendiğinde krizin çözümüne tamamen yardımcı olduğu

söylenemez. Küresel kriz sırasında alınan önemler ve sonrasında yaşanan gelişmeler bu durumu doğrular niteliktedir. Nitekim küresel kriz boyunca sifıra yakın seyreden politika faiz oranları ekonomik canlanmayı sağlayamamış ya da kısmen sağlamıştır.

Merkez bankalarının küresel dünyadan bağımsız hareket etmesi, günümüz ekonomik koşulları itibariyle pek mümkün görünmemektedir. Diğer bir ifadeyle, mali piyasaların geldiği yer itibariyle, para politikası yürütücülerinin gittikçe daha bağımsız bir politikası izlememelerinin pek mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Zira majör merkez bankaları tarafından uygulanan genişlemeci parasal politikalar sonucunda ortaya çıkan küresel likidite bolluğu, yatırımcıları daha yüksek getiri elde eden ülkelere yöneltmektedir. Dolayısıyla küresel kriz sonrası majör merkez bankalarının gerçekleştirmiş olduğu parasal genişleme, sermaye hareketlerine bağlı olarak, ulusal ekonomiler kadar başka ekonomilere de kaymıştır. Özellikle faiz oranları daha yüksek olan gelişmekte olan ülkeler, parasal genişlemeden kaynaklı olarak dolaylı sermaye akımlarından yararlanmışlardır.

Diğer taraftan gelişmiş ülkelerin merkez bankalarının kısa vadeli faiz oranları ile beklentileri yönlendirerek varlık fiyatlarındaki şişkinliği kontrol altına almaları mümkün olsa da, aynı durum gelişmekte olan ülkeler için daha zor bir hal almıştır. Zira gelişmekte olan ülkelere yönelen sermaye akımları para ve kredi genişlemesine, yerel paranın değerlenmesine ve faiz oranlarının düşmesine yol açmaktadır. Bu gelişmeler ise finansal ve finansal olmayan varlık fiyatlarını arttırmaktadır (Balmumcu, 2013, s.44) Başta FED olmak üzere, majör merkez bankaları açısından önemli zorluklardan birisi de, para politikalarının yeniden normalleşme eğilimine girmesidir. Zira FED'in para politikalarını faiz artışına bağlı olarak normalleştirmeye döndürmesi, gelişmekte olan ülkelerde sermaye çıkışlarına, hisse senedi fiyatlarında düşüşlere ve dolayısıyla döviz kurlarının değer yitirmesine bağlı olarak likidite kıtlığına yol açabilir (Kawai, 2015, s.25).

Başta FED olmak üzere, önemli merkez bankalarının kriz süresince uygulamış olduğu parasal genişleme ya da faiz oranlarındaki düşüşler, ekonominin reel tarafına kanalize olmakta güçlük çekmiştir. Öte yandan ekonomistler para politikasının etkisizliğinden bahsederken likidite tuzağını öne sürerler. Likidite tuzağına göre para arzındaki artışlar faizleri daha fazla düşürmeyecek ve bu aşamadan sonra ekonomiye kanalize edilen likiditenin ekonomik canlanmaya bir katkısı olmayacaktır. Bu noktadan sonra bireyler ellerine geçen likiditenin bir çoğunu tasarruf edecek ve daha az harcama yapacaklardır. Böylesi bir ekonomik ortamda hane halkının kredi talebinde de azalma görülecektir (Roubini, 2012, ss.152-155). Nitekim özel sektörün finansman

sıkıntılarının olduğu bir dönemde para politikası kanalıyla ekonominin reel tarafının gelişmesini sağlamaya çalışmak pek mümkün olmamıştır. Özellikle düşük faiz oranları yatırımcıların kendi getiri oranlarını arttırmak için daha agresif yatırım riski almalarına neden olabilmektedir (Erol ve Erol, 2015, s.60).

FED'in 2000'li yılların ilk yarısında genişletici para politikası izlemesi sonucunda artan likidite bolluğu, Amerikan finans kurumlarının piyasaya yeni mortgage ürünleri sürmesine ve finansal yatırımların çoğunu mortgage fonlarına kaydırmasına yönlendirmiştir. Söz konusu menkul kıymetleştirme süreci, mortgage fonlarının piyasa değerlerinin reel değerlerinin üzerine çıkmasına yol açarak mortgage balonlarının oluşmasına neden olmuştur. Konut fiyatlarının 2006 yılında düşmeye başlaması ile birlikte, finansal piyasalarda başlayan sermaye çıkışları mortgage fonlarının reel değerlerini hızla düşürmüştür. Bu durum ABD'de mortgage fonlarına yatırım yapan finansal kurumların zararlarının katlanmasına neden olmuştur (Erarslan ve Bayraktar, 2012, s.44). Dolayısıyla FED'in küresel finans krizi öncesinde izlemiş olduğu politika yaklaşımlarının küresel krizin çıkışında etkili olduğuna yönelik farklı bir görüş de bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında FED'in küresel kriz öncesi yürüttüğü genişletici para politikaları, ABD'de konut talebini artırmış ve fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Diğer bir ifadeyle FED'in kriz öncesi izlemiş olduğu para politikası yaklaşımları konut piyasalarında balonların ortaya çıkmasına neden olmuş olmuştur (Bernanke, 2010, ss.1-3).

FED'in kriz süresinde uygulamış olduğu parasal genişleme 2014 yılında son bulmuştur. FED, bu dönemden itibaren faiz artırımlarına başlamış ve vadesi dolan tahvilleri mali kurumlara geri vererek piyasadaki likidite çekmeye başlamıştır. Diğer majör merkez bankaları ise faiz artırımına gitmeden kısmen de olsa piyasaya likidite sağlamaya devam etmiştir. Diğer taraftan uzun süre düşük faiz oranlarına alışan finansal piyasalar, merkez bankaların faiz oranlarını yeniden arttırmaya başlamasıyla bir panik ortamına sürüklenebilir. Zira, niceliksel gevşeme düşük faiz oranlarına bağılı olarak, piyasaların merkez bankası politikalarına olan duyarlılıklarını arttırmış ve karar almalarında bağımlı hale getirmiştir. Bu kapsamda, özellikle son yıllarda majör merkez bankaları piyasaları yönlendirirken uyguladığı iletişim politikaları üzerinden ekonomik oyunculara sinyal vermeye çalışmaktadır. Bu şekilde merkez bankaları, radikal kararlar alarak piyasaları yanlış yönlendirmenin önüne geçmeye çalışmaktadır. Ancak öte yandan, başta FED olmak üzere, majör merkez bankaların piyasadaki likiditeyi azaltması dış finansman açısından dışarıya bağılı

gelişmekte olan ülkeleri ciddi biçimde etkileyecek ve bu durumda gelişmekte olan ülkelerin çekiciliği azalacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

2008 küresel finans krizi on yıldan fazla bir süredir tartışılmaya devam etmekte ve etkileri hala sürmektedir. Küresel krizden itibaren uygulanan para politikası iki şekilde gelişme göstermiştir. Birincisi, geleneksel para politikaları çerçevesinde faiz oranları hemen hemen tüm ülkelerde aşağı yönlü bir trend izlemiş ve bu konuda majör merkez bankaları küresel dünyaya öncülük etmiştir. Ancak majör merkez bankalarının faiz oranlarını sıfır düzeyine çekmesine rağmen ekonomik iyileşme yeterince sağlanamamıştır. İkincisi ise, merkez bankalarının geleneksel olmayan para politikalarına başvurmalarıdır. Bu çerçevede majör merkez bankaları küresel krizin yıkıcı etkilerini azaltmak için piyasadan tahvil satın alımı başlatmış ve karşılığında piyasaya likidite vererek parasal genişleme yoluna gitmiştir. Neticede, kriz süresince yaşanan parasal genişleme, tüm dünyada merkez bankalarını daralan küresel ekonomik talebi yeniden canlandırmak ve deflasyon sürecinden kurtarma politikasına dönüşmüştür. Ancak merkez bankalarının kriz boyunca uygulamış olduğu parasal genişleme ve faiz oranlarındaki düşüşler, finansal sisteme ve oradan da ekonominin reel tarafına yeterince kanalize olmamıştır. Zira kriz neticesinde piyasalarda belirsizlik artmış ve bankaların kredi verme konusunda isteksizliği artmıştır.

Her ülkelerin ekonomik koşullarının farklı olmasından dolayı ülkeler ekonomik krizler karşısında farklı tepkiler verebilmektedir. Bundan dolayı, ülkelerin izlemiş olduğu ekonomi politikaları kapsamında tek bir doğru olduğu söylenemez. Küresel finans krizi ve Avrupa borç krizinde, merkez bankalarının uyguladığı politikalar arasında bir takım farklılıklar olsa da, genellikle benzer politikaları benimsemişlerdir. Bu kapsamda uygulanan düşük politika faiz oranlarının, bankalar için daha düşük fonlama maliyetine yol açması beklenirdi. Ancak para piyasaları kriz süresince tam olarak işlevini yerine getirememiştir. Zira piyasa katılımcıları, karşı taraf riskine karşı oldukça ihtiyatlı davranmış ve birçok bankanın likidite biriktirmesi ile piyasadaki işlem hacmi önemli ölçüde azalmıştır. Majör merkez bankaları politika faiz oranlarını art arda düşürmesine rağmen para piyasalarındaki karışıklıklar ve bankaların kredi vermedeki isteksizliği, ekonominin talep cephesini hareketlendirmede yeterince etkili olamamıştır.

Diğer taraftan, küresel krizle birlikte genişletici para politikalarının revaçta olması ve faiz oranlarının sıfır düzeylerine indirilmesi gelişmiş ülkelerde enflasyon oranlarını yeterince yükseltmemiştir. Halbuki merkez bankaları geleneksel para politikası araçları üzerinden ekonomik durgunlukla mücadele eder. Diğer bir ifadeyle düşen faiz oranları sayesinde kredilerin tüketicilere ve yatırımcılara gitmesi beklenir. Bu şekilde, daralan talebi bankalar üzerinden kredi kanalı ile yeniden canlandırmak mümkün hale gelebilirdi. Ancak düşük faiz oranları belirli bir süreden sonra daraltıcı para politikasında olduğu gibi bankaların verdiği kredi arzını azaltarak daraltıcı etki yapabilmektedir. Özellikle Avrupa Merkez Bankası tarafından borç krizi sonrasında uygulanan düşük faiz oranları Avro bölgesi mali kurumların daha az borç vermesine neden olmuştur.

Son dönemde, özellikle ABD'deki ekonomik büyüme ve enflasyon gibi verilerin beklentilere uygun gelmesi, kriz boyunca uygulanan ekonomik politikaların değişmesine neden olmuştur. Zira FED, izlemiş olduğu ekonomik senaryolar doğrultusunda (%5 işsizlik ve % 2 enflasyon hedefi), 10 yıldan fazla bir süredir uyguladığı düşük faiz politikasından vazgeçmiş ve faizleri arttırmaya başlamıştır. Öte yandan diğer majör merkez bankaları için aynı şey söylenemez. Nitekim ECB, BOE ve BOJ merkez bankaları para politikası operasyonlarına devam etmektedir. Ekonomik veriler ışığında son yıllarda küresel ekonomide bir toparlanma yaşandığı söylenebilir. Fakat FED ve diğer majör merkez bankalarının küresel canlanmaya istinaden faiz arttırımına gitmeleri ekonomik birimlerin beklentilerinde değişikliğe neden olabilir. Parasal bir sıkılaştırmanın piyasalarda yeni risklere ve balonlara yol açmamasına dikkat edilmesi gerekir. Zira mevcut konjoktüre yeniden yoğun ekonomi politikalarının devreye girmesi ekonomideki belirsizlikleri arttırıp koşulların yeniden tersine dönmesine sebep olabilir. Bu yönde gelişebilecek olaylar dizisi ekonomiye politika yapıcıların daha fazla müdahale etmesine yol açacak ve bu da var olan belirsizlikleri gittikçe arttıracaktır.

Kaynakça

- Acharya, V. V., Eisert, T., Eufinger, C., and Hirsch, C. W. (2018). "Whatever it takes: The real effects of unconventional monetary policy". *SAFE*, Working Paper, No. 152.
- Altavilla, C., Boucinha, M., and Peydró, J. L. (2018). "Monetary policy and bank profitability in a low interest rate environment". *Economic Policy*, 33(96), 531-586.
- Arezki, Rabah, Candelon B. and A. N. R. Sy, (2011), "Sovereign Rating News and Financial Markets Spillovers: Evidence from the European Debt Crisis", *CESifo*, Working Paper, No. 3411
- Balmumcu, Ö. (2013). "Küresel Finans Krizi Ekseninde Para Politikası Tartışmaları". *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 32-55.
- Bauer, M. D., and Neely, C. J. (2014). "International channels of the Fed's unconventional monetary policy". *Journal of International Money and Finance*, 44, 24-46.
- Brunnermeier, Markus K. and Yann Koby.,(2018), "The Reversal Interest Rate". *NBER*, Working Paper No. 25406
- Chinn, M. D. and Frieden, J. A. (2012). "The Eurozone in Crisis: Origins and Prospects". *La Folette School Working Paper*, 21(2). 1-11.
- Constancio, V., (2012). "Contagion and the European debt crisis". *Financial Stability Review*, 16, 109-121.
- Dabrowski, M. (2010). "The global financial crisis: Lessons for European integration". *Economic Systems*, 34(1), 38-54.
- Eraslan, C., and Bayraktar, Y. (2012). "Konut Balonlarının Oluşumunda Fed'in Rolü Ve Küresel Krizden Çikartılacak Bazı Dersler". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 62(2), 38-59.
- Erol, E. D., and Erol, İ. (2015). "Küresel Finans Krizi ve Sonrasında Dünya Merkez Bankalarının Para Politikası Stratejileri". *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(1), 54-65.
- Fawley, B. W. and Neely, C. J. (2013). "Four Stories Of Quantitative Easing". *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 95(1), 51-88.
- Goodhart, C, (2015). "Why Monetary Policy Has Been Comparatively Ineffective?", *The Manchester School*, 20-29.
- Heider, F., Saidi, F. and Schepens, G. (2018). "Life below zero: Bank lending under negative policy rates". *ECB Working Paper*, No. 2173
- Joyce, M., Miles, D., Scott, A., and Vayanos, D. (2012). "Quantitative easing and unconventional monetary policy—an introduction". *The Economic Journal*, 122(564), 271-288.
- Karaş, Z., (2017). "2008 Küresel Krizi Sırasında Merkez Bankaları Tarafından Uygulanan Geleneksel Olmayan Para Politikaları", *Journal of International Social Research*, 10(48). 630-639.
- Kawai, M. (2015). "International Spillovers of Monetary Policy: US Federal Reserve's Quantitative Easing and Bank of Japan's Quantitative and Qualitative Easing". *ADB Working Paper*, No. 512.

- Lane, R. P. (2012). “The European Sovereign Debt Crisis”. *Journal of Economic Perspectives*, 26(3), 49–68.
- Minegishi, M., and Cournède, B. (2010). “Monetary Policy Responses To The Crisis And Exit Strategies”. *OECD Economics Department Working Papers*, No. 753
- Mishkin, S. F., (2011). “Over the Cliff: From the Subprime to the Global Financial Crisis.” *Journal of Economic Perspectives*, 25(1), 49–70.
- Mishkin, S. F., (2012), *Macroeconomics, Policy and Practice*, Pearson.
- Peersman, G., (2011). “Macroeconomic Effects Of Unconventional Monetary Policy In The Euro Area”. *ECB Working Paper*, No. 1397
- Roubini, N. (2012). “*Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği*”, Çev.İşıl Tezcan, Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Sheard, P. (2018). “A QE Q&A: Everything You Ever Wanted To Know About Quantitative Easing, Standard & Poor’s Ratings Services”, Economic Research.
- Sheard, P. (2018). “Quantitative Easing – Explaining It and Dispelling the Myths”, https://www.hks.harvard.edu/sites/default/files/centers/mrcbg/programs/senior.fellows/HKS_SheardQEStudyGroup23Oct2018.pdf
- Shiratsuka, S. (2010). “Size And Composition Of The Central Bank Balance Sheet: Revisiting Japan’s Experience Of The Quantitative Easing Policy”. *Monetary and Economic Studies*, 28(3), 79-105.
- Vural, U. (2013). “Geleneksel Olmayan Para Politikalarının Yükselişi”. *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, TCMB,
- Wood, S., (2012). “The Euro Crisis”. *Policy*, 28(1), 32-37.

Toplumsal Katılımı Belirleyen Faktörler:

Türkiye’de Katılımcı Bütçenin Uygulanabilirliğine Dair Bir Sorgulama

Esra DOĞAN*

Geliş Tarihi (Received): 01.04.2019 – Kabul Tarihi (Accepted): 24.04.2019

Öz

Katılımcı demokrasinin mali bağlamını oluşturan katılımcı bütçeleme, 20. yüzyılın son çeyreğinde dünyada, 21. yüzyıl itibariyle de Türkiye’de kamu mali yönetimi olgusunun temel süreçlerinden bir haline gelmiştir. Ancak bu süreç, yasal düzenlemelerin varlığı ile sadece yönetsel iradeye bağlı değil; olgusal anlamda açığa çıkabilme aşamasında toplumsal iradenin de varlığını gerektirmektedir. Dolayısıyla yönetsel ve toplumsal iradenin biraradalığına dayanan bir sürecin sonucu olarak katılımcı bütçeleme uygulanabilirlik kazanmaktadır. Bu çalışma kapsamında da Türkiye’de katılımcı bütçenin olgusal anlamda açığa çıkmasını dolayısıyla da uygulanabilir kılınmasını sağlayan toplumsal katılımı belirleyen unsurların saptanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye İstatistik Kurumu tarafından oluşturulan Zaman Kullanımı Araştırması 2014 mikro veri setinden yararlanılarak lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda erkeklerin, evlilerin, 20-60 yaş aralığında, öğrenim seviyesi yüksek olanların, nitelikli işlerde çalışanların, ücret geliri elde eden, yüksek gelir gruplarında olanların ve zaman kullanımı üzerinde tercih yapabilme imkanına sahip olanların toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olma olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna bağlı olarak da Türkiye’de katılımcı bütçenin uygulanabilirlik kazanması için toplumsal katılımın çoğulcu bir yapıya kavuşturulması ve toplumsal katılıma imkan verecek ölçüde zamana, zaman kullanımı üzerinde tercih yapabilme imkanına sahip bir toplumsal yapının oluşturulması gerektiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Katılımcı Bütçeleme, Kent Konseyleri, Lojistik Regresyon Analizi
Toplumsal Katılım

* Araştırma Görevlisi Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, edogan82@hotmail.com.

Determinants Of Social Participation: A Query For The Applicability Of Participatory Budgeting

Abstract

Participatory budgeting as the financial context of participatory democracy, has been the basic processes of public financial management for the world in the last quarter of the century, as well as for Turkey in the 21st century. However, this process depends on not only existence of legal regulations, it also requires the existence of administrative and social will together for the factual release. Therefore, participatory budgeting will be practicable as a result of the process based on the convergence of administrative and social will. In this study, it is aimed to determine the factors that determine the social participation which enabled the applicability to participatory budgeting. In this direction, logistic regression analysis has been performed utilizing the Time Use Survey micro data sets for 2014 generated by the Turkish Statistical Institute. As a result of the analysis, it is concluded that men, marriages, between 20-60 years of age, those with high level of education, qualified workers, obtained wage income, those in high income groups and those who have the possibility to choose over time use are more likely to become members of socially qualified organizations. Accordingly, it can be said that for the applicability of participatory budgeting in Turkey, it is necessary to establish a social structure have the possibility to make choices on the use of time and social participation with pluralist structure.

Keywords: City Councils, Logistic Regression, Participatory Budgeting, Social Participation.

Giriş

Genel olarak “iletişim ya da ortak eylemde bulunma yoluyla belirli bir toplumsal duruma girme ve bu durumla özdeşleşme süreci” olarak tanımlanan katılma (Hancerlioglu, 2012), siyaset katılım bağlamında özel olarak da “günümüz kitle toplumlarının karmaşıklığı ve genişliği, siyasi iktidarın merkezileşmesi, bürokrasinin büyümesi ve iktisadi iktidarın yoğunlaşması verili bir durum olarak alındığında, demokrasi bakımından söz konusu olan geleneksel güvencelerin güçlendirilmesine, korunmasına ve genişletilmesine duyulan ihtiyaç anlamına gelmektedir, böyle bir ihtiyaç ise giderek artan şekilde insanların hayatlarını etkileyen bir dizi kararın küçük gruplar tarafından alınması eğilimine karşı bir denge oluşturulması arayışından kaynaklanmaktadır” (Outhwaite, 2008, s. 413) şeklinde tanımlanmaktadır. Siyasi nitelikli olan bütçe dokümanı ve bütçe süreci ise bu niteliği gereği katılımı içermektedir. Dolayısıyla da bütçeden farklı olarak katılımcı bütçe olgusunun varlığı bütçenin kendisinin değil; içeriğindeki katılımın ön plana çıkarılmasına ilişkindir. Bütçe sürecinde katılımın ön plana çıkarılması ise halihazırda uygulandığı gibi temsili olan şekilde değil; halkın doğrudan katılımının sağlanması ile gerçekleştirilmektedir. Bütçe sürecine halkın doğrudan katılımı esasına dayanan katılımcı bütçe, katılımcı bütçelemenin dünya ölçeğindeki 25 yıllık sürecini değerlendiren bir raporda (Dias, 2014) temel olarak kamu finansmanının içerik ve/veya tahsis sürecine seçilmişlik niteliğine haiz olmayan sıradan vatandaşların katılımı şeklinde ifade edilmektedir. Diğer taraftan katılımcı bütçeye yönelik süreç ve kurumların niteliksel boyutunun sosyologlar tarafından belirlenmesinin güçlüğüne, dolayısıyla da söz konusu sürecin ülkeler arasında farklılık göstermesine bağlı olarak, katılımcı bütçeye yönelik ontolojik bir tanım yapılması mümkün olmamaktadır. Bu durum ise, katılımcı bütçenin, siyasi ve bilimsel olarak kabul edilmiş bir tanıma sahip olmamasına, ancak asgari yeterlilikleri itibarıyla karşılık bulduğu metodolojik bir içerik ile tanımlanmasına yol açmıştır (Sintomer, Herzberg, & Röcke, 2008, s. 168). Katılımcı bütçenin söz konusu metodolojik içeriği dolayısıyla da katılımcı bütçe için gerekli olan koşullar i) Mali/bütçe sürecine yönelik müzakerelerin gerçekleştirilmesi (kıt kaynaklara ilişkin hususlar), ii) kentlerin ya da seçilmişlerden oluşan yönetim ve kaynaklar üzerinde yetkiye sahip yerel yönetim birimlerinin varlığı, iii) sürecin sürekliliği, iv) toplantı ya da tartışma şeklinde gerçekleştirilen kamusal nitelikli değerlendirmeler (klasik temsili demokrasi kurumlarında sıradan vatandaşların yer alması katılımcı demokrasi kapsamında yer almıyor), v) Sürecin sonuçları hakkında hesap verebilirlik şeklinde belirtilmektedir (Dias, 2014, s. 29; Sintomer, Herzberg, & Röcke, 2008, s. 168). Bununla birlikte katılımcı bütçenin

metodolojik içeriğine yönelik koşullar da, katılımcı bütçeye yönelik ülke tecrübelerinin farklılık göstermesine bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Nitekim bu koşullar, katılımcı bütçenin genel olarak ele alındığı bir çalışmada (Wampler, 2000, s. 6) sürecin içindeki aktörler, hükümet ve siyasal alanın genişliği ile gelir ve ihtiyari fonlar olmak üzere genel siyasal yapı ve finansman bağlamında iki temel kategoriye ayrılmışken; katılımcı bütçenin spesifik olarak Latin Amerika ülkeleri bağlamında ele alındığı bir çalışmada (Goldfrank, 2007) siyasi irade, toplumsal sermaye, yasal altyapı ve siyasi yerelleşme gerekliliği ile bürokratik yeterlilik, ölçek küçüklüğü, kaynak yeterliliği şeklindeki temel koşullar ve uzun dönemli planlama gerektiren ihtiyaçlar yerine acil ihtiyaçlara ve örgütlü katılımlar yerine bireysel katılımlara öncelik verilmesinin sağlanması, müzakere süreci, merkezi kontrol, kural ve bilgilere erişebilirlik şeklindeki kurumsal yapı olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Bununla birlikte farklı ülke tecrübeleri de göz önünde bulundurularak literatürde, söz konusu koşullardan siyasi irade, siyasi yerelleşme ve kaynak yeterliliği zorunlu; diğer koşulların ise sadece destekleyici nitelikte olduğu kabul edilmektedir (Goldfrank, 2007). Nitekim katılımcı bütçeye yönelik asgari koşullar bütün olarak değerlendirildiğinde, farklı ülke tecrübelerinden bağımsız olarak ortak vurgunun toplumsal katılımın uygulanabilir hale getirilme gerekliliği olduğu görülmektedir.

Uygulanma şeklinin esas olarak müzakere, toplantı esasına dayalı olması nedeniyle temsili demokrasi anlayışından farklı olarak katılımcı demokrasinin adımlarından biri olarak kabul edilen katılımcı bütçe, söz konusu uygulamanın gerçekleştirilebilirliği açısından küçük ölçekli yönetim birimleri için uygun bulunmaktadır. Nitekim ilk uygulaması da 1989 yılında Brezilya'nın Porto Alegre kentinde gerçekleştirilmiş olup sonrasında Latin Amerika ülkeleri ve dünyanın birçok ülkesindeki yerel yönetim birimlerinde uygulanır hale gelmiştir. Türkiye'de de planlı kalkınma dönemine kadar uzanan sürecin uygulanabilirlik kazanması, yasal anlamda 2003 tarihinde yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, olgusal anlamda ise 5393 sayılı Belediye Kanunu ve Kent Konseyleri Yönetmeliği ile gerçekleşmiştir. Katılımcı bütçeye yönelik uygulamalar ise, genel olarak toplumsal katılım mekanizmasının oluşturulması, özel olarak da bu katılım mekanizmasının bütçe bağlamında ortaya çıkması ya da çıkartılmasının sağlanması şeklinde kategorize edilebilir. Buna göre 5018 ve 5393 sayılı kanunlar ile doğrudan bütçe temelli düzenlemeler, Kent konseylerine yönelik düzenlemeler ile de toplumsal katılımın sağlanmasına yönelik düzenlemeler gerçekleştirildiği söylenebilir.

Bu çalışma kapsamında ise yapılan düzenlemelerin ötesinde katılımcı bütçenin Türkiye'de uygulanabilirliğine yönelik ampirik bir sorgulama yapılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak literatürde yer alan çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalarda ilgili kanun ve düzenlemeler ile

katılımcı bütçenin bütçe temelli gerekliliklerinin ve toplumsal katılım mekanizması oluşturulmasının öneminin vurgulandığı görülmüştür. Uygulama aşamasında bir takım sorunlar bulunmakla birlikte, Türkiye'deki ilgili kanun ve düzenlemeler ile bütçe temelli gerekliliklerin büyük ölçüde sağlandığı, ancak toplumsal katılımın sağlanması hususunda sorun bulunduğu söylenebilir. Buna bağlı olarak da bu çalışma ile katılımcı bütçenin uygulanabilirliği için gerekli olan toplumsal katılımın sağlanması aşamasındaki sorunları saptayabilmek için, toplumsal katılımın sağlanması olasılığı üzerinde etkili olan unsurların ve bu unsurlar arasında zaman unsurunun da yer alıp almadığının ve bu unsurların katılımcı bütçe olgusundan beklenen çoğulcu yapı gerekliliğini karşılayıp karşılamadığının ortaya konulması amaçlanmıştır.

1. Literatür İncelemesi

Literatürde katılımcı bütçelemeye yönelik yapılan bilimsel nitelikli çalışmalar incelendiğinde, yapılan inceleme ve değerlendirmelerin spesifik olarak bütçeye, bütçelemeye ilişkin değil; bütçeleme sürecine yönelik toplumsal katılım mekanizması bağlamında olduğu görülmektedir. Bu bağlam ise bir taraftan gerekli düzenlemelerin yapılması sonucu oluşturulan dokümantasyon sistemine dayandırılırken, bir taraftan da toplumsal katılımın sağlanmasına imkan tanıyan örgütsel yapıların oluşturulmasına dayandırılmaktadır. Bu doğrultuda literatürde yer alan çalışmalar iki kategoride yer alarak değerlendirilebilir.

İlk olarak katılımcı bütçeye yönelik dokümantasyon sistemi ele alındığında, bu sistem bütçeye ilişkin sürecin toplum tarafından erişilebilir olması ve bütçenin teknik detaylarından arındırılarak toplum tarafından anlaşılabilir kılınmasına imkan tanıyan dolayısıyla da katılımcı bütçenin oluşum aşaması olarak değerlendirilebilir. Bu aşamaya yönelik Türkiye'de üretilen dokümanlar hükümetin bütçe teklifi, merkezi hükümet bütçesi, vatandaş bütçesi, yıl içi raporlar, yarı yıl raporu, yıl sonu raporu ve denetim raporu şeklindedir (Open Budget Survey 2017). Bu dokümanların tamamı bütçe sürecine toplumsal erişimi mümkün kılarken, diğer dokümanların aksine Türkiye'de 2017 yılından itibaren üretilmeye başlayan vatandaş bütçesi ile bütçenin sadeleştirilerek anlaşılabilirliği de sağlanmaktadır. Nitekim Koç (2017, s. 453) tarafından yapılan çalışmada da vatandaş bütçelerinin gerekliliğinin önemi vurgulanarak, bunların bilgilendirme amacının ötesinde vatandaşların bütçeye ilişkin alınan kararlarda etkili olabilmesinin temel gereksinimi olduğu belirtilmiştir.

İkinci olarak toplumsal katılımın ortaya çıkmasına imkan sağlayan örgütsel yapı gerekliliği ele alındığında, söz konusu örgütsel yapının yerel yönetimlerde ağırlıklı olarak kent konseyleri şeklinde karşılık bulduğu görülmektedir. Ancak literatürde katılımcı bütçe ile kent konseyleri

arasındaki ilişki, kent konseylerinin i) katılımcı bütçe üzerindeki rolünün değerlendirilmesi şeklinde katılımcı bütçeleme ile doğrudan ilişkisi, ii) toplumsal katılım üzerindeki rolünün değerlendirilmesi şeklinde de katılımcı bütçe ile dolaylı ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. Buna göre Ergen (2012, s. 330) ve Durak (2017, s. 87) tarafından yapılan çalışmalarda, kent konseyleri toplumsal katılım dolayısıyla da katılımcı bütçe için önemli bir adım olarak kabul edilirken; Özen ve Yontar (2009, s. 290) tarafından yapılan çalışmada, kent konseyleri ile katılımcı bütçe arasında karşılıklı bir etkileşim bulunduğu ancak kent konseylerinin katılımcı bütçe için bir zorunluluk olmadığı belirtilmiştir. Diğer taraftan Çakır ve Kayalidere (2018) tarafından yapılan çalışmada ise, Manisa ili Yunusemre Belediyesi Kent Konseyinde 91 kişilik bir örneklem kullanılarak kent konseylerinde katılımcı bütçe algısını ölçmeye yönelik ampirik bir inceleme yapılmış ve kent konseyi üyelerinin genel bütçe bilgisine sahip olmadığı ortaya konulmuştur.

Katılımcı bütçe ile dolaylı ilişkinin dolayısıyla da kent konseyleri ile toplumsal katılım arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalar, kent konseylerinin bütün olarak değerlendirilmesi ve il bazlı ampirik incelemeler şeklindedir. Buna göre i) Türkiye genelinde 35 kent konseyinden 154 üyeye uygulanan bir anket çalışmasında (Gürses, 2015), kent konseylerinde kadın katılımı yüksekken, gençlerin katılım düzeyinin düşük olduğu ve sivil toplum kuruluşlarının önemli ölçüde kent konseylerinin bünyesinde yer aldığı; ii) Kent konseylerinin geneline yönelik bir çalışmada (Demir & Yavaş, 2015), kent yönetimindeki yöneticiler ile yönetime katılmak isteyen vatandaşlar arasında katılımı düzeyi konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıktığı ve vatandaşların da kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen konular hakkında yönetime katılma hususunda isteksiz oldukları sonucuna ulaşılmıştır; iii) Türkiye genelinde farklı kent konseylerinde yer alan 44 kent konseyi üyesi ile yapılan bir çalışmada (Akman, 2018), üyelerin önemli bir bölümü kent konseyine katılımın yeterli (% 75) ve etkin (% 60) olduğunu ancak kent konseylerinin vatandaşlar tarafından yeterince bilinmediğini (% 70) dolayısıyla da katılımın çeşitliliğinin az olduğunu düşünmektedir. İl bazlı çalışmalara bakıldığında ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Batal, Dur, & Topçu, 2015), Kadıköy Kent Konseyi (Kara & Şimsek, 2016), Adana (Kılınç, 2017) (Ağır & Belli, 2017), Çanakkale (Erkul, Baykal, & Kara, 2013), Bursa ve Yalova (Yaman & Küçükşen, 2018), Fatsa (Bektaş, 2018) kent konseylerinde toplumsal katılım sorunu bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır; Bursa (Tosun, Keskin, & Selimoğlu, 2016), Kütahya (Önder & Güler, 2016) ve Karaman (Usta & Bilgi, 2017) illeri için yapılan çalışmalarda toplumsal katılım sorunun yanı sıra kent konseylerinin halk tarafından bilinirliğinin de düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan Kırşehir (Kocaoğlu,

Katılımcı Demokrasi Algılaması ve Kent Konseyleri: Kırşehir Kent Konseyi Örneği, 2014) ve Gümüşhane (Doğan & Kalkışım, 2015) kent konseyi örneklerinde kent konseylerinin toplumsal katılımı teşvik ettiği sonucuna ulaşılrken; Selçuklu Belediyesi (Kutlu, Usta, & Kocaoğlu, 2009), Kahramanmaraş (Kestellioğlu, 2011), Van (Duman, Tosun, & Güleç, 2015) ve Kırşehir (Kocaoğlu, 2015) kent konseylerinde toplumsal katılım sorunu olmadığına sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcı bütçelemeye yönelik literatür kapsamında yapılan ve iki kategoriye ayrılarak değerlendirilen bu çalışmalardan farklı olarak, bazı çalışmalarda da dokümantasyon sistemi ve kent konseylerinden bağımsız olarak katılımcı bütçenin uygulanabilirliğine yönelik farklı açılardan değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler aşağıda özetlenmiştir.

- Katılımcı bütçeleme anlayışı çerçevesinde İzmir Büyükşehir Belediyesinin 2015-2019 stratejik planının değerlendirildiği bir çalışmada (Özen, Yaşa, & Demirhan, 2016) , toplumsal katılım için paydaşlık, paydaş analizi unsurlarına sahip olan stratejik planlamanın önemi vurgulanırken; Türkiye için katılımcı bütçeleme önerisinin yapıldığı başka bir çalışmada (Sakinç & Bursalıoğlu, 2014) ise stratejik planlama kapasitesinin geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.
- Dünya örnekleri ile birlikte Çanakkale için katılımcı bütçelemenin incelendiği bir çalışmada (Yalçın, 2015; Şahin, 2013) katılımcı bütçelemenin pratikte uygulanabilirliği için eğitim ve refah unsurunun etkili olduğu buna bağlı olarak da eğitim düzeyi düşüklüğü ve refah farklılıklarının kararların niteliği üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.
- Gençlerin katılımcı bütçelemeye yönelik algılarının değerlendirildiği bir çalışmada (Çocuk, 2017), Akdeniz üniversitesi öğrencilerinden oluşan bir örneklem kapsamında gençlerin büyük çoğunluğunun katılımcı bütçe kavramını daha önce hiç duymadıkları, duyanların da yeterli bilgiye sahip olmamakla birlikte bütçeleme sürecine katılmalarının gerektiğini düşündükleri saptanarak gençlerin katılımı konusunda başta eğitim olmak üzere her türlü çalışmanın yapılması gerektiği önerisinde bulunulmuştur.
- Avrupa Birliği ülkelerindeki uygulamalar ile Türkiye uygulamasının karşılaştırıldığı bir çalışmada (Gergerlioğlu & Dibo, 2017), Türkiye’de katılımcı bütçenin pratikte yaygınlaştırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.
- Çanakkale Belediyesi ve Uşak İl Özel İdareleri tarafından katılımcı bütçelemeye yönelik yapılan bir çalışmada (Dikici, 2015) , katılımın kent konseyleri aracılığıyla yürütülmesi eleştirilerek, Brezilya örneğinde olduğu gibi bireysel katılım mekanizması geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

•Dünya örnekleri incelenerek Türkiye'deki belediyeler için katılımcı bütçe temelli bir model önerisinin sunulduğu bir çalışmada (Arslan, 2016), Malatya'da farklı sivil toplum örgütlerinden 280 kişiye uygulanan bir anket ile sivil toplum örgütleri ile mahalle muhtarlarının etkinliği incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda, sivil toplum örgütlerinin halkın görüşlerini büyük ölçüde yansıttığı, belediye tarafından sivil toplum örgütlerinin düşüncelerine daha fazla değer verilmesi, belediyenin sivil toplum örgütlenmeleri arasında kitlesel büyüklüğe göre ayırım gözetmemesi, belediye yöneticilerinin kendi siyasi görüşleriyle uyuşmayan sivil toplum örgütlerinin dileklerini de gerçekleştirmeleri ve belediyeler tarafından hazırlanan idari faaliyet raporunda sivil toplum örgütlerine yönelik faaliyetlere daha fazla yer verilmesi gerektiği, mahalle muhtarlarının etkinliğinin artırılması ve mahalle muhtarlarına yönelik mahalle sakinlerinin algısının iyileştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

•Halkın karar alma ve öncelik belirlemeye yönelik algılamaları ve yaklaşımlarında farklılık gösterdiği iddia edilen katılımcı bütçeleme modeli için Türkiye'de bir örnek oluşturulması amaçlanan bir çalışmada (Demirkaya, 2010), katılımcı bütçe çalışmalarına katılım, bakış açısı, güvenilirlik ve bu çalışmalarla ilgili bilgi yeterliliğinin değerlendirilmesine yönelik bir anket uygulanmıştır. Yapılan anket sonucunda, söz konusu hususların tümü ile eğitim düzeyi ve meslek arasında bir ilişki bulunurken, katılımın dışındaki diğer hususlar ile siyasete olan ilgi arasında ve katılımcı bütçe çalışmalarına bakış açısı ile cinsiyet arasında bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır

Katılımcı bütçelemeye yönelik literatürde yapılan çalışmalar genel olarak ele alındığında ilgili dokümantasyon sistemi ile toplumsal katılımın erişim boyutunun, örgütsel yapılanmalar ile de farkındalığın sağlanarak erişimin olgusal anlamda açığa çıkmasının öneminin vurgulandığı söylenebilir. Buna bağlı olarak da dokümantasyon sistemi ve örgütsel yapıdaki aksaklıkların giderilmesiyle toplumsal katılım sorununun çözülerek katılımcı bütçenin pratikte uygulanabilir hale geleceği vurgusu yapılmaktadır. Bu çalışma kapsamında ise literatürden farklılaşarak iki farklı bağlamın önemi vurgulanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamlar i) katılımcı bütçelemenin katılım unsurunun, vatandaşların demografik, ekonomik özellikleri itibariyle değerlendirilerek çoğulculuk niteliğinin sorgulanması, ii) vatandaşların tercihleri doğrultusunda planlayabilecekleri zamana sahip olup olmamaları ve zamanlarını kullanma tercihleri değerlendirilerek katılımın zaman esaslı içeriğinin sorgulanması şeklindedir. Çoğulculuk esasına dayalı bir toplumsal katılım, katılımcı bütçelemenin halihazırdaki oluşturulma nedeni iken; toplumsal nitelikli katılımın gerçekleşebilmesinin temel gereksinimi bu katılımı sağlayabilecek zamana sahip olunabilmesi ve gerekli zamana sahip olunması halinde de zaman kullanım tercihinin toplumsal katılım sağlamaktan yana kullanılmasıdır. Bu doğrultuda bu

çalışma ile, gerek kurgulanan bağlam gerekse literatürdeki katılım oluşturmaya yönelik uygulamaların kendisinden hareketle yapılan çalışmaların aksine, katılımı gerçekleştirme gerekenlerden hareketle yapılacak ampirik nitelikli bir değerlendirme ile literatüre katkı sağlanması planlanmaktadır.

2. Ampirik Değerlendirme

2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın amacı, katılımcı bütçenin uygulanabilirliği için gerekli olan toplumsal katılımın sağlanması aşamasındaki sorunları saptayabilmek için, toplumsal katılımın sağlanması olasılığı üzerinde etkili olan unsurları ve bu unsurlar arasında zaman unsurunun da yer alıp almadığını, bu unsurların katılımcı bütçe olgusundan beklenen çoğulcu yapı gerekliliğini karşılayıp karşılamadığının ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye İstatistik Kurumu Zaman Kullanımı Araştırması 2014 mikro veri setinden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında zaman kullanımı esaslı mikro veri setinin tercih edilme nedeni, literatüre yapılması planlanan katkı çerçevesinde, katılımcı bütçelemenin toplumsal katılım bağlamının çoğulcu bir yapıya sahip olup olmadığı ve toplumsal katılım üzerinde zamanın etkisinin ortaya konulmasına imkan verecek şekilde, ilgili veri setinin, hanehalkının demografik, ekonomik özelliklerini ve zaman kullanım tercihlerini içeriyor olmasıdır.

TUİK mikro veri setine ilişkin anket formu toplam on bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin kategorizasyonu öğrenim düzeyi, sağlık durumu, sahip olunan teknolojik ürünler, toplumsal katılım, gönüllü çalışma, başkalarına yardım, istihdam, zaman kullanımı, yaşlı bakımı şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu bölümlerin tamamından araştırmanın kapsamı doğrultusunda yararlanılmış olup, bazı sorular ilgili bölüm dahilindeki diğer sorularla birleştirilerek söz konusu bölümü temsil edecek hale dönüştürülmüştür. Araştırmanın temelini oluşturan toplumsal katılım da anket formunun toplumsal katılım bölümünde yer alan yedi sorunun birleştirilmesiyle oluşturulmuş olup, meslek odası, kooperatif, sendika, siyasi parti, spor kulübü, vakıf ve dernekten en az bir tanesine üyelik toplumsal katılım sağlama olarak kabul edilmiştir.

Mikro veri seti toplam 25109 kişiye ilişkin verileri içermektedir. Ancak veri setinin yarısının herhangi bir işte çalışmayanlardan oluşması ve bu durumun da çalışmanın amacı doğrultusunda sorgulanan katılım ve zaman ilişkisine yönelik değerlendirmenin güvenilirliğini olumsuz yönde etkileyeceğinden aktif olarak işgücüne dahil olmayanlar analize dahil edilmemiştir. Ayrıca silahlı kuvvetler mensupları da tabi oldukları mevzuat gereği toplumsal katılım imkanlarının sınırlı olması nedeniyle analize dahil edilmemiştir. Bu doğrultuda çalışmanın ana kütlelerini,

Türkiye’de ikamet eden ve aktif olarak işgücüne dahil olan bireylerin oluşturması nedeniyle toplam 10256 kişiye ilişkin veriden yararlanılmıştır.

2.2. Veri Seti

Araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılan veri seti, toplumsal katılımın çoğulcu yapısına belirlemeye yönelik değişkenler ve zamanın etkisini ortaya koymaya yönelik değişkenler olarak seçilmiş ve kategorize edilmiştir. Buna göre;

- Toplumsal katılımın ortaya çıkıp çıkmadığını tespit edebilmek için, meslek odası, kooperatif, sendika, siyasi parti, spor kulübü, vakıf ve dernek gibi örgütlü yapılara üyelik durumlarına ilişkin veriler incelenerek kullanılmıştır.
- Toplumun farklı sosyoekonomik kesimlerinin toplumsal katılım mekanizması tarafından içerilip içerilmediğini, dolayısıyla da katılımcı bütçelemenin çoğul bir yapıya sahip olup olmadığını ortaya koyabilmek için demografik (cinsiyet, yaş, öğrenim düzeyi, genel sağlık durumu) ve ekonomik değişkenler (ISCO 08 sınıflandırmasına göre hangi iş kolunda yer alındığı, işyerindeki durum, aylık gelir düzeyi) kullanılmıştır.
- Toplumsal katılımın olgusal olarak açığa çıkabilmesi için gerekli zamanın bulunup bulunmadığı ya da var olan zamanın toplumsal katılım yönünde kullanımın tercih edilip edilmediğinin sorgulanması dolayısıyla da katılımcı bütçenin katılım aşamasında zaman kaynaklı bir sorun bulunup bulunmadığını ortaya koyabilmek için zaman yoğunluğu (günlük yapılan iş yoğunluğu, zamanın yeterliliği) ve zaman kullanımına (zaman kullanımının hangi faaliyetler ile geçirildiği ve yeterli zaman bulunması halinde hangi faaliyetler ile geçirilmesinin tercih edileceği) yönelik değişkenler kullanılmıştır.

2.3. Yöntem

Araştırmanın amacı doğrultusunda kapsam dahilinde yer alan veriler SPSS 16 programında işlenerek analiz edilmiştir. Analiz sürecinde öncelikle ankete katılanların demografik, ekonomik niteliklerini ve zaman kullanım tercihlerini görebilmek için Frekans Analizi yapılmıştır. Analiz sürecinin devam eden aşamasında ise toplumsal katılım olasılığının ortaya konulması amacıyla örneklem büyüklüğü de göz önünde bulundurularak lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında yapılan lojistik regresyon analizinde kullanılan yöntemlerin tercih edilme nedenini açıklığa kavuşturabilmek amacıyla lojistik regresyon analizinin uygulanma süreci kategorize edilerek üç adımda aşağıda özetlenmektedir.

- i. Lojistik regresyon analizinde bağımlı değişkenin tahmini, bir durumun diğer duruma ya da durumlara göre gerçekleşme olasılığının gerçekleşmeme olasılığına oranlanmasıyla (odds ratio) yapılmaktadır. Söz konusu oranın doğal logaritması alınarak oluşturulan lojistik regresyon

modelinin parametrelerinin seçiminde ise kullanılan standart ve adımsal iki temel yöntem; adımsal yöntemin kendi içinde de ileriye ve geriye doğru olmak üzere iki alt yöntem bulunmaktadır. Standart yöntem, teoriye dayanan belirlenmiş bir modelin testin yönellikken; adımsal yöntem, değişkenlerin modele tek tek ilave edilmesiyle ya da elenmesi ile uygun modelin oluşturulmasına yöneliktir. Buna göre ileriye doğru yöntemde modele ilk olarak sabit terim sonrasında ise diğer değişkenler tek tek eklenirken; geriye doğru yöntemde tüm bağımsız değişkenler modelde yer alır sonrasında modelin iyileşmesine en az katkı sağlayan değişkenden başlanarak eleme yapılmaktadır. Hem ileriye hem de geriye doğru adımsal yöntemde her bir adımda analiz dışı bırakılması gereken değişken olup olmadığı incelenmekte olup, bu inceleme “Olabilirlik Oran İstatistiği”, “Durum İndeksi” ve “Wald İstatistiği” kullanılarak yolla gerçekleştirilmektedir (Çokluk, 2010). Buna göre “Olabilirlik Oran İstatistiği” yönteminde mevcut model ile bağımsız değişkenin dışarıda bırakıldığı model karşılaştırılarak model uyumundaki değişmeye bakılmaktadır. İlgili değişkenin modelden çıkarılması (modele eklenmesi) model uyumunda iyileşmeye neden oluyorsa bu değişkenin içerilmediği (içerildiği) model tercih edilir. “Wald İstatistiği” yönteminde ise her bir bağımsız değişken için lojistik regresyon katsayısının anlamlılığı test edilmekte olup; “herhangi bir logit katsayısının sıfıra eşit olduğu” şeklindeki boş hipotezin kabul edildiği (reddedildiği) durumlarda ilgili değişkenin modelden çıkartılması (modele eklenmesi) esasına dayanmaktadır.

- ii. Çoklu bağlantı problemi, modelde yer alan bağımsız değişkenler arasında ilişki olması halinde ortaya çıkmaktadır. Çoklu bağlantı probleminin tespiti, bir taraftan öz değerlerin, durum indeksinin ve varyans oranlarının yer aldığı çoklu bağlantı teşhis tablosu ile sağlanırken; bir taraftan da tolerans ve varyans artış faktörleri de incelenerek sağlanabilmektedir. Buna göre i) herhangi bir değişkene ilişkin özdeğerin diğerlerinden çok büyük olması ya da durum indeksi diğerlerinden çok büyük bir değer bulunması halinde; ii) farklı değişkenlerin en yüksek varyansının aynı özdeğere yüklenmesi halinde; iii) Tolerans değerinin 0,1’den küçük olması halinde; iv) Varyans artış faktörünün (Variance Inflation Factor-VIF) 10’dan büyük olması halinde çoklu bağlantı problemi bulunmaktadır (Field, 2005).
- iii. Lojistik regresyon analizinde sınıflandırma, başlangıç modeli, başlangıç modelinde yer almayan değişkenlerin anlamlılığı, model katsayılarının anlamlılığı, modelin uyum iyiliği, model değişkenlerinin tahmin sonuçlarına ilişkin aşamaları içeren testler bulunmaktadır. Bu testlerde sırasıyla bağımlı değişkenin kategorileri bağlamında sınıflandırma yapılmakta, sonrasında ilk olarak modelde yer alması gereken değişkenlerin belirlenmesi amacıyla anlamlılık testleri yapılmakta, sonrasında ise modelde yer alan katsayıların Omnibus Testi ile anlamlılığı test edilmektedir. Modelde yer alması gereken değişkenlerin saptanmasını takiben

bu değişkenlerin bağımlı değişkenin varyansı üzerindeki etkisi Cox & Snell R^2 ve Nagelkerke R^2 değerleri ile ölçülmekte ve devamında yapılan Hosmer ve Lemeshow Testi ile de lojistik regresyon modelinin bütün olarak uyumu değerlendirilmektedir. Modelin uyum iyiliğinin ortaya konulmasını takiben oluşturulan modelin tahmin sonuçları değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede bu çalışma kapsamında Türkiye’de toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olma olasılığı üzerinde belirleyici olan faktörlerin ortaya konulabilmesi amacı doğrultusunda yapılan ikili (binary) lojistik regresyon analizi kapsamında kullanılan yöntemler ise i) Çalışmanın amacının, teoriye dayanan hazır bir modelin testi yerine, değişkenlerin eklenme/elenme yöntemi ile uygun modelin oluşturulması esasına dayanması nedeniyle adımsal lojistik regresyon yöntemi; ii) Her ne kadar örneklem büyüklüğünün fazla olması halinde Wald İstatistiği tercih edilse de, bu istatistiğinin her zaman güvenilir sonuçlar vermemesi nedeniyle olabilirlik oran istatistiği yöntemi; iii) Modelin oluşturulmasında, bir bağımsız değişkenin etkisi sabit tutulurken diğer bağımsız değişkenin anlamlı etkiye sahip olması anlamına gelen baskılama etkisinin ortaya çıkmaması için ve analiz kapsamındaki değişken sayısının fazla olması nedeniyle değişken eleme yöntemi (geriye doğru) şeklindedir.

2.4. Araştırmanın Bulguları

2.4.1. Örneklemin Sosyoekonomik Sonuçlarına İlişkin Analiz Sonuçları

TÜİK tarafından uygulanan anketin örneklemine ilişkin betimleyici değişkenler, genel, ekonomik ve sosyal olmak üzere üç kategoriye ayrılarak incelenmiştir.

Tablo 1: Genel Demografik Değişkenler için Frekans Analizi Sonuçları

Değişken	Değişken Kategorileri	Sıklık	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	7105	69,3
	Kadın	3151	30,7
	Toplam	10256	100
Yaş	10-20	480	4,7
	20-29	2019	19,7
	30-39	2942	28,7
	40-49	2665	26,0
	50-59	1518	14,8
	60-69	505	5,0
	70-79	107	1,0
	80 ve üzeri	20	0,2
	Toplam	10256	100
Öğrenim Düzeyi	Okul Bitirmede	647	3,3
	İlkokul	3557	34,7
	İlköğretim	1755	17,1
	Lise	2166	21,1
	Yüksek Okul ve Lisans	2131	20,8
	Toplam	10256	100

Genel Sağlık Durumu	Çok İyi	1607	15,7
	İyi	6451	62,9
	Orta	186	18,1
	Kötü	321	3,1
	Çok Kötü	17	0,2
	Toplam	10256	100

Örneklemin genel niteliklerine bakıldığında; ağırlıklı olarak 50 yaş altı, sağlıklı, öğrenim düzeyi düşük erkeklerden oluştuğu söylenebilir. Nitekim örneklem kapsamında; i) kadınların (%30,7) erkeklerin (%69,3) yarısı kadar olduğu, ii) 10 yaş altı bulunmazken, 20 yaş altı (%4,7) ve 60 yaş üstündekilerin (%6,2) oldukça az olduğu, örneklemin esas olarak 20-60 yaş aralığından (%89,2) oluştuğu, iii) lisansüstü mezunu bulunmazken yüksek okul ve lisans mezunu oranının oldukça düşük olduğu (%20,8) ve örneklemin yarısının ilk okul (%34,7) ile ilköğretim mezunlarından (%17,1) oluştuğu, iv) genel sağlık durumu kötü ve çok kötü olarak nitelendirilebilecek katılımcılarının oranının oldukça düşük olduğu (%3,3) görülmektedir.

Tablo 2: İş ve Gelir Düzeyi Değişkenleri için Frekans Analizi Sonuçları

Değişken	Değişken Kategorileri	Sıklık	Yüzde
ISCO08	Silahlı Kuvvetler ile ilgili Meslekler	0	0
	Yöneticiler	673	6,6
	Profesyonel Meslek Mensubu	960	9,4
	Teknisyen	583	5,7
	Büro Çalışanı	665	6,5
	Hizmet Satış Elemanı	1826	17,8
	Nitelikli Tarım, Orman, Su Ürünleri çalışanı	1710	16,7
	Sanatkar ve İlgili İşler	1452	14,2
	Tesis, Makine Operatörü, Montajcı	968	9,4
	Nitelik Gerektirmeyen İşler	1419	13,8
	Toplam	10256	100
İşteki Durum	Yevmiyeli	896	8,7
	Ücretli	5982	58,3
	İşveren	462	4,5
	Kendi Hesabına	1758	17,1
	Ücretsiz Aile İşçisi	1158	11,3
	Toplam	10256	100
Aylık Ortalama Gelir Düzeyi	0-1080	5498	53,6
	1081-1550	1935	18,9
	1551-2170	1094	10,7
	2171-3180	1157	11,3
	3181 ve üzeri	572	5,6
	Toplam	10256	100

Örneklemin iş ve gelir düzeyine bakıldığında; ağırlıklı olarak en düşük gelir grubunda, ücretli olarak nitelikli uzmanlık gerektirmeyen işlerde çalışanlardan oluştuğu söylenebilir. Buna göre örneklem kapsamında i) ISCO08 sınıflandırmasına göre örneklemin oldukça az bir kısmının nitelikli uzmanlık gerektiren yöneticilik (%6,6) ve profesyonel meslek mensupluğu (9,4) işlerinde çalıştığı, ii) Ücretli çalışanlar (%58,3) ile ücretsiz aile işçilerin (%11,3) payı yüksekken, işverenlerin payının oldukça düşük olduğu (%4,5), iii) Aylık gelir düzeyi 2171 TL üzeri olanların payı oldukça düşükken (%16,9), örneklemin yarısının en düşük gelir grubunda (%53,6) yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3: Zaman Kullanım Faaliyetleri Değişkenleri için Frekans Analizi Sonuçları

Değişken	Değişken Kategorileri	Sıklık	Yüzde
Sosyal Faaliyette Bulunma	Evet	8753	85,3
	Hayır	1503	14,7
	Toplam	10256	100
Spor Faaliyetinde Bulunma	Evet	1847	18,0
	Hayır	8409	82,0
	Toplam	10256	100
Gönüllü Faaliyette Bulunma	Evet	480	4,7
	Hayır	9776	95,3
	Toplam	10256	100
Yardıms severlik	Evet	2487	24,2
	Hayır	7769	75,8
	Toplam	10256	100
Sosyal Medya Kullanımı	Evet	4293	41,9
	Hayır	5963	58,1
	Toplam	10256	90,9
Zaman Kullanımında En Çok Tercih Edilen Faaliyet	Kişisel Bakım	389	3,8
	Bir İşte Çalışma	110	1,1
	Öğrenime Devam Etme	121	1,2
	Hanehalkı ve Aile Bakımı	241	2,3
	Gönüllü İşler ve Toplantılar	56	0,5
	Sosyal Yaşam ve Eğlence	797	7,8
	Dinlenme ve Tatil	1809	17,6
	Spor	190	1,9
	Hobiler ve Oyunlar	117	1,1
	Kitle İletişim Araçları	11	0,1
	Seyahat Etme	108	1,1
	Diğer	15	0,1
	Toplam	3964	38,7
	Faaliyet Tercihi için Zaman yok	6292	61,3
	Toplam	10256	100

Örneklemin zaman kullanım şekline bakıldığında, sosyal faaliyette bulunma (sinema, tiyatro, konser, bale, resim sergisi, kütüphaneye gitme, spor seyirciliği, akraba ve arkadaş ziyareti,

kermes, fuar, piknik etkinliklerine katılım) düzeyinin (%85,3) ve sosyal medya kullanım oranının (%41,9) oldukça yüksek olduğu, ancak spor (%18) ve gönüllü faaliyetlere (%4,7) katılım ile zaman kullanımı esaslı yardımseverlik düzeyinin (%24,2) düşük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte örneklem kapsamındaki önemli bir kısmının (%61,3) yoğunluk dolayısıyla zaman planlaması yapma imkanı bulunmazken, bu imkana sahip olanların zaman kullanım tercihi de dinlenme ve tatil (%17,6) ile sosyal yaşam ve eğlence (%7,8) şeklindedir.

2.4.2. Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

2.4.2.1. Modelin Uygunluğu

Tablo 4: Çoklu Bağntı Problemi

	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar			Kollineer İstatistikler	
	B	Std.Hata	Beta	t	Sig.	Tolerans Değeri	VIF
Sabit	0,887	0,065		13,594	0		
Cinsiyet	0,091	0,009	0,097	10,17	0	0,894	1,118
Medeni Durum	0,054	0,011	0,054	5,063	0	0,705	1,419
Yaş	-0,032	0,004	-0,094	-7,989	0	0,587	1,705
Öğrenim Düzeyi	-0,029	0,005	-0,085	-6,451	0	0,462	2,165
Genel Sağlık Durumu	-0,005	0,006	-0,008	-0,827	0,408	0,854	1,171
Gönüllü Faaliyette Bulunma	0,218	0,019	0,106	11,502	0	0,961	1,04
ISCO08	0,001	0,002	0,004	0,354	0,723	0,587	1,705
İşteki Durum	0,014	0,001	0,118	11,695	0	0,798	1,252
Aylık Ortalama Net Gelir Düzeyi	-0,07	0,004	-0,224	-18,255	0	0,539	1,855
Günlük Yapılan İş Yoğunluğu	0,002	0,002	0,011	1,055	0,292	0,745	1,343
Zaman Yeterliliği	0,045	0,011	0,051	3,967	0	0,496	2,015
Tercih Edilen Faaliyet	0	0,001	0,005	0,397	0,691	0,602	1,662
Yaşlı Bakımı	0,018	0,014	0,012	1,265	0,206	0,935	1,07
Yardım Faaliyetinde Bulunma	0,063	0,01	0,062	6,452	0	0,878	1,139
Sosyal Faaliyette Bulunma	0,028	0,011	0,023	2,442	0,015	0,937	1,067
Spor Faaliyetinde Bulunma	0,063	0,011	0,055	5,731	0	0,873	1,146
Sosyal Medya Kullanımı	0,04	0,01	0,045	4,127	0	0,683	1,463

Değişkenlerinin tolerans değerleri (tolerans değerleri>0,1) ve varyans artış değerlerine (VIF<10) bakıldığında çoklu bağntı probleminin bulunmadığı görülmektedir¹.

¹ Bununla birlikte değişkenlerin özdeğerleri (özdeğerler benzerlik göstermektedir), durum indeksleri (durum indeksleri benzerlik göstermektedir) ve varyans oranları (değişkenlerin en yüksek varyansı farklı özdeğerlere yüklenmiştir) incelenerek de çoklu bağntı probleminin olmadığı teyid edilmiştir.

2.4.2.2. Model Katsayılarının Anlamlılığı

Tablo 5: Omnibus Testi

		Ki-kare	df	p
Adım 1	Adım	2040,837	58	0
	Blok	2040,837	58	0
	Model	2040,837	58	0
Adım 2 ^a	Adım	-0,006	1	0,939
	Blok	2040,831	57	0
	Model	2040,831	57	0
Adım 3 ^a	Adım	-3,013	4	0,556
	Blok	2037,818	53	0
	Model	2037,818	56	0
Adım 4 ^a	Adım	-0,633	1	0,426
	Blok	2037,185	52	0
	Model	2037,185	52	0
Adım 5 ^a	Adım	-9,684	6	0,139
	Blok	2027,501	46	0
	Model	2027,501	51	0

a. Negatif Ki-Kare değerleri, bir önceki adımdaki Ki-Kare değerlerinden farklılığı göstermektedir.

Model ki-kare değişkenine ilişkin p değeri anlamlıdır ($p < 0,05$). Buna göre “sadece sabit terimin yer aldığı başlangıç modeli ile bağımsız değişkenlerin analize girmesiyle oluşan sonuç modeli arasında fark yoktur” şeklindeki boş hipotez reddedilmiştir. Böylece bağımsız değişkenlerin analize dahil edilmesiyle sonuç model değişmiş, dolayısıyla da bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken ile oluşturduğu kombinasyonlar arasında ilişkinin varlığı kabul edilmiştir.

2.4.2.3. Modelin Uyum İyiliği

Modelin uyum iyiliği, değişkenler arasındaki ilişkinin derecesini gösteren amaçlanan model özeti ve lojistik regresyon modelinin bütün olarak uyumunu inceleyen Hosmer ve Lemeshow uyum iyiliği testi ile değerlendirilecektir.

Tablo 6: Amaçlanan Modelin Özeti

Adım	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	9604,493a	0,18	0,266
2	9604,499a	0,18	0,266
3	9607,512a	0,18	0,265
4	9608,145a	0,18	0,265
5	9617,830a	0,179	0,264

Modeldeki bütün bağımsız değişkenler analize dahil edildiğinde, bağımlı değişkendeki varyansın Cox & Snell R^2 değeri olarak % 17,9 ve Nagelkerke R^2 değeri olarak da % 26,4'lük kısmını açıklamaktadır. Bununla birlikte her iki test de klasik regresyon analizlerindeki R^2 değeri ile benzerlik göstermekle birlikte, farklı olarak değerler küçük çıkmaktadır. Buna bağlı olarak da klasik regresyondan farklı olarak bu testlerde 0,20-0,40 arasındaki bir değer yüksek olarak kabul edilmektedir (Şenel & Alatl, 2014, s. 41). Ayrıca Nagelkerke R^2 değeri standardize edilmiş olduğu için Cox & Snell R^2 değerine göre daha çok dikkate alınmaktadır (Rençber, 2018, s. 107).

Tablo 7: Hosmer ve Lemeshow Test Sonuçları

Adım	Ki-Kare	df	p
1	15,688	8	0,047
2	15,62	8	0,048
3	14,44	8	0,071
4	14,999	8	0,059
5	14,557	8	0,068

Hiçbir adımda Hosmer ve Lemeshow testinin sonucu anlamlı çıkmamaktadır ($p>0,05$). Testin anlamlı olmaması çok değişkenli modelin kabul edilebilir bir uyuma sahip olduğunu ve model ile veri arasındaki uyumun yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir.

2.4.2.4.Amaçlanan Modelin Değerlendirilmesi

Tablo 8: Amaçlanan Model Değişkenlerinin Tahmin Sonuçları

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95,0% C.I.for EXP(B)	
							Lower	Upper
Cinsiyet(1)	0,629	0,069	83,586	1	0	1,876	1,639	2,147
Medeni Durum(1)	0,234	0,077	9,171	1	0,002	1,263	1,086	1,469
Yaş			98,426	7	0			
Yaş(1)	-0,859	0,258	11,053	1	0,001	0,424	0,255	0,703
Yaş(2)	-1,27	0,262	23,473	1	0	0,281	0,168	0,47
Yaş(3)	-1,618	0,265	37,375	1	0	0,198	0,118	0,333
Yaş(4)	-1,661	0,269	38,006	1	0	0,19	0,112	0,322
Yaş(5)	-1,547	0,288	28,901	1	0	0,213	0,121	0,374
Yaş(6)	-1,717	0,365	22,069	1	0	0,18	0,088	0,368
Yaş(7)	-1,288	0,702	3,362	1	0,067	0,276	0,07	1,093
Öğrenim Düzeyi			36,283	4	0			
Öğrenim Düzeyi(1)	-0,704	0,162	18,908	1	0	0,494	0,36	0,679
Öğrenim Düzeyi(2)	-0,835	0,176	22,475	1	0	0,434	0,307	0,613
Öğrenim Düzeyi(3)	-0,89	0,174	26,204	1	0	0,411	0,292	0,577
Öğrenim Düzeyi(4)	-1,091	0,185	34,775	1	0	0,336	0,234	0,483

ISCO08			81,527	8	0			
ISCO08(1)	-0,621	0,121	26,454	1	0	0,537	0,424	0,681
ISCO08(2)	-0,011	0,133	0,006	1	0,937	0,989	0,762	1,285
ISCO08(3)	-0,125	0,134	0,865	1	0,352	0,883	0,679	1,148
ISCO08(4)	0,243	0,113	4,582	1	0,032	1,275	1,021	1,592
ISCO08(5)	-0,142	0,132	1,157	1	0,282	0,868	0,671	1,124
ISCO08(6)	0,121	0,124	0,957	1	0,328	1,129	0,886	1,438
ISCO08(7)	-0,294	0,128	5,277	1	0,022	0,745	0,58	0,958
ISCO08(8)	-0,037	0,134	0,076	1	0,783	0,964	0,742	1,253
Tercih Edilen Faaliyet			37,019	11	0			
Tercih Edilen Faaliyet (1)	-0,11	0,134	0,676	1	0,411	0,896	0,69	1,164
Tercih Edilen Faaliyet (2)	-0,265	0,236	1,269	1	0,26	0,767	0,483	1,217
Tercih Edilen Faaliyet (3)	-0,196	0,218	0,805	1	0,37	0,822	0,536	1,261
Tercih Edilen Faaliyet (4)	-0,086	0,164	0,274	1	0,6	0,918	0,665	1,266
Tercih Edilen Faaliyet (5)	-0,857	0,311	7,601	1	0,006	0,424	0,231	0,78
Tercih Edilen Faaliyet (6)	-0,288	0,094	9,327	1	0,002	0,75	0,623	0,902
Tercih Edilen Faaliyet (7)	-0,319	0,068	22,32	1	0	0,727	0,636	0,829
Tercih Edilen Faaliyet (8)	-0,089	0,176	0,257	1	0,612	0,915	0,648	1,291
Tercih Edilen Faaliyet (9)	0,258	0,223	1,337	1	0,248	1,294	0,836	2,003
Tercih Edilen Faaliyet (10)	-0,159	0,668	0,057	1	0,812	0,853	0,23	3,157
Tercih Edilen Faaliyet (11)	-0,309	0,223	1,923	1	0,166	0,734	0,474	1,137
İşteki Durum			180,184	4	0			
İşteki Durum (1)	-0,071	0,123	0,336	1	0,562	0,931	0,732	1,184
İşteki Durum (2)	1,19	0,173	47,485	1	0	3,288	2,344	4,614
İşteki Durum (3)	0,734	0,115	40,72	1	0	2,084	1,663	2,611
İşteki Durum (4)	1,075	0,161	44,517	1	0	2,929	2,136	4,016
Aylık Ortalama Net Gelir Düzeyi			115,031	4	0			
Aylık Ortalama Net Gelir Düzeyi (1)	-0,393	0,074	28,439	1	0	0,675	0,584	0,78
Aylık Ortalama Net Gelir Düzeyi (2)	-0,665	0,086	60,124	1	0	0,514	0,435	0,608
Aylık Ortalama Net Gelir Düzeyi (3)	-0,912	0,093	96,839	1	0	0,402	0,335	0,482
Aylık Ortalama Net Gelir Düzeyi (4)	-0,815	0,12	46,478	1	0	0,443	0,35	0,56
Yardım Faaliyetinde Bulunma (1)	0,37	0,059	39,216	1	0	1,448	1,289	1,625
Sosyal Faaliyette Bulunma (1)	0,24	0,082	8,55	1	0,003	1,271	1,082	1,492
Spor Faaliyetinde Bulunma (1)	0,383	0,065	34,752	1	0	1,467	1,291	1,666
Gönüllü Faaliyette Bulunma (1)	1,055	0,109	94,284	1	0	2,873	2,321	3,554
Sosyal Medya Kullanımı(1)	0,311	0,061	25,801	1	0	1,365	1,211	1,539
Sabit	1,084	0,342	10,079	1	0,001	2,957		

Modelin analizinde kullanılan kodlamalar ve referans kategoriler göz önünde bulundurulduğunda toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olmaya göre üye olmama olasılığı;

- Kadınların erkeklere göre 1,876 kat daha fazladır. Dolayısıyla toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olma olasılığının erkeklerde daha yüksek olduğu söylenebilir.

- Bekarların evlilere göre 1,263 kat daha fazladır. Dolayısıyla toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olma olasılığının evlilerde daha yüksek olduğu söylenebilir.
- 10-20 yaş grubuna göre 20-30 yaş grubu için 0,424 kat; 30-40 yaş grubu için 0,281 kat; 40-50 yaş grubu için 0,198 kat; 50-60 yaş grubu için 0,19 kat; 60-70 yaş grubu için 0,213 kat, 70-80 yaş grubu için 0,18 kat ve 80 üzeri yaş grubu için 0,276 kat daha fazladır. Dolayısıyla toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olma olasılığının yaş grubu yükseldikçe arttığı söylenebilir. Ancak üyelik olasılığı, 60-70 yaş grubu ile 80 üzeri yaş grubu için 40 yaş üzeri diğer gruplara göre daha düşüktür.
- Hiçbir okul tamamlamamış olanlara göre ilköğretim mezunlarının 0,494 kat; ilköğretim mezunlarının 0,434 kat; orta okul mezunlarının 0,411 kat; yüksek okul ve lisans mezunlarının 0,336 kat daha fazladır. Dolayısıyla toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olma olasılığının öğrenim düzeyi yükseldikçe arttığı söylenebilir.
- Yöneticilere göre profesyonel meslek mensuplarının 0,537 kat; teknisyenlerin 0,989 kat; büro hizmetlerinde çalışanların 0,883 kat; hizmet ve satış elemanlarının 1,275 kat; nitelikli tarım, ormancılık ve su işlerinde çalışanların 0,868 kat; sanatkarlar ve ilgili diğer işlerde çalışanların 1,129 kat; tesis, makine operatörü ve montajcılarının 0,745 kat; nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların 0,964 kat daha fazladır. Dolayısıyla toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olma olasılığının yöneticilik, profesyonel meslek mensupluğu, tesis makine operatörlüğü gibi uzmanlık gerektiren işlerde daha yüksek olduğu söylenebilir.
- Zamanını kişisel bakım ile geçirmeyi tercih edenlere göre bir işte çalışmayı tercih edenlerin 0,896 kat; öğrenime devam etmeyi tercih edenlerin 0,767 kat; hanehalkı ve aile bakımını tercih edenlerin 0,822 kat; gönüllü işler ve toplantıları tercih edenlerin 0,918 kat; sosyal yaşam ve eğlenceyi tercih edenlerin 0,424 kat; dinlenme ve tatili tercih edenlerin 0,75 kat; spor yapmayı tercih edenlerin 0,727 kat; hobi ve oyunu tercih edenlerin 0,915 kat; kitle iletişim araçlarını tercih edenlerin 1,294 kat; seyahat etmeyi tercih edenlerin 0,853 kat; diğer herhangi bir faaliyeti tercih edenlerin ise 0,737 kat daha fazladır. Dolayısıyla toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olma olasılığının zamanını sosyal yaşam ve eğlence ile geçirmeyi tercih edenlerde daha yüksekken, özellikle kitle iletişim araçlarını kullanarak geçirenlerde düşük olduğu söylenebilir.
- Ücretli veya maaşlı çalışanlara göre yevmiyeli çalışanların 0,931 kat; işverenlerin 3,288 kat; kendi hesabına çalışanların 2,084 kat; ücretsiz aile işçisinin 2,929 kat daha fazladır. Dolayısıyla toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olma olasılığının ücretli veya maaşlı işlerde çalışanlarda daha yüksek olduğu söylenebilir.

- 0-1.080 TL gelir düzeyine göre 1.081-1551 TL gelir grubunda olanlar için 0,675 kat; 1551-2170 TL gelir grubunda olanlar için 0,514 kat, 2171-3180 gelir grubunda olanlar için 0,402 kat ve 3181 ve daha üzeri gelir grubunda olanlar için 0,443 kat daha fazladır. Dolayısıyla toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olma olasılığının gelir düzeyi yükseldikçe arttığı söylenebilir.
- Yardım faaliyetinde bulunmayanların bulunanlara göre 1,448 kat; sosyal faaliyetlerde bulunmayanların bulunanlara göre 1,271 kat; spor faaliyetinde bulunmayanların bulunanlara göre 1,467 kat; gönüllü faaliyetlerde bulunmayanların bulunanlara göre 2,873 kat; sosyal medya kullanmayanların kullananlara göre 1,365 kat daha fazladır. Dolayısıyla toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olma olasılığının, zamanını yakınlarına yardım faaliyetleri, sosyal faaliyetler, spor faaliyetleri, gönüllü faaliyetler ile ve sosyal medya kullanımı ile geçirenlerde yüksek olduğu söylenebilir.

Amaçlanan model değişkenleri bütün olarak değerlendirildiğinde toplumsal nitelikli örgütlenmelere üye olma olasılığının, erkeklerde, evlilerde, 20-60 yaş aralığında, öğrenim seviyesi yüksek olanlarda, nitelikli işlerde çalışanlarda, ücret geliri elde eden ve yüksek gelir gruplarında daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum i) çocuk ve yaşlı şeklindeki bağımlı nüfus yerine aktif nüfus tarafından toplumsal katılımın sağlanabilirliğinin daha yüksek olması, ii) öğrenim seviyesindeki yükselme ile birlikte toplumsal nitelikli sorunlara yönelik farkındalığın artması, iii) nitelikli işlerde çalışma, düzenli ve yüksek gelir elde etme ile bireysel nitelikli kaygıların azalması dolayısıyla da toplumsal nitelikli sorunların kaygı unsuru niteliği kazanması şeklinde değerlendirilebilir. Diğer taraftan, spor faaliyetleri, gönüllü faaliyetler ve sosyal faaliyetlerde bulunanlar ile sosyal medya kullananların da toplumsal katılım olasılığının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Zaman kullanımı bireysel faaliyetler yerine, toplumsal niteliği olan faaliyetler bağlamında ele alındığında, bireylerin toplumsal nitelikli faaliyetlere dahil oldukça toplumsal nitelikli hususlara yönelik ilgilerinin de arttığı söylenebilir.

Bu çerçevede uygulanan adımsal lojistik regresyon analizi sonuçları, çalışmanın amacı doğrultusunda değerlendirildiğinde, sahip olunan demografik ve ekonomik nitelikler ile zaman kullanım tercihlerinin toplumsal katılım üzerinde etkili olma olasılığının bulunmasına bağlı olarak, Türkiye'deki toplumsal katılımın yapısında çoğulculuk ve zaman problemi bulunduğu söylenebilir. Bu sorun, kadınların, 20 yaş altı gençler ile 60 yaş üstü yaşlıların, öğrenim seviyesi düşük olanların, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların ve düşük gelir grubunda bulunanların toplumsal katılım düzeyinin düşük olması, dolayısıyla bir taraftan bu gruplara ilişkin problemlerin toplumsal katılım mekanizması ile iletilmemesi bir taraftan da bu grupların

toplumsal nitelikli kararlarda yeterli düzeyde ierilmemesi nedeniyle, gerçekleştirilen katılımın çoğulcu yapısı hususunda ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, Tablo 3 kapsamında da değerlendirildiği gibi, örneklem kapsamındaki katılımcıların % 61,3'lük kısmı zaman planlaması yapacak zamana sahip olmamakla birlikte, sadece %12,6'lık kısmının zaman kullanım tercihinin toplumsal niteliği olan faaliyetlerden (hanehalkı ve aile bakımı %2,3, gönüllü işler ve toplantılar %0,5, sosyal yaşam ve eğlence %7,8, kitle iletişim araçları %0,1) yana olduğu ve söz konusu azınlığın toplumsal katılım olasılığının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum da, toplumsal katılım üzerinde zaman baskısının bulunduğu ve üzerinde planlama yapılabilecek zamanın varlığı ile söz konusu planlamanın içeriğinin toplumsal katılımın zaman temelli sorunu olarak değerlendirilebilir.

oğulculuk ve zaman temelli olarak ortaya çıkan bu sorunlar, Türkiye'deki toplumsal katılımın yapısını yansıtmakla birlikte, toplumsal katılım dolayısıyla katılımcı bütçenin de uygulanabilirliğini ortaya koymaktadır. Toplumsal temelli örgütlenmelere ye olarak bütçe sürecine dahil olma halinin, belirli demografik ve ekonomik özelliklere sahip olanlar ile zaman kullanımını üzerinde tercih yapabilme imkanına sahip olup da bu imkanı toplumsal faaliyetler yönünde kullanan bir azınlık bağlamında açığa çıkması, katılımcı bütçe sürecinin de söz konusu azınlık aracılığıyla gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Bu durum ise Türkiye'de katılımcı bütçe uygulamasının katılım boyutunda çoğulculuk ve zaman esaslı bir sorun bulunduğu şeklinde değerlendirilebilir. Buna bağlı olarak da, Türkiye'de katılımcı bütçenin ilgili yasal düzenlemeler bağlamında uygulanabilirliği için toplumsal katılımın yapısında bulunan sorunların üzülmesi gerektiği söylenebilir.

SONUÇ

Katılımcı demokrasinin mali boyutu şeklinde açığa çıkan katılımcı bütçe, yerel yönetimler esaslı olarak dünya genelinde 1990'larda, Türkiye'de ise 2000'li yıllardan itibaren yasal anlamda uygulanabilirlik kazanmıştır. Yasal boyutun ötesinde olgusal anlamdaki uygulanabilirlik ise sadece yönetsel iradeye değil; toplumsal iradeye de bağımlıdır. Bu duruma ilişkin süreç ise öncelikli olarak yönetsel sonrasında da toplumsal iradenin, katılımın gerçekleşmesine imkan verecek bilince dolayısıyla bu bilince sahip olabilecek imkanlara ve bu bilinci açığa çıkarabilecek zamana sahip olunmasıyla gerçekleşmektedir. Bununla birlikte katılım için gerekli imkanlara sahip olanların katılımıyla gerçekleşen bir bütçeleme sürecinin ötesinde, katılımın toplumun farklı demografik ve ekonomik özelliklerine sahip kişilerce gerçekleştirilen çoğulcu bir yapıya da sahip olması gerekmektedir. Dolayısıyla katılımcı bütçelemeye yönelik bağlam, ekonomik ve demografik açıdan toplumun farklı kesimlerinin

toplumsal sorunlar ile temas edecek, ilgilenecek zamana sahip olması; buna bağlı olarak da yönetsel irade tarafından sunulan imkanlar da kullanılarak bütçe sürecine dahil olunması hali olarak ifade edilebilir.

Bu alışma kapsamında da katılımcı bütçelemeye ilişkin çoğulcu ve zaman esaslı bağlamın değerlendirilebilmesine yönelik, literatürde yapılan çalışmalar da göz önünde bulundurularak toplumsal katılımı belirleyen faktörlerin ortaya konulmasına imkan tanıyan bir analiz yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Türkiye’de örgütlü toplumsal katılım olasılığının, esas olarak öğrenim düzeyinin, yaşın, gelir düzeyinin, mesleki anlamda niteliğin yükselmesi ve spor faaliyetleri, gönüllü faaliyetler, sosyal faaliyetler gibi etkinlere katılma ile artacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu sonuç ise bir taraftan Türkiye’deki toplumsal katılımın heterojen dolayısıyla da çoğulcu bir yapıya sahip olmadığını, bir taraftan da toplumsal katılım için zaman kullanımını üzerinde planlama yapabilme yetisinin gerekli olduğunu ve bu yetinin de zamanın bireysel değil diğerleri ile birlikte kullanımını gerektirdiğini göstermektedir.

Bu erevede Türkiye’de katılımcı bütçenin uygulanabilirlik kazanması için, öncelikle toplumsal nitelikli katılım sorunsalının çözülmesi, bunun için de katılıma çoğulcu niteliğin kazandırılması, katılımın sağlanabilmesine ve katılımın gerektirdiği bilinç düzeyinin oluşabilmesine imkan tanıyan gerekli zamana vatandaşlarca sahip olunması gereklidir. Aksi taktirde katılımcı bütçenin temel unsuru olan katılımcılık sağlanamayacaktır. Bu doğrultuda, katılımın çoğulcu yapıya kavuşması için kent konseylerinin yaygınlığının ve aktifliğinin arttırılması önemli bir adım olacakken; işgücüne aktif katılım sağlayanların da çalışma koşul ve sürelerinin zamanın kullanımını üzerinde tercih yapmaya imkan verecek şekilde düzenlenmesi gereklidir. Dolayısıyla toplumsal katılımın sağlanmasına yönelik yasal ve olgusal bağlamdaki düzenlemeler, ilgili ve gerekli bilgiye erişimin sağlanması ile sınırlı değil; toplumsal katılımı etkileyen bütün hususları içerecek şekilde bütüncül bir yapıda gerçekleştirilmelidir. Buna bağlı olarak da katılımcı bütçelemenin bağlamının, bütçe saydamlığı ve kent konseyleri gibi bütçe ve katılım ile doğrudan ilişkili hususların ötesinde çalışma süre ve koşulları, ücretler, eğitim gibi toplumsal yapının demografik ve ekonomik bileşenlerini de içerecek şekilde genişletilmesi gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ağır, O., & Belli, A. (2017). Kent Konseylerinde Halk Katılımı ve Gönüllülük: Adana Kent Konseyi Örneği. *Al-Farabi Uluslararası Sosyala Bilimler Dergisi*, 1(3), 320-332.
- Akman, Ç. (2018). Kent Konseylerini Yeniden Düşünmek: Türkiye Kent Konseyleri Birliği'ne Üye Olan Kent Konseyleri Üzerinden Bir Değerlendirme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(3), 740-764.
- Arslan, A. (2016). *Yerel Yönetimlerde İyi Yönetişim Aracı Olarak Katılımcı Bütçeleme: Belediyeler için Bir Model Önerisi*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye ABD Doktora Tezi.
- Batal, S., Dur, İ. İ., & Topçu, V. (2015). Yeni Büyükşehir Belediyesi Kanunu Bağlamında Knet Konseylerinin İşlevselliği ve Ölçek Sorunu: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(2), 137-156.
- Bektaş, S. (2018). Katılımcı Kent Konseyi Modeli. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-74.
- Çakır, S., & Kayalidere, G. (2018). Katılımcı Bütçeleme ve Kent Konseylerinde Katılımcı Bütçe Algısı: Manisa Yunusemre Belediyesi Kent Konseyi Örneği. *Yönetim ve Ekonomi*, 25(3), 941-960.
- Çocuk, M. (2017). *Türkiye'de Katılımcı Bütçeleme ve Gençlerin Katılımcı Bütçelemeye Yönelik Algı ve Eğilimlerinin Değerlendirilmesi: Akdeniz Üniversitesi Örneği*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Çokluk, Ö. (2010). Lojistik Regresyon Analizi: Kavram ve Uygulama. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(3), 1357-1407.
- Demir, K. A., & Yavaş, H. (2015). Kent Konseyleri ile Yerinden Yönetilen Katılımcı Kent Yönetimleri: Yerel Yönetişim Kapsamında Bir Değerlendirme. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 4(7), 49-62.
- Demirkaya, İ. D. (2010). *Yerel Yönetimlerde Katılımcı Bütçeleme: Türkiye Modeli*. Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset ABD Yüksek Lisans Tezi.

- Dias, N. (2014). *Hope for Democracy: 25 Years of Participatory Budgeting Worldwide*. Portugal: In Loco Association.
- Dikici, U. (2015). *Dünyada Yeni Bir Bütçeleme Anlayışı Olarak Katılımcı Bütçeleme Yaklaşımı ve Türkiye Açısından Değerlendirmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye ABD Maliye Programı Yüksek Lisans Tezi.
- Doğan, K. C., & Kalkışım, H. M. (2015). Türkiye'de Yerel Siyasete Katılım Açısından Kent Konseyleri: Gümüşhane Kent Konseyi Örneği. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(2), 118-136.
- Duman, M. Z., Tosun, E. K., & Güleç, M. M. (2015). Engelşi Bireylerin Kentsel Yönetim Süreçlerine Katılımının Aanalizi: Van Kent Konseyi Örneği. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(2), 69-96.
- Durak, B. (2017). Yerel Yönetimlerde Demokrasinin Yapı Taşı: Katılımcı Bütçeleme. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 9(1), 78-92.
- Ergen, Z. (2012). Yönetimden Yönetişime: Katılımcı Bütçeleme Modeli. *Maliye Dergisi*(163), 316-334.
- Erkul, H., Baykal, T., & Kara, H. (2013). Kent Konseylerinin Sorunları Üzerine Bir İnceleme: Çanakkale Kent Konseyi Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(22), 85-105.
- Field, A. (2005). *Discovering Statistics Using SPSS* (Cilt 2). London: Sage Publications.
- Gergerlioğlu, U., & Dibo, M. (2017). Avrupa Ülkeleri ve Türkiye Uygulamaları Kapsamında Katılımcı Bütçeleme Yaklaşımı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1142-1154.
- Goldfrank, B. (2007). Lessons from Latin American Experience in Participatory Budgeting. *Participatory Budgeting* (s. 91-126). içinde
- Gürses, F. (2015). Yerel Demokrasi ve Siyasal Katılım: Kent Konseyleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(2), 49-68.
- Hancerlioglu, O. (2012). *Felsefe Ansiklopedisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kara, H., & Şimsek, S. (2016). Knet Konseylerinin İşlevselliği ve Sürdürülebilirliği: Kadıköy Kent Konseyi Örneği. *Sosyal Bilimler Aarştırmaları Dergisi*, 245-269.

- (2006). *Kent Konseyi Yönetmeliği*. 08: 10.
- Kestellioğlu, G. (2011). Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri: Kahramanmaraş Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 121-140.
- Kılınç, A. (2017). Yerel Ölçekte Siyasal Katılım ve Temsiliyet Açısından Adana Kent Konseyi. *Bilgi*, 95-116.
- Kocaoğlu, M. (2014). Katılımcı Demokrasi Algılaması ve Kent Konseyleri: Kırşehir Kent Konseyi Örneği. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-15.
- Kocaoğlu, M. (2015). Yerel Sürdürülebilir Kalkınma ve Kent Konseyleri: Kırşehir Knet Konseyi Örneği Üzerinden Uygulamalı Bir Çalışma. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(2), 97-117.
- Koç, N. (2017). Katılımcı Bütçe Anlayışının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 443-470.
- Kutlu, Ö., Usta, S., & Kocaoğlu, M. (2009). atandaş Odaklı/Vatandaşın Odakta Olduğu Yönetim: Knet Konseyleri ve Selçuklu Belediyesi Örneği. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 507-532.
- (2017). *Open Budget Survey 2017*. Washington D.C.: International Budget Partnership.
- Outhwaite, W. (2008). *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önder, Ö., & Güler, E. (2016). Türkiye’de Yerel Demokrasi Açısından Knet Konseyleri Üzerine Bir Araştırma: Kütahya Kent Konseyi Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 881-902.
- Özen, A., & Yontar, İ. G. (2009). Katılımcı Demokrasi Analizinde Bütçeleme: Katılımcı Bütçeleme. *Maliye Dergisi*(156), 280-293.
- Özen, A., Yaşa, A. A., & Demirhan, H. (2016). Katılımcı Bütçeleme Anlayışı Çerçevesinde İzmir Büyükşehir Belediyesinin 2015-2019 Stratejik Planının Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1296-1310.
- Rençber, Ö. F. (2018). *Sınıflandırma Problemlerinde Çoklu Lojistik Regresyon, Yapy Sinir Ağı ve ANFIS Yöntemlerinin Karşılaştırılması: İnsani Gelişmişlik Endeksi Üzerine Uygulama*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Sakinç, S., & Bursalıoğlu, S. A. (2014). Bütçelemde Demokratik Bir Değişim: Katılımcı Bütçeleme. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 1-10.
- Sintomer, Y., Herzberg, C., & Röcke, A. (2008). Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), 164-178.
- Şahin, D. (2013). Bütçeleme Sürecinde Çoğulculuk. F. Altuğ, A. Kesik, & M. Şeker içinde, *Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar* (s. 173-202). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şenel, S., & Alatl, B. (2014). Lojistik Regresyon Analizinin Kullanıldığı Makaleler Üzerine Bir İnceleme. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 5(1), 35-52.
- Tosun, E. K., Keskin, E. B., & Selimoğlu, E. (2016). Bursa Kent Konseyi'nin Bilinirliğinin Araştırılması. *Yönetim ve Ekonomi*, 23(1), 97-112.
- Tusenet. (2019, 03 14). TUSELOG: <http://projects.sklinternational.se/tuselog/tr/tusenet/> adresinden alındı
- Usta, S., & Bilgi, E. (2017). Hemşehrilik Bilinci ve Kent Konseyleri: Karaman İlinde Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(26), 223-252.
- Wampler, B. (2000). *A Guide to Participatory Budgeting*. International Budget Partnership.
- Yalçın, A. Z. (2015). Yerel Yönetimlerde Katılımcı Bütçeleme. *Yönetim ve Ekonomi*, 22(2), 311-329.
- Yaman, M., & Küçükşen, M. (2018). Yerel Demokrasinin Gelişimi Sürecinde Kent Konseylerinin Rolü ve İşlevselliği: Bursa ve Yalova Knet Konseyi Örneği. *İşletme, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 64-85.
- Yerel Gündem 21 Programı*. (2019, 03 14). Habitat Derneği: <http://habitatdernegi.org/sona-eren-projeler/yerel-gundem-21-programi/> adresinden alındı